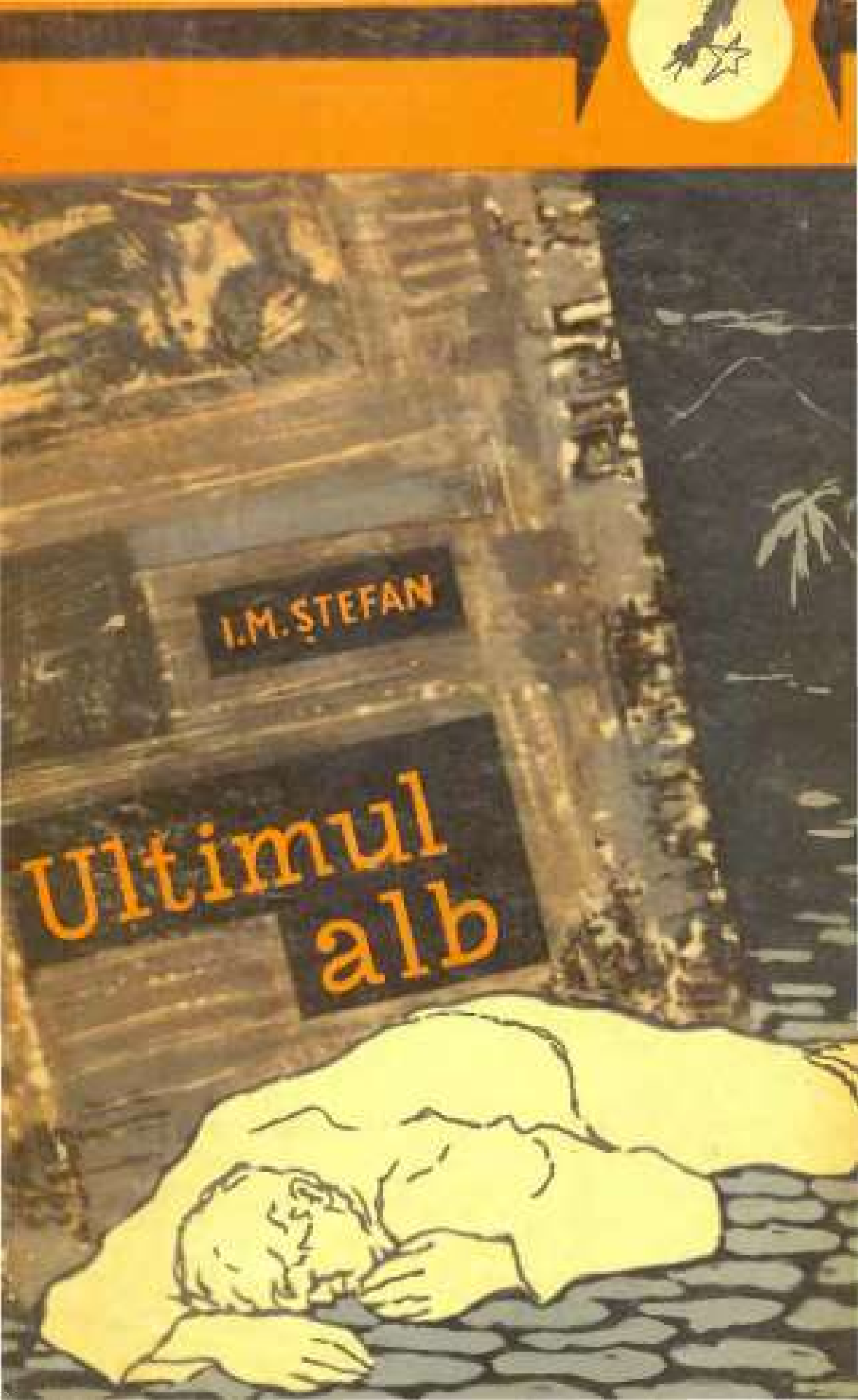
I.M. ȘTEFAN
Ultimul alb

Memoriei tatălui meu

I. M. ȘTEFAN

Ultimul alb

EDITURA TINERETULUI

Coperta de BARBU TEODORESCU

ULTIMUL ALB

Partea I

PASIUNEA LUI KLIM LARA

OAMENI ÎN CEAȚĂ

Cîteva zile după furtună, orășelul sud-african arăta răscolit, cu gardurile rupte, iar nisipul adus de vînt dinspre deșert se așezase în fiecare cută, se strecurase prin ferestre, acoperise șanțurile drumurilor, astupase canalele...

Ceața stăruia deasă deasupra străzilor. Cerul se lăsase parcă spre pămînt, gata să-l înăbușe în umezeală și întuneric. Firele ofilite de iarbă de pe șesurile și colinele din jurul orașului prinseseră vlaga unei culori noi. Ploaia cădea în fiecare zi, binefăcătoare.

În ziua de 10 august, în Stanby începuse o fierbere neobișnuită. De-a lungul străzilor umblau convoaie de oameni care arătau aproape spectrali în lumina vagă a norilor tulburi. Veneau din toate cartierele și se învălmășeau spre Piața Palmierilor, care era dominată de profilul înalt și auster al tribunalului. În timpul zilei, cînd se desfășura procesul, înghesuiala și hărmălaia erau atît de mari, încît trebuiau să intervină detașamente puternice de poliție pentru a menține ordinea. Dar piața nu se golea nici la miezul nopții, cînd sălile de judecată rămîneau pustii.

Sub presiunea publicului, autoritățile fuseseră nevoite să instaleze difuzoare care transmiteau celor ce nu puteau pătrunde în sălile arhipline dezbaterile. Se auzeau voci gîtuite, frînte, îndurerate. Emoția celor de afară izbucnea în aclamații de uimire sau de indignare.

Uneori vorbele judecătorilor şi martorilor se schimbau în mari semne de întrebare. Faptele povestite de martori nu îngăduiau nici celor mai buni prieteni ai acuzatului să dibuiască în firul încîlcit al întîmplărilor o singură împrejurare care ar fi putut să-l salveze pe cel învinovăţit de acuzaţia de omor.

Doctorul Tather fusese ucis.

Faptul îngrozitor apărea ca un ultim moment, cel mai dramatic poate, al ciudatelor întîmplări prin care trecuse oraşul.

De la vechiul fort al pionierilor buri, unde se afla închisoarea, întregul drum pînă în faţa tribunalului era mărginit, în fiecare dimineaţă, de şiruri de oameni care aşteptau trecerea dubei. Era însoţită de poliţişti călări ce se străduiau să îndepărteze curioşii care se repezeau să-l vadă pe acuzat şi să descifreze pe faţa lui adevărul. Încercarea era zadarnică. În fundul dubei îl zăreau pe acelaşi om blînd pe care-l cunoşteau de mult. Chipul lui era o icoană a nevinovăţiei. Îl vedeau cum stă rezemat pe banchetă, păzit de doi poliţişti cu armele în mînă, ca un criminal feroce. Ochi-i mari şi sticloşi îşi pierduseră liniştea şi iscodeau neantul, în căutarea unei amintiri confuze.

Oare omul acesta se făcuse vinovat de o crimă atît de înfiorătoare ? Şi care putea fi mobilul crimei ?

Doctorul Tather nu era bogat, ca să poată fi jefuit. Nu nedreptăţise niciodată pe nimeni şi în schimb semănase din plin binele în jurul său. Cine, ce fanatic cu mintea întunecată de ură avusese interesul ca el să piară ?

Fusese dintotdeauna un prieten al negrilor şi al tuturor celor prigoniţi, un adversar neîmpăcat al apartheidului, al segregaţiei rasiale practicate de autorităţi. Suferise persecuţii şi chiar închisoare pentru crezul său.

Împotriva acuzatului se strîngeau mărturii grave, copleşitoare. Adevărul părea dovedit, dar apărea celor ce-l cunoscuseră îndeaproape pe omul din boxă de necrezut.

Întregul oraș urmărea procesul care se judeca la tribunal...

Lucrurile acestea se întîmplau în august, după dezlănțuirea furtunii și începerea ploilor, cînd străzile erau înnecate în ceață.

Pentru a desluși înțelesul întîmplărilor, va trebui să ne întoarcem înapoi cu cîteva luni, desfășurînd cronica unor evenimente ciudate. Pe atunci, uscăciunea covîrșea totul. Arșița se oprise deasupra caselor în așteptare neclintită, iar peisajul părea topit în lumină translucidă, ca și cînd nimic din contururile lumii n-ar mai fi putut să reziste văpăii care se revărsa atotstăpînitoare...

BOLNAVA

După o bună bucată de drum, Klim Lara, sanitarul negru, ajunse în dreptul unei uliți cu case scunde, dărăpănate.

Linia firavă a ultimelor bordeie de la periferia orașului Stanby se sfîrșea în fața deșertului sudafrican, care se pierdea în dune scunde. Erau ca niște trepte risipite, albite de căldură, din ce în ce mai depărtate, presărate cu rari mărăcini. În depărtare sclipea în soare acoperișul de tablă al unui depozit de benzină. Lîngă el, un stîlp înalt marca locul unei piețe; acolo își aduceau produsele negri din rezervația vechiului trib Mabu, alungat de buri, apoi vînat de soldații unui sîngeros maior englez.

Spre nord și spre vest, la o distanță de vreo treizeci de kilometri, începeau alte rezervații, cu colibele lor mici, răsfirate pe pămîntul sterp, de-a lungul unui fir de apă secat în cea mai mare parte a anului. În direcția aceea nu se mai vedeau acum decît licăriri albe, încinse parcă, iar orizontul în-

cremenise sub globul arzător al soarelui. Totul părea o schiță decolorată, suflată cu mult praf, care se agățase între cerul în văpăi și pămîntul deșert.

Pustiul zăcea săptămîni lungi în neclintire. Pe urmă, la primul fior al vîntului umed și fierbinte, se pornea o putere nouă, gata să schimbe cu darurile ei binefăcătoare toată această așteptare uscată. Atunci mărăcinii începeau să înverzească, iar dealurile se trezeau la rodnicie. Înnoirea cuprindea întreg pămîntul, pînă departe spre nord.

Din partea de nord-est curgea, prin rîpe adînci, rîul Nescat și se abătea spre Stanby. Apa lui roșcată-vînătă izvora din regiunile bogate în pășuni ale Munților Drackenberg. În apropiere de oraș, de o parte și de alta a malurilor, unde pămîntul era mai bun, se întindeau fermele albilor.

La ferma familiei Reston robeau sute de negri prinși de poliție cu prilejul raziilor. Unchiul sanitarului, Mokhele, obținuse aici un petic de pămînt pe care să-l lucreze. Nici lui nu-i mergea însă mult mai bine. Trebuia să muncească 180 de zile din an pe pămîntul stăpînului, iar uneori, în ajunul strîngerii micii sale recolte, fermierul îi mai și aplica cine știe ce amendă.

Klim Lara era un om care ar fi putut trece multă vreme neobservat; fruntea largă și ochii adînci, mîngîietori, îi dădeau însă o înfățișare de blîndețe și înțelegere care atrăgea încrederea bolnavilor. Știa să dăruiască oamenilor din jur o căldură nemărginită.

Se opri o clipă să privească cu luare-aminte cursul rîului. Obrazul lui lucea negru; ochii priveau parcă de sub un văl; se aprindeau, încercați de fiorul unei nerăbdări trecătoare, apoi se fixau în orbite, frumoși și triști.

Cu ani în urmă, cînd abia terminase școala de sanitari, construise chiar în punctul acesta al Nescatului o mică „lucrare hidrotehnică" pentru copii. Ajutat de ei, amenajase o cădere de apă, iar aceasta punea în mișcare o roată de moară miniaturală, ce putea să facă tot felul de lucrări: zdrobea grăunțe,

bătea țesături și așa mai departe. Ce bucurie pe micii lui prieteni ! Dar mai ales ce bucurie pe Klim să-i vadă cum se jucau, albi și negri, împreună, în pofida barierii de culoare decretată de autorități. De cîteva ori o întregise cu noi instalații, iar pînă la urmă cumpărase un dinam care, pus în funcțiune de roata ce se învîrtea, dădea curentul pentru aprinderea unor becuri colorate, spre mulțumirea copiilor. Într-o dimineață, nu mai găsiră însă decît o grămadă de lemne arse. Un grup de huliqani din Broederbond — Ku-Klux-Klanul sud-african — distrusese locul de joacă, care amenința sfintele reguli ale apartheidului...

Nu se stîrnea nici o adiere. Pe gardul unei case de indieni mai cu stare era lipit un afiș îngust, în cele două limbi vorbite de albi — engleză și afrikaan :

Votați pe domnul Clark Burton,
marele nostru industriaș, strălucit
reprezentant politic al orașului !

Cu litere mărunte erau înșirate meritele acestui ilustru domn alb, care se trăgea dintr-o familie engleză cu blazon. Clark Burton trebuia ales deputat în parlament. Afișul acela fusese lipit din greșeală pe gardul unor oameni de culoare, care nici nu aveau dreptul să se gîndească la treburile pe care ilustrul alb le rezolva în numele lor.

Puțin îi păsa lui Burton că urma să fie alesul unei minorități infime a populației. Nici la referendumul din 1960 nu votaseră decît 10 procente din totalul locuitorilor. Și totuși, „republica ultra-albă" fusese proclamată : Africa de Sud nu mai era acum un dominion în cadrul Commonwealth-ului, ci „Republica Sud-Africană". Titulatura se schimbase, dar asuprirea negrilor rămăsese la fel de aprigă ca mai înainte.

De fapt, toate aceste impresii monotone nu-l opriseră pe Klim Lara decît cîteva clipe.

Cuprinse iar cu privirea casele negrilor, adăposturi mizere, gata parcă să se prăbuşească : bordeie săpate sub pămînt, colibe din nuiele, locuinţe cu pereţii din lut, atît de scunde, încît un om matur nu putea sta înăuntru în picioare, altele construite din bidoane. În fiecare din aceste adăposturi locuiau şapte, opt şi chiar zece oameni, iar bolile molipsitoare se întindeau cu o repeziciune uimitoare.

Din dreptul unui cort se ivi o fetiţă care-l privi cu uimire. Strigă apoi cu voce ascuţită :

— A venit sanitarul ! A venit sanitarul !

O cunoştea pe fetiţa aceasta ciudată. Muncise de mică în minele de cărbuni. Într-o zi, s-a găsit la ea jucăria unui copil alb — o păpuşă mare, ai cărei ochi se roteau în cap. Un supraveghetor o bătuse fără milă. De atunci, mintea i se tulburase.

În după-amiaza aceasta, cineva îl chemase pe sanitar la o bolnavă şi el venise în toată graba, ca totdeauna. La strigătul fetiţei ieşiră în drum două negrese, care îi făcură semn să se apropie şi să intre într-o colibă.

Scheletică, o fată zăcea pe un pat de lemn aşternut cu cîrpe. Făptura ei era chinuită de o boală de piele netratată. Trei bărbaţi stăteau într-un colţ. În încăpere mirosea a tutun, iar femeile vorbeau repede şi învălmăşit.

Se auzi vocea gravă a unui bărbat :

— Vindec-o, binefăcătorule !

Vorbele răsunaseră cu sfială, ca şi cînd ar fi fost adresate unui om cu puteri deosebite de ale celorlalţi. Klim se aplecă peste trupul fetei, care părea un amestec de zulus cu cine ştie ce alt neam. Desluşi mai bine braţele descărnate şi obrazul smochinit. În faţa acestei înfăţişări, rămînea de multe ori paralizat. Nu se putea resemna la gîndul că omul poate să decadă în starea aceasta.

Femeile începură să dezvelească din cîrpe trupul fetei şi, deodată, Klim îi văzu pieptul. Se mai ţinea neaşteptat de tînăr şi viu.

Vocea bărbatului care vorbise mai înainte răsună din nou :

— Am fost marinar pe o goeletă portugheză, apoi hamal în port. Pe fată am cunoscut-o în golful Delagoa, iar acum o lună mi-a devenit soție. Am venit încoace, peste munții înalți, în căutare de lucru. Pe drum s-a îmbolnăvit. Noaptea începea s-o ardă pielea și se scărpina cu furie. Avea fierbințeală mare și slăbea mereu. Oamenii aceștia spun că numai tu poți s-o vindeci, că știința ta este atotputernică...

Vorbele se stinseră ca o melopee veche.

Glasul omului acestuia trezea un gînd nemărturisit în mintea sanitarului ; și el iubea pe cineva care fusese lovit de o boală grea. Cuvintele răsunară ca ecoul unei chemări pe care o dată, într-un asfințit de aramă, într-un colț de stradă șuie, părăsită, îl auzise rostit de Rafia. O ascultase atunci copleșit și tulburat, fără să știe prea bine de ce îl chemase atît de departe...

Simți că dorește cu căldură să vină în ajutorul fetei din golful Delagoa. Știa că acești oameni nu au bani. Trebuia să le dăruiască alifia antibiotică și să mai ceară pe deasupra de la doctorul Tather injecții întăritoare.

Înmînă unei femei cutia cu alifie și rosti foarte scurt îndrumarea necesară, apoi o repetă, o repetă iarăși, pînă crezu că a fost înțeles pe deplin. Adăugă :

— Mîine dimineață voi veni din nou să văd cum îți merge. Îl voi aduce și pe doctorul Tather.

O spuse cu mîndrie. De altfel, cele două femei bantu care-l primiseră știau că sanitarul negru a fost ajutat de doctorul alb încă de pe vremea cînd era flăcău năpăstuit și bolnav.

Cînd ieși, nu mai văzu fetița care-l anunțase în felul ei tipător. Se gîndi că va trebui s-o ducă la un psihiatru ; se stabilise unul nou în oraș. Asta cînd va strînge ceva bani, ca să-l plătească...

Mai privi o dată spre drumul care ducea în rezervația tribului Mabu. Cu cîteva zile în urmă, acolo fusese găsit cadavrul unui negru fugar, ucis cu lovituri de bastoane și mușcat de cîini. Văzuse cadavrul acelui nenorocit. Fugise pesemne de la ferma-închisoare a lui Richard Mackenzie, un bogat plantator și crescător de vite, căruia negrii îi spuneau „Hiena brună". La cîteva sute de metri mai departe fusese găsit împușcat un alt negru. Tot de acolo fugise. Aflase că acești oameni încercaseră să evadeze din cuștile în care erau încuiați ; izbutiseră să se apropie de oraș, dar în clipa amăgitoare a scăpării, auziseră lătratul cîinilor. Loviseră de moarte cîțiva dulăi, dar ceilalți fuseseră atît de aținați de mirosul de sînge, încît la îndemnul stăpînilor călări, în fruntea cărora se afla crudul Mackenzie, se năpustiseră pe ei. Negrii se apăraseră voinicește, dar oamenii lui Mackenzie îi loviră pe neașteptate cu bastoanele peste obraz și cîinii îi înșfăcară.

Sistemul fermelor-închisori fusese născocit mai de mult și Mackenzie se lăuda că este unul dintre inițiatorii lui. Mai mulți fermieri finanțau construirea unei închisori și în schimb li se punea la îndemînă forța de lucru ieftină a deținuților. În Africa de Sud erau arestați anual jumătate milion de oameni, un record sinistru, și temnițele statului erau întotdeauna suprapopulate. Un ministru de justiție sud-african avusese de aceea fățărnicia să declare că : „închisoarea particulară este un monument ridicat în cinstea spiritului de inițiativă al cultivatorului", unde deținuții duc, pasămite, o viață plăcută, „în condițiile agreabile de la țară". Despre oamenii care muriseră în aceste închisori de foame sau în urma torturilor nu suflase nici un cuvînt.

Klim coborî spre cursul rîului Nescat. I se părea că în undele lui se răsfrîngea o imagine albă, ca mirajul arșiței din jur. Sau poate că era oglindirea unui nor ? Pe aici nu existau cărări : singura linie

care tăia în două pămîntul încins și crăpat era aceea a cursului de apă.

În ultima vreme, sanitarul ducea o viață frămîntată, iar generoasele lui acțiuni se pierdeau în noianul unor dureri și căderi omenești covîrșitoare; în marele fluviu al suferinței, mai mare decît nesfîrșitul Congo, oamenii se înecau, iar el nu le mai întrevedea uneori nici o scăpare.

Doctorul Tather și învățătorul mulatru, Kompe, erau prietenii săi cei mai apropiați; îi asculta cu încredere și luciditatea lor senină îl îndemnase să dea la o parte vălul prejudecăților, să creadă în putința izbăvirii oamenilor prin luptă, acea luptă care zdruncinase din temelii Africa colonială, eliberînd atîtea popoare. Nu arareori însă suferința celor din jur îl făcea să cadă pradă deznădejdii...

Trecuseră doi ani de cînd nu mai avea cămin. Pe Ila, blînda și duioasa Ila, o jertfise pe altarul devotamentului său. În noaptea aceea ploioasă de august, cînd ea murise la nașterea celui de al doilea copil, sanitarul fusese plecat în rezervația tribală Nabiru, unde izbucnise o molimă grea. Fetița lui, Ilina, era crescută de o vecină.

Sanitarul se opri. Privi multă vreme peisajul cufundat în penumbra serii. Nu se clintea nimic. Oare Africa de Sud, această citadelă a rasismului și colonialismului, în care albii erau mai numeroși decît în orice altă țară africană, avea să rămînă la fel de neclintită în mijlocul furtunii eliberatoare care cuprinsese continentul? Asupritorii erau atît de puternici, poliția lor atît de bine organizată și înarmată!

Ajunse într-un tîrziu în cartierul albilor. Aci străzile erau asfaltate, casele arătoase. Se înnoptase. Verandele străluceau scăldate în flori și lumină.

Deodată, pe fața lui Klim se ivi surîsul unui om care crede a ști mai mult decît ceilalți. O clipă numai și apoi dispăru.

Coti la dreapta pe o stradă inundată de lumina lămpilor și văzu că din dreptul barului MINA

TRANSVAALULUI — apar albi cu piepturile bombate, parcă mîndri de forţa lor. În ciuda unei tresăriri de teamă, care-i şopti o clipă să se ferească din calea lor, îşi urmă drumul chiar în direcţia din care veneau ei. Frintura stridentă a unei melodii îi izbi auzul ; apoi sunetele începură să salte clare şi îndrăzneţe ; din locul unde se afla barul, zvîcnea pulsaţia unei agitaţii necontenite.

Siluetele înalte veneau spre el. Îşi simţea bătăile inimii, dar continua să înainteze. De ce să se întoarcă din drum ? Nu era om ca şi ei ?

Muzica contenise. Nici albii care veneau spre el nu mai scoteau o vorbă. Toţi aşteptau să aibă loc întîlnirea ; mişcările lor păreau aşa de încordate, încît Klim simţi pentru o clipă bucuria eliberării depline de teamă, de spectrul inferiorităţii, şi merse şi mai hotărît în întîmpinarea lor.

Trecură pe lîngă el, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Tîrziu, îl ajunse ecoul unui rîs răguşit.

Klim îşi privi geanta cîteva clipe. Se gîndi iar la fata din Delagoa. Trebuia să-l găsească pe doctorul Tather. Apoi, deodată, îşi aminti că degeaba îl căuta. În seara aceasta, ţinea o conferinţă despre etnografie, pentru a demonstra încă o dată absurditatea teoriilor rasismului. Îi va cere mîine să consulte bolnava şi va căuta să facă singur rost de ceva medicamente. Schimbă drumul, spre cartierele negrilor.

Ajuns pe strada Livingstone, privi intens spre dreapta, prin gardul unei curţi. Acolo era casa bătrînei Karo, ceva mai temeinic clădită ca cele din jur. Nu se vedea ţipenie de om. Klim privi păsările care se răsfiraseră în curte, ca un evantai multicolor, apoi cele cîteva găini care moţăiau în coteţe ; unele dintre acestea semănau cu păunii, iar altele aveau veşminte şi mai ciudate.

Klim deschise grijuliu o portiţă şi intră la păsări, fără să le stîrnească. Privi spre uşa deschisă a casei şi o strigă pe Karo. Nu-i răspunse. Desigur că nu era acasă. Bătrîna o ducea ceva mai bine decît ve-

cinele ei, deoarece Klim o ajutase să-şi facă creşcătoria de găini de rasă. Karo se mira uneori de voinicia şi coloritul unor exemplare din curtea ei, dar Klim îi explica mereu că aduce ouă de la alte rase, pe care ea n-are de unde să le cunoască.

În dreptul coteţelor, sanitarul rămase un timp mai îndelungat; înscrise într-un carnet anumite date şi stîrni un cotcodăcit asurzitor, însoţit de fîlfîirea temătoare a aripilor.

Sanitarul îşi făcuse în curte o mică cabină-laborator, unde negresa îl văzuse cu uimire operînd păsări sănătoase şi introducîndu-le în trup anumite „grefe" — cum le spunea el — injectînd ouăle din clocitoare şi făcînd şi alte operaţii de care ea nu mai auzise. În ultima vreme, din lucrările de selecţie ale sanitarului ieşiseră cocoşi cu pene albăstrii şi pinteni uriaşi, găini cîntărind cîte şase kilograme şi găini pitice de puteai să le ţii în palmă...

ÎN LUMEA CĂRŢILOR

Încă de cînd terminase — primul pe promoţie — cursul de sanitari, Klim citea mereu cu pasiune cărţi şi reviste de medicină, biologie, literatură. Sanitarul îi cunoştea destul de bine pe Darwin şi Pavlov; încerca să se orienteze în teoriile biologilor şi antropologilor. Dacă n-ar fi existat discriminarea rasială, s-ar fi înscris de mult la facultate. Îşi rupea mereu din ceasurile libere, chiar cînd se simţea frînt de oboseală, pentru a înainta în lecturile sale.

De cite ori găsea în cărţi o afirmaţie privitoare la inferioritatea intelectuală a vreunei rase, o sub-

linia cu creionul roșu și căuta în alte lucrări contraargumente temeinice.

În cîțiva ani termină de citit cărțile din biblioteca doctorului Tather. Își cumpără și el cîteva zeci de volume, dar cărțile științifice erau prea scumpe ca să le poată avea pe măsura setei lui de citit. În biblioteca publică a primăriei, negrii nu erau primiți. A fost o întreagă epopee pînă ce un grup de intelectuali din Liga Antisegregaționistă a reușit să ridice o casă de citit, frecventată de oameni de toate rasele, și să procure cîteva zeci de volume. Poliția descindea uneori pentru a confisca cărțile cu idei „periculoase". Toți citeau cu nesaț, așa încît cărțile se tociseră. Lună de lună creștea numărul de cititori, mai ales că pe lîngă bibliotecă se înființase și un curs de alfabetizare.

Apucă spre strada îngustă și prăfuită unde se afla casa de citit. O vedea în lumina amurgului, ca o alcătuire scundă, neînsemnată. Cînd deschise ușa, simți bucuria de a revedea băncile șubrede — provenite din materialul reformat al unei școli.

În sala de lectură mai ședeau cîteva persoane. Un băiat citea în șoaptă; buzele lui fremătau grăbit. Două fete cu părul în movile creț priveau imaginile unei mari cărți de geografie fizică și se mirau prin semne mute. În față de tot, un indian de vîrstă mijlocie era cufundat în lectura unui roman de Gorki.

Klim merse în vîrful picioarelor spre banca unde se așeza de obicei și rămase un timp pe gînduri. Apoi ceru un tratat de antropologie și își scoase cîteva note. Doctorul Tather îl învățase să citească numai cu tocul în mînă.

După ce termină lectura, înapoie cartea bibliotecarei — o mulatră care muncea dimineața la fabrica de textile, iar după-amiaza, pînă tîrziu noaptea, înregistra cărțile și deservea cititorii, fără vreo plată. Ea îi zimbi, ca unui vechi cunoscut, și-l puse

la curent cu ultimele cărți cumpărate. Klim îi mulțumi. Aruncă o ultimă privire spre capetele imobile, aplecate deasupra cărților și ieși, fără zgomot, în stradă.

VALUL AMINTIRILOR

Îl obseda imaginea a două perechi de picioare goale, crăpate, cu cicatricele urmelor de bici, pe care le zărise sub una din băncile bibliotecii.

Așa fuseseră și picioarele lui cu ani în urmă...

Valul amintirilor începu să se reverse aprig, de nestăvilit.

Se născuse în rezervația de trib Chuana, undeva la nord, pe un meleag arid, brăzdat de rîpe sterpe. În depărtare se vedeau bine pășunile bogate de pe povîrnișurile Munților Drackenberg. Acolo erau turme mari de oi, iar prin văi și păduri viețuiau antilope de munte și veverițe aurii. Dar întinderea aceea fertilă era o țară a stăpînului alb. El îi alungase de mult pe negri și-i ținea acum într-un țarc. Stăteau foarte înghesuiți, ca o turmă înfricoșată.

Viața tribului lîncezea și libertatea dulce a trecutului nu mai răsuna decît în cîntecele bătrînelor. Cîntau despre frumusețea fluviului Limpopo, pe care călătorise cel mai vechi străbun al tribului și se întorsese între ai lui, mai tînăr și mai frumos decît soarele. Bunicul îi povestise lui Klim că, multă vreme, albii nici nu îndrăzniseră să se apropie de viteazul lor trib, așa că fuseseră feriți de pornirile lor lacome. Lui Klim abia îi venea să creadă că vechii bărbați ai tribului fuseseră îndrăzneți și străbătuseră pămîntul de la mare pînă aproape de deșert, conduși de șefi viteji. Acum, șeful tribului era

ascultat numai de frică. El era omul albilor, iar casa îi duhnea a whisky și murdărie.

Klim trăise pînă la vîrsta de zece ani lîngă fustele femeilor ; erau foarte multe, adesea arțăgoase, flămînde, certărețe, deoarece bărbații plecau să caute de lucru în locuri depărtate și își găseau adesea alte neveste. Cîteodată nu se întorceau decît schilozii. Într-o bună zi, șeful tribului chemă la el băieții care crescuseră destul pentru a fi buni de muncă. Recrutarea se făcu în fața unor albi cu cizme roșii, care purtau la șolduri arme de foc. Albii rîdeau mereu și îi spuneau șefului vorbe măgulitoare. Cînd au aflat hotărîrea, femeile au făcut un vacarm îngrozitor. Dar cineva le-a spus că sînt niște proaste, deoarece tribul n-are pămînt și nici vite, așa că băieții nu vor avea cu ce să se hrănească și, peste doi sau trei ani, vor pleca singuri să caute de lucru.

Klim fu mînat din urmă chiar a doua zi. Ar fi vrut să știe de ce lucesc atît de frumos cizmele albului ; de aceea le atinse cu degetul, dar gestul acesta nevinovat îi atrase o lovitură de bici peste obraz. Arsura îl făcuse să sară în sus și instinctul lui de cafru se trezi năpraznic. Se repezi să-l lovească pe alb, printr-o săritură de fiară. Lupta a fost inegală și Klim s-a trezit abia a doua zi, cu capul plin de cucuie. Ceilalți îi povestiră că albul îl lovise cu tocul revolverului în cap și-i strigase că-l va lăsa în deșertul Kalahari, să-l mănînce șacalii. De atunci se ferise de cizmele strălucitoare ; nici nu se mai gîndea să le atingă cu degetul, ba le privea ca pe un obiect care iscă năpaste.

A fost dus în minele de diamante de la Kimberley. Acolo era infernul. Salariile muncitorilor negri nu reprezentau decît a zecea parte din salariile muncitorilor albi, iar copiilor negri nu li se dădea, în schimbul muncii lor, decît un blid de lături, o singură dată pe zi.

Dormeau într-un fel de grajd, ca pentru vite, legați la gleznă cu fringhiile de un par central, ca nu cumva să fugă.

Uneori Klim visa că din el iese un altul, cu puteri nebănuite, care se repede la subteranele minei și le zgîțîie pînă ce le surpă, risipește munții de aur în care albii prefăceau roca diamantiferă scoasă din adîncuri, aruncă cu pietre sclipitoare în vilele somptuoase. Se trezea în sudori.

Ziua era mînat din urmă și nu avea timp să se gîndească la nimic. Încă de dimineață erau împărțiți pe grupe de corvoadă, prin semne de cretă pe care supraveghetorii le făceau pe spatele lor gol. Auzea pocnetul bicelor și o lua la fugă spre intrările subteranelor.

În mijlocul oamenilor de aici, veniți din toate colțurile Republicii Sud-Africane, erau unii care știau să scrie și să socotească. Un controlor negru, Sodibe, văzîndu-l ager și atras spre tot ce cerea puțină minte, îl învățâ să vorbească englezește, să scrie și să socotească. Îndeletnicirile acestea îi făceau multă plăcere. Suferea însă la gîndul că nu cunoștea decît rezervația natală și lagărul acesta de muncă.

Ceilalți băieți îl îndemnau uneori să bea rom sau gin. Multora li se părea singura posibilitate de a ieși din apatie. Klim nu se lăsa ispitit. Romul era un leac trecător și scump. Nu-l atrăgea abisul nesimțirii.

Avea șaisprezece ani cînd îi căzu un bolovan peste picior și i-l frînse. Fu izgonit de la mină, ca nefolositor, și zăcu într-o colibă de oameni miloși. După ce se vindecă, vagabondă un timp, pînă fu readus de poliție în rezervația tribului.

După cîteva luni, izbuti să fugă și să găsească o ocupație la construirea unor terasamente de cale ferată, lîngă orașul Stanby. Acolo se îmbolnăvi de tifos și zăcu multe luni între viață și moarte. Se trezi scăpat din ghearele morții, ca un lujer gol. Îi era teamă să pună piciorul pe pămînt ; și-l simțea sfărîmicios, iar șira spinării se îndoia, vlăguită.

Atunci apăruse în viața lui doctorul Tather. Își amintea cum s-a ivit doctorul alb, adus de un tovarăș de muncă indian, în fața rogojinii pe care

zăcea. La început s-a speriat de alb, crezînd că este un dușman, venit să-l alunge. Se osteni de nenumărate ori să se ridice, dar în ciuda unor sforțări disperate, trupul sleit refuza să-i dea ascultare. Nu avea altceva de făcut decît să privească spre omul alb din față. Îl privi bine. Era înalt și subțire; obrazul lui arăta transparent, iar fruntea sidefie era ușor scobită la tîmple. Ochii albaștri și mari erau umbriți de un fel de luare-aminte înțeleaptă.

Vindecătorul alb se aplecă spre el și-i prinse mîna. Niciodată nu-l atinsese cu bunătate mîna unui alb! O privi cu uimire; era aproape la fel ca mîna lui, doar vinele albăstrui se vedeau mai bine. Doctorul îi luă pulsul. Clătină capul de cîteva ori, parcă cu resemnare.

Cîtva timp albul nu zise nimic. Sta la marginea culcușului, nemișcat, privind în depărtări. Apoi îi zîmbi, prietenos. Atunci i se păru că de pe obrazul albului se ridică masca veche a brutalității și omul se dezvăluie în toată bunătatea lui.

Doctorul avu chiar răbdarea să asculte firul vieții lui Klim. Îi vorbi despre minele din Kimberley și-i povesti că uneori se visa împodobit cu diamante și poleit cu aur. Întrebă dacă nu cumva este semn că l-a vrăjit cineva. Tather îi mîngîie cîrlionții negri, asigurîndu-l că nu i se întîmplase nici un rău și că vrăjile nu există decît în închipuirile oamenilor. Îi spuse că îl va duce în spital, pentru a-l întrema, iar Klim ascultase bucuros și uimit. În sfîrșit doctorul se ridică, rugîndu-l pe Klim să aștepte pînă la venirea ambulanței.

Nimeni nu-l rugase nimic pînă acum; toți îi porunciseră, îl bătuseră. Nu înțelegea cum un alb atît de impunător, un vindecător adevărat, plin de învățătură, poate să vorbească duios cu un biet cafru, care n-avea nici măcar un adăpost deasupra capului.

Nu după mult timp, în fața scării care urca pe prispa casei unde se odihneau muncitorii de la căile ferate — se opri o mașină cu însemnul Crucii

Roșii. Doi sanitari îl așezară pe o brancardă și-l urcară în ea.

În camera albă unde s-a odihnit după aceea multă vreme, lumea dinainte de a-l cunoaște pe doctorul Tather începuse să se estompeze treptat. Se simțea ca într-o albie de lumină și suferea îngrozitor la gîndul că în curînd va trebui să mulțumească binefăcătorului său și să plece încotro va vedea cu ochii.

Într-o zi, doctorul se așeză iarăși la marginea patului și-l întrebă cum se mai simte.

— Am văzut foarte multe aici, murmură Klim. Am învățat multe...

— Ce-ai învățat? se miră Tather.

— Multe, foarte multe. Am priceput de pildă cum este alcătuit trupul omenesc. Din tablourile acestea atîrnate pe pereți...

— Vrei să desenezi pe o hîrtie ce ți-a rămas în minte?

Tather își scoase caietul și creionul. Klim le atinse cu sfială. Începu să tragă o linie sinuoasă, din care se întregi încet inima, o inimă așa cum arăta în planșele anatomice și apoi întregul circuit al sîngelui, cu căile lui principale. Doctorul scoase o exclamație de mirare.

Din clipa aceea, pentru Klim începu o altă viață. Tather răzbătu prin toate piedicile și-l înscrise la o școală de sanitari. Acolo Klim învăță cu pasiune și la absolvire fu angajat la una din policlinicile din Stanby. Cunoscu și Liga Antisegregaționistă din orășel și avu pentru prima dată simțămîntul că albii și negrii pot trăi laolaltă în frăție adevărată, fără ca albii să-i disprețuiască și să-i persecute pe negri, fără ca aceștia din urmă să blesteme rasa opresorilor.

În jurul lui erau unii negri și mulatri care căutau să fie prieteni numai cu albii, fericiți dacă aceștia îi tolerau cîteodată în preajma lor sau dacă le spuneau: „Tu nu ești ca ceilalți negri, cu tine n-avem nimic!" Alți negri formaseră un fel de castă a parveniților, în frunte cu negustorii și patronii de mici

ateliere. Cu toți aceștia, Klim Lara nu voia să aibă de-a face. Încercările îndurate de mic copil și profesiunea lui îl îndemnau să fie bun și înțelegător cu toți oamenii și să facă din profesia lui o cauză sfîntă, devotîndu-i-se fără margini. Toți oamenii erau la fel în fața suferinței și Klim ar fi vrut ca ei să iasă mai buni din durerile prin care treceau.

Crezuse cîndva că va putea să treacă, o dată cu îmbogățirea cunoștințelor lui, peste cercul tuturor îngrădirilor ; cu timpul, acest sentiment amăgitor se destrămase ; avea simțămîntul că în jurul lui nu se schimbase nimic, doar el fusese ridicat pe un mic piedestal și această posibilitate o datora mai puțin meritelor lui, decît întîlnirii cu doctorul Tather. În viața lui se petrecuse o întoarcere în bine, dar din punct de vedere uman i se părea că el nu era decît beneficiarul unei bunăvoințe...

Mergînd repede, Klim se apropia acum de cartierul Pompelor. În depărtare se auzi cîntecul unei păsări ; trilul, subțire și pur, îi purtă gîndul la cîntecele Rafiei. Acum sufletul îi era plin de ea. Din primele clipe se născuse între ei înțelegerea mută a firilor sensibile și încercate. Și pe ea viața o frînsese de cîteva ori. Klim îi aflase povestea, banală, dar înduioșătoare. Fusese lucrătoare la o fabrică de basmale. Fiul fabricantului o sedusese ; nevasta lui prinsese de veste și obținuse concedierea ei. Multă vreme căutase zadarnic de lucru, pînă ce vocea ei frumoasă și silueta de gazelă atrăseseră atenția patronului unui local. Acceptase, după multe îndoieli, un angajament.

Sanitarul știa că, la Durban, Rafia avusese curajul să cînte melodii — devenite repede populare — cu texte pline de ironie față de prejudecățile oarbe ale rasiștilor. În vinele negrilor bătea pulsul revoltei, iar cîntecele ei le trezeau virtuți străvechi, din vremi de libertate.

Nu se angajase niciodată în marile baruri ale albilor, unde ar fi putut cîștiga bani mulți, preferînd

localurile simple, frecventate de oameni de rînd. Cîntase şi la un teatru de operetă.

Poliţia o interogase de nenumărate ori cu privire la înţelesul cîntecelor. Le răspunsese că sînt cîntece de dor. Oamenii legii bombăneau. De ce treceau aceste cîntece din gură în gură? Pentru că plac negrilor! răspundea Rafia. De ce pomenesc mereu de o ţară pierdută? Care era această ţară? Rafia răspundea că nu o cunoaşte; poveştile celor mai bătrîni spun că se întinde cam la miazăzi de cursul fluviului Limpopo. Cum de au ajuns cîntecele peste graniţă, de se fredonează la Dakar şi Nairobi, la Djibouti şi Tananarive? Nici asta nu ştia.

Erau patroni de localuri care evitau s-o angajeze şi de cîteva ori poliţia îi interzisese să mai cînte, dar opreliştile răspîndeau şi mai larg cîntecele; adesea Rafia le schimba cuvintele, pentru a le face şi mai usturătoare.

Acum Rafia trăia la Stanby, într-unul din cartierele negrilor. Îşi cîştiga o existenţă modestă, tricotînd ciorapi. Era bolnavă, chinuită de o tumoare în gît, iar pe deasupra de astmă. Crizele îi zguduiau adesea trupul slăbit. În ciuda suferinţei, glasul ei suna însă nespus de viu, de-i părea lui Klim că este făcut din nădejde curată. Era parcă sortită să zboare în lumea aceasta ca o pasăre, să cînte şi să moară.

Nu mult după ce Klim o cunoscuse, se întîmplase, aproape de strada unde locuia, un fapt care tulburase spiritele la Stanby. Nişte poliţişti brutalizaseră cîţiva copii, deoarece nu le plăcuse jocul lor de-a albii şi negrii. Supăraţi de înfăţişarea dubioasă a jocului, poliţiştii interveniseră, izbind în dreapta şi-n stînga. Negresele ieşiseră în stradă, indignate de purtarea lor. Se produsese o încăierare.

Furioşi că femeile îi înfruntă, poliţiştii nu şovăiră să deschidă focul. Patru negrese fură ucise

și altele rănite. Un polițist, împușcat din greșeală de un coleg de-al său, căzu de asemenea. Justiția sud-africană califică victimile din rîndul populației de culoare „răzvrătite împotriva ordinei publice", le socoti răspunzătoare de propria lor pieire și se interesă numai de polițistul mort. O fată neagră, Lamina Twane, muncitoare la fabrica de conserve, fu învinovățită de asasinarea lui.

Lamina se apără cu demnitate, dar judecătorii pregătiseră, înainte să judece, condamnarea la moarte. Tather izbuti să trimită un articol, în care demasca înscenarea, unui ziar din Ghana, dar, cu toată campania de presă pe care acesta o deschise, verdictul căzu necruțător. Doctorul fu și el arestat și condamnat la o lună închisoare pentru „instigație împotriva legilor statului".

Într-o noapte ploioasă, cineva bătuse la ușa Rafiei. Cînd deschise, o văzu pe Lamina ; sta dreaptă în pragul ușii, iar pe obrazul ei șiroiau picăturile de ploaie. Izbutise să evadeze și o rugă s-o primească. Rafia nu stătu în cumpănă, iar sanitarul îi încuviință hotărîrea.

Se puse un premiu mare pe capul condamnatei. Afișe colorate aduceau la cunoștința populației că acela care o găzduia îi va împărtăși soarta.

Polițiștii o căutau pretutindeni pe Lamina. Cîinii polițiști lătrau mereu în stradă ; sanitarul însă, foarte priceput în tainele chimiei, pregăti un praf care le abătea mirosul și-l presără în fața ușii. După două luni, un văr a lui Klim o furișă pe condamnată într-o camionetă. Cînd se întoarse, peste două săptămîni, le aduse vestea că Lamina călătorește spre Zanzibar.

— Ai un suflet mare, veverița mea aurie ! îi șoptise în seara aceea Klim. Îi spunea uneori așa, de cînd îi arătase, într-un album, fotografii vechi, care o arătau îmbrăcată cu rochii sclipitoare...

Acum, ca și atunci, o vedea pe Rafia cu nimbul înalt al faptei ei.

RAZIA

Dinspre cartierul Pompelor se auzea un vacarm de nedescris. Glasuri care întrebau pe un ton ridicat și altele care le răspundeau se întretăiau agitate. Din cînd în cînd, un strigăt de durere spinteca noaptea. Răsunau ordine scurte, aspre.

Klim înțelese: poliția din Stanby organizase o razie. Probabil că „Hiena brună", șîngerosul Mackenzie, avea nevoie să-și repopuleze ferma-închisoare.

De obicei astfel de acțiuni erau întreprinse noaptea: copoii înconjurau atunci un cartier sau altul de negri și pe urmă intrau din casă în casă, trezind oamenii din somn, brutalizîndu-i, verificîndu-le permisele, nenumăratele permise pe care trebuia să le aibă asupra lui orice om cu pielea întunecată.

Sanitarul se apropie de cordonul viu al polițiștilor. Dialogurile se repetau stereotip:

— Permisul de identitate.

— Iată-l.

— Permisul de locuire.

— Poftim.

— Letigitimația de lucru.

— O clipă. Aici!

— Ia să văd, impozitele sînt plătite?

— Le-am plătit.

— Permisul de a rămîne noaptea în oraș.

— Poftim.

— Celelalte acte.

— Poftim.

— Ai noroc. Mîine-ți expira viza lunară. Dacă te prindeam cu o zi de întîrziere, înfundai închisoarea.

Negrii găsiți în neregulă erau strînși într-o curte, de unde aveau să fie duși în beciurile circumscripției de poliție. Gemetele unui bărbat îl făcură pe Klim să tresară. Loviturile bastonului de

cauciuc răsunau ritmic, înfundat, şi gemetele se prefăcură curînd într-un strigăt neîntrerupt.

Din locul unde se afla, Klim nu putu să vadă cine era de această dată victima. Auzi însă pe nişte negri, care se aflau dincolo de cordonul poliţiştilor, deslușind pricina :

— Palok a fost prins cu o albă, spuse unul dintre ei.

— Vai de el. Îl omoară în bătăi! adăugă un altul.

— Nici de închisoare nu scapă, interveni un al treilea. Aşa e legea asta păcătoasă. Pe Okino, brutarul, l-au închis şapte ani.

O femeie se amestecă şi ea în vorbă :

— Ce-o să se facă copilaşii lui? Cinci guri de hrănit, asta nu-i de glumă. De cînd i-a murit nevasta, îi creştea o vecină, căreia el îi dădea mai toată leafa. Acum o să iasă la drumul mare, să cerşească.

— Nici de cerşit n-o să-i lase. Pe cei mari îi duce poliţia în mine, pe cei mici în vreo rezervaţie nenorocită.

Glasurile se stinseră, înecate în tumultul străzii.

Sanitarul înţelese. Palok, vînzătorul de ziare, încălcase legea pentru „protecţia purităţii raselor", iar autorităţile republicii ultra-albe îl pedepseau.

În curtea dosnică unde erau strînşi cei găsiţi în neregulă, mulţimea creştea.

Deodată, lui Klim i se păru că în locul acela se produce o tulburare neobişnuită. Se apropie ca să vadă mai bine. Deosebi şapca ponosită a lui Kompe, învăţătorul mulatru. „Dacă e el acolo, se pregăteşte ceva!" îşi spuse sanitarul şi un zîmbet îi lumină faţa. Îi cunoştea bine pe negri şi după mişcările şi gesturile lor, i se păru că ei sînt într-o aşteptare încordată. La un semn al lui Kompe, rapid, dar tot atît de hotărît, se petrecu o mişcare care din punctul unde se găsea Klim părea de neînţeles : arestaţii se cufundau parcă într-o groapă imensă, dispărînd în grupuri mari. Printre ultimii, asemenea

unui căpitan de vapor, se făcu nevăzut și învățătorul.

Lîngă Klim, un indian, pe care îl cunoștea de la policlinică, izbucni în rîs :

— Strașnic om, Kompe ăsta. Mackenzie o să-l sugrume într-o bună zi !

Sanitarul îi aruncă o privire întrebătoare.

— N-ați priceput, domnule Lara ? Kompe i-a băgat pe oameni în marea pivniță de vinuri, care are o intrare în curtea asta... Ați auzit cum s-a trîntit chiar acum poarta ?

— Ei și ? Acum se vor baricada acolo. Dar cît timp pot rezista ?

— Pivnița are două ieșiri dincolo de cartierul înconjurat ! explică indianul zîmbind. Cei mai mulți arestați sînt de acum sigur departe. Bravo, Kompe ! Mă-ntreb numai cum de-a deschis poarta pivniței...

O rafală de armă automată îi făcu să tresară. Polițiștii prinseseră de veste și acum trăgeau, de altfel zadarnic, în poarta încuiată pe dinăuntru a pivniței de vinuri.

Klim se hotărî să-și continue drumul. N-avea nici un rost să rămînă în preajma unor polițiști înfuriați.

După un sfert de oră de mers, ajunse în sfîrșit în Buru Ordre, cartierul unde locuia Rafia. Miros de bălegar dospit, amestecat cu iarbă uscată de stepă, se răspîndea pe uliți. Se auzeau glasuri învălmășite. Cineva strigă :

— Uite-l pe Lara !

— Iar s-au scumpit biletele de autobuz pînă la minele Harley ! Ce ticăloșie ! spuse o femeie.

Celelalte dădeau din cap și vociferau. Multe lucrau la minele de acolo. Femeile îl înconjurară pe Klim și se învîrteau în jurul lui cu mișcări dîrze ; îi spuneau cu zeci de glasuri, ca unuia care făcea parte din mișcarea populară condusă de Kompe, necazul lor : De unde să plătească cînd banii nici pentru mîncare nu le ajungeau ? De unde ?

— Cine hotărăşte aceste majorări ?

Întrebarea o pusese o negresă uscăţivă, care ţinea un copil în braţe.

Kalu, o femeie grasă şi energică, o întrerupse cu brutalitate :

— La ce-ţi ajută dacă afli cine ia aceste măsuri ?

ÎNDEMNUL

Kuah, una dintre fruntaşele muncitoarelor de la mine, tocmai ieşea dintr-o curte. Se apropie şi ea. Îl întrebă pe Klim :

— Ce-ar spune Kompe de toate acestea ?

Ochii arzători, din fundul obrajilor osoşi şi negri, scăpărară, avizi să afle.

Kuah mai întrebă o dată :

— Ce-ar spune Kompe de asta ? Tu eşti prieten cu el. Eşti învăţat, nu ca noi. Trebuie să ştii.

Kompe ? Într-adevăr, unde era acum Kompe, cu darul lui de a înţelege şi conduce oamenii ? Nu el, Klim, ar fi trebuit să răspundă într-o asemenea împrejurare, ci învăţătorul mulatru care ştia întotdeauna să arate calea dreptăţii. Glasul lui Klim suna blajin şi şovăitor, ca un răspuns la gemetele de suferinţă ale bolnavilor.

Femeia rămăsese lîngă sanitar, ţeapănă şi îmbufnată. Aştepta răspunsul. Silueta ei dreaptă arăta ca aceea a unui străjer neîndurător.

Deodată, Klim descoperi ce ar putea să zică Kompe. Abia acum simţea cu adevărat clocotul din jur, iar în el răspunsul pe care trebuia să-l dea :

— Boicotul ! Acesta e cuvîntul nostru în asemenea împrejurări.

Glasurile vuiră ca un vînt întors pe loc, în vîrtej.

Kalu se întoarse, cu o repeziciune neaşteptată pentru greutatea corpului ei, şi alergă spre garduri,

rostogolindu-se aproape ; de acolo, de la marginea drumului, strigă :

— Să boicotăm autobuzele !

— Boicot ! Boicot ! se auziră zeci de glasuri.

Cuvintele răsunară în hohote nesfîrşite.

Amuh sta dreaptă şi parcă neîncrezătoare, aproape de Klim ; se uita la el, ca şi cum s-ar fi deşteptat anevoie. Nu îndrăznea să vorbească ; îi părea că strigătele din jurul ei răsună ca o sfidare faţă de puterea crudă care lovise de atîtea ori în cei de aici. Dorea din tot sufletul să rămînă în oraş. Acest lucru depindea însă de locul de muncitoare la fabrica de încălţăminte. Dacă-l pierdea, trebuia să plece în rezervaţia tribală. Ochii ei mari şi frumoşi de femeie bantu clipeau des, cu teamă. Tocmai de aceea, la auzul vorbei „boicot", ţinuse buzele supte. Nu îndrăznea să repete această vorbă cutezătoare.

Kuah aflase în sfîrşit ce ar fi spus Kompe. Da, acesta era adevărul, acesta era singurul mijloc pentru a-i face pe proprietarii de autobuze să înceteze o dată cu abuzurile. Îndemnul îi biciuia sîngele. Se simţea la fel de vie ca pe vremea cînd, cu familia ei, o lua spre rîpele Alpilor sud-africani, ca să ascundă turmele de albii hrăpăreţi.

— Pretutindeni poporul se ridică la luptă ! spuse o femeie care tocmai venea dinspre capătul străzii. În cartierul Regia au început să curgă refugiaţi din Tarondoland. Acolo oamenii de culoare s-au ridicat cu arma în mînă împotriva autorităţilor, care ordonaseră regruparea negrilor în două rezervaţii. A curs mult sînge. Guvernul a trebuit să aducă tancuri şi avioane de vînătoare pentru a reprima răscoala.

Klim sta tăcut la o parte. Se mira şi totodată se bucura de înrîurirea îndemnului său.

Femeile colindau uliţele.

Bărbaţii, care veniseră mai tîrziu de la lucru — fuseseră duşi la o corvoadă a primăriei — aveau să boicoteze şi ei. Abia aşteptau cu toţii ivirea

zorilor, pentru a porni pe jos, cale de mulți kilometri, spre minele Harley.

În sprijinul celor ce boicotau, muncitorii din Stanby aveau să organizeze o mare manifestație de solidaritate.

Amuh ascultase cum hotărîrea creștea din gură în gură, dar nu se încumetă multă vreme să spună nimic. Supunerea veche îi sta în inimă ca o coajă mucedă. Deodată simți în ea o putere nouă. Strigă și ea, aproape cu bucurie :

— Boicot ! Își auzi glasul plăpînd cu neîncredere ; apoi mai strigă o dată, tare : Boicot !!

Toate celelalte tăcură și se întoarseră spre ea s-o vadă.

RAFIA

Rafia îl aștepta în prag. Silueta ei grațioasă părea aceea a unei statuete de porțelan. Se bucură cu atîta nevinovăție copilăroasă de venirea lui Klim, încît acesta o îmbrățișă cu o căldură de adolescent.

De afară nu se mai auzeau decît strigăte înfundate. Sanitarul își așeză geanta pe o etajeră plină cu aparate și sticluțe.

— Ce se petrece ? întrebă ea, într-un tîrziu.

— Iar au scumpit biletele de autobuz.

Îi povesti totul. Rafia aplecă capul cu resemnare și nu zise nimic cîteva clipe. Apoi suspină :

— Eu nu voi putea să le însoțesc. Voi trebui să mă țiu deoparte, ca o lașă... Spune-mi, ce să fac ?

Klim se gîndi îndelung. Zise :

— Poliția va ieși mîine în fața manifestanților. Bicele vor izbi...

— Vom îngriji răniții aici. Asta-i vrut să spui ?

Klim înclină capul încet. Apoi începu să-şi rînduiască sticluţele, cu gesturi mărunte şi meticuloase. Scoase o hîrtie plină cu formule dintr-un tratat de biochimie şi o împături agale ; apoi o strecură în buzunarul hainei. Nu rostea nici o vorbă. De departe, tremura în noapte un cîntec nostalgic, care se strecura în inimile oamenilor.

Rafia îl observa. Bănuia că sanitarul încearcă să prepare un leac împotriva bolilor de piele, care făceau ravagii în ultima vreme. Îi şi destăinuise vag aşa ceva. Altă dată îi spusese că-l preocupă îmbunătăţirea sistemului de filtrare a apei potabile ; multe boli s-ar fi datorat impurităţii acesteia.

— Spune, Klim, nu eşti prea obosit ca să mai lucrezi ? îl întrebă ea.

Sanitarul îşi întoarse ochii cîteva clipe spre ea. Acum parcă semăna cu Ila. În ochii ei mari, albaştri, avea aceeaşi expresie de puritate.

— N-ai grijă, azi nu voi lucra mult, îi răspunse el.

Deasupra mesei, Rafia atîrnase o fotografie scoasă din albumul pe care Klim îl admirase de atîtea ori ; o înfăţişa în vremea succeselor ei ; avea straie aurite şi cunună de nestemate. Se uită îndelung la imaginea care o arăta atît de vie şi strălucitoare.

Ea îi surprinse privirea şi zîmbi :

— Aceasta am fost eu !

— Pentru mine eşti mereu aceeaşi, spuse el.

Rafia începu să îngîne, abia şoptit, un cîntec închinat bucuriei şi libertăţii oamenilor.

Klim o ascultă cîtva timp. Apoi se apucă iar de lucru.T rase un sertar şi desfăcu un balon de sticlă minuscul ; îl răsturnă pe o bucată de hîrtie ; sub lumina lămpii, praful sclipi ca o pilitură de aur. Luă cu o pensetă cîteva bobiţe şi le dădu drumul într-un vas ; aşteptă reacţia şi, după cîteva clipe, parcă mulţumit de efectul obţinut, făcu nişte calcule cu creionul.

În sfîrșit, ieși să vadă ce-i fac șoarecii de experiență. În cuști de fier, animalele stăteau asemenea unor gheme cenușii ; tresăriră la auzul zgomotului și prin blană le furnică teama ; începură să tremure și să alerge spre gratii ; mișcările deveniră repezi, din ce în ce mai speriate ; deodată se opriră în loc.

Încordarea lor instinctivă îi amintea lui Klim gestul pe care îl făceau lucrătorii de pe ferma domnului Greeg cînd treceau prin fața biroului plantatorului, unde se auzea o voce aspră, tunătoare.

Klim strînse într-o cutiuță cîteva probe din perii șoarecilor și reveni în casă. Răsturnă cutiuța pe o plăcuță și privi cu atenție, printr-o lupă. Apropie de peri o pipetă în care se zărea un lichid verde. O picătură și apoi alta căzură cu un clipocit surd asupra firelor.

— Ce faci acolo ? răsună glasul Rafiei.

Sanitarul era atît de cufundat în observațiile lui, încît nici n-o luă în seamă. Rafia repetă întrebarea.

— Va veni vremea și vei afla, răspunse el vag.

Klim aduse doi șoareci într-o mică cușcă. Așeză cușca pe masă.

— Îi vezi, Rafia, ce diferiți sînt unul de altul ? Acum trei săptămîni semănau de nu-i puteai deosebi.

De afară se auzea glasul unui bărbat care cînta :

Sînt negru ;
Negru cum e noaptea de neagră,
Negru ca adîncul pădurilor din Africa mea...

Glasuri de femei îi răspunseră, cu un alt refren :

Sîntem femei bantu, libere și mîndre.
Ah, aah, noapte neclintită, noapte neclintită...

Klim se gîndi că, la hotarul dintre savană și deșert, manifestanții vor arăta asemenea florilor mari ale pămîntului.

Se auzi deodată țiuitul unui tren, care se sparse în rotogoale largi, atît de cuprinzătoare, încît îți puteai închipui că tot deșertul este străbătut de la un capăt la altul de sunetul strident.

Orele treceau. Klim citea. Întinsă în pat, Rafia răsufla greu, ca și cînd respirația i-ar fi trecut printr-o strîmtoare și ar fi izbutit cu greu să străbată. Din ochii ei mari năvălea dorința de a trăi. I se păru că numai dorința aceasta și dragostea lui Klim o țineau în viață.

Glasul Rafiei izbucni :

— Ce m-aș fi făcut dacă nu te întîlneam... Mi-e teamă că-ți sînt o povară.

Conteni îndurerată ; respirația șuierătoare însoțea parcă clipele.

— O povară ? De ce spui asta, veverița mea aurie ?

BOICOT !

Klim se trezi zbuciumat ; un coșmar îl chinuise toată noaptea ; se luptase cu cineva ; cu o făptură puternică și nemiloasă.

Luă cîteva seringi goale și ieși în gangul ocupat de cuștile șoarecilor. Lumina zorilor se strecura printr-un geamlîc murdar ; se auzea fuga lighioanelor, un fîșîit care îl îngrețoșa. Scoase un șoarece din cușcă, îl imobiliză pe o scîndură sprijinită pe două scaune, și-i extrase sînge într-o seringă. Apoi vărsă lichidul într-o mică eprubetă, pe care o astupă cu grijă. Repetă aceeași operație cu alți cîțiva șoareci.

— După masă le voi duce la analiză, șopti Klim.

Vîrî eprubetele în geanta lui ponosită și ieși din gang în curte.

Pe uliță se pornise tumultul. Vedea bine șiruri de femei îmbrăcate în culori vii, care înaintau și strigau. Klim mări pasul ; voia să ajungă cît mai repede la casa doctorului Tather, pentru a-l ruga să-l însoțească la fata din Delagoa. Îl bucura mișcarea de pe străzi, dar nu putea uita chipul fetei din golful Delagoa.

Din urmă îl strigară glasuri calde ; o voce groasă îl opri. Kalu îl întrebă :

— Încotro, domnule Klim ?

— Să scap un om din ghearele morții.

Orașul se trezea cuprins de fiorii marii pregătiri. Afișele care anunțau că domnul Burton candidează pentru locul de deputat al orașului fuseseră rupte de mîini agile ; pe alocuri mai atîrnau petice ridicole.

Din uliță în uliță ecourile glasurilor se ridicau ca un talaz. Kalu mergea în fruntea unei cete de muncitoare care lucrau la fabrica de textile a domnului Burton. Rochia ei tărcată se desfășura ca un steag. Era atît de mare și de impunătoare, încît îți lua ochii ; deschidea calea întregii coloane. Cele două fete de lîngă Kalu purtau flori albe în creștet și ciripeau vesele. Kalu strigă cu voce puternică :

— Să se plimbe domnul Schmidt cu autobuzele lui !

O fată sălta un fel de maimuțoi tăiat din carton, care ridica mîinile și arăta tuturor că el se joacă cu șilingii ; de la un șiling cît ridica la început între degete, cerea apoi doi și trei. Fetele aruncau în el cu pietricele. Jocul acesta stîrnea rîsete senine ; picioarele începeau să bată repede pămîntul, iar șirurile se înfoiau, tot mai lungi, parcă într-un dans. Femeile treceau peste șanțurile de scurgere și se alăturau pieziș manifestanților adunate în urma enormei Kalu.

Kuah venea dintr-o altă stradă ; fetele ei erau muncitoarele de la minele Harley. Mergeau îndîr-

jite în rînduri dese și strînse. Le urmau muncitoare de la fabrica de basmale, apoi spălătorese, călcătorese și măturătoare. Bluzelle albe se înfiorau. Peste capete se clătinau autobuze-jucării, pe care erau înfipte pancarte înscrise cu lozinca BOICOT.

Rumoarea orașului creștea încet, mocnit, prin încremenirea văzduhului arzător. Klim nu mai știa ce să facă ; privi ridicarea îndîrjită a manifestanților și se opri nehotărît. Elanul acesta îi dădea parcă și lui o putere nouă.

Coloanele se îngroșau mereu. Noi și noi demonstranți căutau unde să se încoloneze. Veniseră muncitorii de la fabrica de conserve și un grup numeros de muncitori de la lucrările de drumuri. Brațele negre se agitau, ca o pădure uriașă. Un muncitor îl strigă pe Klim :

— Vino cu noi, domnule Lara.

Apoi se auzi un glas nemaipomenit de viu :

— Trăiască Liga Antisegregaționistă din Stanby !

Un vuiet larg îi răspunse.

Klim fu dus mai departe. Manifestanții îl socoteau ca pe unul din organizatorii acestei mișcări de protest și-l prinseră în valurile mișcării.

Coloana luase o înfățișare demnă ; rîndurile se formaseră treptat, ca și cînd un simț deosebit ar fi proporționat lungimea grupurilor care se alipiseră neîncetat.

În marea capetelor negre care înaintau, se iviseră din loc în loc pete albe. Oameni cu pielea deschisă se solidarizaseră cu manifestanții de culoare.

Kalu, Kuah și Mibola, fruntașul muncitorilor negri de la fabrica de conserve, ajunseseră în față, alături. Obrazul lat și gras al lui Kalu lucea fericit. Zîmbea tuturor, ca o mamă ocrotitoare.

— Boicot ! Boicot ! Rușine lui Schmidt ! Îi vom arăta noi lui. Goale să-i rămînă autobuzele, oameni buni !

Prin coloane trecu deodată o zguduitură și rîndurile se înghesuiră în față. Se auzeau voci agitate. Unii strigau și alți răspundeau. Vorbele săreau ca

boabele de porumb coapte și înflorite de pe o plită încinsă.

În sfîrșit, pricina tulburării se lămuri. În fruntea unei coloane puternice de negri și albi, se alăturaseră manifestației Kompe, președintele Ligii Antisegregaționiste, doctorul Tather și William Bold.

— Știam că vor veni, se auzi glasul lui Mibola. Fruntașii ligii sînt întotdeauna cu noi.

Privirea lui Klim se opri cu dragoste nesfîrșită asupra doctorului, care mergea sprijinidu-se în bastonul său de trestie. Îl minuna totdeauna calmul de care știa să dea dovadă, chiar în împrejurările de mare încordare. Energia oamenilor — știa sanitarul — e de obicei strîns legată de sănătatea lor. La Tather însă, trupul șubred, bolnăvicios, se asocia cu o forță morală uluitoare. Gesturile sale, cuvintele — întotdeauna bine gîndite — impuneau chiar adversarilor săi politici. Știa să convingă fără să ridice glasul și nu o dată curmase conflicte violente cu cîteva vorbe. Acum pășea în mijlocul unui grup de albi, pe care, ca de atîtea ori, îi antrenase în sprijinul marii mișcări a oamenilor de culoare.

Klim îi admira pe acești oameni. Materialicește segregația îi favoriza. Și totuși, ei își renegau privilegiile, fiindcă le considerau nedrepte, inumane.

— Doctore, îți mulțumesc că m-ai chemat, auzi sanitarul un glas.

Era Hughes, un laborant alb de vreo optsprezece ani, pe care Klim îl cunoștea. Participa probabil pentru prima dată la o manifestație a negrilor și freamătul spontan al oamenilor, dîrzenia care li se citea în priviri îl uimeau.

— Să știi, Hughes — auzi Klim vocea lui Tather — că aici simți tăria poporului. Bastoanele de cauciuc nu o pot frînge.

— Dar mitralierele, tancurile ?

— Nu uita că lupta pentru o cauză dreaptă oțelește voințele, transformă oameni obișnuiți în eroi.

Conducătorii diferitelor coloane se strînseră laolaltă. Kompe, Tather, Bold, Kalu, Mibola, Kuah

se sfătuiră asupra cursului pe care trebuia să-l ia valul uriaș al manifestației. Cuvîntul lui Kompe, care avea cea mai bogată experiență, atîrna greu. Învățătorul era un om între două vîrste, cu părul cărunt la tîmple ; se mișca hotărît și puțin brusc ; siguranța lui părea atît de desăvîrșită, gesturile atît de răspicate, încît cei care îl priveau se mirau totdeauna că vreunul a putut să se îndoiască de spusele lui.

Hotărîră să conducă manifestația prin fața primăriei, unde se aflau birourile societății de autobuze.

Mulțimea era acum și mai numeroasă. Se prelungea pe uliță, împotmolindu-se în colțuri strîmte și revărsîndu-se peste terenuri virane, iar culorile pestrițe ale cămășilor și bluzelor străluceau proaspete, gingașe. Veniseră aproape toți muncitorii din oraș ; doar cîteva sindicate de albi, grijulii în a-și apăra privilegiile rasiale, dăduseră membrilor lor ordinul să nu se solidarizeze cu boicotul.

— O mare de oameni, cum n-am mai văzut la Stanby ! Burton, Harley și Schmidt o să-nghită în sec !

Cel care vorbise era Bill Bold, un alb uriaș, cu părul puțin roșcat, cu mîinile ca niște casmale ; ochii îi stăteau înfundați în orbite și fruntea se repezea peste ei ca o boltă înaltă.

Soarele începuse să ardă și pancartele se legănau domoale prin arșiță. Kompe despică deodată aerul cu mîna, cu atîta neașteptată energie, încît toate privirile se întoarseră spre el. Rosti simplu :

— Înainte, spre birourile lui Harley și Schmidt. Să tremure de forța noastră !

Un vuiet surd de glasuri se ridică și căzu, ca și cînd un torent s-ar fi revărsat și apoi s-ar fi întors în albia lui. Izbucniră urale și Klim simți cum emoția îi prinde gîtul în clește.

Coloanele se puseră în mișcare, parcă mai puternice, mai impunătoare. Tather, cu veșnicul lui

surîs în colțul gurii, se afla din nou lîngă Hughes. Îi vorbea :

— Drumul boicotului, ca orișice drum al luptei, este obositor și spinos. Dar ce drum ar putea să fie mai bun povățuitor decît acela care amintește de toate umilințele îndurate și arată calea eliberării ? Aici, pe străzile acestea, e o parte din marea Africă, continentul în care ultimele popoare înrobite se ridică la luptă.

Mergeau repede, ca la asalt.

Nu se vedea nimeni pînă la întretăierea cu bulevardul Regele George al V-lea. Kuah simțea că are aripi și ar fi vrut să zboare pînă acolo, pentru a vedea ea cea dintîi dacă nu cumva postul de poliție și-a scos oamenii în față, în cordon de oprire, ca în alte dăți.

Klim încercă să înainteze spre doctor, dar, după ce reușise să se strecoare pe lîngă zidurile unor case și să depășească cîteva rînduri, ajunse într-un vîrtej atît de strîns, încît se trezi după cîteva minute dat înapoi.

Kuah ajunsese în dreptul colțului cu bulevardul. Acolo se opri. Dintr-o aruncătură de ochi zări patru polițiști care inerți, cu revolverele în mîini, așteptau de-a curmezișul bulevardului coloana. Prin fața lor se plimba, într-o elegantă manta albă, un ofițer de poliție foarte tînăr. Din depărtare păreau niște soldați de plumb, care au încremenit în așteptarea unui ordin. Ofițerul — numele lui era Robert King — se opri și el ; asculta rumoarea care se ridica ca mugetul mării, dar obrazul lui schiță un zîmbet de silă și de dispreț ; turma de negri, cu doar cîțiva albi zănatici printre ei, care se apropia, nu era demnă de nobila lui îngrijorare.

Kuah își simțise sîngele bătîndu-i în vinele gîtului.

— Nu-s decît cinci polițiști ! strigă ea, bucuroasă și surprinsă.

Bill, care se apropiase între timp, remarcă :

— Îmi închipui eu de ce-s așa puțini. Am auzit că astă noapte zeci de copoi au fost trimiși la Al-

tersdorp, să înăbuşe o grevă. Nu ştiau desigur ce-i aşteaptă aci.

În bulevard se revărsară sute de oameni ; purtau steaguri şi pancarte. Strigau :

— Boicot ! Boicot ! Boicot !

Chemarea se ridica spre nemişcarea cerului învăpăiat. Mulţimea pestriţă se desfăcu peste întreaga lăţime a bulevardului şi porni spre grupul de poliţişti. Mantia ofiţerului se desfăcu asemenea unei aripi ridicate.

Oamenii ordinei păreau înlemniţi, proptiţi parcă în pantofii lor negri şi lucioşi, cu privirile ascunse sub cozorocul şepcilor elegante. King văzu în fruntea manifestanţilor pe mulatrul Kompe şi se strîmbă de furie. De cînd ar fi trebuit să zacă în beciul închisorii ! Pe doctorul Tather îl considera un smintit umanitarist, care nu se gîndea bine la urmările politice ale faptelor lui, iar pe Bill Bold un simplu caraghios.

Kuah strigă :

— Boicotăm maşinile lui Schmidt. La o parte !

Dorea grăbirea deznodămîntului şi era bucuroasă că distanţa se micşora.

Domni venerabili priveau de la înălţimea teraselor ; îşi pregăteau carabinele pentru eventualitatea unei încăierări. Robert King fu chemat la telefon şi alergă nervos spre cabina din dreptul circumscripţiei. Colonelul Kröger îi dădea ordin să retragă deocamdată oamenii pe o stradă lăturalnică şi să aştepte noi instrucţiuni.

Ieşit din cabină, King văzu că manifestanţii au ajuns cam la douăzeci de metri de poliţişti. Îi părea rău că trebuie să dea ordin de retragere ; sîngele iute îl biciuia să primească sfidarea.

Kalu ajunsese în dreptul ofiţerului de poliţie. Se strîmba la el ca o mască grotească. Kuah părea un arc gata să arunce săgeata spre poliţişti. Tahter înainta cu paşi egali şi siguri, ca şi cum n-ar fi fost nimeni în faţa lui.

Robert King scrîşni printre dinţi :

— Acum sîntem prea puțini, dar veți vedea voi mai curînd decît credeți!

La o comandă scurtă, polițiștii se întoarseră la stînga și se retraseră. Coloanele se smuciră brusc și uralele izbucniră năvalnice. Talazul manifestanților mătură în cîteva clipe locul; din spate avîntul crescu repede și toate șirurile își grăbiră mersul.

CLOCOTUL

Manifestația înaintă o bună bucată de drum.

În piața Primăriei, hărmălaia se sparse în geamurile clădirii unde erau așezate birourile societății Harley și ale Companiei de autobuze Schmidt. Se lăsaseră jaluzele, iar ușa din față era barată cu drugi de fier. Maimuțoiul cu șilingi în labe începu să joace frenetic tontoroiul și să înghită banii. Autobuzele de carton fură rupte, aprinse și aruncate în dreptul intrării ferecate.

Mulțimea imensă umplu treptat piața. De pretutindeni se auzea: „Jos segregația!", „Trăiască Liga!", „Rușine, Schmidt, rușine!"

Un strigăt mai puternic decît celelalte izbucni: „Trăiască Frontul Unit Sud-african!"

Din nou se ridicară urale. Frontul Unit Sud-african fusese recent creat în străinătate de către emigranții politici și se bucura de o mare popularitate.

Kompe se urcă pe soclul statuii regelui George al V-lea și rosti un discurs înflăcărat. Îndemnurile învățătorului mulatru, pornite dintr-o inimă fierbinte, cucereau oamenii.

— ...Locul sterp — încheie el — pe care cei orbi dintre voi l-au bătătorit atîta vreme cu maiurile fricii și pasivității a fost stropit cu apă bună. Roadele se arată. Asupritorii sînt totdeauna gata să

verse singe, să dezbine muncitorii, să strivească pe cei săraci. Nu-i lăsați să-și facă jocul. Arătați-le că dreptatea, ca și puterea sînt de partea noastră. Alături de lupta noastră sînt popoarele eliberate ale Africii, sînt milioane de oameni din lumea întreagă!

Un strigăt scurt se frînse în aerul mort și apoi uralele se ridicară tumultoase spre cer, ca o salvă de tunuri...

Cînd coloanele ieșiră din piață, prin marele bulevard Nelson, se produse încăierarea. Harley își adusese supraveghetorii căci nu putea să admită o demonstrație atît de impetuoasă îndreptîndu-se spre minele sale. Li se alăturaseră polițiștii lui Robert King și un detașament de asalt al Broederbondului își făcuse și el apariția. Dar grupul cel mai sîngeros erau paznicii închisorii de la ferma lui Mackenzie. „Hiena brună" era în fruntea lor. Cu toții se năpustiră sălbatic asupra manifestanților.

Lupta se desfășură aprigă. Klim văzu sîngele țîșnind din trupuri tinere. Manifestanții se apărau curajoși. Apoi, primele rînduri de bărbați și femei trecură la atac, val după val, conduși de Kompe și Bill. Cîțiva atacanți fură doborîți.

O lovitură de bici atinse ceafa lui Klim. Își aminti dureros de loviturile pe care le primise la minele din Kimberley, de umilințele pe care le îndurau atîția oameni de culoare.

Muncitoarele de la mină înaintară adînc în rîndurile paznicilor, în timp ce muncitorii de la lucrările de drumuri îi atacau din flanc. Klim vorbi cu două textiliste să tragă la o parte rănitele și să le poarte pînă la casa Rafiei. Apoi se repezi spre locul unde bătălia era mai aprigă.

O duzină de supraveghetori voinici, arși de soare, înalți, învîrteau bice cu noduri de plumb și se țineau neclintiți în fața femeilor care-i înconjurau. Nu voiau să se dea bătuți. Dinspre ei curgea o ploaie nesfîrșită de lovituri. Sanitarul își dădea seama că deschiderea drumului spre minele Harley

este stăvilită de acest obstacol. Supraveghetorii erau orînduiţi într-un semicerc, cu spatele în dreptul unei curţi cu grilaj de fier şi împărţeau de acolo lovituri crîncene. Bluzele colorate ale fetelor săreau în petice.

Klim se dădu cîţiva paşi înapoi, pentru a vedea mai bine punctul slab al duşmanului. Observase că supraveghetorul care era postat lîngă grilajul de fier avea la dreapta şi la stînga sa o distanţă de patru metri. Dacă l-ar fi putut da peste cap, manifestantele ar fi pătruns în golul creat şi i-ar fi luat pe la spate pe ceilalţi zbiri.

Mişcările îi erau împovărate de geantă. Se hotărî într-o clipă. Puse geanta în braţele unei fete slabe, şi-i spuse repede :

— Să ai grijă de ea, ca de ochii din cap !

Nu-l mai vedea decît pe supraveghetorul care susţinea semicercul în dreapta gardului. Era o namilă cu obrajii roşcovani şi se mişca cu grosolănie. O femeie se prăbuşise copleşită de lovitura unui baston noduros ; avea pielea gîtului sfîşiată. Din balcoanele caselor locuite de albi răsunau împuşcături.

Nu mai putu să rabde. Strigă de cîteva ori :

— După mine ! După mine !

Se năpusti spre supraveghetorul pe care îl ţintise. Sări ca o panteră ; prima lovitură de pumn îl zgudui pe uriaş, dar sanitarul simţi că forţa acestuia este atît de mare, încît nu-l va putea doborî. Nu dădu însă înapoi. Îl mai lovi încă o dată cu pumnul, apoi se repezi ca un berbece, cu capul în pieptul lui. Supraveghetorul urlă de durere, dar nu cedă ; după cîteva clipe de buimăceală, îşi reveni şi izbuti să-l prindă pe Klim într-o încleştare grea. Încrîncenarea luptei îl împiedicase însă să mai mînuiască biciul cu care ţinea la distanţă demonstrantele ce-i dădeau asaltul.

Sanitarul deschisese calea şi cîteva femei se aruncară înainte, umplură locul, se îndîrjiră. În numai cîteva clipe, loviturile lor îl puseră pe fugă pe supraveghetorul cu care se luptase Klim.

Ceilalți supraveghetori, atacați pe la spate, începură să dea înapoi.

Tather se împotrivise cu bastonul și croise un paznic obraznic. O lovitură de bici îi zbură pălăria de pe cap. Kompe înflăcăra oamenii la luptă, apărea ba ici, ba colo, însuflețind manifestanții și intervenind unde era mai greu. Bill dobora, cu lovituri atletice, precis ochite, paznicii voinici, care urlau ca din gură de șarpe, strigîndu-i că s-a înhăitat cu dracii ăștia, care nu sînt buni de nimic decît să se prăsească pe pămîntul atît de necesar europenilor.

Klim își simțea brațele frînte, dar se aruncă iar spre agresori, pentru a lărgi breșa pe care o făcuseră femeile.

După un timp, grupul polițiștilor lui King se baricadă după un gard de piatră ; de acolo zbirii trăgeau din plin. Împreună cu Mibola și cu muncitorii de la fabrica de conserve, Klim izbuti să-i scoată din bîrlog.

Mulțimea era acum prea numeroasă, prea hotărîtă, prea îndrăzneață, pentru ca o mînă de zbiri, chiar înarmați, să-i poată sta în cale.

Ultimul asalt al agresorilor îl dădură paznicii lui Mackenzie, care izbutiseră să se regrupeze. Armele lor automate secerau nemilos viețile.

Deodată se petrecu un fapt care îl cutremură pe sanitar. O rafală de pistol automat, trasă de Hiena brună, ciurui trupurile unui grup de fete tinere, care tocmai se aplecau asupra unui rănit. Printre ele era fata căreia sanitarul îi încredințase geanta : muri pe loc, ținînd-o strîns, așa cum o rugase Klim.

Între timp, paznicii fuseseră covîrșiți de furia mulțimii. Se retrăgeau și cămășile lor fluturau în aer. Manifestanții înaintau impetuos, înlăturînd pe cei care li se mai împotriveau.

Klim auzea rumoarea coloanei triumfătoare. Se gîndi însă că izbînda fusese foarte scump plătită. Sîngele care șerpuia printre pietrele caldarîmului îl tulbura în străfunduri. Fără să vrea, călcă în-

tr-un ochi de sînge și simți un fior străbătîndu-i trupul.

Pe drum rămăseseră cei care căzuseră, cei care nu mai aveau să se bucure, să cînte, să iubească niciodată. Și printre ei era fata căreia el îi încredințase geanta. Poate că dacă n-ar fi avut geanta, s-ar fi putut feri din calea gloanțelor. I se păru că cineva îi șoptește la ureche :

— Hiena brună a ucis-o pe Rila !

Auzise cum o altă fată o strigase pe acest nume. Îi descleștă brațul, ca să-i ia geanta... Trebuia să facă ceva pentru a curma răul. Cît mai curînd. Chiar acum ! Trebuia să-și ducă la îndeplinire marele lui gînd, pe care-l nutrea de atîta vreme.

— Hiena brună a ucis-o pe Rila ! îi răsună iar în minte.

Acum trebuia să se hotărască. Acum sau niciodată.

Lupta ligii era dreaptă, eroică, dar drumul pînă la victoria definitivă era lung și presărat cu multe jertfe. Poate că el, Klim, avea un mijloc mai bun, care ducea mai repede la același țel.

Mergea grăbit pe Bulevardul Regele George al V-lea, fără să se uite la oamenii care discutau înfrigurați. Trecu prin fața locuinței marelui plantator Ted Borgman. De stîlpul electric din fața ei fusese găsit spînzurat, cu două luni în urmă, fratele lui Kompe. Toată lumea știa că fapta aceasta mîrșavă fusese opera Broederbondului, dar autoritățile nu făcuseră nimic pentru pedepsirea făptașilor.

De departe răsunau urale ; ajungeau la el ca tremurări ale unui glas pe jumătate stins.

În strada Cromwell, Klim se opri la Spitalul Hilton, unde intră în laborator. În boxa unde-și făcea de obicei analizele, scoase din geantă eprubetele cu sîngele șoarecilor de experiență. Înfrigurat, provocă reacțiile. Șopti, ca pentru sine :

— Reacțiile sînt bune !

Spălă eprubetele și celelalte vase de laborator folosite, pentru ca să nu mai rămînă nici o urmă a

lucrării întreprinse. Descuie un dulăpior, scoase de acolo doi cilindri metalici și îi introduse în geantă.

Fata din Delagoa îi veni în minte. Cumpără injecțiile de care avea nevoie de la farmacia indianului Krișna. Înainte de a săvîrși fapta pe care-o plănuia, trebuia să-i mai vină o dată în ajutor.

* * *

Coloana ajunsese pînă la bariera orașului. Aci, muncitorii care se solidarizaseră cu femeile de la mină se opriră.

Stepa se întindea palidă ; dar rochiile multicolore ale fărîmătoarelor de minereu, care-și începeau lungul drum pînă la exploatarea lui Harley, înviorau locurile, de părea că s-ar fi înșiruit pomi înfloriți în fața orizontului.

Conducătorii Ligii Antisegregaționiste rămaseră pe loc, cu capetele descoperite ; ascultau murmurul încet al mulțimii care intona un cîntec vechi, pe care negrii îl rupseseră din inimă, încă de pe vremea cînd coloniștii albi îi puneau la jug în munca de defrișare a pădurilor. Cîntecul plutea grav prin aerul fierbinte.

Femeile alunecau parcă peste valurile pămîntului secetos, pînă ce totul luă iarăși înfățișarea tăcută și stearpă a naturii încremenite.

Ochii cu vine gălbui ai doctorului priveau nostalgici ; își urmărea copiii pe drumul greu al luptei pentru libertate, care șerpuia pe un pămînt arid, care era acum al discordiei și al disprețului.

SUBTERANA

În dreptul bordeiului unde zăcea fata, sta un bărbat. Cum îl văzu pe sanitar, începu să alerge spre el :

— Vă aşteptam. De cînd i-aţi dat nevestei mele alifia, îi merge mai bine...

Klim nu spuse nimic. Intrară în casă. Răvăşeala de paie şi de boarfe fusese strînsă ; lutul de pe jos măturat şi stropit cu apă proaspătă. O bătrînică desfăcu cearşaful. Fata se uită la sanitar cu ochii ei mari şi trişti.

— Mă voi face bine, domnule Lara. Sînt tînără şi-l iubesc pe omul acesta.

Klim sparse gîtul unor fiole. Făcu o injecţie. La plecare, spuse tare :

— Voi veni iar, cu doctorul Tather.

În faţa lui, din spatele unui bordei, apăruse din nou fetiţa cu minţile pierdute ; începu să fugă lîngă linia şanţului. Striga răguşit :

— A venit sanitarul ! A venit sanitarul !

Se mai auzi un ţipăt scurt, pe urmă se lăsă o tăcere de necrezut.

Coborî din nou, aşa cum făcuse cu o zi mai înainte, în direcţia rîului Nescat. Spre dreapta, unde începea plantaţia de trestie de zahăr a familiei King, ceva alb îi atrase atenţia. Se apropie. Era un afiş, lipit pe o placă metalică. Citi :

„Atenţie, băştinaşi ! Negri şi oameni de culoare ! Dacă intraţi pe aceste proprietăţi noaptea, veţi fi puşi pe lista celor dispăruţi. Gărzile înarmate vă împuşcă dacă vă văd, iar cîinii sălbatici sfîşie cadavrele.

AŢI FOST AVERTIZAŢI!"

În depărtare urlă o hienă şi Klim îşi aminti din nou de Mackenzie. Şopti :

— Opresorii să trăiască soarta oprimaţilor, pentru a-şi schimba cugetul.

Ajunsese la cursul rîului. Merse încet de-a lungul malului. Picioarele lui păreau acum colorate în roşu. În apropierea apei simţi o boare umedă şi fierbinte, ieşită ca un abur din fundul albiei.

O luă în josul Nescatului, spre Stanby. Într-un

loc, o parte din rîu era abătută, printr-un jgheab betonat, spre stînga. Era apa captată pentru alimentarea orașului. Porni de-a lungul ei, pînă ce ajunse acolo unde apa intra în pămînt, printr-o conductă mare, care ducea spre casa filtrelor de purificare.

Klim se opri.

Se întunecase. Un privitor, chiar apropiat, nu i-ar mai fi putut deslușI bine gesturile. Doar silueta îi sta înaltă pe mal. Într-un tîrziu, porni de-a lungul conductei.

După un sfert de oră de mers, se afla în fața unei construcții scunde care adăpostea filtrele de purificare. O poartă boltită îl invita parcă să intre. Își pipăi geanta, se uită cu grijă în jurul lui și pătrunse în subterană.

Pe scara care cobora acolo domnea un întuneric deplin. Păși cu grijă pe treptele lunecoase pînă ce, în sfîrșit, ajunse în fața filtrelor. Un bec slab lumina aci șuvoiul de apă, care se scurgea într-o albie îngustă mai departe, după ce ieșea din instalațiile purificatoare.

Klim aprinse lanterna și o puse pe o ieșitură a zidului, astfel ca să lumineze spre instalația de purificare. Trebuia să acționeze repede și precis. Studiase de sute de ori operația pe care urma să o facă, fiecare gest în parte, dar acum totul i se părea dintr-o dată nespus de greu și de complicat. Cînd deschise geanta, simți că mîinile îi tremură. Își spuse că reușita depindea de calmul lui și, cu un suprem efort, își recîștigă stăpînirea de sine.

Scoase din geantă cei doi cilindri metalici pe care îi luase de la spital și cîteva unelte. Curînd se auziră zgomotele metalice ale lucrului său, străbătînd prin susurul apei. Totul nu dură decît cîteva minute și Klim se întoarse în locul unde-și lăsase geanta. Stinse lanterna și o porni spre scări.

În aceeași clipă, din capătul de sus al treptelor se auziră pași grei. Klim se dădu puțin înapoi și se lipi de perete, într-un ungher. Pașii coborau cu precauție, șovăielnici. Omul se oprea, apoi pornea iar. La un moment dat, Klim crezu că se împleticise

și căzuse, căci se auzi un zgomot surd, înfundat. În sfîrșit, răsună un glas :

— Al naibii rachiu. Nu știu din ce-l face banditul ăsta de Clayton ; parcă vrea să mă omoare, nu alta. Auzi, dom-le, să mă amețească pe mine zece pahare-le ! Numai zece !

Iar se auziră cîțiva pași.

— Aș fi jurat că văd jos, în hruba asta păcătoasă, o lumină, altă lumină decît a becului ăluia chior. Cînd colo — nimic. Același întuneric dintotdeauna. Și, la drept vorbind, cin' să caute ceva p-aici ? Apă, apă și iar apă...

Silueta paznicului se ivi acum în dreptul scării ; Klim se strînse și mai tare în ascunzișul său.

— Și cum cînta fetișcana aia din dugheana lui Clayton ! De unde o fi pus mîna p-așa un boboc ?

Începu să fredoneze un cîntec și să danseze, greoi ca un urs. Se bălăbănea de pe un picior pe altul și uneori se apropia atît de mult de apă, încît lui Klim îi sărea inima din loc. Brusc, se opri și privi țintă la sanitar.

— Ia te uită... al naibii rachiu ! Mă face să văd fantome. Aș jura că acolo e cineva...

Se dojeni singur :

— Să nu mai bei atît, că te faci de rîs. Or să te dea afară de la primărie.

Omul se întoarse cu spatele la Klim și își începu iar dansul greoi. Sanitarul profită de această împrejurare și o zbughi pe scări în sus. Abia urcase primele trepte și se opri, împietrit. Auzise zgomotul unui trup care cade în apă.

O luptă grea se dădu în el. Putea oare Klim, care salvase atîtea vieți omenești, să lase pe acest om să piară ? Dar dacă-l salva, prețul plătit nu era oare prea mare? Tot planul său amenința să se năruiască. Gîndurile acestea se înfruntară într-o fracțiune de secundă în mintea sa. Se repezi în jos, pe scări.

Izbuti să apuce înecatul de un picior și-l trase la mal. Omul părea leșinat, căci se lovise în cădere. Klim îl întinse pe burtă, cu capul în jos, ca să se scurgă din el apa pe care-o înghițise.

— Își va reveni ! Bine că nu m-a zărit...

De data aceasta, sanitarul o zbughi în toată graba pe scări, fără să se uite înapoi. Inima îi bătea cu putere în piept. Bătăile se prefăceau în cuvinte :

— Hiena brună a ucis-o pe Rila...

În neclintirea fierbinte a văzduhului răsună o împușcătură, care se multiplică în ecouri nesfîrșite. Venea de la ferma-închisoare.

VERANDA ALBĂ

Kompe, Father și Bill se întoarseră de la manifestație cu pas mărunt, fără să vorbească.

Doctorul locuia în cartierul albilor, mai la margine, la capătul unei străzi care se ridica niței pe o coastă pietroasă, așa că veranda casei sale era așezată peste oraș, mai sus de nivelul celorlalte vile. Veranda avea multă sticlărie, iar în timpul arșiței ferestrele erau totdeauna acoperite cu perdele de muselină ; dacă era deschis vreun geam, în timpul cînd începea să sufle vîntul și să răscolească atmosfera, toată veranda se schimba într-o tremurare zbuciumată, cu izbucniri de lumină, cu fîlfîiri largi.

Priceperea și dezinteresul proprietarului îi creaseră verandei o faimă deosebită. Mulți bolnavi, negri și albi, urcaseră spre ea cu sufletul plin de speranță și găsiseră acolo mîngiiere și sfaturi bune. Doctorul vindeca trupurile și lumina mințile, învăța bolnavii să creadă în respectul omului și în demnitatea lui, în venirea unei lumi mai drepte pentru apropierea căreia nici un sacrificiu nu era prea mare.

Din depărtare, veranda se arăta luminoasă, aproape străvezie, iar localnicii o botezaseră „Veranda albă". De altfel, cînd spitalul de peste drum se dovedea neîncăpător, se puneau adesea paturi și aci.

Soţia lui Tather, Mary, îi primi pe cei trei prieteni cu seninătatea firii ei deschise. Kompe se aşează pe un scaun ; de-abia acum descoperi durerea unei lovituri lîngă şold, pe care n-o simţise în toiul încăierării. Bill striga, adică vorbea cu tăria obişnuită :

— Doamnă, am trimis o telegramă revistei „New Age", pentru a-i aduce la cunoştinţă ce s-a petrecut astăzi în oraşul Stanby. O să publice sigur materialul. Africa întreagă va afla despre marea manifestaţie.

— Foarte bine ai făcut, Bold, zise Kompe. Curajul dumitale este pe măsura priceperii, căci ai putea să ai neplăceri ca funcţionar al statului. „New Age" e o foaie care ne sprijină. În ultimul timp am aflat din ea multe despre mişcarea antisegregaţionistă din ţară, ca şi despre condamnarea apartheidului în străinătate.

Bill era funcţionar la poştă, la serviciul telegramelor. Fiind foarte înalt, i se spunea Bill cel Lung. I se mai spunea şi Bill Iscoditorul ; chemat ca martor într-o serie de afaceri judiciare destul de încîlcite, în care probele invocate se întemeiaseră pe scrisori primite prin poştă, Bill se transformase într-un detectiv zelos. Mai avea însă şi o a treia poreclă, de care nu era de loc mîndru. I-o scornise fosta lui nevastă : Nătărăul. Purtarea lui faţă de ea fusese adesea judecată ca mojicie de neîmblînzit şi nu fără oarecare temei. Virtuţile unui om nu pot fi însă pecetluite numai sub această înfăţişare ; privit cu ochi mai buni, Bill era un om de merit, sincer şi pătrunzător. Tinereţea îl aruncase de colo-colo, ca pe o coajă de nucă in mijlocul valurilor furtunoase (aşa vorbea el despre această parte a vieţii lui), dar încercările aspre nu-l acriseră, nu-i perverliseră caracterul.

Cu ani şi ani în urmă avusese pasiunea îmbogăţirii. Căutase aur şi diamante, bazîndu-se pe nişte metode proprii de prospecţiune. Colindase multe regiuni ale Uniunii Sud-Africane. Apoi se angajase la un aşa-zis „trader". Acest exploatator nemilos al

populației de culoare, care obținuse concesia unor rezervații, se îmbogățea printr-o operație cît se poate de simplă (pe care de altfel n-o inventase el). Dispunînd de capital, cumpăra de la negri, în anii de recoltă bună, cereale la prețuri de nimic și le revindea tot acestora, mai scump, în anii cu recoltă slabă, cînd foametea se întindea ca o pecingine. Dacă n-aveau bani, le împrumuta cerealele, socotindu-le dobînzi cămătărești.

Ca agent al traderului, William Bold trebuia să stoarcă bani cît mai mulți, să dea pe mîna poliției sau a plantatorilor care cumpărau mînă de lucru pe cei ce se dovedeau răi platnici, să amenințe și să semene teroarea. Toate acestea îl scîrbiseră pe Bill. Dînd frîu liber pornirii sincere a firii sale, își părăsise patronul tocmai cînd începuse să cîștige mai bine în slujba lui.

Cîțiva ani lucrase — pe mare — într-o afacere care se pretindea comercială ; călătorise cu acest prilej pînă în insulele Polineziei și în Țara de Foc. Gurile rele spuneau că nu fusese vorba de comerț, mai curînd de niște afaceri de contrabandă care se făceau sub paravanul unor tranzacții perfect legale.

În sfîrșit, obosit de aceste încercări infructuoase, plictisit de peregrinări, „aruncase ancora", cum spunea el, la Stanby. Aici intrase funcționar la poștă și, prin dovezi repetate de pricepere, ajunsese, într-un timp relativ scurt, dirigintele ei. Numai că vederile lui progresiste și mai ales ideile potrivnice apartheidului, pe care le propaga, îi aduseseră în scurt timp destituirea din acest post de conducere.

— Un diriginte de poștă antisegregaționist ! Ce scandal ! Așa se exprimase primarul orașului și nu-i fusese greu să obțină retrogradarea.

— Așa-i stă mai bine ! exclamase el după aceea satisfăcut. Să înregistreze toată ziua telegrame...

Bill era bun prieten cu Klim Lara. Activau împreună în cadrul Ligii Antisegregaționiste din Stanby, cea mai importantă asociație populară și antirasistă din orășel.

...Tather sta întins într-un scaun de paie ; nu mai spunea nimic, deoarece îi era ruşine, ca de atîtea ori, de nemernicia exploatatorilor albi. Nu se auzea decît zbîrnîitul uşor al ventilatorului. Bill se sucea pe scaun, parcă iritat de ceva ; apoi începu să vorbească :

— Am avut impresia că era şi Klim printre manifestante.

— L-am văzut şi eu, dar numai pentru un moment, spuse doctorul Tather. Se lupta cu un supraveghetor de la minele Harley şi încă cu destulă înverşunare.

Kompe sta într-un colţ al verandei. Era liniştit, stăpîn pe sine ca întotdeauna, dar în acest calm sălăşluia parcă o încordare dublată de o forţă uriaşă. Poate că tocmai această capacitate de dezlănţuire a tuturor energiilor îl făcea un orator strălucit, care izbutea să electrizeze masele de la primele vorbe.

— Da, confirmă şi el, cu voce gravă, a trecut şi pe lîngă mine.

Doctorul Tather înclină capul în semn de înţelegere. Rosti, aproape în şoaptă :

— L-am cunoscut pe Klim după ce fusese bolnav de tifos. Era foarte slăbit şi, pe deasupra, starea nervilor lui lăsa mult de dorit. Suferinţele fizice şi psihice îndurate în copilărie îi zdruncinaseră profund sănătatea. Îmi povestea că uneori se simţea stîrnit de o furie oarbă să spulbere mormanele de diamante din Kimberley, iar alteori îi venea să pornească prin pustiul Kalahari şi să meargă zile întregi în arşiţă, pînă la istovire.

— Curios, îngînă Kompe. Nu-mi place viaţa lui Klim din ultima vreme. Este parcă mereu învăluită în mister.

Tather sorbi cîteva înghiţituri dintr-un pahar cu apă minerală. Toate privirile se opriră cîteva clipe asupra bulelor care se ridicau în lichid.

Nu se mişca nimic. Kompe şopti :

— Nu mai izbucneşte furtuna.

...Dar furtuna avea să izbucnească !

Partea a II-a

NEGRIZII

PASĂREA NEAGRĂ

Domnul Clark Burton, cel mai mare industriaș al orașului, avea pielea de o culoare desăvîrșită. La petreceri vorbea cu ifos de originea aleasă a familiei lui. El reprezenta, de doisprezece ani, în parlament, orașul Stanby și spera să fie ales și de rîndul acesta.

Adversitatea electorală față de domnul Ted Borgman era în mare măsură un joc de apeluri, laude, demagogie și multe, multe afișe multicolore.

Desigur, pentru mersul afacerilor, poziția de deputat nu era nicidecum de disprețuit, iar după alegeri cel învins simțea întotdeauna un ghimpe în inimă; relațiile care se stabileau la sesiunile parlamentului însemnau, în ultima analiză, bani, bani și iarăși bani.

Cu toate acestea, după scrutin, candidații nu uitau să facă socoteala intereselor comune, lăsînd deoparte acuzațiile urîte, și în mare parte adevărate, pe care și le aruncaseră cu prilejul discursurilor electorale.

De doisprezece ani încheiați, Clark Burton ieșea mereu învingător, iar Ted Borgman trebuia să se recunoască învins.

— Bietul Ted! obișnuia să spună industriașul cînd se urca în trenul de Capetown. N-aș vrea să fiu în pielea lui...

Toate ar fi decurs mai departe în același fel, dacă, de rîndul acesta, nu s-ar fi petrecut un eveniment tulburător.

Burton locuia într-un adevărat palat, la marginea de apus a orașului. Încercase să sădească pomi aduși din altă zonă climaterică, tot felul de pomi, dar solul și văzduhul nu le erau prielnice. Totuși, prin îngrijiri speciale, un grădinar izbutise să păstreze în viață cîțiva stejari. La umbra acestor stejari se jucau dimineața copiii lui Burton. Îi supraveghea domnișoara Claire.

Într-o dimineață fierbinte, unul dintre copii ridică obrazul spre guvernantă și o rugă să privească spre orizont, de unde se vedea zburînd spre Stanby o pasăre neagră. Nu această curiozitate copilărească avea importanță. Guvernanta deslușì însă, deodată, pe obrazul copilului, o umbră ciudată.

Nu mai era nimeni împrejur. Doar un servitor negru ducea în spinare, mergînd pe o cărare îndepărtată, un coș cu grape-fruit. Domnișoara Claire sări de pe scaunul pliant și cercetă copilul cu o nedumerire speriată. Îl întoarse pe toate fețele, pentru a se convinge că nu se înșeală. Îl întrebă dacă n-a stat prea mult la soare ; de fapt știa că nu poate să fie vorba de așa ceva, căci îl supraveghease mereu. Faptul era fapt : pielea copilului se închisese la culoare și arăta acum ca aceea a unui indian.

Se afla în culmea mirării, cînd se ivi silueta impunătoare a domnului Burton. Îl întîmpină, mută de neliniște și îngrijorare. Îi arătă obrazul copilului. Stăpînul casei era foarte calm ; se întorcea tocmai de la o întrunire ținută cu cei mai de seamă agenți electorali. Era ca și reales în parlamentul din Capetown. Își privi copilul cu ochi leneși.

— Așa sînt indispozițiile la copii, frecvente, dar trecătoare, cu simptome curioase și exagerate ! spuse el, într-o doară. Vreo eczemă sau cine știe ce altceva.

Guvernanta nu se liniști. Îi părea că pielea copilului s-a mai închis cu o nuanță.

Clark Burton îl privi atent și deodată păli. În Africa de Sud nu era de glumit cu culoarea pielii.

În jur se așternu o tăcere de moarte.

Copilul se simțea copleșit de stăruința cu care tatăl său îl privea ; îi întoarse obrazul în toate unghiurile, îi desfăcu cămașa, pentru a vedea ce se întîmplă cu pielea trupului. Da, și pielea trupului se închisese !

— Ce înseamnă asta ? strigă domnul Burton, pierzîndu-și liniștea.

— Are acum aproape culoare de mulatru, zise, fără să vrea, domnișoara Claire. De cum rostise vorbele, se înspăimîntă de adevărul pe care-l cuprindeau.

— Nu se poate ! tună domnul Burton.

Obrazul lui cărnos și sever deveni de o circumspecție teribilă.

— Ce ai spus, domnișoară ? Îți dai seama ce ai spus ?

Ea nu mai îndrăznea să ridice ochii din pămînt.

— Ce-ai spus ? urlă el nestăpînit. Cum îți permiți să afirmi o asemenea nerozie ? Cum să aibă copilul meu culoare de mulatru ? Nu știi că eu aparțin uneia din cele mai nobile familii sud-africane ? Tatăl meu a fost inginerul de mine Burton, iar bunicul a fost colonelul Burton. Am luat-o pe Edith, soția mea, din castelul părinților ei din Newshire, pe unde n-a călcat niciodată picior de negru sau de corcitură. Arborii noștri genealogici sînt verificați pînă-ntr-a zecea generație.

Apoi, după o gravă și stăpînită deliberare, zise cu răceală de gheață :

— Domnișoară ! Nu mai am nevoie de serviciile dumitale.

Domnișoara Claire încercă să se explice : a spus vorba, făcînd, în modul cel mai strict, o analogie de culoare, așa cum se spune că pielea cuiva este albă ca hîrtia sau părul este negru ca abanosul sau că cineva este falnic ca un stejar, fără ca aceasta să însemne că ar fi vrut să insinueze ca atribut termenul de comparație.

Enervat, Burton o repezi cu glas tăios :

— Stejarul nu este o culoare.

Ea se încurcă mai rău ; bîigui speriată ceva de neînțeles.

Burton adăugă apăsat :

— Nu mai am nevoie de serviciile dumitale. Cred că m-ai înțeles !

Apoi, pentru că se știa om distins, zise cu buzele strînse, așa cum se obișnuiește în societatea bună :

— Îți mulțumesc pentru ce ai făcut în anii aceștia, cînd ai slujit la copii.

Domnișoara Claire izbucni în lacrimi ; porni spre intrarea casei, fără să se mai uite în urmă, aplecată, scuturată de plîns. Nu înțelegea cum de a putut domnul Burton să interpreteze vorbele ei ca o aluzie la faptul că sîngele său alb ar putea să nu fie perfect pur. Vai, cît de urît îi vorbise ! Ultimele lui cuvinte fuseseră ca niște lovituri de bici : „...anii aceștia, cînd ai slujit la copii". Niciodată, pînă acum, nu o puseseră în rînd cu slujnicele.

Burton își mai privi o dată băiatul. Îi spuse cu severitate :

— Vino aici, Charles !

Băiatul se apropie ; se credea vinovat de o greșeală mare. Palma tatălui său cădea foarte grea în asemenea împrejurări.

Băiatul se înnegrise de-a binelea, deși nuanța pielii diferea de aceea a negrilor. Nu, nu putea să fie decît o boală necunoscută !

Amîndoi băieții fură închiși într-o odaie. Michel parcă se contaminase de la fratele său ! Servitorii nu aveau voie să se apropie de ușa acelei camere.

Burton nu mai înțelegea nimic. Pămîntul se învîrtea în jurul său, halucinant.

Cînd doamna Burton reveni a doua zi de la East London, fu primită rece, bănuitor.

— Edith ! Copiii noștri se înnegresc.

— Cum adică ? Vrei să zici că s-au murdărit ? S-au jucat cu sticlele de tuș ? Au făcut cumva iarăși foc în grădină ?

Nu-și văzuse niciodată soțul într-o asemenea stare. Nu înțelegea nimic. Burton o smuci de mînă spre camera unde erau încarcerați băieții. Se pri-

veau în oglindă și se amuzau că devin din ce în ce mai negri. Începuseră să țopăie și să țipe. Edith îi privi îngrozită.

Charles se înnegrise cu desăvîrșire. Edith leșină și cînd se trezi se zbătu ceasuri întregi, jelind moartea tragică a copiilor ei.

Se dădea în ea o luptă grea. Imaginile lui Charles și Michel i se perindau în minte într-un iureș neîntrerupt. Își amintea că la botezul lui Charles venise însuși ministrul finanțelor, bun prieten al soțului ei. Își revedea copiii în leagăn, alăptați de doica adusă tocmai din Scoția, apoi rostind primele cuvinte, făcînd primii pași.

Cîte visuri nu-și făuriseră în legătură cu viitorul lor!

Charles trebuia să îmbrățișeze cariera militară, pentru a deveni ofițer, așa cum fuseseră atîția strămoși ai ei și ai lui Clark; avea o ținută bună și directorul școlii remarcase că știa să-și impună voința față de colegii săi. Cît despre Michel, era destinat să preia afacerile tatălui său, mai ales conducerea fabricii de textile, și nu arareori Edith se bucura în ascuns cînd îl prindea cu cîte vreun mic șiretlic sau îl auzea repezind un servitor negru; băiatul se dovedea încă de mic un Burton în toată puterea cuvîntului.

— Promite Michel al nostru! își spuneau adesea zîmbind părinții.

Deși proiectele matrimoniale erau pretimpurii, Edith pusese ochii și pe unele partide bune. În familia Wilton, din Crosby, un orășel din apropiere de Stanby, se născuse cu cîțiva ani în urmă un îngeraș de fetiță; însuși Sir Ernest Oppenheimer, unul din cei mai bogați oameni din Africa de Sud, îi fusese naș. Pe lîngă drăgălășenia ei, mica Ruth avea să fie moștenitoarea unei averi uriașe, căci George Wilton era cel mai mare fabricant de conserve de carne din Africa de Sud.

Tot la Crosby locuia și un nobil francez, proprietarul unor întinse plantații, care avea și el o fetiță.

Charles şi Michel nu aveau decît să crească, pentru a-şi alege o astfel de mireasă !

Şi acum, toate aceste nădejdi se prăbuşeau dintr-o dată.

Edith îşi apăsă mîinile peste tîmple, tare, tot mai tare, sperînd zadarnic că se va trezi din coşmarul înfiorător pe care-l trăia.

Burton urla cu furie. Îşi repeta mereu că-şi luase soţia din Newshire şi că părinţii ei nu ieşiseră niciodată din bătrîna Anglie, dar cine ştie ce strămoş afurisit, prin vreo colonie oarecare...

La rîndul ei, Edith îl privea bănuitoare. Îi aruncă marea acuzaţie drept în faţă.

— Ascultă, Clark ! Mi-ai spus o dată că străbunica ta era bură şi a avut tenul foarte ciudat. Nenorocirea care s-a abătut peste casa noastră porneşte de la sîngele dubios al neamului tău.

Burton izbucni într-un torent de blesteme. Apoi, jură pe tot ce are mai scump că sîngele neamului său a fost mai pur decît cel mai albastru sînge şi spuse că nu poate recunoaşte nici o învinuire. Străbunica lui a fost albă ca laptele. Îi vîrî Edithei sub ochi fotografiile lui de familie. Bunica lui era o Sidröm. Nu. Nu există nici un strop de sînge negru în vinele lui !

Îşi aduseră aminte că domnişoara Claire trebuia să plece. Venise valetul s-o anunţe. Burton o rugă să rămînă ; să uite injuria ; durerea îl orbise.

Un medic, care fusese adus cu avionul de la Johannesburg, intră tocmai în odaie. Văzuse copiii. Îl tratã pe Burton cu superioritatea albului care nu mai este sigur că vorbeşte cu un om egal cu el.

— Vezi dumneata, Burton, cazul este dificil de diagnosticat. E greu de înţeles cum a survenit pigmentarea în cazul băieţilor dumitale. Oricum, evidenţa este strivitoare.

Burton mugea de furie. Îl numi pe medic mizerabil, infam. Acesta îi ripostă dur. Burton se dezlănţui :

— Cum îndrăzneşti să vorbeşti astfel cu mine ? Te-am plătit. Sînt cel mai de seamă om politic al

orașului. Nu permit unui belfer de nimic să mi se adreseze în felul acesta arogant.

— Ai fost cel mai de seamă bărbat al orașului. Să vedem...

Înainte de a-și putea sfîrși vorba, Burton îl apucă de mînă și-l aruncă pe ușă afară. Apoi se răzgîndi. Tot orașul va afla de nenorocirea lui. Alergă după medic, implorîndu-l să-l ierte și să păstreze secretul acestei întîmplări trecătoare. Furia îl făcuse să-și piardă cumpătul. Copiii lui erau numai bolnavi. Va chema pe cei mai renumiți medici din Europa. Acordă doctorului un onorariu suplimentar de douăzeci de lire.

Îngrijea singur de băieții lui, căinîndu-se ca o babă. Jim, servitorul negru care le ajuta să se îmbrace, îi privea cu uimire ; nu le mai spunea „domnule". Burton îl plesni cu cravașa peste ochi. Nemernicul și-o luase în cap, se credea acum de aceeași teapă cu feciorii lui.

Slugile alergau fără rost prin casă. Industriașul îi amenințase cu ferma-închisoare a lui Mackenzie dacă se va afla ceva în oraș. Toți știau însă că taina nu va mai putea fi mult timp păstrată între zidurile înalte ale palatului.

Profesorii se interesară de Charles și Michel. De ce nu mai veneau la școală ?

„Sînt bolnavi" era răspunsul stereotip pe care-l primeau „Amîndoi în același timp ?". „Da, au luat boala unul de la altul".

Prietenii lor voiau să-i vadă. Aveau prieteni mulți, din protipendada orașului. La poartă, erau opriți :

„Nu se poate. Sînt bolnavi și boala e contagioasă".

Părinții lor telefonau :

„Ce boală au Michel și Charles ?".

„N-a fost încă diagnosticată, dar va trece", venea răspunsul.

„Dar domnișoara Claire ce are ? Parcă-i supărată. Adevărat că vrea să plece de la voi ?"

Pe stradă, Burton și soția lui se vedeau supuși unui baraj de întrebări de către cunoscuți. Le era tot mai greu să ascundă adevărul. Singura soluție era vindecarea, grabnica vindecare a copiilor.

Se perindă un întreg cortegiu de medici. Îi consultau îndelung pe băieți și plecau nedumeriți ; nu mai cunoscuseră asemenea cazuri. Erau unice. Știința era slabă în fața unei astfel de anomalii.

A treia zi, în fața lui Clark Burton se prezentă din nou domnișoara Claire și ceru să plece :

— Vă rog să mă înțelegeți. Eu sînt o fată cinstită, dintr-o familie bună. M-am atașat de copiii dumneavoastră, dar nu pot servi la băieți negri. Ar însemna să-mi compromit toată cariera viitoare de guvernantă. Nici o familie onorabilă nu m-ar mai angaja, dacă aș continua să rămîn la Charles și Michel.

I se păru că mica franțuzoaică îl privește cu aroganță. Ce putea însă să facă ?

O conjură și pe ea să nu vorbească nimic în oraș.

Apăra camera unde erau închiși băieții lui cu înverșunare. Nimeni n-avea voie să intre acolo ; doar el și medicii. Temîndu-se că amenințările nu vor ajuta, plăti slugilor sume mari ca să-și țină gura.

Tocmai în aceste zile avu și alte necazuri. Trimisese un lot de mărfuri, spre a fi vîndute în alte țări africane și agenții lui comerciali îi dădeau vești proaste. Produsele sud-africane erau boicotate în noile state ale Africii, unde s-ar fi putut desface mai ușor. O lume întreagă condamna politica sud-africană de segregație.

Fereastra odăii în care se retrăsese Edith era luminată pînă tîrziu. Doamna Burton nu se putea împăca cu gîndul îngrozitoarei decăderi. O dată sau de două ori pe zi se ducea la copiii ei ; îi mîngîia, deși cu o sfială ciudată și apoi izbucnea în crize de plîns care nu mai conteneau.

— Pierduți, definitiv pierduți ! gemea ea cînd se întorcea din odaia copiilor, prin vestibulul înalt și întunecat. Și numai Clark e de vină, numai el ne-a dezonorat !

Orgoliul de albă sîngera dintr-o rană de nevindecat.

Copiii ei nu îi mai aparţineau şi ar fi vrut să fugă undeva, departe, să uite de tot ceea ce fusese existenţa ei după căsătorie.

Noaptea se visa în locurile copilăriei. Acolo, în castelul din Newshire, nu s-ar fi putut întîmpla niciodată aşa ceva. De ce acceptase să vină în ţara asta de sălbatici ?

Se privea în oglindă şi cearcănele de sub ochi o înspăimîntau. Tenul îşi pierdea prospeţimea, iar cutele grijilor îi încreţeau, nemiloase, faţa.

— Îmbătrînesc înainte de vreme, ca oamenii de jos ! îşi spunea ea, îndurerată.

Într-o seară, Clark Burton intră îngîndurat în dormitorul soţiei sale. Voia să curme neînţelegerea care se ivise între ei ; trăiau ceasuri grele şi nu suferea gîndul de a înfrunta singur năpasta care-i lovise.

Inevitabilul se întîmplase. În Stanby începuse să se şoptească pe seama bolii copiilor. Fred, cel mai bun prieten al lui Michel, îi zărise la fereastră obrazul înnegrit.

— Arată ca un bantu ! povestise el, uimit, părinţilor săi.

Cuvintele acestea se răspîndiseră ca fulgerul, de la un capăt la altul al oraşelului.

— De aceea se ascund ! spunea acum toată lumea...

Burton voia să se sfătuiască cu Edith.

N-o mai găsi. Alergă în salon, în parc — nu era nicăieri. Dispăruse.

În sfîrşit, zări pe o comodă un plic. Îl rupse înfrigurat :

„Dragă Clark !

Necinstea ta mă face să sufăr cea mai grea dintre umilinţe. Nu mi-ai spus niciodată că ai sînge de negru în vine. Mi-e ruşine de amintirea iubirii pentru tine. Ai înşelat o lume întreagă şi acum tre-

buie să suferi blestemul păcatului strămoșesc. În toată Anglia va vui întîmplarea care s-a petrecut la tine în casă. Mă duc să-mi ascund rușinea într-un colț cît mai îndepărtat al pămîntului. Este îngrozitor că trebuie să-mi părăsesc copiii, dar altă ieșire n-am.

Edith."

În seara aceea, domnul Clark Burton plînse amarnic, cum nu i se mai întîmplase din copilărie. Nu mai înțelegea nimic. Îi era silă să-și mai hrănească băieții în taină. Îi porunci lui Jim să facă treaba asta. Servitorul negru îl privi cu bunătate :

— Domnule Clark, nu fiți chiar atît de amărît !

Domnul Clark aruncă în el cu o scrumieră grea de tuci ; apoi, într-o criză nervoasă, începu să spargă totul.

Ajuns în fața unei oglinzi venețiene, își văzu deodată chipul palid. Încremeni. Mai făcu un pas înainte. Parcă bătea o aripă neagră peste fruntea lui. Își privi imaginea ca halucinat :

— Nu, nu, nu ! urlă el. Niciodată ! !

Apoi își prinse obrazul între palme. Nu admitea că se poate înnegri. Urlă ca un tigru rănit de moarte.

În ziarul „*Demnitatea Albă*" apăru a doua zi un articol, sub titlul : „Naționalistul ipocrit" :

„Nu există farsă mai mare decît rolul de mare senior alb, jucat cu ipocrizie de un bărbat de seamă al orașului nostru ; peste noapte, el este acum constrins să se demaște prin proba evidenței și să-și dea pe față sîngele spurcat care îi curge prin vine. E un caz nemaipomenit în istoria Republicii Sud-Africane. Fără să știm și fără să vrem, am fost reprezentați în parlamentul de la Capetown, aproape doisprezece ani, de o creatură inferioară".

Clark se cutremură. Se prăbușea o lume întreagă. Rămase întins pe sofa ceasuri întregi ; în tîmple bătea, ca un ciocan, gîndul insuportabil. Ziarul folosea față de el tonul pe care el îl folosise, de atîtea ori, față de alții.

Strigă :

— Nu vreau să devin negru ! Nu vreau să fiu negru !

Tîrziu noaptea, cineva bătu în ușă. Se ivi o negresă tînără : dădea impresia unui om care venise să solicite un ajutor. Clark nu suporta o asemenea arătare. Îi strigă să iasă ; auzi însă din gura negresei glasul domnișoarei Claire. Se ridică buimac ; nu-i venea să creadă.

Guvernanta îi povesti pe scurt odiseea ei. Cîteva zile locuise la Pretoria, la o verișoară. Apoi se hotărîse să plece la Dakar, unde se afla sora ei. Înainte de a se urca în avion, pielea i se înnegrise. Faptul stîrni din partea pasagerilor proteste indignate. O bruscaseră, somînd-o să părăsească imediat aeroportul. Strigase la ei că este și ea albă, că nu permite o asemenea purtare neomenoasă față de o europeană de familie bună. Lumea rîdea cu lacrimi și o numea nebună.

La întoarcerea spre Stanby, suferi toate ocările. Patronul unui local, unde intrase să ia masa, o scosese afară în palme.

Clark rămase ca prostit. O îngădui în casa lui nefericită.

Apoi sosi Edith, zdrobită. Se înnegrise și ea. Venise pe jos cale de treizeci de kilometri, deoarece autobuzele pentru negri ale lui Schmidt nu circulau, iar cele pentru albi n-o primiseră. Nici nu îndrăzni să intre la început în casă ; întrebă doar dacă domnul Burton este acasă și se izolă într-o cameră dosnică. Auzi, în vecini, vestitul cîntec al Rafiei :

Mary, eu sînt mai albă decît tine !
Mary, tu ești mai neagră decît mine !

Află, cu un simțămînt de ușurare, că și soțul ei se înnegrise între timp. Își strînse la piept copiii. Trebuia acum să făurească alte planuri, mai modeste, pentru ei, dar spera că averea lui Clark îi va feri de umilințe prea mari. O durea însă că cele mai bune prietene o ocoleau.

Clark umbla seara în parcul casei. De cele mai multe ori ţinea pe faţă un voal. Îi era ruşine, îngrozitor de ruşine.

Burton nu era un prost şi în tinereţe se pasionase să-i citească pe filozofi. În acest ceas teribil, încerca să fie stoic, dar nu prea reusea ; îşi dădea seama, pentru prima oară, că în mintea lui se răstoarnă toate argumentele în virtutea cărora fusese convins, pînă la cincizeci de ani, că se poate bucura de privilegii nelimitate şi poate dispreţui un om de culoare. El însuşi era dispreţuit acum şi încerca durerea acestei umiliri ca un cîine bătut.

Urla de ciudă. Şi-ar fi dat jumătate din avere pentru a recăpăta culoarea albă.

Ce păcat cumplit se făptuise în casa lui ? De ce această pedeapsă necruţătoare pentru Burtoni ? Fusese el mai rău decît Borgman, decît Reston, decît King, decît Mackenzie ?

Urgia se abătuse năprasnică şi, deşi se zbătea din răsputeri, nu vedea cum va ieşi din ananghie. Tot oraşul vorbea despre el. Şi nu ca altădată, cînd unii se temeau de Burton, alţii îl urau şi iarăşi alţii îi admirau succesele. Nu. Cu totul altfel. De această dată îl dispreţuiau şi se distrau pe socoteala lui. Acesta era faptul îngrozitor.

Clark Burton le auzea parcă vorbele şi hohotele dispreţuitoare. Îşi imagina dialogurile şi fantezia lui era foarte aproape de realitate :

— S-a zis cu Clark !

— Nu-mi pare rău de loc. Îşi merită soarta. Ne-a înşelat pe toţi şi ne-a făcut oraşul de ruşine !

— S-a terminat cu fanfaronadele lui.

— Domnul deputat de Stanby umblă cu coada între picioare.

— Să-l vedem cum o să mai scoată capul în lume.

— Ce-ar fi să-l mutăm în cartierul Pompelor, printre cafri ?

Hohotele răsunau în cascade, asurzindu-l...

Trecu o săptămînă de adevărat calvar. Într-o duminică, spre seară, îi ajunse la ureche vestea că

se mai înnegriseră cîțiva albi, din cele mai bune familii ale orașului. În zilele următoare, se află despre alte cazuri. Înnegriții erau numiți „negrizi".

Pentru Burton, vestea aceasta veni ca o oarecare ușurare. Desigur, situația rămînea foarte grea, dar nu mai avea grozăvia singularității.

Se gîndiră să-și apere onoarea. De fapt, domnul Burton mai deținea oficial toate demnitățile sale. Dar cum le-ar mai fi putut exercita ? Trimise o scrisoare autorităților din Pretoria, anunțîndu-le că el și familia lui au fost loviți de nenorocirea unei boli de piele, care ar putea să dea naștere la bănuieli, dar că speră într-o grabnică vindecare. Pentru acest fapt, cerea un concediu de două luni.

Se hotărî să cheme de la Johannesburg un cunoscut antropolog, în speranța că acesta va putea explica înnegrirea, arătîndu-i și calea revenirii la culoarea inițială a pielii. Alți cîțiva negrizi, cunoscuți ai lui Burton, aflară de acest plan (acum erau vreo sută în oraș). Conveniră să suporte costul, destul de ridicat, al expertizei.

Orașul era frămîntat de cele mai fantastice zvonuri în legătură cu pricinile înnegririi și nimic nu se discuta cu mai multă febrilitate.

În cercuri tot mai largi, începuse să domnească dezorientarea și chiar panica.

Sir Edward Johnson, antropologul, cercetă cu atenție indivizii care se înnegriseră. Făcu fișe peste fișe. Îi fotografie în toate pozițiile, le dădu sîngele la analiză, cercetă la microscop numeroase probe de epidermă.

— Avem de-a face cu o modificare subită a unui caracter rasial, conchise el, fenomen înregistrat pînă acum pentru prima oară în știință ; este un fel de mutație biologică. Voi face o comunicare la conferința națională de antropologie.

— Dar cauza, remediul ? izbucni industriașul.

— După părerea mea, cauza e clima, mai ales clima specifică acestei regiuni. Desigur, fenomenul mai trebuie studiat, adîncit, dar nu se poate să nu faci o analogie cu influențele care au determinat

formarea caracterelor rasei în mijlocul căreia trăim, chiar dacă rapiditatea transformării pare în acest caz de neînțeles. Știți desigur că marile rase s-au diferențiat sub acțiunea mediului geografic.

— Credeți că poate fi vorba de o impuritate rasială la cei ce se înnegresc ?

— Știu eu ? Și această ipoteză ar merita să fie aprofundată. Precis nu se poate conchide încă nimic. În ce privește remediul, e greu de spus...

Burton spumega de furie, dar izbuti să se stăpînească. Aruncase banii în vînt. Cercetă cu furie în sertarul amintirilor de familie, urmărind firul tuturor înrudirilor ; concentră asupra străbunicii lui din partea tatălui cele mai rele temeri, dar figura ei zîmbea atît de candid din tabloul imens, așezat pe peretele camerei de oaspeți, pielea ei albă arăta așa de strălucitoare, încît nu mai știa pe cine să învinovățească de această calamitate.

Trimise ziarului „Demnitatea Albă" o scrisoare pentru publicare. Scria că tot ce se spunea, chiar numai aluziv, cu privire la el sau la familia lui, nu este decît o calomnie — atît și nimic mai mult. Era vorba de o trecătoare boală de piele.

Argumentele lui foarte detailate nu fură luate în serios. Se înnegrise și basta ! Nici un argument nu putea să fie mai tare decît evidența.

Nu putea să-și țină la nesfîrșit copiii acasă, deoarece pierdeau din timpul prețios al învățăturii. Îi însoți la școală, explicîndu-i directorului că este vorba de o stare trecătoare. Acesta refuză să-i primească, de teamă ca nu cumva alți părinți să-și retragă copiii. Îl întrebă de ce nu-i înscrie la școala pentru negri.

Clark Burton îi repetă de zeci de ori directorului că el este Clark Burton, mare industriaș, înalt funcționar, deputat în parlamentul din Capetown, ofițer superior, membru al clubului din Transvaal etc., etc. Directorul nu se muie însă de loc.

Se întoarse acasă fierbînd de furie. I se părea că este înconjurat de o imensă stupiditate. Toate gîn-

durile lui se loveau de un zid întunecat, clădit între cer și pămînt.

— De ce nu mai vor să recunoască că sînt și eu om ? se întrebă el pentru prima dată în viață.

După ore de zbucium, izbuti să-și recapete stăpînirea de sine. Retras în biroul său de lucru, își dădea singur povețe :

„Nu-ți pierde firea ! Totul nu-i încă compromis ! Răbdare, Clark, răbdare !"

SÎNT MAI ALBĂ DECÎT ZĂPEZILE POLARE !

La trei case de locuința lui Burton, trăia de mult, poate de vreo douăzeci de ani, doamna Vivie Whiteley, nepoata lordului Whiteley, cîștigătorul unei vestite bătălii navale. Nici cu douăzeci de ani în urmă, doamna nu mai era tînără ; acum vîrsta ei devenise respectabilă și toată „lumea bună" îi acorda stima cuvenită. Ea fusese totdeauna învăluită de misterul și parfumul ușor al persoanelor care stau retrase într-un colț al lumii și cred, în virtutea dreptului stabilit prin consimțămîntul mutual al unor semeni, că reprezintă o noblețe veche. Așa își închipuia și doamna Whiteley.

În orașul Stanby nimeni nu putea să se considere mai distins decît ea, fără a risca să se facă ridicol.

De obicei, zăbovea pe terasa ferită a casei retrase și răcoroase. Uneori croșeta, alteori citea cărți legate în piele : tot ce făcea nu era decît un pretext pentru ca timpul să treacă mai ușor, dar în arșița acestor zile clipele amorțeau grele, iar doamna Whiteley își ținea nasul lung și subțire sub adierile evantaiului. O serveau trei servitori și Joan, o negresă între două vîrste, durdulie și sprintenă la treabă.

Considera că este sub demnitatea ei să vorbească cu personalul de serviciu, dar încălca de multe ori această rigoare, pentru că nevoia omenească de a comunica este neînchipuit de imperioasă.

Cînd se plictisea din cale-afară, îndrăznea să se plimbe. Societatea înaltă din Stanby ţinea seama de acest eveniment şi-l discuta cîteva zile la rînd.

În timpul cît oraşul trăise evenimentele zbuciumate ale dezlănţuirii fenomenului îngrozitor al înnegririi, numele doamnei amintite reveni în atenţia generală.

Cei mai severi cunoscători ai familiilor sud-africane ar fi jurat că este din viţa cea mai veche şi mai curată. De aceea, la fiecare caz nou de înnegrire, lumea devenea tot mai convinsă că Vivie Whiteley nu va cunoaşte aceste zbateri, deoarece nepoata unui lord are în vine cel mai pur sînge albastru.

Cînd află că Burton s-a înnegrit, ea se pronunţă cam în felul următor :

— Ce greşeală am făcut că i-am călcat pragul casei ! Iată ce se întîmplă dacă nu cercetezi cu destulă temeinicie arborele genealogic al fiecărei familii. Cine şi-ar fi imaginat că Clark, cu pielea lui albă ca o faţă de masă şi ochii albaştri, poate să fie negru !

Cînd Joan îi aducea la cunoştinţă şi alte cazuri, ea se mira întîi, apoi încerca să găsească oamenilor în cauză cele mai grave defecte ; susţinea că a ghicit dinainte că respectivii nu sînt tocmai curaţi şi că, de fapt, i-a scos de mult din sfera aristocraticului ei interes. Considera că toată tevatura înnegririi se poate petrece numai dincolo de gardurile casei ei.

Cînd o cunoştinţă, soţia farmacistului de pe strada unde locuia, i-a mărturisit temerea că s-ar putea să se înnegrească, s-a ridicat, solemnă şi rece, spunîndu-i :

— Doamnă, regret că trebuie să curm orice relaţii cu dumneavoastră, dar temerea exprimată nu vă face onoare şi traduce, pentru mine, conştiinţa

că nu vă trageți dintr-o familie... cu sînge sigur (de altfel, această expresie a doamnei Whiteley a făcut ocolul orașului). De acum înainte nu mai are rost să ne vedem.

Musafira s-a simțit profund jignită. A vorbit doar cu înțelegere omenească despre cele petrecute în Stanby. Ceea ce se întîmpla în oraș era cea mai bună dovadă pînă la ce absurdități împing prejudecățile rasiale. Însă nepoata lordului sta în picioare, rece și gravă. Mai binevoi să spună :

— Regret fiecare clipă pe care am pierdut-o cu dumneavoastră. Nu mi-aș fi putut închipui vreodată că un alb poate să gîndească cu atîta ușurință. Nu vreau să știu de acești negrizi. Ei sînt cea mai mare rușine pentru Stanby și pentru Africa de Sud!

Află cu dispreț și indignare că o serie de albi întreținea legături de afaceri susținute cu negrizii bogați. Apoi auzi că un patron de restaurant a scos inscripția „Accesul negrilor oprit" deoarece se înnegriseră cîțiva dintre clienții săi cei mai buni.

— Ce îngrozitor! se exprimase ea la aflarea acestor vești.

Cetatea gîndului ei era tare, de nepătruns. Cu toate că se înnegriseră sute de oameni, nu putea recunoaște în acest fenomen decît pedeapsa tîrzie pe care soarta o aplică celor impuri. Nu acorda negrizilor nici cel mai vag interes, nici o compasiune. Citea ziarul cu circumspecția și satisfacția omului care se ridică în propriii săi ochi la gîndul că face parte dintre cei „aleși". Aparențele fuseseră pînă atunci înșelătoare, își spunea ea, dar treptat grîul se curăță de neghină. Cum au putut salva aparențele astfel de indivizi, care, prin înșelăciune, ocupaseră pe nemeritate locuri de frunte?

Cîteva zile mai tîrziu, o veste o dete peste cap : buna ei prietenă, Lilly Warren, pe care o cunoștea din copilărie, se înnegrise. Faptul o tulbură peste măsură. O cunoștea bine și era informată despre fiecare ramură a familiei ei, așa că, de rîndul acesta, nu se mai pripi să arunce piatra ; căzu pe gînduri,

adînc tulburată. A doua zi, spre seară, primi o scrisoare din partea prietenei ei :

„Dragă Vivie !

N-am fost ocolită nici eu de marea nenorocire. Știu cît de neînduplecată ești în chestiunea purității sîngelui dar, crede-mă, n-aș face acest apel, dacă n-aș simți nevoia profundă să am alături un om care să mă înțeleagă. Sînt atît de abătută, încît nu mai știu ce să cred și ce să fac. Mă cuprinde o revoltă aprigă împotriva mea, împotriva noastră a tuturor, care am pretins că ne situăm deasupra soartei obișnuite. Tăișul prejudecăților noastre ne spintecă acum și, deodată, sub imperiul unui fapt îngrozitor, ne divizăm, ne înstrăinăm sufletește și moral unii de alții, ne dușmănim chiar, cînd pînă ieri am fost buni prieteni.

Văd în jurul meu cum soții își lasă soțiile, cum soțiile își părăsesc căminul. Se petrec scene cutremurătoare. Ieri, pe drumul spre Mabu, un ofițer în retragere umbla cu capul descoperit sub soarele arzător și urla ca un animal rănit. Vorbea fără înțeles, încercînd să explice unor superiori imaginari că-și poate păstra gradul de ofițer superior, deoarece avansase pe vremea cînd era alb. Asemenea omului acela nenorocit, muncit de gîndul umilinței lui, te rog să vii să mă vezi, amintindu-ți că am fost albă și buna ta prietenă..."

Doamna Whiteley se foise toată ziua prin casă, cu ochii plinși. Se dădea în ea o luptă titanică ; de o parte se ridica înțelegerea umană pentru prietena ei ; găsea că rîndurile scrise de ea trădează aceeași inteligență și sensibilitate ca mai înainte ; nu putea să tăgăduiască vreuna din însușirile acestei femei, pe care o iubise ca pe o soră. De altfel, în ultima vreme se simțea grozav de izolată. Îi era necaz pe ea, deoarece simțea imboldul de a o vedea pe fosta ei prietenă.

Își spuse cu iritare :

— Unde este demnitatea ta? De ce te lași ademenită de fiorul cald al amintirii? Rațiunea trebuie să învingă sentimentul. Dacă vei face această concesie, va trebui să faci apoi alta și iarăși alta și te vei trezi în curînd în cartierul negrilor zrențăroși, ca și cum între tine și ei nu s-ar ridica un zid înalt pînă la cer.

Nu se duse să o vadă. Hotărîrea ei neclintită o făcea să sufere, dar îi dădea sentimentul unei mari tării sufletești.

Sta pe terasă, ca statuia neînduplecării, cu obrazul supt de suferință, nedormită; se gîndea mereu la doamna Warren; acum, pe această femeie cu mintea aleasă n-o mai salutau și nu o mai primeau în casă mulți.

În jur nu se mai auzea nimic. Era o liniște și o neclintire de pe altă lume. Luă oglinda de argint și o întoarse între degete. Licărul ei se juca printre ațele colorate din cutia de lucru.

Deodată, oglinda se mișcă astfel, încît văzu un fel de bărbie dată cu funingine. Era chiar bărbia ei. Puse repede oglinda în dreptul obrazului. Scoase un țipăt îngrozitor. Inima ei se topi într-o spaimă care umplu tot Universul. Se privea uluită, neghioabă; luă foarfecica de pe masă și-și brăzdă obrazul în lung și-n lat. Șiroaiele de sînge îi picurau pe bluză. Se zvîrcoli ca o pisică turbată. Strigă cu furie:

— Eu sînt nepoata lordului White ey!

Servitorii o găsiră căzută pe jos, leșinată, plină de singe. De-abia mai respira. Își zgîriase fața și pieptul cu furie; căutase parcă inima, pentru a o opri să mai bată în condițiile înjosirii. Scotea vorbe și sunete fără rost. A doua zi, starea ei se agravă; își desfăcea brațele și dansa în piruete încete. spunîndu-și că se leagănă ca fulguirea zăpezii. Striga fără contenire:

— Sînt mai albă decît zăpezile polare! Sînt mai albă decît zăpezile polare!

Marele plantator Ted Borgman se trezi în dimineaţa acelei zile foarte tîrziu. Îşi luă cafeaua pe o terasă din spatele casei, apărată de umbrele.

Desfăcu un ziar din S.U.A., care tocmai îi venise la fermă, şi citi satisfăcut un pasaj din articolul unui diplomat american din Johannesburg :

„...Republica Sud-Africană oferă societăţilor americane şi persoanelor albe toate înlesnirile pentru a-şi plasa capitalurile şi a le valorifica în exploatări miniere rentabile."

În ultimii ani, fluxul de capital de peste ocean crescuse considerabil. Guvernul S.U.A. era de aceea printre puţinele care nu se grăbeau să condamne apartheidul.

Aprobă din cap, mulţumit. Se gîndi că de cîteva luni nu mai fusese la Johannesburg, cetatea aurului. Avea mulţi prieteni acolo şi era timpul să mai stea de vorbă cu ei.

În mijlocul curţii ţîşnea havuzul. Borgman era poate singurul om care putea face în această perioadă risipă de apă. Îşi instalase la ferme pompe speciale, care-l costaseră o avere.

Îi părea că în viaţa lui toate s-au desfăşurat pînă acum în felul cel mai prielnic ; cumpărase în ultimii zece ani uriaşe întinderi de pămînt. Cultiva bumbac, porumb, trestie de zahăr, citrice, ananas. Avea douăzeci de mii de capete de vite şi treizeci şi cinci de mii de oi. Făcea negoţ cu cele mai mari case de import-export din Europa şi Asia.

Înflorirea marelui plantator nu era umbrită decît de repetatele sale înfrîngeri electorale. Îi sta ca un pumnal în carne eşecul ca om politic, deoarece numai pe calea aceasta ar fi putut cîştiga autoritatea şi prestigiul de care avea nevoie la Pretora, sediul guvernului.

Vestea că adversarul său se înnegrise şi că se perpeleşte în această situaţie neplăcută îi provocă

la început stupoare; nu era chiar așa lipsit de bună credință, încît să pună la îndoială sîngele pur al preopinentului său politic, dar își spunea că, în asemenea împrejurări, nu se mai judecă cauzele, ci doar urmările. Urmarea era lesne de întrevăzut: redutabilul Clark era scos din lupta electorală.

Ted Borgman se bătea cu palma peste frunte; ceea ce se petrecea în oraș era de neînchipuit; cel puțin fantastic; în ultima vreme fenomenul se repetase în cele mai „bune" case.

În familia marelui comerciant Eddington, cei doi băieți, care făcuseră studii strălucite la Oxford, deveniseră negrizi. În alte familii, de asemenea bine situate, se întîmplase la fel. Un membru al familiei Higgins plecă în Elveția, pentru a încerca tratamentul unui vestit medic de boli de piele; nu obținu însă nici un rezultat.

Dezorientarea și spaima cuprindeau ca un flagel pe proaspeții înnegriți. Se vedeau amenințați cu pierderea tuturor privilegiilor.

La fabrica de conserve, directorul alb, Val Strengove, hotărîse reducerea salariilor negrizilor aproape la nivelul salariilor oamenilor de culoare; dintr-o dată, veniturile li se reduceau la mai puțin de o cincime, în timp ce beneficiul lui creștea simțitor. Exemplul lui Strengove fusese urmat și de alți patroni albi, care aplicaseră de asemenea reduceri substanțiale. Cîțiva negrizi astfel loviți hotărîră să se mute din Stanby. Numai că în orașele unde plecaseră nu fuseseră de loc bine primiți. Poliția și întreprinzătorii îi tratau pur și simplu ca pe niște negri, iar evenimentele dubioase din Stanby aruncau asupra lor o anatemă necruțătoare.

Borgman urmărea cu atenție întîmplările. Învățase că toate evenimentele trebuie exploatate; omul isteț scoate folos din ele. Încurajă campania de presă împotriva negrizilor. Aplică și el, pe fermele sale, reducerea salariilor personalului negrid. Cînd în fața comisiei electorale se ridică chestiunea dreptului de vot pe care negrizii ar putea să-l păstreze pînă la data clarificării situației lor și re-

glementării definitive a drepturilor lor politice, Borgman susţinu că însuşi faptul înnegririi îi face să decadă din această condiţie. Dacă pînă acum, pe afişele electorale, Burton figura ca un reprezentant strălucit al aristocraţiei europene în Africa, iar Borgman ca un bărbat care a ajuns numai prin meritele sale, în noua situaţie meritul rassei albe îi revenea în întregime celui de al doilea candidat.

Borgman ţinu un mare discurs electoral ; argumentul cel mai greu împotriva adversarilor săi era negrizarea. Există o mai mare infamie pentru un politician sud-african decît bănuiala că sîngele său nu este curat ? Desigur că nu. Declară că nu se poate admite nici un amestec al negrizilor în viaţa publică. Ei trebuiau trataţi ca nişte oameni de culoare — mai mult, ca nişte impostori — interzicîndu-li-se exercitarea oricăror drepturi ale albilor. În plină întrunire electorală, felicită un grup de tineri albi care se opuseseră violent, cu cîteva zile în urmă, pătrunderii cîtorva înnegriţi într-un restaurant rezervat albilor şi numi încăierarea care se produsese „o bătălie demnă pentru puritatea rasei".

Partizanii rasismului integral de faţă la adunare aprobară frenetic aceste argumente ferme.

— Negrizii sînt negri, conchise Borgman, şi trebuie trataţi în acelaşi fel !

...În cealaltă parte a oraşului, vorbea Tather. În primul rînd al ascultătorilor sta Klim Lara. Asculta vocea doctorului, care răsuna caldă, convingătoare. Spunea :

— Oameni buni, să nu ne lăsăm înşelaţi. A lua parte la acest fel de alegeri înseamnă să admitem o discriminare odioasă, care anulează orice fel de drept politic marii majorităţi a populaţiei. Liga Antisegregaţionistă a hotărît boicotarea alegerilor, ca protest faţă de acest sistem electoral samavolnic...

Le aminti că în Republica Sud-Africană 700000 de albi deţin 124 milioane morgheni de pămînt, iar 6 milioane de africani se înghesuie pe 17 milioane de

morgheni, cei mai sterpi. Şi chiar acest pămînt se află în mîinile unui trust al albilor, care-l administrează. Africanii nu sînt consideraţi proprietarii acestor terenuri, ci le lucrează în calitate de arendaşi, putînd fi alungaţi de pe ele în orişice clipă.

Deşi reprezintă abia 20% din populaţia ţării, albii înghit nu mai puţin de 60—70% din venitul naţional. Ei stăpînesc aproape toate mijloacele de producţie.

Aminti de cuvintele lui Nelson Mandela, fruntaş al mişcării africanilor: „Numai prin mari încercări, prin jertfe, printr-o acţiune militantă ne vom cuceri libertatea!"

Klim îşi aduse aminte că, într-un rînd, avusese o discuţie cu medicul şef al spitalului, care încerca să-şi justifice poziţia segregaţionistă. De fapt, nu fusese o discuţie. Medicul, nevoit să-l felicite pe Klim pentru inteligenţa, sîngele rece şi priceperea de care dăduse dovadă cu prilejul unui accident, cînd în lipsa medicilor din spital salvase viaţa a doi albi, se simţise obligat să se explice, începînd cu obişnuitul:

— Vezi, Klim, eu n-am nimic cu tine personal...

Sanitarul reţinuse frînturi din spusele medicului...

— ...Nu e vina voastră, a negrilor. Sînteţi însă mulţi, covîrşitor de mulţi... Dacă v-am lăsa să pătrundeţi în toate domeniile vieţii sociale, să fiţi egali cu noi, ne-aţi copleşi. Vă ţinem în frîu, pentru a supravieţui. Orice altă politică ar fi o sinucidere pentru albi. Înţelegi?

Nu, Klim Lara nu înţelegea, nu putea să accepte argumentul inuman. Îşi dădea seama că avea în faţă egoismul colonialist ridicat la rang de teorie, logica cumplită, dar strîmbă, a stăpînilor de sclavi. Ţara era doar destul de mare şi destul de bogată pentru oameni de toate culorile.

— Nu înţeleg, domnule doctor, răspunsese el, într-un tîrziu. Toţi oamenii, înalţi sau scunzi, frumoşi sau urîţi, albi sau negri, sînt după mine tot oameni şi au aceleaşi drepturi de a se bucura de viaţă. Iar

cel ce asupreşte pe semenul său îşi răpeşte lui însuşi libertatea.

Unii dintre prietenii negri ai sanitarului încercau să-l convertească la ura lor, să-l tragă spre gîndul lor de a face cîndva o baie de sînge alb în oraş, de a plăti cu vîrf şi îndesat tot ce îndurase ră, de a supune pe albi aceloraşi discriminări inumane, aceloraşi umilinţe cărora le erau acum supuşi oamenii de culoare. Klim Lara nu voia să audă de aşa ceva. Îi veni în minte poezia „Frate alb, tu ce vei spune ?" a unui poet negru :

Vino, frate ! Vino !
...Eu nu urăsc,
Sînt urît !
Eu nu chinui,
Sînt chinuit.
Eu nu rîvnesc ţara nimănui,
Ţara mea e rîvnită.
Eu nu batjocoresc nici un popor,
Poporul meu e batjocorit,
Şi tu, frate, tu ce vei spune oare ?

Robert Tather îşi încheie cuvîntarea citind fragmente din Charta Libertăţii, elaborată în 1955 la Cliptown de reprezentanţii tuturor raselor sud-africane. Klim le cunoştea pe dinafară, dar îl răscoliră şi de data aceasta pînă-n fundul sufletului :

„Noi, poporul Africii de Sud, declarăm ţării noastre şi întregii lumi,

că Africa de Sud aparţine tuturor albilor şi negrilor care trăiesc aici şi că nici un guvern nu poate pretinde că deţine legal puterea, dacă nu a fost instaurat prin voinţa întregului popor ;

că poporul nostru este lipsit de străvechiul său drept asupra pămîntului, libertăţii şi păcii, de un guvern întemeiat pe nedreptate şi inegalitate ;

că ţara noastră nu va fi niciodată înfloritoare sau liberă atîta timp cît întregul nostru popor nu va trăi în frăţie, bucurîndu-se de drepturi şi posibilităţi egale ;

că numai un stat democratic, creat prin voința întregului popor, poate asigura tuturor străvechile lor drepturi, fără deosebire de culoare, rasă, sex sau credință religioasă..."

...Borgman nu lua în seamă decît scopurile sale și pentru realizarea lor povestea înnegririi îi era bine venită. De pe acum profitase mult de pe urma fenomenului. Munca negrizilor de pe fermele sale nu îi revenea chiar la nivelul scăzut al aceleia a negrilor, dar în orice caz îl costa acum mult mai ieftin decît în trecut.

În ce privește relațiile cu fermierii și marii negustori înnegriți, Borgman se menținea numai aparent în rezervă ; încheia unele afaceri cu ei — însă nu prea în văzul lumii. Tulburarea care domnea în rîndurile negrizilor cu stare îl ajutase să le forțeze mîna : semnaseră niște contracte care-l avantajau considerabil.

Marea satisfacție a plantatorului era însă perspectiva electorală pe care i-o deschideau evenimentele. Era un spirit practic, lipsit de orice fantezie ; aproape că nu-i venea să creadă că adversarul său politic, concurentul său neînfricat, a fost pus de soartă într-o asemenea împrejurare. Ceru să-l vadă. I-ar fi dat o uriașă mulțumire să-l privească în obraz, schimbat deodată în același soi ca valetul său Mike. Păcat că deocamdată se ascundea. Ce ocazie pierdea Clark ! Nu numai că rata alegerea, dar nici nu putea profita de pe urma reducerilor de salariu la care alți patroni, albi, supuneau pe negrizi...

Rîdea cu hohote. Își privea obrazul bucălat, ars de soare, sănătos ; se ridica pe vîrfuri în fața oglinzii și fornăia de plăcere ; se credea irezistibil și imun.

Ce putea să însemne această înnegrire ? ! ! Mintea nu i se încurca în presupuneri ; considera orice idee care trecea de sfera directă a intereselor lui drept o prostească pierdere de timp. De altfel, nici nu-i venea să creadă că Clark, posesorul unei epiderme albe, radioase, veritabil engleze, se înnegrise

din cauza impurității sîngelui său. Ceru confirmarea faptului din partea celor mai competenți specialiști ai orașului și fiecare îi răspunsese cu rușine, plecînd nasul în pămînt, cam așa ;

— Da, domnule Borgman, din nenorocire aflăm așa de tîrziu că o parte din cetățenii onorabili ai orașului aveau sîngele impur, ceea ce aruncă asupra noastră cea mai urîtă umbră, dar poate că, de rîndul acesta, se va putea dovedi pe deplin cine este perfect alb, adevărat alb, desăvîrșit alb, de rasă pură, nobilă, și cine are sîngele pîngărit de acela al raselor inferioare.

Borgman pufnea la auzul acestor argumente și-i lăsa pe acești neghiobi să-și continue speculațiile ; în sinea lui credea mai curînd că o boală, necunoscută pînă atunci, poate de origine virotică sau nervoasă, s-a abătut asupra orașului. Cum însă găsea argumentele rasiștilor, orbiți de ură, cît se poate de favorabile planurilor lui, nu-i contrazicea, ba-i și încuraja. Se mărginea la aprecierea folosului personal tras de pe urma evenimentului.

Avea o expresie foarte obișnuită, prin care reteza firul închipuirilor prea încurcate pentru mintea lui clară :

— Baliverne !

Cînd se trezea dimineața și citea în ziare că, de pildă, prin înnegrirea cetățeanului John Crowling, numărul negrizilor a ajuns la 239, se tăvălea de rîs. Era într-adevăr ceva nemaipomenit ! Ce baliverne ! Toți ăștia nu sînt în toate mințile lor. Cum este posibil să te înnegrești ? ! Trebuie să fii de o impudicitate animalică !

Îi explică, într-o seară, plimbîndu-se prin parc, pastorului Patton unul dintre cei mai fervenți propovăduitori ai separației raselor în biserici, că față de înnegrire el are o comportare precisă.

— Știi, părinte, eu sînt un bun creștin și dau bisericii sume considerabile.

Pastorul înclină capul în mod vag ; apoi îl înclină iarăși, ca dovadă că puternicul și bogatul său enoriaș, cu care nu avea nici un interes să se pună

rău, nu minte. De altfel, pastorul încercase să atribuie înnegririi o semnificație mistică : nu se puteau înnegri decît oamenii păcătoși, indiferenți față de cuvîntul Domnului. I-o spuse plantatorului.

Borgman rîdea din plin, cu energia sănătății lui perfecte, dar îl lăsă pe pastor să-și sfîrșească pînă la capăt versetul.

Apoi începu să povestească :

— Eram foarte tînăr și mă ocupam de niște afaceri în jurul lacului Makarikari, în nord. În acest bazin am găsit un explorator, care era totodată un dibaci om de afaceri ; îmi încurca foarte mult socotelile deoarece își vîrîse coada în cele mai încurcate sforării și voia să mă dea peste cap. Cunoști, părinte, dragostea mea creștinească pentru oameni ?

Pastorul înclină capul, într-un fel de clătinare care nu confirma nimic. Ted Borgman nu-și pierdea însă niciodată timpul în observarea atentă a gesturilor celuilalt, deoarece era plin de el, prea puternic, prea sigur, pentru a pune la îndoială că interlocutorul său are ceva mai bun de făcut decît să-l aprobe. De aceea, își continuă povestirea :

— Tipul acesta, pe nume Adam Pritt, era foarte simpatic, un om și jumătate și, zău, n-aș fi avut nici un motiv să mă scap de el, dacă n-ar fi intervenit cele mai ciudate întîmplări. În bazinul Makarikari era foarte greu de trăit ! oftă marele Ted Borgman. Era un loc blestemat. Negrii ăia șopteau toată ziua pe socoteala noastră ; se spunea că apele lacului ar fi neprielnice sănătății albilor și că mulți și-au pierdut mințile în încercarea disperată de a alunga blestemul care se tot abătea împotriva lor. Eu am fost totdeauna un om serios ; n-am dat crezare unor asemenea baliverne. Soarta lui Pritt nu mă interesa decît dintr-un punct de vedere : să nu-mi pună bețe în roate.

În realitate, continuă Borgman, clipind șiret, așa ceva era imposibil. Fusesem trimis acolo pentru a înhăța, în luptă cu el, o mare suprafață de teren, cu subsoluri de o bogăție de basm și eu nu mă prea încurc în socoteli. De aceea, nici Pritt nu dorea

prezența mea, nici eu pe a lui, mai ales că ne cunoșteam reciproc aptitudinile.

Treptat, lucrurile au început să se complice. Oamenii lui cam mîrîiau, deoarece Pritt era foarte aspru, un întreprinzător căruia îi reușea întotdeauna totul. În jurul lui începuseră să se răspîndească zvonuri ciudate : de pildă, că aici, în bazinul Makarikari, își va pierde potcoavele, deoarece băștinașii se folosesc de anumite vrăji care sînt fatale oricărui intrus.

Nu pot să afirm că n-am ajutat și eu puțin soarta împotriva lui Pritt. Era chiar obligația mea în acest joc infernal, așa că am plătit oameni care să întrețină părerea că pe lacul Makarikari viața lui Pritt este în mare primejdie și că nici un alb nu-i va putea veni în ajutor. Din nefericire pentru acest bărbat destoinic, lucrurile s-au desfășurat nefavorabil ; peste cîteva zile, o barcă a adus corpul său neînsuflețit pe mal. Obrazul lui arăta parcă tumefiat și pe jumătate înnegrit. N-avea nici un rost să fac vreo cercetare — nu aveam calitatea — și nici omul legii nu a dovedit prea mult zel, deoarece pe vremea aceea nu te prea puteai aventura oriunde.

În fond, ce vreau să-ți spun, pater ? În asemenea împrejurări nu e bine să-ți bați capul cu cauzele adînci ale lucrurilor. Poți însă să te bucuri de efectul lor binefăcător pentru tine. Clark a căzut de pe cal și aș fi cel mai prost să încerc să-l ridic. În ce privește negrizii aceștia în general, pînă acum n-am decît foloase de pe urma lor. În ultimul timp, negrii par și ei mai ascultători.

Pastorul era din fire foarte iscoditor, așa că istorioara nesărată a lui Borgman îi stîrni oarecare bănuieli ; înlăturarea unui adversar printr-o stratagemă diabolică se asemăna foarte bine cu fenomenul care zguduia Stanbyul. Borgman umbla în fața lui, masiv și cuceritor ; inspira aerul pînă în străfundurile plămînilor săi puternici. În ochii lui albaștri lucea o viclenie așezată în șapte văluri, ca un șarpe care se tîrăște prin frunziș și mîl. Nimic și nimeni nu-l puteau surprinde.

Borgman rîse tare, îmboldit de un gînd ascuns.

Pastorul tresări, dar nu îndrăzni să-l întrebe dacă nu i-a povestit felul în care a pierit Pritt numai ca o aluzie străvezie a faptelor actuale. Poate că Borgman era deținătorul secretului înnegririi ?! Nu cumva provocase el toată această răscolire a situațiilor, pentru a-și satisface ambițiile politice ? Încercă să-l ia pe ocolite. Foarte senin, ca și cînd n-ar fi reținut nimic însemnat din vorbăria lui Borgman, întrebă :

— Va să zică pielea lui Pritt s-a înnegrit ?

Borgman îl privi, parcă dintr-un ascunziș :

— Asta poate din cauza căldurii și a faptului că acest Pritt era un bețivan fără pereche. Am auzit că la oamenii care suferă de anumite boli, culoarea pielii se schimbă după moarte.

Pastorul zîmbi :

— Mi-ați povestit această întîmplare pentru a-mi îngădui să cunosc principiile dumneavoastră, principiile unui om de acțiune. Dacă te ajută soarta și-ți răpune un adversar, lasă-l acolo unde este și trage toate foloasele posibile de pe urma acestei împrejurări.

— Exact, răspunse foarte vesel Borgman și mai trase un fum gros din trabuc. M-ați înțeles de minune.

Pastorul plecă abătut, cu umerii plecați ; se gîndi toată noaptea dacă nu cumva domnul Borgman este autorul acestor evenimente cutremurătoare. Nu se petrecea oare în orașul Stanby ceea ce se petrecuse în bazinul Makarikari ? Nu cumva în inima întunecată a Africii, Borgman, marele plantator aventurier, care străbătuse de patru ori Rhodesia, Tanganika și Uganda, descoperise la șamani un procedeu diabolic de a schimba culoarea pielii albe ? Nu cumva era el deținătorul acestei teribile taine ? În sudorile acestor bănuieli, pastorul se zbătea în fiecare noapte, dar nu putea să dea de firul unor împrejurări care umpluseră toată Africa

de Sud cu spaima schimbării îngrozitoare. Dacă cumva auzea la fereastră cîntecul :

Mary, eu sînt mai albă decît tine !
Mary, tu eşti mai neagră decît mine !

tresărea şi se ridica din fotoliu, încercînd să alunge cu degetele un duh rău. Blestema pe omul care trecea sub fereastra lui ; dacă se întîmpla să-i vadă chipul, îl înscria într-un carnet, cu gîndul de a nu-l mai primi la slujba de duminică.

În răstimp, Borgman prospera. Dolofan şi rozaliu, se trezea în fiecare dimineaţă bine dispus ; îi cerea lui Mike ziarele şi se înveselea cu pufnituri şi izbucniri subite de rîs. Citea fericit :

„S-a înnegrit al trei sute patruzecilea. Este un funcţionar de la ghişeul unei bănci. În momentul cînd a întins mîna să iscălească un cec, omul şi-a dat seama că degetele i s-au înnegrit."

Soţia lui Borgman, la fel de senină ca şi el, îl întrebă, întinzîndu-se leneşă :

— L-au destituit din post ? Negrizii sînt nişte negri ! Doar nu se poate ca un funcţionar de bancă să fie negru.

Într-o bună zi, Ted Borgman citi în ziar că s-au mai înnegrit doi impiegaţi de gară ; cum unul dintre ei avea misiunea să primească trenul, mecanicul, văzîndu-l negru, nu mai oprise, de uimire şi de teamă, alegînd ca staţie un oraş mai puţin blestemat. Un grup de negrizi a încercat să pătrundă într-un cinematograf rezervat albilor. Albii „veritabili" s-au opus şi s-a produs o adevărată bătălie, care a necesitat intervenţia poliţiei.

Borgman se tăvălea de rîs. Văzîndu-l că primeşte toate aceste fapte cu cea mai mare seninătate, pastorul intră la idei în aşa hal, încît nu mai putu să doarmă de loc. El oprise negrizilor accesul în biserica sa, rezervată oamenilor cu pielea imaculată.

— S-a înnegrit şi al patrusutelea, anunţă într-o dimineaţă Borgman, după ce desfăcu ziarul. Un

șanț adînc se crestă pe fruntea lui plină de crețuri, arsă de soare. Suspină :

— Să nu rămîn cumva fără legători !

Nevastă-sa înclina capul, de i se vedeau gușile pufoase de sub bărbie.

În ultima săptămînă înainte de alegeri, nu se înnegriră decît trei bărbați și două femei, care își pierdură totodată și dreptul de vot. Partizanii săi îl împinseră pe Borgman să facă declarații jignitoare la adresa negrizilor, pentru motivul că această categorie ar fi tăinuit mulți ani impuritatea sîngelui ei, arogîndu-și pe nedrept meritele înnăscute ale oamenilor albi. Nici Borgman nu credea în acest argument, dar îl susținu din toate puterile.

Pe zidurile și gardurile caselor fuseseră lipite afișe noi, care îl așezau pe Ted Borgman pe un piedestal înalt, denigrindu-l pe Clark Burton.

Indispus de continuarea procesului înnegririi, plantatorul proclamă încetarea fenomenului, care „a dat în vileag, pentru totdeauna, pe toți cei impuri". Din păcate, chiar în timpul alegerilor, se făcea că cetățeanul care intra pe ușa localului de vot alb și frumos, „demn" de a-și exercita dreptul deplin de alegător, începea, în focul zecilor de priviri ațintite asupra lui, să se clatine și să tremure ; îi pierea graiul ; se apropia de o oglindă și se vedea cu obrazul închis de prima tentă a înnegririi. Asemenea cazuri s-au petrecut de cinci ori ; de cinci ori alegătorii albi i-au urmărit cu pietre și huiduieli pe cei loviți de năpastă. Nici o injurie nu rămăsese nefolosită. Unii și-au pierdut chiar mințile o dată cu albeața pielii.

Ted Borgman a fost ales deputat. La marea lui avere nu lipsea decît prestigiul omului politic. Vechea lui ambiție, înăbușită doisprezece ani de succesele electorale ale lui Clark Burton, își găsea acum în sfîrșit satisfacția deplină. Îl îmbătau propriile lui vorbe, ca și cînd noua demnitate l-ar fi făcut mai alb, mai inteligent, mai puternic. De-abia aștepta să plece la Capetown, sediul parlamentului, și să ia legătură cu cea mai înaltă societate, care

pînă în ziua alegerii lui ca deputat, îl cam ținuse la ușă. Gestul acesta de indiferență îl săvîrșiseră desigur cîțiva filfizoni, care nu aveau nici în clin nici în mînecă cu cercurile de afaceri.

Obținerea mandatului survenea ca un moment de răscruce în viața lui. Va trebui să se prezinte la Capetown ca un apărător îndîrjit al drepturilor stăpînilor albi. Calamitatea care căzuse peste Stanby era privită cu ochi răi în instituțiile politice centrale. Ted simțea pulsul ; se îngrijora că va fi primit ca reprezentant al unui oraș decăzut, bîntuit de înnegrire. Își sparse capul să găsească cel mai potrivit ton la cuvîntul de deschidere și, desigur, nu putea pune accentul decît pe tîlcul absolut al eroismului alb în fața pericolului negru.

— Negrizii sînt negri ! își repeta el mereu. Vom ști să-i stăvilim...

Se sfătui îndelung cu pastorul Patton și cu soția sa.

În sfîrșit porni, urmat de un vagon de geamantane și un alai de servitori și secretari. Se numi singur, într-un interviu acordat unui ziar din Capetown, cel mai încercat dintre albi — luptătorul neînduplecat pentru privilegiile albilor. Ziarele îi publicaseră fotografia, mai mult din interes pentru întîmplările din Stanby.

Borgman se prezentă la deschiderea parlamentului falnic și dichisit, ca un cuceritor. Apariția lui stîrni rumoare.

A doua zi după deschidere, potrivit ordinei la cuvînt, Borgman se urcă la tribună. Băncile majorității îl gratulară cu un ropot de aplauze. Borgman simți că urcă treptele măririi. Ochii lui străluceau de mulțumire, iar primele vorbe le rosti cu emfază de mare orator :

— Domnilor deputați, reprezint orașul Stanby, care a devenit de curînd teatrul unei îngrozitoare calamități. Desigur că o cunoașteți. Acest oraș este astăzi simbolul luptei pentru păstrarea purității noastre, simbolul vechii noastre credințe în superioritatea indiscutabilă a albilor.

Aplauze frenetice îl răsplătiră.

Borgman continuă acest limbaj, desfăşurînd şiraguri de perle retorice. Simţea cu toţi porii că s-a impus de la primele fraze. Colegii lui îl ascultau cu atenţie gravă, descoperind în glasul lui o vibraţie nouă şi energică, care deschidea cariera politică a unui mare întreprinzător.

Din balcoane, ziariştii notau cu zel impresii noi despre politicianul de la Stanby. „Un temperament extraordinar" îl numea în blocnotesul său redactorul ziarului „The Crown".

Ted Borgman începu să dezvolte partea cea mai dramatică a discursului său:

— Înaintea oricărui considerent uman, noi, albii din Stanby, sacrificăm pe altarul demnităţii noastre orice slăbiciune. În ciuda faptelor atît de complicate, nu ne lăsăm înduioşaţi de nefericirea acelora care au decăzut din nobila lor condiţie — cu toate că am stat cîndva alături de ei, unii ne-au fost prieteni, iar faţă de alţii ne-am crezut pînă mai ieri obligaţi moralmente. Îi respingem din lumea noastră. În această împrejurare tragică, cea mai nobilă inimă trebuie să rămînă de piatră.

Ultimele vorbe ale lui Borgman bătură ca o ploaie cu grindină. Repetă, cu acelaşi succes uriaş, propoziţia:

— În această împrejurare tragică, cea mai nobilă inimă trebuie să fie de piatră. În ţara noastră — continuă el — există astăzi douăzeci şi opt de oraşe în care şederea negrilor este interzisă. Cer solemn parlamentului ca Stanby să devină cel de al douăzeci şi nouălea! Cerem regruparea tuturor oamenilor de culoare din Stanby în rezervaţii aflate la cel puţin 30 de kilometri de oraş. Albii trebuie separaţi de negri, iar negrizii nu sînt altceva decît nişte negri nedeclaraţi, pe care îi repudiem.

Aplauze frenetice urmară. Deschise larg braţele, în semn că primeşte asentimentul maturei adunări şi înţelege emoţia cauzată de principiul său de inflexibilitate.

Discursul lui stîrnise încordare și patimă. Acolo, la Stanby, la granița dintre deșert și savane, se reedita bătălia vechilor cotropitori împotriva negrilor.

Deodată Borgman privi peste capete înciudat.

I se păru că în aer vibrează ceva, ceva aproape imperceptibil, care creștea ca o umbră ce cădea în perdea tremurătoare. Văzu foarte bine că atenția auditoriului ia o altă înfățișare, parcă mirată, nedumerită.

De peste balcoane se zgîiau cîțiva reporteri, atît de indiscret, încît Borgman simțea imboldul să-i admonesteze. Președintele parlamentului, care sta pe scaunul său înalt, se întoarse spre el cu toată fața, dar așa de direct, încît plantatorul simți un fior parcurgîndu-i trupul. În fundul sălii, un deputat se ridică în picioare, apoi alții. Răsuflările se zbăteau în piepturi, dar nimeni nu rostea o vorbă.

Borgman își pierdu treptat stăpînirea de sine și încurcă vorbele — le bîlbîia, le îngăima. Se produse o mișcare largă în sală. Bărbați voinici, eleganți, renumiți, se înghesuiau ca niște copii zăpăciți.

Johnson din Natal sta drept în fața tribunei, cu picioarele înfipte în podea; obrazul lui se crîmpoțise de sarcasm, buzele se răsfrînseră a scîrbă. Se ținea cu degetele de jiletcă și se vedea că nu mai poate să rabde ceva. Dudgeon din Zululand avea ochii holbați, ca în fața unei întîmplări uluitoare.

De cînd era parlamentul din Capetown, nu se iscase o asemenea învălmășeală; cîțiva deputați se urcaseră cu picioarele pe bănci; alții se împingeau, pentru a putea vedea mai bine. Deodată, Dudgeon strigă:

— Afară!

Ca un ecou, cuvîntul se repetă în alte glasuri.

Borgman rămase ca trăsnit; ridicîndu-și mîinile cu sfială, le apropie de obraz și începu să și-l mîngîie ca și cînd ar fi încercat să-și dea seama dacă este el însuși. Tremura, dar nu se mișcă de la tribună. Sta ca împietrit pe locul faimei lui noi, atît

de mult visate, dar atît de trecătoare, și nu-i venea să creadă ce aude ; o împotrivire încleștată îi ținea corpul dîrz. Cum, el ? El, Ted Borgman... ?

În jurul lui deputații urlau și-l amenințau cu pumnii. Harriman din Africa de Sud-Vest se sui pînă în dreptul tribunei și strigă furios :

— Să nu vorbești de eroismul alb !

În sfîrșit, privirea îi căzu pe abajurul de aluminiu al lămpii de la tribună. Își văzu fața. Într-adevăr începuse să se înnegrească.

Totul prinse să se învîrtească în jurul lui : obrajii albi ai deputaților se roteau într-un cerc halucinant. Își amintea că spusese chiar el, cu cîteva clipe mai înainte, că negrizii trebuie respinși, desconsiderați, tratați cu o inimă de piatră. Nu-și credea ochilor. Se chiora nătîng și nu putea să admită faptul îngrozitor.

Repezi, ca bezmetic, un pumn în abajur și acesta căzu cu zgomot pe parchet. Îl lovi pe Harriman peste obraz ; îl pocnise așa de rău, încît își simți mîinile pline de sînge.

Hărmălaia spărgea cupolele parlamentului.

Marele plantator Ted Borgman, apărătorul eminent al demnității albe, arăta ca o fiară încolțită. Harriman spumega că a fost lovit de un negru ;

— Să fie linșată bestia !

Privirea însîngerată a lui Borgman săgeta spre toți cei de față ; împrejur numai figuri schimonosite de ură, desfigurate de dispreț pentru el. Începu să urle și scoase cuțitul pe care îl ținea totdeauna la el, obișnuit să înfrunte primejdii mari, gata să se repeadă în orice clipă la omul sau fiara care ar fi încercat, pe drumurile călătoriilor lui prin Rhodesia și Uganda, să-l înfrunte. Toți îl priveau ca niște șacali ; sta ușor aplecat, imens, cu mușchii întinși ca o coardă și aștepta să răspundă la prima lovitură.

Cu mîndrie crîncenă, strigă de cîteva ori :

— Nu sînt negru ! Nu sînt negru ! În minte îi răsunară, ca un răspuns, propriile sale cuvinte : Negrizii sînt negri ! Negrizii sînt negri !

Sări un pas înapoi şi ridică cuţitul ; lama scăpără a moarte, ameninţătoare.

— Linşaţi-l ! strigă încă o dată Harriman, cu furie nezăgăzuită.

Nimeni nu se grăbea să-i urmeze îndemnul. Cîţiva deputaţi părăsiră sala, speriaţi. În jurul tribunei se făcu treptat un gol.

— Feriţi-vă ! Negrizarea poate fi molipsitoare, observă cineva.

Chipurile oamenilor care îl aplaudaseră acum cîteva clipe îi apăreau lui Borgman îngrozitor de albe şi de palide, erau schimonosite şi urîte. Cascada vorbelor care se revărsase zgomotoasă din gura lui se prăbuşise în neant. Simţise fulgerător că era sortit unei căderi iremediabile.

Niciodată nu se înfruntaseră în sufletul lui simţăminte atît de opuse. Încercase la această tribună siguranţa ameţitoare a puterii lui ; îl legănaseră valurile vijelioase ale vorbelor sale ; se urcase pe scara de marmură a celor mai puternici dintre albi. Ziua aceasta ar fi trebuit să însemne un fel de încoronare a existenţei lui cutezătoare.

Crîmpeie de viaţă îi treceau prin minte fulgerător. Îl revedea pe Pritt mort, plutind pe undele întunecate ale lacului Makarikari. Se revedea în inima junglei africane, ochind cu puşca trupurile negre şi zvelte ale băştinaşilor. Se revedea la ferme, dînd ordin de încarcerare a unor negri care pretindeau schimbarea condiţiilor contractului de muncă.

Acum, în această sală, timpul se oprise parcă pe loc, într-o aşteptare teribilă. Auzea răsuflarea puternică a celor din jur.

Sîngele îi năvăli în obraz, gata să ţîşnească din porii înnegriţi.

— Monstrule ! se auzi iar, ca un răcnet, glasul lui Harriman.

În mintea lui Borgman sunau ca o ironie cuvintele pe care ar mai fi avut să le spună, în continuarea discursului său cu privire la demnitatea albilor. În momentele acestea, pe care niciodată nu ar fi crezut că le va trăi, totul se prăbuşea în nonsens. I se părea că trupurile celor din preajma lui cresc ca o primejdie din ce în ce mai înfricoşătoare. Citea pe faţa lor ostilitatea şi dispreţul pe care el însuşi îl arătase totdeauna negrilor. Uimirea amestecată cu teamă şi ură, pe care le vedea pe toate chipurile, îl făcură să se clatine.

Îi trecu prin minte un gînd fulgerător : oare toată problema existenţei se putea reduce la aparenţa obrazului ?

Privirile acuzatoare ale celor din jur îl constringeau să nu mai fie el, să nu mai poată ţine fruntea sus, să se plece, aşa cum o ceruse de atîtea ori altora. Făcu un pas înapoi şi încercă să ridice iarăşi cuţitul.

Mişcarea înceată, ca o unduire, a deputaţilor care mai rămăseseră în incintă îi părea încordarea unei fiare, care se trăgea înapoi, pentru a sări asupra prăzii. Nu, nu putea să mai rabde. Trebuia să rupă această încordare.

În mîna lui Harriman văzu sclipind un obiect întunecat. Ochi spre dreapta golul unei uşi şi, nebuneşte, izbindu-se de doi deputaţi, se repezi într-acolo. Paşii săi ropotiră pe culoarul lung, într-o fugă care descreştea sub lumina viorie a geamurilor înalte.

Deodată răsună o împuşcătură, care se multiplică în ecouri repetate. Ted Borgman simţi în urechi zvîcnetul sîngelui şi se prăbuşi cu zgomot greu. Harriman trăsese. Îi mai auzi glasul :

— Negru spurcat !

Un vîrtej violet începu să i se rotească în faţa ochilor, crescu tot mai mare, pînă ce se prefăcu într-o pată uriaşă, atotcuprinzătoare. Sîngele i se adunase în gură. Trupul se cutremură de cîteva ori, apoi rămase inert pe lespedea de marmură.

ÎNTOARCEREA

Klim Lara ieşi din casa filtrelor. Neglijase timp de cîteva zile lucrul la care ţinea atît de mult, fiindcă Rafia trecuse printr-o criză grea; nu se mişcase de la căpătîiul ei, căutînd să-i aline suferinţa. Privirea ei, îndurerată şi bună, îi săgetase şi îi încălzise inima. Acum se grăbea spre fata bolnavă din Delagoa, nerăbdător să afle dacă starea ei continuă să se îmbunătăţească.

Soarele strălucea nemilos şi un praf uşor, gălbui, plutea în aer, ca un val zăpuşitor.

Klim se gîndi la soarta lui Borgman. Sanitarul urmărea procesul negrizării cu interes crescînd; vedea în el o judecată şi spera într-o prefacere adîncă din care să iasă multe înnoiri. Marele plantator îşi meritase sfîrşitul, iar prăbuşirea lui dobîndea în ochii sanitarului o valoare de simbol şi totodată de prolog al unor mari răsturnări.

Ce se petrecea însă cu celălalt vîrf al protipendadei din Stanby, Clark Burton? De cînd se înnegrise, se arăta mai rar prin oraş. Ce avea să se întîmple cu el în marea frămîntare? Cînd se va prăbuşi şi acest stîlp al înaltei societăţi? Sau poate că va trăi o mare prefacere, aşa cum nădăjduia Klim.

Îl zări trecînd călare, la capătul străzii, pe cumplitul Mackenzie. De cîteva zile Hiena brună venise de la fermă şi locuia în vila lui din oraş. Se întîlnea ba cu unul, ba cu altul dintre prietenii săi. Ce mai uneltea?

Doctorul Tather îl dăduse în judecată pentru crimele comise în cursul manifestaţiei. Judecătorul de instrucţie fusese nevoit să dea curs acţiunii, dar nu se grăbea cu rezolvarea ei şi plantatorul striga pe toate drumurile că legile ţării sînt de partea sa.

Nu era pentru prima dată cînd doctorul îl înfrunta. Îl mai adusese de cîteva ori în faţa tribunalului pentru abuzurile săvîrşite împotriva unor negri, astfel că îl făcuse duşmanul său de moarte.

...Acum, Klim văzu în depărtare bordeiele negrilor. Totul era aci ca mai înainte ; aceeaşi mizerie înspăimîntătoare ; femei în zdrenţe, copii cu obrajii supţi şi ochii umflaţi de trahom. Privi înapoi, spre centrul oraşului, unde se zăreau siluetele elegante ale vilelor.

— Şi totuşi, îşi spuse Klim, nu se poate ca lucrurile să rămînă aşa. Valul prefacerii avea să ajungă pînă la bordeie, măturind drama cotidiană a mizeriei şi asupririi. Bordeiele vor dispare şi în locul lor se vor ridica locuinţe civilizate pentru toţi oamenii.

I se părea că trăieşte marea deşteptare.

Cu toţii vor scăpa de urgie. Toţi obidiţii se vor ridica, toţi bolnavii îşi vor regăsi sănătatea ; şi fetiţa cu minţile pierdute, şi bolnavii de tuberculoză din cartierul Felinarului, şi Rafia şi fata din Delagoa.

Fata bolnavă îi răsări iar în minte. Tather venise să o vadă. Medicamentele lui o puseseră definitiv pe picioare.

De data aceasta, Klim o găsi şezînd în faţa colibei. Îi spuse :

— Te vei întoarce acasă. Vei trece iar pe drumul înalt al muntelui ; dar vei fi de data aceasta sănătoasă. Asemenea ţie, se vor ridica mulţi alţi umiliţi la o viaţă nouă, căci răsturnarea cea mare şi-a pornit tăvălugul !

Cînd privea in jur, la lumea bordeielor mizere, ghimpele îndoielii îi tulbura uneori această credinţă, dar încerca să-l îndepărteze cu orice preţ, ca un lucru nedorit.

Vorbise fetei cu intonaţie simplă, deoarece o vedea cît de copilăroasă este şi cît de mult dorea să i se îndeplinească cele mai nevinovate dorinţe.

Uneori tînăra ofta. Soţul ei o mîngîia, spunîndu-i că nu trebuie să-şi facă griji. Ea ştia însă că veniseră de pe alte pămînturi şi nu se prezentaseră autorităţilor : legea îl putea condamna pe bărbat la şase luni de închisoare sau, la alegere, trebuia să muncească pe plantaţiile marilor fermieri, în-

cheînd un contract care îl reducea la o condiţie de sclav. Acolo erau mînaţi la muncă de vătafi cu bastoane şi bice : noaptea se odihneau într-un fel de grajduri scunde şi neaerisite, unde erau încuiaţi ; fugarii erau snopiţi în bătăi şi apoi împuşcaţi. Negrizarea nu schimbase nimic din aceste rînduieli crunte şi în ultimele zile poliţia făcuse iar razii.

Bucuria celor doi soţi era umbrită de teama că el va trebui să sufere pedeapsa, deoarece se afla aci clandestin ; de frica autorităţilor, nu se prezentase în faţa nimănui să reglementeze chestiunea liberei şederi. Ziua lucra timp de zece-douăspreze ore în mină (nu-i ceruseră actele, căci aveau mare nevoie de braţe de muncă), iar noaptea veghea la căpătîiul soţiei.

Soţia sta mai toată ziua într-un colţ ; îşi cosea cu mişcări repezi puţinele ei lucruri de pînză. Cînd se întorcea de la muncă, el o privea ca pe o minune ; nu văzuse niciodată o mişcare atît de uşoară a degetelor, o înclinare atît de dragă a capului, o suplete atît de vie în plasa umbrei.

Lara fusese cel mai devotat sprijinitor al vieţii ei. Sanitarul sosea mai întotdeauna în amurg, tăcut, parcă tăinuitorul unor dureri grele. De cînd albii începuseră să se înnegrească, venea ceva mai tîrziu ; le spunea numărul acelora care decăzuseră din demnitatea lor ; le vorbea despre spaima şi zăpăceala care cuprinsese pe mulţi negrizi.

Nu-i privea întîmplarea aceasta, care stîrnea tot felul de răsturnări caraghioase, deoarece ei scăpaseră de curînd de cea mai cumplită primejdie ; nu aveau ochi şi urechi pentru jocul acesta şi nici nu li se părea peste măsură de însemnat.

Klim le vorbea tulburat ; apoi se oprea deodată, parcă ameninţat de ceva, ieşea pe uşă, se întorcea mut şi trist. Ştia că pentru cei doi oameni din faţa lui nu exista decît o realitate, mult mai mare, care cuprindea totul : viaţa recîştigată. Sanitarul visa mai departe, la o nouă lume, la relaţii mai umane

care trebuiau să se stabilească între oameni în urma marii prefaceri.

Într-o seară, fata din Delagoa strînse lucrurile într-o legătură săracă. Îl prinse de umăr pe iubitul ei, cu toată gingășia. Acum putea să îndure oboseala drumului lung, iar Klim le dăduse o mulțime de doctorii bune.

O luară pe o cale ocolită, care trecea departe de rezervația Mabu ; erau hotărîți să înfrunte ultima încercare, poate cea mai grea.

Lui i se părea că aude lătratul dulăilor. Poate că erau cîinii aceia fioroși, care-i mușcaseră pe negri căzuți lîngă marginea drumului ce ducea spre ferma-închisoare a lui Richard Mackenzie. Ea îi șoptea să fie încrezător.

Drumul se deschidea tot mai larg în fața lor.

GÎNDUL LUI KOMPE

În cartierul Pompelor izbucnise o epidemie de scarlatină și Klim lucra aproape toată vremea acolo. În asemenea împrejurări, devotamentul lui era fără seamăn. Dimineața se ducea pe la spital să-și ia medicamentele și nu revenea la Rafia decît pe la miezul nopții.

Într-o zi, pe cînd trecea, între două tratamente, pe lîngă școala lui Kompe, îl văzu pe acesta venind, cu pași mărunți, din capul unei străzi. Nu-l mai zărise de la boicot. Mergea cu capul în pămînt, parcă preocupat de ceva ; dacă Lara nu l-ar fi oprit, ar fi trecut mai departe, fără să-l observe.

— Ce-i, Kompe ?

— Vin de la fabrica de textile a lui Burton. Se pare că banditul începe să-și revină după șocul suferit.

Klim tresări, nemulțumit de această veste neașteptată, potrivnică nădejdilor sale.

— Își revine? Ce vrei să spui?

— Ascultă ce-a fost în stare. Acum vreo două zile a strîns pe muncitori și funcționari în curtea fabricii, pentru a le face, pasămite, „comunicări importante".

— În ce scop?

— Le-a spus că orașul trece prin momente dificile. Negrizarea a dat o grea lovitură vieții economice. Mărfurile din Stanby se desfac tot mai greu în alte orașe ale republicii, deoarece mulți se tem că sînt îmbibate de microbii negrizării.

— Ce minciună sfruntată!

— Bineînțeles. Este doar știut că textilele fabricii lui Burton merg la export. În orice caz, dumnealui și-a desfășurat larg argumentele ipocrite.

— Și concluzia?

— Cred că o bănuiești și tu, Klim. Din moment ce situația e critică — a conchis Burton — toată lumea trebuie să consimtă la sacrificii. Pînă la „trecerea crizei", inventate de el, orarul de lucru va fi prelungit cu o oră pe zi, fără sporirea salariului. Totodată, a fost înăsprit regimul amenzilor. Cu alte cuvinte, veniturile lui vor crește, iar muncitorii o vor duce și mai rău.

— Ce ticălos! izbucni Klim. Se poartă de parcă n-ar fi învățat nimic din cele întîmplate.

— Știi cum și-a încheiat discursul? Mi-a povestit un fruntaș sindical: „Oameni buni, cu toții suferim de pe urma negrizării. Știți prea bine că eu am fost printre primii loviți. Pentru a învinge greutățile cauzate întreprinderii noastre, de care cu toții depindem, există o singură cale: *să muncim mai mult, pentru a produce mai mult!* Vă adresez acest apel și chiar de mîine vom lua toate măsurile pentru a salva situația".

— E limpede că vrea să profite de pe urma negrizării, spuse Klim. Cu toate acestea, eu nu înțeleg cum de n-a făcut transformarea asta năprasnică alt om din el.

Kompe zîmbi.

— Din Clark Burton? Ce naiv eşti! E doar la fel de bogat ca şi înainte. Nu se dă înapoi de la nimic. Vătafii lui umblă ca turbaţi ca să aplice noile amenzi.

Desigur, plăcut nu-i este să fie negrid. Dar multe se vor aranja, cum nici nu te aştepţi. Uite, am aflat de pildă că a propus primăriei organizarea unei şcoli speciale pentru copiii negrizilor bogaţi. Deocamdată proiectul a fost amînat, dar este probabil că peste puţin timp autorităţile îl vor aproba.

Crede-mă, Klim, zdruncinarea care a cuprins oraşul mi se pare uneori un joc de artificii.

Mai gravă e situaţia la fabrica de textile. Muncitorii au ameninţat cu greva. Burton le-a trimis vorbă că, dacă nu renunţă, va chema poliţia călare din Keaven, aceea care a organizat acum trei ani represiunea sîngeroasă din rezervaţia Solt. Îţi aminteşti? Are detaşamente de poliţişti albi şi de poliţişti negri.

Klim tăcu cîteva clipe, apoi izbucni brusc:

— Ascultă, Kompe, tu nu crezi că negrizarea va pune capăt multor ticăloşii? Gîndeşte-te că umilitorii vor trăi existenţa celor umiliţi, au şi început s-o trăiască...

— Unii sînt, fără îndoială, zguduiţi, Klim. Dar crezi tu că Burton va cunoaşte cu adevărat necazurile în care se zbat muncitorii lui negri? Crezi că va fi în acelaşi fel lovit ca şi muncitorii care s-au înnegrit? Am citit de curînd o carte despre colonia portugheză Angola. Acolo exploatatorii albi s-au aliat cu negrii bogaţi, pentru a asupri marea masă a populaţiei de culoare, sărăcimea.

— Şi crezi că astfel de lucruri s-ar putea întîmpla şi la noi? Acesta să fie efectul final al mării răsturnări a negrizării? Nu-mi vine să cred.

— Bogaţii sînt solidari între ei, Klim...

Se despărţiră.

Klim Lara porni mai departe. Nu voia să se resemneze la gîndul că învăţătorul ar avea dreptate. Pentru el nu existau decît grevele şi manifestaţiile

lui. Răscolirea aceasta trebuia însă să aducă mai mult, să ridice pe oameni la o conştiinţă nouă, superioară, să genereze o nouă etică în Stanby şi apoi şi în alte locuri.

Va veni vremea cînd Kompe îşi va recunoaşte greşeala. Nu! Negrizarea nu era un simplu joc de artificii. Nu se putea şi nu trebuia să fie aşa.

DRAGOSTE ŞI UMILINŢĂ

Tînărul Camil Kamingtone sta cu capul plecat într-o parte, ca un vultur rănit. Se întorsese de la Durban, unde asistase la o scenă care i se întipărise adînc în minte: o pereche de îndrăgostiţi negri fusese scoasă cu bastonul, de către poliţişti, dintr-un parc rezervat albilor. Niciodată n-a zărit chipuri mai brăzdate de durere.

Povestise părinţilor săi întîmplarea petrecută. Nu simţise nici un fel de participare a tatălui său, judecătorul Kamingtone, la revolta lui, ba î se mai şi servise o lecţie despre superioritatea europenilor în Africa de Sud şi principiile apartheidului. Mama sa îi împărtăşise simţămintele, dar nu îndrăznea să-şi contrazică soţul.

Tînărul Kamingtone era scriitor şi avea o inimă mereu nouă, plină de romantism. În noaptea aceea, se gîndise îndelung la acest incident umilitor. Se apucă să scrie o nuvelă în care inima negrilor trebuia să palpite de puritate şi pasiune înfocată, staturile lor zvelte şi graţioase să treacă spre un loc încîntător, plin de vegetaţie, cu fructe aromate şi zemoase; să nu ajungă acolo nimic din durerea înrobirii. Munca silnică, apatia, stupiditatea, alcoolul să stea la antipod, într-un fel de vale a plîngerii. Sentimentele lor să se dezvolte firesc, ca florile multicolore ale tropicului.

Încercă să prezinte și contrafața acestui tablou încîntător : disprețul și loviturile care se aplică acestor porniri firești.

Într-un fel, toate acestea îi sugerară lui Kamingtone chipul copilului nevinovat, care vine cu brațele deschise spre un om aparent binevoitor, iar acesta îl lovește peste obraz cu toată violența.

Kamingtone senior condamnase ideea povestirii. Ce rost aveau asemenea teme periculoase ? Destul de rău că fiul său, Camil, se înhăitase cu cei din Liga Antisegregaționistă.

Din familia sa, primul care se înnegri fu Camil.

Într-o dimineață, sta în fața mesei de lucru ; privea prin fereastră alene și îl obseda nemișcarea văzduhului, care se pregătea într-ascuns pentru o dezlănțuire. Pașii rarilor trecători stîrneau nori de praf care se lăsau în urmă, ca niște aripi moarte. Se auzi o ușă. Intră mama lui, care îi spuse cu cea mai firească voce din lume :

— Camil, te-ai înnegrit. Nu te necăji, băiatul meu !

Se privi în oglindă ; într-adevăr, se înnegrise. De-abia atunci înțelese ce bună și înțelegătoare este mama lui.

Îi trimise logodnicii lui, Olivia, o scrisoare, aducîndu-i la cunoștință că s-a înnegrit, ceea ce din punct de vedere strict uman nu-l stînjenea de loc și nu reprezenta nici o schimbare esențială, dar consideră că este bine să-și facă datoria în fața ideilor preconcepute ce stăteau la baza educației multora, deoarece s-ar putea ca acest fapt să impieteze asupra hotărîrilor luate mai de mult în legătură cu viața lor viitoare. După amiază primi înapoi verigheta de logodnă, fără nici o altă explicație.

O durere aprigă îi strînse pieptul, ca o gheară. Se înșelase îngrozitor în privința Oliviei și acum plătea din plin ușurința lui. Chipul frumos îi apărea oriunde se uita, ca o oglindă dureroasă și amăgitoare.

Ieşi din casă urmărit de privirile grele ale mamei, care se chinuia la bănuiala că dragul ei băiat ar putea să săvîrşească un gest necugetat.

Camil Kamingtone păşi spre strada Hominge unde îşi avea sediul sindicatul muncitorilor negri din fabricile de textile şi produse alimentare. Tatăl îi trimisese vorbă să vină şi, pe lîngă aceasta, simţea nevoia să fie alături de oameni care gîndeau ca şi el.

Mergea agale, fără să privească în jur. Se simţea ameninţat de toate năpastele care pîndeau pe oamenii de culoare în ţara apartheidului. Comerciantul din colţ închisese fereastra cînd îl zări, iar doamna Milton, soţia reprezentantului firmei River, rămase uluită, fără să ştie ce trebuie să facă. Băiatul avocatului Walker îi strigă :

— Negrizii sînt negri ! Negrizii sînt negri !

Răspunsul Oliviei, concretizat în înapoierea verighetei, îi apărea atît de simplist şi de brutal, ca din partea unui om care îşi subjugă sentimentele celei mai stupide idei, ca şi cum de culoarea pielii ar fi depins totul. Nu oricine putea să fie indiferent la graniţa dintre alb şi negru, dar orice ar fi gîndit, gestul ei dezvăluia o trăsătură de caracter nedemnă de o făptură simţitoare.

La sindicat, agitaţia era mare. Veniseră mulţi fruntaşi ai sindicatelor de negri, precum şi conducătorii Ligii Antisegregaţioniste. Se discuta iar despre situaţia încordată de la fabrica de textile a lui Clark Burton. Industriaşul profita de pe urma faptului că, în condiţiile actuale, muncitorii negrizi s-ar fi putut cu greu gîndi să plece din Stanby ; nicăieri n-ar fi fost primiţi, căci mulţi spuneau că întîmplările din Stanby se datorau unei boli molipsitoare.

Singura ieşire părea să fie greva, sprijinită de o puternică mişcare populară în oraş. După discuţii îndelungate, fu elaborat un plan concret de acţiune. Camil Kamingtone îi asigură de sprijinul cercului său de intelectuali, în care avea o mare influenţă.

Klim luă şi el parte la consfătuire. Spusele acestor oameni îl puneau serios pe gînduri. Negrizarea provocase mari drame omeneşti, dar experienţa morală la care se gîndise sanitarul nu se canalizase spre stîrpirea nedreptăţilor de pînă acum. Ele persistau, luînd uneori chiar forme mai ascuţite. Sanitarul crezuse, în parte mai credea încă, că un om care trece prin durerea şi umilinţa altuia, trebuie neapărat să renunţe la practicile care le generează. Furtuna care se pornise nu mai putea fi oprită, dar ea nu părea să evolueze în direcţia sperată de el.

Cursul pe care îl luaseră evenimentele era îngrijorător. Ticăloşia lui Burton îi provoca sanitarului o stare de stupefacţie şi indignare. Domnia puterii şi banului sfida răsturnarea rasială. Marii potentaţi nu trăgeau din aceste întîmplări vreo învăţătură, ci deveniseră mai brutali. Plămada egoistă a colonialiştilor încerca să răzbată — aşa cum bănuise Kompe — şi prin această experienţă.

William Bold le aduse la cunoştinţă că Mackenzie, deşi nu era negrid, se întîlnise de cîteva ori cu Clark Burton. Desigur că-i promisese tot ajutorul, în cazul izbucnirii grevei. Cu toţii ştiau că acest om rău şi viclean participa bucuros la acţiunile de represiune organizate de autorităţi împotriva muncitorilor, ceea ce îl dusese la conflicte violente cu sindicatele oamenilor de culoare şi cu Liga Antisegregaţionistă. În ce-l priveşte pe doctorul Tather, el persevera în acţiunea sa judiciară împotriva „Hienei brune"; făcuse o întîmpinare către judecătorul de instrucţie, pentru a grăbi procedura.

În toiul dezbaterilor, Camil îşi aminti deodată că uitase cu totul de înnegrirea sa şi acest lucru îi bucură.

Cînd se întoarse acasă, o găsi pe mama sa aplecată deasupra unui manuscris. Era tocmai nuvela pe care o terminase, intitulată „Dragoste şi umilinţă".

Doamna Kamingtone citise surprinsă aceste rînduri; nu ştia că fiul ei, totdeauna aşa de tăcut, ex-

primă sentimentele delicate ale oamenilor atît de mișcător.

Nu mult după sosirea lui, cineva bătu în ușă. Era verișoara Oliviei, care îi aducea o scrisoare. O desfăcu și citi :

„Iartă-mă, Camil. Acum sînt și eu negridă. Te rog din suflet, trimite-mi înapoi verigheta. Iubește-mă, așa cum m-ai iubit întotdeauna".

Rupse scrisoarea în bucățele mici și privi cum se risipesc pe placa de abanos a biroului.

CONTROVERSE

Stanby înnegrea sub zăpușeala arșiței. Din casele negrizilor se auzeau vaiete. Izbucneau conflicte violente. Erau negrizi care-și părăseau locuințele, pentru a salva de rușine „onoarea" celorlalți membri ; aceste izolări erau efemere, deoarece curînd ei aflau că înnegrirea lovise pe frații și surorile lor. Dacă cineva se putea mîndri astăzi că este încă ferit de marele pericol, chiar a doua zi putea să-l covîrșească cea mai cruntă decepție ; aproape o cincime dintre albii din oraș se înnegriseră.

Negustorii de oglinzi — albi, negrizi și negri — făcuseră afaceri fără precedent ; mulți albi țineau o oglindă în buzunar și se priveau din cînd în cînd.

Trecătorii arătau foarte speriați și își acordau atenție unii altora numai în măsura în care deveneau cazuri ale înnegririi. Se rupeau căsnicii vechi și tihnite, se aruncau cu furie inelele logodnelor înflăcărate și romantice, uneori frații se făceau că nu se mai cunosc. Mulți plecau în pribegie ; în curînd se întorceau înnegriți și umiliți.

În ciuda eforturilor depuse de medici, biologi și chimiști de a prinde într-o lege fenomenul, nimeni

nu izbutise să găsească cel mai vag indiciu cu privire la cauzele răspîndirii lui. Nici un simptom nu anunța înnegrirea. Ea cădea ca un trăsnet și nu îngăduia nici o împotrivire.

Un grup de negustori albi instituise un premiu important, destinat aceluia care va dezlega misterul. Suma era atît de atrăgătoare, încît specialiști din alte orașe veniseră la Stanby să facă cercetări. Nici unul nu izbutise însă să rezolve problema. Cîțiva se și înnegriseră, așa încît numărul amatorilor de studii revelatoare se împuțină foarte repede. Riscul era prea mare, mai ales în țara apartheidului.

Era limpede că avea loc un fenomen de pigmentare. Dar ce îl provoca oare? Cum se explica faptul că singurul caracter rasial care suferea schimbări radicale era culoarea pielii? Negrizii erau de fapt, antropologic, niște europoizi cu pielea colorată în negru. Părul lor rămînea moale și ondulat, nasul îngust și proeminent, buzele subțiri, ochii mari, așa cum îi descriu tratatele de antropologie la albi. Cu toate acestea, schimbarea principalului caracter — culoarea epidermei — îi făcea să semene mai mult a negri decît a albi.

Desigur, într-o frămîntare atît de mare, ipotezele cu privire la pricinile înnegririi se iveau ca ciupercile și erau dezbătute cu înfocare.

Directorul laboratorului de analize medicale din oraș, Wilkins, își exprimă părerea că era vorba de o boală de piele, boală răspîndită la Stanby prin intermediul unor insecte care apăruseră în primăvară în număr foarte mare. El identifică chiar microbii respectivi la microscop. E drept că aceștia erau cunoscuți numai ca agenți patogeni ai animalelor, dar se putea presupune că s-au adaptat și omului și că ei produceau pigmentul. Mulți albi își montară la ferestre plase dese de sîrmă împotriva insectelor, iar doamnele din înalta societate generalizară moda voalului. Laboratorul puse în vînzare și un medicament preventiv pretins salvator care aduse mari beneficii lui Wilkins; cu-

rînd se dovedi însă că mulţi dintre cei care urmaseră cu sfinţenie tratamentul se înnegriseră. Pînă la urmă, un medic trimise la Capetown, la un institut renumit, o cultură din microbii incriminaţi şi i se răspunse că nu există nici un temei să se considere că aceştia aveau vreo legătură cu înnegrirea.

Cîtva timp după ce ipoteza aceasta fusese abandonată, se răspîndi la Stanby un alt zvon. Fusese lansat de un medic, care participase la o anchetă ştiinţifică interesantă. Nu departe de Stanby se petrecuse un fenomen ciudat. Într-o zonă de cîteva zeci de hectare, culturile de floarea-soarelui se dezvoltaseră foarte slab, spre deosebire de plantaţiile din zonele imediat învecinate. Un grup de experţi, printre care şi medicul în cauză, constataseră că fenomenul se datora unei ploi radioactive intense, consecinţă a experienţelor nucleare întreprinse cu ani în urmă de francezi în Sahara. Poate că ploaia aceea sau alta, ulterioară, provocase şi înnegrirea. Se ştie doar că radiaţiile au uneori ca efect modificarea culorii pielii. Nici ipoteza radiaţiilor nu izbuti însă să se impună, căci încercările de a găsi probe concludente eşuară. Cu toate acestea, presupunerea îşi păstra partizanii ei.

În sfîrşit, şi misticii căutau să tragă spuza pe turta lor. În înnegririle ei vedeau o uneltire vrăjitorească, o răzbunare cumplită a şamanilor pentru suferinţele provocate de albi africanilor. Toată lumea ştia că şamanii nu erau numai vrăjitori, ci şi deţinătorii unor reţete populare de preparare a vopselelor, otrăvurilor şi leacurilor. Poseda oare Africa veche procedee secrete, care să prezinte vreo însemnătate pentru dezlegarea enigmei? În ziarele oraşului apăruseră multe articole pe această temă. Într-o bună zi, primarul oraşului primi o scrisoare al cărei conţinut deveni curînd cunoscut la Stanby. Cuprindea doar cîteva rînduri:

„Domnule,

Nu vi se pare foarte semnificativ faptul că negri şi-au colorat pielea, din cele mai vechi timpuri,

cu tot felul de substanţe? Oare sînteţi sigur că era vorba totdeauna numai de o vopsire exterioară şi nu de o repigmentare generală sau parţială? Am devenit victimele unei răzbunări a băştinaşilor. Negrii îşi bat joc de europeni, iar noi rămînem cu mîinile-n sîn!

Un binevoitor local"

În seara cînd această scrisoare apăru în „Demnitatea Albă", grupuri de huligani din detaşamentele de asalt ale Broederbondului pătrunseră în cartierele negrilor, sparseră geamurile cîtorva magazine şi localuri şi maltratară un grup de negrese, prinse pe o uliţă dosnică.

Mama lui Clark Burton, o femeie uscăţivă şi cicălitoare, care nu fusese încă lovită de înnegrire, avea în ultima vreme vise urîte, pe care le povestea altor doamne, tot atît de îngrijorate şi de superstiţioase ca şi ea.

Cete de diavoli, mici şi negri, îi apăreau în somn. Dănţuiau fără încetare, în ritmul unor melodii sumbre. Din salturile lor zănatice, ajungeau uneori pînă la ea şi în locurile unde o atingeau cu braţele lor lipicioase, rămîneau pete negre, multe pete negre. Bătrîna doamnă Burton spunea că aceste coşmare, de care sufereau şi alte doamne, sînt provocate pe cale magică de vrăjitorii negri, care ar trebui de aceea stîrpiţi pînă la unul. În biblioteca ei avea şi o carte cu scoarţele rupte, pe care o scosese acum la iveală, despre practicile vrăjitoreşti. Pretinsa forţă ocultă a şamanilor era aci prezentată ca făcînd minuni faţă de care negrizarea ce bîntuia oraşul nu apărea de loc extraordinară.

Existau încă albi fanatici, care persistau să afirme că înnegrirea nu poate lovi decît pe cei cu sînge negru, că fenomenul intervenit făcea să iasă la suprafaţă „necurăţenia" rasială a unora. Nu arareori partizanii acestei teze se înnegreau însă la rîndul lor.

Doctorul Tather ţinu cîteva conferinţe cu teme

antropologice, încercînd să înlăture confuziile şi superstiţiile în care unii voiau să învăluie fenomenul.

— Nu cunoşteam cauza înnegririi — spunea el mereu — dar e limpede că nu poate fi vorba decît de un fenomen natural, căci fenomene supranaturale nu există decît în imaginaţia celor săraci cu duhul.

Profesorul Michael Scrooge, un rasist convins din Bloemfontein, care tocmai venise să-şi viziteze familia la Stanby (era printre cei care nu se temeau că s-ar putea înnegri), îl provocă la o discuţie publică.

În după-amiaza stabilită, sala gemea de lume. Michael Scrooge etalase pe masa în faţa căreia şedea, un teanc înalt de cărţi. Nu lipseau, dintre acestea, elucubraţiile contelui Gobineau, ale lui H. St. Chamberlain, ca şi cele mai recente ale lui F. Weidenreich sau ale nazistului Alfred Rosenberg. Robert Tather n-avea în faţa lui decît un mic carnet de note. Se înfruntau parcă vanitatea cu modestia.

Fiecare îşi expuse mai întîi pe scurt punctul de vedere în problema raselor şi apoi începu dezbaterea în contradictoriu. Opiniile se înfruntară multă vreme, într-un duel la care sala participa cu însufleţire:

— Nu poţi contesta, domnule doctor, remarcă profesorul Scrooge, că oamenii sînt de mai multe culori.

— Nimeni nu contestă aşa ceva, replică Tather.

— Există rase superioare şi inferioare — continuă Michael Scrooge — ceea ce face ca negrizarea să reprezinte neapărat o decădere.

— În această privinţă, dreptatea nu e de partea dumneavoastră, domnule Scrooge. Teoria inegalităţii raselor umane a fost inventată numai pentru a justifica opresiunea rasială şi colonială, ba chiar exterminarea unor popoare de către cuceritori care se pretindeau superiori. Soarta indienilor nord-americani şi a tasmanienilor, ultimii dispăruţi astăzi cu

desăvîrşire, este caracteristică. În ce priveşte negrizii, nici unul dintre ei nu este astăzi cu nimic mai prejos ca intelect decît ieri, cînd era alb.

— Cu toate acestea, negrii sînt în general mai înapoiaţi decît albii, iar deosebirile dintre rase sînt extrem de mari. Nimeni nu poate confunda un alb cu un negru sau cu un mongoloid. S-a emis chiar ipoteza — după cum desigur ştiţi — că marile rase provin din grupuri de maimuţe deosebite.

— Această presupunere nu rezistă argumentelor. Rasele umane sînt varietăţi formate istoric ale aceleiaşi specii biologice: homo sapiens; caracterele care deosebesc rasele sînt cu totul secundare faţă de cele care le apropie, printre acestea din urmă numărîndu-se conformaţia mîinilor şi picioarelor, a creierului, a coloanei vertebrale etc. Însuşi faptul că toate rasele dau prin încrucişare urmaşi viabili dovedeşte că diferenţele rasiale sînt biologic puţin importante.

— Doctrina noastră rasistă este o ştiinţă, domnule Tather. O contestaţi, văd, în bloc. Poate că nu recunoaşteţi nici noţiunea de rasă.

— Doctrina dumneavoastră? Un fals. Rasismul a ajuns să discrediteze un întreg domeniu al ştiinţei despre om, al antropologiei, să denatureze noţiunea de rasă.

— Ce vreţi să spuneţi?

— Rasa există şi este o noţiune biologică precisă, care a fost introdusă în antropologie, unde desemnează subspeciile umane răspîndite la un moment dat pe un anumit teritoriu geografic; rasa este caracterizată prin anumite particularităţi morfologice şi fiziologice transmise ereditar. Ştiinţa raselor este raseologia, iar rasismul nu este decît o doctrină sălbatică, care falsifică această ştiinţă.

— După părerea dumneavoastră, păstrarea purităţii rasiale a poporului nostru trebuie să ne fie indiferentă?

— O astfel de puritate este rodul imaginaţiei rasiştilor. Ştiinţa a dovedit că nu există popoare omogene din punct de vedere antropologic.

— Amestecul dintre rase, pe care legile noastre îl interzic, vi se pare deci admisibil ?

— Nu numai admisibil, ci chiar recomandabil. Realitatea dovedește calitățile deosebite ale unor indivizi proveniți din încrucișarea raselor. Omenirea este o singură familie mare și a crea bariere artificiale între membrii ei este fals și antiuman.

Profesorul Scrooge se congestionase, enervat de neputința argumentelor lui. Calmul și siguranța de sine a lui Tather îl exasperau.

— Albii ar pieri, dacă ar urma sfaturile dumneavoastră ! izbucni el.

— Pentru mine nu există albi și negri, ci numai oameni, replică Tather. Va veni vremea cînd toți albii din Africa de Sud își vor da seama cît de mult îi înjosește apartheidul. Dacă ar fi ajuns mai de mult la această conștiință, negrizarea nu i-ar fi tulburat atît de mult. Întreaga lume și-a manifestat oprobiul față de discriminarea rasială care se practică la noi !

Sala vuia puternic...

Presa relată pe larg despre această dezbatere : adevărurile exprimate clar și curajos de către Tather dădură unora de gîndit.

De altfel, dacă la început ziarele exprimaseră punctul de vedere al celor siguri că nu vor fi atinși de calamitate, repetînd vechile argumente ale rasiștilor, cu timpul zelul acesta începuse să mai scadă. Profesorul de istorie Samuel Whitman publică un articol care era considerat ca o probă de moderație. El trecea în revistă evenimentele care aruncau pe oameni dintr-o poziție morală într-alta :

„În cazul orașului Stanby, scria el, marea răsturnare s-a produs chiar în conștiința omului, ceea ce face ca drama transplantării lui să fie rezultatul propriei sale judecăți sau prejudecăți, așa că el își aplică singur legea desființării lui ca om demn și inteligent.

De fapt, trebuie să recunoaștem că s-a întors împotriva noastră egoismul colonialist ridicat la rang de teorie. Ne înnebunește logica cumplită și

strîmbă a stăpînilor de sclavi. Nu ne mai putem ridica împotriva ei, căci noi am făurit-o și am ridicat-o pe un piedestal înalt ; acum ne joacă o farsă îngrozitoare. Nu putem face altceva decît să ne privim în fiecare clipă în oglindă și să așteptăm evenimentul apocaliptic.

Cei inteligenți au început să judece cauzele adînci ale deosebirilor noastre de pînă acum..."

Desigur, astfel de puncte de vedere nu erau decît opinii izolate.

* * *

Rafia devenise peste noapte foarte vestită, deoarece cele două cabarete din oraș, unde-și omorau necazul mai ales negrizii avuți, îi puseseră în program cîntecul :

Mary, eu sînt mai albă decît tine !
Mary, tu ești mai neagră decît mine !

La Barul Transvaalului, petrecerile se țineau lanț. Clark Burton nu se dezlipea de la masa lui, aflată lîngă orchestră. Sorbea cu nesaț băuturile fine. Arăta la fel de țanțoș ca pe vremuri, deși în ochi i se citea un regret nedeslușit. Uneori se îmbăta și începea să țipe, pentru a convinge pe băutorul de alături că el este în concediu medical, din cauza bolii de care suferă. Cu toate necazurile, nu neglijase să se asocieze cu un fabricant de materiale plastice și împreună puseseră în vînzare măști albe, ca un paleativ pentru cei prea dureros zguduiți de culoarea infamă a obrajilor (Burton purta masca numai la bar).

Mackenzie venea și el des pe aici. Se așeza la masa lui Burton. Ceasuri întregi discutau împreună. Uneori, glasurile lor se ridicau atît de înalte, încît străbăteau prin vacarm. Într-un rînd, toată lumea îl auzi pe industriaș exclamînd, printre sughițurile beției :

— Strașnică idee, Richard. Ești un geniu. O să-i punem cu boiul pe labe.

Glasul lui Mackenzie răsună, tunător :

— Să vezi ce-o să se perpelească. Idolul va fi la pămînt !

Negrizii se încingeau rău și uneori măștile îi supărau, așa că le rupeau de pe obraz, chiar în clipa cînd cîntăreața Tanira intona nazal :

Mary, tu ești mai neagră decît...

Șiruri de negrizi bogați, așezați pe taburete, se clătinau, scuturau grotesc capul și rosteau toți, cu toată puterea :

...mine

Repetau cu exaltare : *mine... mine...*

Îi extazia cîntecul unui saltimbanc, care se juca cu vorbele „alb" și „negru", în timp ce pe estradă lumina se difuza în așa fel pe costumul lui, încît arăta ba alb, ba negru.

Cînta cu ironie ascuțită :

Eram o floare albă de Transvaal
Și joi, de obicei, porneam la bal.
Dar ce s-a întîmplat ?
Astăzi sînt o neagră și umilă arătare
Care nu mai are nici o căutare.

Se stîrnea un vacarm cu hohote. Chefliii se repezeau pe estradă și stepau cu furie. Prin fața lor unduia o dansatoare cu picioare lungi, în ciorapi lucioși de mătase. Tobele băteau fără încetare.

Un fost colonel se strica de rîs, iar gura lui se chircea apoi ca o pungă uscată. Un tînăr îl bătu pe umăr, întrebîndu-l :

— Hei, moșulică, și tu ai fost cîndva o floare albă de Transvaal ?

Ofițerul în rezervă începu să joace cu patimă : da, da, de o sută de ori da, și el fusese o floare albă de Transvaal. Tînărul ropotea în jurul lui, se prindeau de mîini și se învîrteau ca niște copii.

Cîntecul reîncepea, ca un val înalt :

Eram o floare albă de Transvaal
Și joi, de obicei, porneam la bal...

Toate instrumentele băteau în sincope amețitoare. Luminile se aprindeau și se stingeau.

Bill făcea legătura, prin telegraf, între Stanby și restul lumii. Comunica cu cea mai mare precizie numărul înnegriților, care creștea treptat. În celelalte orașe ale Africii de Sud, nu se petrecuse nici un caz asemănător. La sfîrșitul unei telegrame, adăugase, în felul cel mai buclucaș :

„Acum ar mai lipsi să se albească negrii. Faptele dovedesc că diferențierea oamenilor după culoarea pielii stîrnește complicații, nu glumă !"

Directorul poștei din Pretoria îl mustră cu asprime pentru gluma sa. Bill îi răspunse, pe un ton solemn, de rîndul acesta printr-o scrisoare :

„Domnule, nici nu vă dați seama cît de colosal de gravă a fost problema pe care v-am înfățișat-o telegrafic. Schimbarea situațiilor ar fi în cazul acesta reciprocă și oamenii și-ar mări capacitatea de înțelegere, ceea ce ar fi de-a dreptul periculos pentru onorabilul nostru stat sud-african."

Directorul poștei din Pretoria raportă superiorilor săi despre obrăznicia lui Bill și aceștia ordonară o anchetă. O săptămînă mai tîrziu, Bold se trezi cu o mustrare cu avertisment.

Nu se emoționă. Se aștepta la o sancțiune. Nici destituirea nu l-ar fi indispus prea rău, căci cunoștea numeroase profesiuni, cu ajutorul cărora și-ar fi putut cîștiga existența. Continuă deci corespondența cu centrul, pe același ton zeflemitor.

„Socotind riguros în fiecare zi creșterea numărului de negrizi — explică el într-o scrisoare — se putea presupune că în două luni nu va mai rămîne nici un alb în oraș". Autoritățile calificară această previziune drept stupidă și defetistă, acuzîndu-l că se abate în modul cel mai flagrant de la mîndria lui de alb.

— Ce neghiobi ! își spuse Bill.

Seara se plimba prin oraș și cerceta cu atenție obiectivă fenomenul negrizării.

Un coleg, care se înnegrise de curînd, îi spuse lui Bill că din calmul lui ostentativ se vedea că nu

treşte credinţa intimă că el nu va trece prin marea încercare. Deocamdată, îi venea uşor să facă pe grozavul. Bill protestă cu furie :

— Vă înşelaţi. De altfel, există destule dovezi că eu n-am plătit niciodată tribut prejudecăţilor prosteşti. În viaţa mea aventuroasă am cunoscut un singur criteriu : omul de treabă şi licheaua. Nu ştiu în cadrul cărei rase sînt mai mulţi oameni de treabă sau mai multe lichele. Ce mă priveşte pe mine că mi se va înnegri pielea ? Poate că negru voi fi mai frumos, glumea el.

— Atunci, de ce te uiţi în oglindă ? îl întreba cîte un negrid, neîncrezător că Bill poate să fie într-adevăr atît de liniştit pe cît pretindea.

— Totdeauna am ţinut această oglindă la mine, ca să-mi aranjez moţul de păr roşu din creştet. Crede-mă, nu urmăresc alt scop.

— Lumea zice că ţi-ai pus în jurul patului un fel de perdea protectoare îmbibată cu antiseptice, deoarece presupui că atmosfera s-a infectat şi că aceasta ar fi cauza înnegririi. Ce-ai de răspuns ?

— Mai bine v-aţi pune voi o perdea protectoare în jurul creierului, pentru a nu mai cădea victimă celor mai stupide zvonuri.

— Este adevărat că ai început să faci cercetări asupra fenomenului înnegririi ?

— Mintea mea este totdeauna înclinată să facă presupuneri. Între aceasta şi cercetarea precisă, ştiinţifică, a fenomenului, este o mare diferenţă. Dacă mă uit la obrazul dumitale măsliniu însemnează oare că fac o cercetare ? Observ şi eu ca tot omul ce se întîmplă în jurul meu. Poate că fac şi unele presupuneri. În orice caz, jocul mă amuză grozav şi drept să vă spun, n-aş pleca de aici pentru nimic în lume.

— Să vedem ce o să spui cînd te vei trezi într-o bună dimineaţă înnegrit ! Înainte de a trece printr-o grea încercare, crezi că ea nu te poate tulbura. Cine n-ar suferi că şi-a pierdut albeaţa pielii ? N-o să ne faci niciodată să credem că tu eşti din altă plămadă decît toată lumea.

— Poate că sînt, se fălea Bill.

— Ce crezi despre cauza înnegririi ?

— Nu cred deocamdată nimic şi bănuiesc o mie de lucruri.

...Într-o bună zi, Bill se trezi ca de obicei ; nu presimţise nimic deosebit, doar că-l durea capul şi nu putea să-şi adune minţile. Găsi ziarul sub uşă şi-l desfăcu. Se înnegriseră peste şase mii de persoane.

Intră în baie ; deodată văzu în lumina spălăcită a geamului deschis că obrazul lui bate într-o nuanţă măslinie.

Se duse la oglindă : se înnegrise în somn. Luă pămătuful de ras între degete, foarte calm şi, aproape involuntar, îi mîngîie încet perii, ca şi cînd s-ar fi dedicat unei îndeletniciri migăloase.

Îşi supraveghea fiecare reacţie. Nu se indignă, nu-şi ieşi din fire. O clipă îi veni să nu mai iasă din casă ; îl înciuda cumplit această împotrivire momentană şi ascunsă, care îl făcea să creadă că pînă acum n-a fost pe deplin sincer faţă de el însuşi. Se luptă cu sine ; izbuti în mai puţin de o oră să-şi recapete liniştea sufletească.

— N-am plătit niciodată tribut prejudecăţilor prosteşti ! Trebuie să fiu un membru demn al Ligii Antisegregaţioniste.

Nu avea de ce să se poarte altfel ca pînă atunci. Se bărbieri cu grijă. Albul spumos al săpunului contrasta puternic cu noua lui culoare. Îşi dădu seama că îi venea cît se poate de bine ca negru şi acest gînd îl înveseli. Se îmbrăcă sărbătoreşte şi porni, cu paşi mari, fluierînd, spre oficiul poştal şi telegrafic.

Deşi în oraş nu se înnegriseră decît un sfert din albi, dintre funcţionarii poştei numai unul singur, tînărul Abel Scrooge, nepotul profesorului rasist care-l înfruntase pe Tather, rămăsese alb. Toţi ceilalţi îl primiră pe Bill cu prietenie. Refuză să dis-

cute despre schimbarea care-l încerca. Era hotărît să fie nepăsător față de prejudecata care robise altora inima.

Abel Scrooge nu se prezentă, ca de obicei, să-i raporteze despre ducerea la bun sfîrșit a treburilor lui (el era ajutorul lui Bold la biroul de telegrame).

Bill se apropie de scaunul unde acesta sta, în fața ghișeului, și-l bătu voinicește pe umăr. Omul se smuci contrariat. Îl întrebă candid:

— Hello, Abel! Nu mă mai recunoști? Sau poate te-au durut măselele azi-noapte?

Albul strînse fălcile, fără să răspundă.

Nu-l considera demn de răspuns? Insistă.

— Spune, domnule Scrooge, ce s-a întîmplat cu dumneata? Altminteri mă văd obligat să te fac să vorbești, ceea ce va fi regretabil pentru amîndoi. Te rog să nu mă scoți din sărite. Îți pun în vedere că am vînat și tigri bengalezi și elefanți africani.

Fără ostentație. Abel Scrooge răspunse, cu ton scăzut:

— Dumneavoastră nu v-ați uitat astăzi în oglindă? Îmi pare foarte rău că s-a întîmplat așa. Desigur, sînteți un om de valoare... nu știu cum să mă exprim, ca să nu vă jignesc... Dar este ceva... nu știu dacă mai sînteți același.

— Sînt William Bold. Nu s-a schimbat nimic decît faptul că mi-am dat jos barba înainte de a pleca de acasă, așa cum fac aproape zilnic, de mai bine de douăzeci de ani.

— Poate că nu v-ați privit bine?

— Mai bine ca niciodată. Crezi că nu m-am bărbierit cumsecade?

Unul dintre funcționari icni, abia stăpînindu-și rîsul brusc. Arătă cu degetul spre Scrooge.

Ceilalți începură să-și dea coate.

— Ia te uită! izbucni portarul, din ușă. Domnul Abel! Și el săracul...

Tînărul Scrooge îi scrută cu neînțelegere uriașă. Ochii acelora care îl priveau se măreau. Începură să se bîțîie pe scaune; se aplecau peste birouri, spre Scrooge, care nu mai știa ce să creadă.

Bill îi întoarse întrebarea de la început, pe un ton teribil :

— Te-ai uitat în oglindă înainte de a pleca de acasă ? Eşti sigur că te-ai privit cu toată atenţia ?

— Da, domnule Bold, m-am privit cu toată atenţia şi n-am remarcat nimic ieşit din comun. Absolut nimic. Familia mea este originară din Scoţia şi s-a stabilit aci abia acum vreo trei decenii. Îmi cunosc arborele genealogic pînă la a opta generaţie.

Bill rîse diabolic :

— Te rog să te mai uiţi o dată în oglindă. Numai o singură dată, şi-ţi va trece cheful pentru o viaţă întreagă.

Luă din mîna unui funcţionar, care o întindea, oglinda. Albel Scrooge înţelese şi începu să tremure. Nimeni nu se înnegrise încă în familia sa. Mai întîi nu vru să se privească. Apoi se uită repede, cu teamă. Corpul lui se desfăcu ca un resort de oţel şi scaunul se prăbuşi cu zgomot sub el. Obrazul i se schimonosi îngrozitor. Scoase un strigăt şi o luă la fugă.

Într-un tîrziu, Bill spuse operatorului :

— Henry, telegrafiază fulger :

„La oficiul poştal din Stanby nu mai este nici un alb. Şeful biroului de telegrame, William Bold, s-a înnegrit azi dimineaţă şi roagă să fie urgent înlocuit. Ultimul funcţionar alb, onorabilul Abel Scrooge — ceva mai tîrziu. Vă transmitem salutări graţioase, în sunete de tam-tam. Atenţie la pericolul de contaminare. Sterilizaţi recepţia.“

FILE DE JURNAL

Vestea se răspîndi repede în orăşel. O bolnavă îi murise doctorului Tather pe masa de operaţie. Şi nici nu fusese vorba de o operaţie grea ; o simplă apendicită. O comisie de medici, instituită pentru

a ancheta cazul, se strădui multă vreme să descopere cauza decesului. Autopsia nu arăta nici o greşeală în tehnica operatorie. Moartea se produsese prin sistarea activităţii cordului.

„Demnitatea Albă" dezlănţui o campanie furibundă împotriva doctorului. „Lipsă de răspundere", „incompetenţă", „fals umanitarism" — erau numai cîteva din expresiile folosite. Campania nu încetă nici cînd se descoperi că pricina decesului era substanţa anesteziantă — care fusese alterată.

Cel mai îndurerat era doctorul Tather. Nopţi la rînd nu putu închide ochii. Faptul petrecut îi părea de neînţeles. Alesese chiar el fiola cu anesteziant, dar fiola din care asistentul său făcuse efectiv injecţia, cea ajunsă şi la medicii anchetatori, îi părea a fi alta. Nu-şi putea ierta faptul că nu o controlase încă o dată.

Comisia de anchetă conchise că doctorul nu putea fi considerat vinovat. Cu toate acestea, renumele lui avea acum o pată, iar ziarul rasiştilor exploata întîmplarea în toate împrejurările.

În nopţile de veghe care urmaseră acestei nenorociri, doctorul îşi răsfoia adesea carnetul de însemnări ; conţinea multe notări interesante. Într-un rînd citi :

4 aprilie. Astă-seară am avut o dispută foarte interesantă la care au participat cîţiva dintre cei mai de seamă membri ai Ligii Antisegregaţioniste. Lara sta aşezat într-un colţ al verandei şi ne privea cu intensitate.

Îmi amintesc cum a izbucnit la un moment dat, pe neaşteptate, intervenind în discuţia noastră :

— Cîte sacrificii vor mai fi necesare pentru a putea convinge pe cei care săvîrşesc răul să acorde oamenilor drepturile lor sfinte ? De ce această zbatere ? Împotrivirea directă este greu de conceput, deoarece stăpînitorii ar folosi împotriva noastră arme teribile.

— Crezi că ne putem izbăvi altfel decît prin luptă, altfel decît au făcut-o celelalte popoare coloniale care sînt astăzi libere ? am întrebat eu.

— Este foarte greu de spus, șovăi Lara, dar mă gîndesc de mult prin ce mijloace deosebite, cu totul deosebite, s-ar putea întoarce rînduielile.

Lara se întrerupsese la aceste vorbe ; privea în jur, parcă îngrijorat și se cufundase într-o tăcere grea...

20 aprile. În ultima vreme, firea lui Lara mi se pare foarte ciudată. Față de mine are în general o comportare exemplară și n-a scăpat nici o ocazie pentru a-și dovedi recunoștința. Uneori, însă, se schimbă ; arată foarte încordat, îmi răspunde în doi peri, e nervos.

Îmi amintesc de o întîmplare de acum cîțiva ani. Fetița sanitarului intrase tocmai la școala elementară, cînd un val rasist, care cuprinsese toată Africa de Sud, s-a abătut și asupra orășelului. Negrii erau concediați pe capete din posturile mai bine plătite în care unii dintre ei izbutiseră să ajungă și chiar din fabrici. Străzile erau colindate ziua de cete de bătăuși albi care linșau pe oamenii de culoare, iar noaptea locuințele negrilor erau devastate de aceiași huligani, sub ochii poliției. Arestările și condamnările de negri, în temeiul unor învinuiri născocite, se țineau lanț. Sediile Ligii Antisegregaționiste, ca și cele ale unor sindicate, fură de cîteva ori devastate, după adevărate bătălii date împotriva gărzilor democratice, organizate în grabă. Kompe a fost aruncat în închisoare. În unele case de albi, de pildă la mine și la Bill, se refugiau familii întregi de negri.

Teroarea durase mai multe luni, în care timp sute de negri din Stanby fură uciși sau răniți. Klim mi-a povestit atunci cum, într-o zi, fetița lui s-a întors de la școală cu rochița sfîșiată și ochiul vînăt. Mi-a spus că în noaptea aceea, după ce îi pansase rănile, simțise că ar fi vrut să strige și să lovească în stînga și în dreapta, fără să-i pese de nimic. Iar în minte îi răsunau, ca o fanfară, cuvintele cu care se încheie „Charta Libertății", votată de delegații negrilor, oamenilor de culoare și albilor democrați din Africa de Sud :

„Toți cei care își iubesc poporul și țara să declare așa cum declarăm noi aici : vom lupta pentru aceste drepturi umăr la umăr, toată viața noastră, pînă cînd vom cuceri libertatea..."

Klim nu era un luptător și furia lui nu dura mult. Nevasta sa, Ila, îl îndemna uneori să se țină departe de acțiunile Ligii, pentru a nu periclita puțina bunăstare pe care o dobîndiseră. Tot mai tăcut și mai retras în sine, Lara continua să-și exercite profesiunea cu ardoare. Liga era pentru el un vis frumos, care-l îmbărbăta cîteodată. Realitatea socială a asupririi îi apărea însă cu mult mai puternică.

Cu cît se cultiva mai mult și cîștiga o experiență de viață mai bogată, își dădea mai bine seama că orînduirea societății era proastă, nedreaptă, că ceva fundamental care-i dezbina pe oameni, aruncîndu-i unii contra altora, trebuie schimbat. Ce anume, nu știa. Tot ce spunea Kompe, Bill și cu mine, îi părea foarte departe de realitatea în mijlocul căreia trăia. Și Klim Lara se înverșuna și mai aprig să-și îngrijească și să-și vindece bolnavii, semănînd ici-colo sămînța binelui, bucuros dacă izbutea să încălzească sufletul cuiva.

„E nevoie de un om care să ducă la îndeplinire un gînd mare, copleșitor, cu orice sacrificii", îmi spunea el uneori. Dar unde există un asemenea om ?

Dacă-l întrebam ce voise să spună cu aceste cuvinte ciudate, nu-mi răspundea.

Îmi dădeam seama că lupta antirasială era pentru mulți dintre noi albii ceva rațional, un produs al intelectului. Nu trăisem chiar noi experiența umilințelor și persecuțiilor și nu puteam sesiza întreaga grozăvie a psihologiei omului care se strecoară pe stradă veșnic înfricoșat, amenințat să fie lovit sau batjocorit fără vină, care știe că el și ai lui pot să fie oricînd victimele rasismului...

29 iunie. Ciudată și negrizarea asta ! Produce răsturnări peste răsturnări în viața individuală și totuși nu schimbă nimic esențial în viața întregii comunități. Sau cel puțin așa mi se pare mie. Stăpînii sacului cu bani își fac mai departe jocul.

3 iulie. Negrizii au de înfruntat împrejurări ciudate. Dacă locuiesc de pildă într-un cartier rezervat albilor, vecinii rămaşi cu pielea deschisă încep să-i ocolească sau cer chiar evacuarea lor.

Klim Lara observă uneori cu amărăciune :

— Să vezi cum ar reveni la simţămintele rasiste, dacă s-ar vedea iar cu blagoslovita piele albă...

Nu cred că acest lucru este valabil pentru toţi.

Prietenul meu e de altă părere. El n-are destulă încredere în oameni. Poate fiindcă a suferit atît de mult.

7 iulie. Mary e acum neagră. A plîns mult zilele acestea. Eu căutam s-o îmbărbătez, spunîndu-i că-i la fel de frumoasă cu pielea măslinie, că mi-e tot atît de dragă. I-am amintit că noi amîndoi am preţuit totdeauna pe oameni după cu totul alte criterii decît culoarea epidermei. Nu mi-a răspuns mult timp nimic. Tristeţea ei mă supără, mă îndurerează. Oare n-a fost sinceră în sentimentele ei umanitare, antirasiste ? I-e ruşine că e neagră ?

9 iulie. M-am pripit şi am judecat-o greşit pe Mary. De fapt, plîngea de supărare împotriva ei. Astăzi mi s-a destăinuit, în sfîrşit :

— Robert dragă, noi oamenii sîntem nişte animale roase de orgoliu. Cît timp am fost albă, eram „generoasă" şi „bună" cu negrii. Dar aşa, de sus, menţinîndu-mă pe poziţia albului care face o concesie, fără să coboare de pe piedestalul vanităţii sale.

Şi acum...

Să nu-ţi închipui că mi-e ruşine că sînt neagră sau că am devenit tocmai acum rasistă. Abia ieri mi-am dat seama de cauza meschină a tristeţii mele. Am pierdut... piedestalul de la care spuneam negrilor : „Deşi albă, eu consider că sînteţi nedreptăţiţi şi mă cobor pînă la voi, pentru ca să vă strîng mîna." Acum sînt de a lor şi ceea ce s-ar putea numi... orgoliul milei mi-a fost răpit. *Alţii* sînt chemaţi să fie milostivi cu mine, să-mi spună : „Nu-i nimic, Mary ! Deşi sîntem albi, te tolerăm şi te socotim egală cu noi..."

12 iulie. Săraca Mary ! Ce procese de conştiinţă îşi face. Mărturisesc că pe mine nu mă supără cîtuşi de puţin faptul că am o nevastă neagră. Curînd, poate, voi fi şi eu la fel. De altfel, toate acestea nu vor răsturna lucrurile în Stanby, aşa cum îşi închipuie Klim. Industriaşii şi marii proprietari de pămînt nu-şi schimbă năravul o dată cu pielea, de asta sînt sigur.

Uneori îmi vine să rîd la gîndul că înainte de a o cunoaşte pe Mary, influenţat de prejudecăţile rasiale ale părinţilor mei, nu m-am putut hotărî să iau de nevastă o mulatră. Acum destinul s-a împlinit...

Tather trecu peste cîteva pagini.

20 iulie. Asupra oraşului s-a abătut de cîteva zile o calamitate naturală, ca un corolar al dramei prin care trece populaţia. Mi-aduc aminte cum am observat-o prima dată. Şedeam la birou şi lucram. Deodată, am auzit în geam nişte pocnituri tot mai dese, ca şi cum fereastra ar fi fost izbită de picături mari de ploaie. În odaie s-a întunecat, de parcă s-ar fi lăsat înserarea şi am fost nevoit să aprind lampa la care lucrez noaptea.

La un moment dat, pocniturile s-au unit într-un singur ropot neîntrerupt şi mi-a fost teamă că nu-i ploaie, ci grindină şi că geamul se va sparge. Voiam tocmai să mă ridic şi să trag oblonul, cînd Selma a năvălit, înspăimîntată, în odaie. Mi s-a părut la început că-n părul ei străluceau zeci de safire şi această podoabă se potrivea de minune cu pielea ei oacheşă de negridă.

— Tată, lăcustele !

Am ajutat-o să scape de insectele care i se aşezaseră pe cap, le-am strîns într-o pungă şi le-am aruncat.

Cînd m-am uitat afară, grădina noastră prezenta o privelişte de devastare cumplită. Pomii, desfrunziţi, se legănau fără să mai foşnească, iar din plantele grădinii nu mai rămăsese nimic. Acum, armata verde se pregătea să plece mai departe, pentru a aduce şi acolo valul distrugerii.

Din fericire, devastarea nu a fost generală, în sensul că lăcustele au bîntuit numai într-o zonă limitată a orașului și împrejurimilor lui.

Ce bine-i vine Selmei de cînd s-a înnegrit!

22 iulie. M-am întîlnit cu Richard Mackenzie. S-a înnegrit și el, dar nu-i mai puțin țanțoș. Era cu un grup de-al lui. A strigat cu voce tunătoare:

— Uite-l pe Robert Tather, omul care mă poartă pe la judecăți, fiindcă aplic unor spurcați de negri pedepsele ce li se cuvin. Zice că oamenii îi sînt tare dragi, dar bolnavii îi mor pe masa de operație. Fraternizează pînă și cu comuniștii. Anul trecut, cînd la închisoarea din Stanby erau deținuți niște roșii, a strîns bani și alimente pentru ei. Poate că acum n-o să recunoască. Nu-i așa, doctore?

I-am răspuns liniștit:

— De ce să nu recunosc? Directorul închisorii le aplica un regim de exterminare și osîndirea lor fusese o nedreptate strigătoare la cer.

— Dar ce făcuseră, sărmanii? a întrebat ironic Mackenzie.

L-am privit drept în față și i-am răspuns, apăsînd pe fiecare cuvînt:

— Organizaseră ridicarea negrilor de la o plantație împotriva unui stăpîn crud și nesățios.

— Auziți-l! Auziți-l! a tunat Mackenzie. Dorește pieirea puterii noastre. Feriți-vă de astfel de oameni, mai ales acum, cînd în fața noastră stau probleme atît de grele.

RIANA

Rafia îl implora:

— Du-te, Klim, și ajut-o. Te rog din tot sufletul s-o faci.

Klim o asculta mut. Cînd îi întinse scrisoarea primită din Roodeburg, sanitarul întoarse privirea în

altă parte. Nu se gîndea la nimic. Vorbele Rafiei îi răbufneau slabe în auz. Privea cu stăruință o curte din vecini, culcată sub coasta unor ziduri din piatră cu reflexe albăstrii, năpădită de buruieni crescute în smocuri dese.

Nu putea să dea nici un răspuns. Tăcea. Se adunase atîta venin, atîta dezamăgire în inima lui, încît orice vorbă îl scotea din sărite. Rafia îl mai rugă o dată :

— Du-te Klim. De ce nu ești la fel de bun ca totdeauna ? De ce ?

De ce ? ! Întrebarea răsuna în mintea lui în ecouri multiplicate. Nu putea să plece chiar acum ; urmărea tulburat evenimentele din oraș și încerca să le găsească tîlcul, dar ele se învălmășeau, se pierdeau în povestea fiecărui caz și, în felul acesta, rațiunea lor nu-i mai apărea clară. Nădejdea că dramele negrizării se vor sfîrși prin triumful omeniei, al unei alte vieți, amenința tot mai mult să se spulbere. Nu voia să se resemneze la o asemenea concluzie și de aceea aștepta ca fiecare zi, fiecare mîine să nască lumina pe care o dorea.

Trăise numai o iluzie ? Tather spunea că negrizarea îi apare ca o amăgire fantastică. Lara recunoștea că multe întîmplări dezic viziunea lui de la început, dar nu voia să renunțe la gîndul prefacerilor în care sperase.

Existau unele fapte, ce-i drept izolate, care-i trezeau sanitarului speranțe.

Un comitet reprezentînd un grup de muncitori negrizați adresase un apel patetic albilor din oraș : „Noi știm acum ce înseamnă a fi privit cu dușmănie, batjocorit la fiecare pas, numai pentru că ai pielea de altă culoare decît cei care dețin puterea. Facem apel la voi, cei rămași albi, printre care ne-am numărat pînă mai ieri, să încetați odioasa și înjositoarea discriminare. Trăind umilințele la care sînt supuși negrii și celelalte populații de culoare din Africa de Sud, îți dai seama, pe propria-ți piele, de ticăloșia segregației..."

Klim rămăsese cîteva clipe pe gînduri la citirea apelului. Era bucuros de adîncimea acestei experienţe sufleteşti.

Ştia însă prea bine că alţi negrizi urmau o cale diferită. Căutau prin toate mijloacele să se cramponeze de privilegiile de altădată, iar dacă era posibil, să profite de unele împrejurări noi. Pe măsură ce cazurile de înnegrire se înmulţeau, vechile inscripţii ale Broederbondului „Negrizii sînt negri!" erau şterse peste noapte de grupe de înnegriţi; ei căutau, dimpotrivă, să dovedească inegalitatea dintre negrizi şi negri, să-i găsească un nou temei.

Sanitarul se întreba dacă Burton va aduce cu adevărat poliţia din Keaven împotriva greviştilor de la fabrica de textile.

— Burton este acum negrid, îi explicase el lui Tather. Poliţia din Keaven, condusă de albi pur sînge, nu se va grăbi să-i vină în ajutor.

Tather zîmbise şi-i spusese că este un naiv.

Sperase că industriaşul nici nu va stărui în măsurile luate împotriva muncitorilor. Îşi închipuise că, măcar în ultimul ceas, va da înapoi, adus la o conştiinţă nouă de întîmplările trăite. Visa mereu că va începe o mare mişcare, pornită din sufletele răscolite ale oamenilor, cucerind în Stanby şi apoi, cotropitor, în toată ţara, culmile înalte ale omeniei.

Se întreba uneori dacă evenimentele din oraş nu avuseseră ecou şi prin alte localităţi. Nu treziseră oare conştiinţele? Nu muiaseră cerbicia împilării? Marele exemplu al asupritorilor care cunoscuseră umilinţa nu zguduise încă lumea Africii de Sud? Poate că nu venise vremea...

N-ar fi vrut să plece acum din Stanby, dar Rafia îl privea cu ochii ei buni şi iubitori, iar femeia de care îi vorbea stîrnea o chemare omenească căreia nu i se putea niciodată împotrivi. Vara ei, Riana, zăcea bolnavă şi singură la Roodeburg, un orăşel aflat nu departe de Krügersdorp, cel mai mare centru de extracţie a aurului din Republica Sud-Africană. Îi scrisese Rafiei, implorînd-o s-o ajute şi în-

trebînd-o timid dacă vindecătorul Lara n-ar putea să vină pînă la ea.

Şi-K lim răspunse chemării.

Obţinu, cu mari greutăţi, un permis de călătorie, de la un poliţist căruia îi îngrijise soţia bolnavă de pneumonie şi îşi cumpără biletul de tren.

...În vagonul pentru oameni de culoare care-l ducea spre Roodeburg, cale de peste douăsprezece ore, fumul ţigărilor proaste ţesea valuri tulburi între oameni. Un bărbat înalt, cu un trup scheletic, povestea nazal despre condiţiile din minele de crom ale Transvaalului, unde munca forţată luase aspecte înspăimîntătoare. Din cei cinci mii de negri care lucrau în cea mai mare dintre mine, în ultimii ani muriseră mai bine de opt sute. Klim îşi aminti că în statistica sanitară a Republicii Sud-Africane, pe care ziarele tocmai o publicaseră, se recunoştea că vîrsta medie pînă la care trăiau negrii era de 29 de ani.

Un tînăr, aflat într-un colţ, începu să recite versuri dintr-o poezie veche, evocînd timpurile sclaviei :

Cinci sute de negri, toţi senegalezi,
Aleşi grijuliu pe măsură
Au carne de piatră, tendoane de fier, —
Ce ieftină cumpărătură !
Am dat pentru dînşii un pic de rachiu
Şi perle de sticlă pe-o aţă,
Opt sute la sută cîştig, de-mi rămîn
Din ei jumătate în viaţă.

Ecoul versurilor stărui multă vreme în suflete...

Zgomotul uniform al roţilor de tren măsura timpul ca un metronom. Deodată, în depărtare se auzi o larmă confuză. Un vuiet larg de glasuri se ridica şi cobora în tumult.

— Unde sîntem ? întrebă cineva.

— Ne apropiem de Windmill, răspunse un bătrîn.

Înainte de a intra în staţie, mecanicul fu însă nevoit să oprească trenul, stăvilit de bariera vie a

unei mări de oameni, care alergau, strigau și gesticulau. Klim privi spre mulțimea ce se adunase în gară și în jurul acesteia ; erau cîteva mii de oameni.

— Ce s-a întîmplat ? se auzi un glas în vagon.

Muncitorul de la minele de crom coborî pentru a afla ce fapt prilejuia manifestația. Se întoarse curînd, povestind că populația se adunase pentru a-l întîmpina pe ministrul de externe, care fusese într-o călătorie în Europa și acum urma să treacă prin această gară, în drum spre Johannesburg. Pancartele se agitau deasupra capetelor. Inscripțiile exprimau gîndurile oamenilor și textele lor erau scandate într-un freamăt neîntrerupt : „Suprimați segregația !", „Domnule ministru, vrem pîine și dreptate !", „Jos apartheidul !", „Africa de Sud — africanilor !", „Cerem egalitatea raselor !", „Desființați permisele !", „Rasismul e o rușine !", „Munca forțată trebuie să dispară !", „Demisionați sau schimbați legislația discriminatorie !", „Toată Africa e solidară cu noi !"

Poliția încerca zadarnic să croiască drum pentru trecerea trenului guvernamental, care era așteptat curînd. Oamenii ordinii, vreo cîteva sute, loveau în stînga și-n dreapta cu bastoanele de cauciuc, își descărcau revolverele în aer și în picioarele oamenilor ; nu izbuteau decît să creeze vremelnic un gol în jurul lor, care era repede umplut de mulțime. Bătălia se înteța pe măsură ce poliția primea întăriri, iar muncitorii care-și terminaseră schimbul veneau să îngroașe rîndurile manifestanților.

Pietrele terasamentului zburau în aer ca niște proiectile de temut.

Muncitorii de la fabrica de chibrituri aduseseră o pancartă imensă. Pe ea sta scris : „Libertate sau moarte ! Jos exploatarea și rasismul !" Oamenii repetau înfierbîntați aceste vorbe. Pancarta era ținută de-a curmezișul căii ferate, ca un prim „salut" adresat ministrului.

Deodată, poliția părăsi gara. Un timp, lumea nu se dumiri. Apoi, pricina ieși la iveală. Ministrul fusese înștiințat despre manifestație și coborîse din tren la o stație apropiată, pentru a-și continua drumul cu un automobil.

Strigăte răsunară.

— Spre autostradă ! Să-l întîmpinăm acolo ! N-o să ne scape !

Gara se goli în cîteva minute. Mulți negri din tren coborîră, pentru a se alătura manifestației. Se vedea cum oamenii fugeau peste ogoare și pămîntul duduia de pașii lor grei. Din depărtare se auzi :

— Libertate sau moarte ! Jos apartheidul !

Trenul fluieră lung și se puse iar în mișcare.

Muncitorul de la minele de crom coborîse și el.

— Strașnîci oameni p'aici ! spuse o femeie. Se vede că știu ce vor. Cînd tot poporul va fi atît de hotărît, zilele netrebnicilor care ne asupresc vor fi numărate.

Klim o privi dintr-o parte. Forța mulțimii care sfidase guvernul rasist îi dădea un sentiment de adîncă satisfacție... El se mai gîndea însă la ceva. Aruncă, într-o doară :

— Ați auzit de întîmplările din Stanby ?

Femeia spuse că nu știe la ce se referă.

O mulatră bătrînă, care se văicărea într-una într-un colț al vagonului, neluată în seamă de nimeni, izbucni, plîngîndu-se dureros :

— Sărmanii de ei ! Lumina ochilor mei !

Aflară de la o vecină că-și pierduse amîndoi fiii închiși pentru o pricină de nimic într-o închisoare din Queenstown.

— Evenimentele din Stanby ? vorbi un bantu voinic. Îmi aduc aminte că am citit, acum cîtva timp, că acolo s-a organizat un boicot al autobuzelor, condus de un om inimos, Kompe. Au scris și ziarele din străinătate. De asta-i vorba ?

Klim îi privea uimit. Cum, era oare cu putință ? Nimeni nu știa, nimeni nu dădea importanță... ?

— Nu, nu-i vorba de asta, spuse el.

Urmă o tăcere scurtă. Apoi, un indian între două vîrste se amestecă în discuţie.

— Acolo s-au înnegrit nişte albi. La noi, în Ermela, primarul părea furios din pricina acestei întîmplări şi a înăsprit măsurile segregaţioniste. O poveste curioasă şi fără noimă.

Pe la ora prînzului, trenul intră în Roodeburg şi sanitarul porni spre adresa indicată. Drumul era lung şi obositor, căci aşezarea se întindea pe o suprafaţă mare. Trecu de casa unui negustor portughez, venit acum cîţiva ani din Angola; apucă peste şinele vagonetelor care aduceau piatra la o mare fabrică de ciment.

Mai fusese pe aci, cu doctorul Tather. Îşi amintea de fereastra, aproape totdeauna deschisă, a casei vopsite în galben din strada Stanley. Acolo scosese din ghearele morţii o fată care îşi provocase un avort. La parter îngrijise trei copii, pe care îi vindecase de difterie.

Intră în cartierele negrilor, nişte ghettouri ca atîtea altele. Majoritatea locuinţelor erau aici alcătuiri efemere, fiind construite din bidoane de benzină şi din materialele reformate ale vagoanelor de tren scoase din uz (la Roodeburg erau mari ateliere feroviare).

Pe maidanul din faţa tarabelor de haine vechi, unde se etalau zdrenţe de care se întreba cum de se mai puteau vinde, un copil bătea fără oprire într-o darabană.

O găsi pe Riana chinuită de febră tifoidă. Nu o primiseră la spital, fiindcă nu avea cu ce să plătească internarea. Klim îi procură cloromicetina necesară şi începu să-i facă injecţiile atît de eficiente la această boală.

Întărit de antibiotice şi de alimentele pe care Lara le adusese, organismul se lupta tot mai vîrtos cu boala. Pe măsură ce-şi recăpăta puterile, ochii femeii scăpărau tot mai vii şi sanitarul se bucura că urmase îndemnul Rafiei.

— Lecuitorule, simt că voi scăpa! îi spuse Riana în seara celei de a treia zile.

Stăteau în fața casei, pe o rogojină, și priveau cum soarele, roșu ca para focului, se deformează în apropierea orizontului. Printr-un ciudat efect al abaterii razelor sale, părea rupt în bucăți.

— Cînd eram mică, tata-mi spunea că acesta este un semn rău, prevestitor de uscăciune mare, de prăpăd.

— Nu-i adevărat, Riana, îi explică Klim. Știința tălmăcește astfel de lucruri foarte ușor, după legile trecerii razelor de lumină prin diferitele straturi de aer.

Din altă parte ne vin năpastele!

Femeia nu-l auzise parcă. Stîrnită de amintiri vechi, începu să-i povestească crîmpeie din viața ei.

Copilărise și crescuse într-un trib care-și avea sălașul la poalele munților Drakenberg. Stăpînii buri de turme nu le dădeau voie să pască animalele și trăgeau cu carabinele în ei.

Odată burii au tras cu atîta furie, încît bivolii lor au fost uciși; tatăl ei a fugit departe. A rămas culcată într-un șanț. Ropotul a venit peste ea; s-a întrupat în picioarele fine ale cailor, apoi în pieptu-rile lor tari. Călăreții au scos-o de acolo cu coada bicelor. Fetița a luat-o la goană ca o gazelă. Bărbații greoi au înstrunat caii și pămîntul a ropotit năvalnic. Au prins-o ușor și i-au privit zbaterea, așa cum ai privi o încordare fină și amețitoare. Le făcea plăcere atîta desăvîrșire a firii.

Riana a fost dusă departe de tribul ei și trimisă să mulgă bivolițele albilor. Pe acolo trecea deseori un bur tînăr, care stătea zile întregi într-un bordei de la marginea stepei și rotea privirea în jurul turmelor.

Într-o noapte, a răpit-o. Pielea lui mirosea a prunc. A ținut-o cîteva luni în bordeiul de acolo, de lîngă turme. Se simțea în brațele lui ca în fașele albe ale norilor; sărutul lui era atingere de lumină și de foc.

Visul nu a durat mult. Într-o bună zi, burul a plăcut altă fată care venise să pască turmele. S-a descotorosit de Riana, așa cum un copil aruncă o

jucărie de care s-a plictisit. Nu l-a mai văzut de atunci. Copilul ei, aproape alb, a fost luat de misionari.

Acum ea lucrează aci, la Roodeburg, la o spălătorie. Prin mîinile ei trec lenjeria fină şi rochiile elegante ale doamnelor din înalta societate a oraşelului, dar salariul abia-i ajunge să nu moară de foame. A avut un serviciu mai bun, la un restaurant, dar a luat parte la o acţiune a ospătarilor negri şi au dat-o afară. Abia a izbutit să găsească locul de la spălătorie, ca să nu fie trimisă în rezervaţie...

Întotdeauna doritor să cunoască locurile şi oamenii, Lara umbla adesea prin oraş. Durerile şi mizeria negrilor, aroganţa şi huzurul bogătaşilor îi produceau o suferinţă aproape fizică. Pe uşile localurilor din centru citea inscripţiile cunoscute : „Numai pentru albi !" „Numai pentru albi" ! „Numai pentru albi" ; îi răsunau în minte ca refrenul unei melodii obsedante.

Negri nu erau oameni ca toţi ceilalţi ? Cu ce drept li se interzicea aici, pe pămîntul străbunilor, ceea ce alţii aveau din plin ? Autobuzele luxoase circulau şi ele cu inscripţiile lor : „Interzis oamenilor de culoare."

Într-un rînd, se înfurie rău de tot văzînd cum un negustor bătea un copil negru care-i deranjase, fără să vrea, jucîndu-se cu o minge, aşezarea mărfurilor expuse în stradă. Interveni cu violenţă. Smulse băiatul din mîinile albului. Negustorul strigă după poliţie, dar Klim reuşi să dispară înainte de venirea acesteia.

La Roodeburg se pregătea o alegere parţială. Deputatul ieşit victorios la alegerile care avuseseră loc o dată cu cele din Stanby decedase şi acum în oraş se desfăşura o nouă campanie electorală, pentru ocuparea locului vacant. Zidurile erau pline de afişe, multe elogiind, ca şi la Stanby, meritele unor albi respectabili. Pe unul din afişe era reprodusă cinica declaraţie a unui prim-ministru sud-african :

„Albul este stăpîn în Africa de Sud, pentru că legile îi acordă dreptul de a guverna ţara. Aceasta

este limpede. Legile țării nu dau băștinașilor nici cea mai mică șansă de a obține vreodată puterea prin meritele lor sau pe alte temeiuri. Puterea a fost încredințată albului și de aceea el este stăpîn... Dacă neeuropenii ar avea aceleași drepturi ca albii, aceștia n-ar putea, pe baza aptitudinilor lor, să-și mențină rolul de conducători... De aceea, albul trebuie să le rămînă stăpîn."

Lara se cutremură. Ticăloșia colonialiștilor era aceeași pretutindeni, neclintită ca cerul încremenit de arșiță. Pînă ce nu va fi înfrîntă, nu se va putea face nimic!

Voia să se întoarcă la Stanby, acolo unde se zămisleau întîmplările negrizării. Aici se vorbea prea puțin despre ele, contrar așteptărilor sale. Urmărea zadarnic ziarele locale ca să afle noutăți. În adîncul sufletului său, nădăjduia că va regăsi acasă alți oameni, cu sufletele primenite de simțăminte generoase.

Într-o noapte visă că Tather îl bate mulțumit pe umăr; se întîlniseră într-o sală mare, luminoasă, unde o mulțime de bărbați și femei se veseleau înfrățiți. Doctorul îi spunea:

— Ai avut dreptate, Klim. Orașul a renăscut și locuitorii lui sînt alții. Burton și-a dăruit locuința spitalului, ca să îngrijim mai bine bolnavii. O mulțime de oameni și-au împărțit avutul negrilor. Flacăra binelui, aprinsă la Stanby, se va răspîndi pretutindeni în Africa de Sud, aducînd izbăvirea...

Cînd se trezi, abia suportă gîndul că totul n-a fost decît un vis.

Auzea cum, în fața casei, o femeie povestește Rianei despre niște negri, care fuseseră uciși în bătaie la cariera fabricii de ciment. Procesul intentat se terminase cu achitarea vinovaților.

Veni și ziua plecării. Klim era întunecat și trist. Pe drum, Riana și sanitarul se întîlniră cu unul dintre acei polițiști albi care se amuzau să facă mizerii negrilor. Pe stradă nu era nici un vehicul, dar „omul ordinii" se rățoise la ei:

— Era cît pe-aci să provocați un accident, traversînd nereglementar strada. Ia să vă întocmesc un proces-verbal...

Klim se oprise. Tăcea. Riana voia să-l îndemne să plătească, dar, printr-o strîngere a brațului care o făcuse aproape să țipe, sanitarul o opri să vorbească.

— Prezentați permisele! continuă polițistul, vizibil satisfăcut și convins că-i va merge ușor. Mi se pare că nu sînteți în regulă nici cu hîrtiile. Arătați toate actele. Haideți o dată, că n-am timp!

Scoase carnetul de procese verbale.

Klim Lara continua să tacă. La un moment dat, Riana simți că strînsoarea brațului slăbește, apoi că e slobodă. În aceeași clipă, trupul lui Klim se pusese în mișcare, ca împins de un resort interior. Femeia îi aruncă o privire și se cutremură. Ochii lui păreau două lame de oțel, gata să taie. Cu pași egali, negrul înainta spre polițist. Mișcările lui lente, dar sigure, se desfășurau ca purtate de o forță irezistibilă, de parcă un munte ar fi luat-o din loc, pentru a strivi o gînganie aflată la picioarele lui. Klim nu avea nici revolverul și nici bastonul de cauciuc al polițistului — era cu mîinile goale — dar venirea lui părea întruchiparea unei mînii fără seamăn.

Polițistul simțise și el totul. Se îngălbenise dintr-o dată și pentru cîteva clipe rămase pe loc, paralizat. Strada era pustie. Sanitarul ajunse în dreptul lui. Carnetul îi scăpă polițistului din mînă.

— Pleacă! răsună glasul lui Klim.

Brusc omul ordinei își regăsi mobilitatea. Făcu un salt în lături, îngăimă ca o justificare: „Ai să vezi tu!" și se mai opri o dată, apoi se îndepărtă repede. Înainte de a coti colțul, îl văzură împleticindu-se de cîteva ori. În urma lui, praful se ridicase într-o ceață gălbuie...

Cît de nerăbdător era Klim să se revadă la Stanby! Acum știa că în restul țării nimic nu se schimbase. Apăsarea era mai grea ca niciodată; colonialiștii încleștau aprig grumazul celor sărmani,

iar violența discriminării rasiale nu avea limite. Africa de Sud rămăsese aceeași închisoare a popoarelor. Dar poate că acolo, la Stanby, unde mai pîlpîia ultima lui nădejde, lucrurile se schimbaseră.

ZAMURGUL

Coborî scara trenului cu pas ușor. Din centru venea vuiet puternic de glasuri... Porni într-acolo. Oare speranțele lui aveau în sfîrșit să se împlinească? Dacă Stanby va da pilda, o pildă mare, răscolitoare? Poate că totuși...

Pe drum, căuta să vadă chipul nou al oamenilor, schimbarea unor lucruri cunoscute, dar nu descoperi nimic.

Întîlni o femeie pe care o vindecase de tifos. Vestea pe care i-o dădu îl tulbură adînc. Greva izbucnise și Clark Burton pusese supraveghetorii și paznicii să tragă în muncitori. Nestrămutați în hotărîrea lor, aceștia ocupaseră fabrica. Acum se desfășura în oraș o mare demonstrație populară în sprijinul greviștilor, condusă de cîteva organizații sindicale și susținută de ligă.

Sanitarul porni în goană într-acolo.

Coloana se desfășura largă, impunătoare, ca în ziua boicotului din ajunul negrizării. Parcă o oglindă uriașă se întorsese în timp, spre neuitatul marș în direcția minelor Harley. În fruntea manifestației erau mai toți oamenii de atunci. Klim se amestecă în mulțimea lor dîrză.

— Trăiască frații noștri de la fabrica de textile! răsună o voce.

Sute de glasuri îi răspunseră:

— Trăiască!!

Demonstranții înaintau impetuoși, de nestăvilit în avîntul și hotărîrea lor... Mibola, muncitorul de

la lucrările de drumuri, simți cel dintîi ropotul cailor. Puse urechea la pămînt ; ridică brațele în semn de avertizare. Kompe se întoarse și strigă :

— Treceți printre cai.

Vorbele lui merseră din gură în gură, parcă prin posturi de veghe. Klim auzea și el galopul cailor. Se împletea cu mersul coloanei. Apoi, în cealaltă parte a bulevardului, bătură puternic copitele cailor. Piepturile lor creșteau tot mai aproape, într-un adevărat zid.

O tremurare surdă trecu printre manifestanți. Venea poliția călare din Keaven. Poliția aceasta, alcătuită din albi și din negri, sosea la chemarea lui Burton !

Tropotul bătea acum îndesat și repede. „Asupritorii rămăseseră la fel de cruzi" — îi fulgeră prin minte sanitarului.

Se lupta să ajungă cît mai în față. Voia să înfrunte bicele și pistoalele polițiștilor. Se zbătea între două femei trupeșe și striga :

— Lăsați-mă ! Lăsați-mă ! Le arăt eu lor !

Acum începea să-i fie tot mai limpede că numai aci, în prima linie a luptei, era scăparea. Opresorii nu puteau fi învinși prin răscoliri sufletești, oricît de adînci. Războiul de eliberare al africanilor se hotăra în bătălii reale, aprige, pline de sacrificii. O bătălie sau alta putea fi pierdută, dar victoria finală, la capătul tuturor bătăliilor, nu putea fi decît a poporului.

Trecu în sfîrșit de cele două femei și se pomeni în frunte, alături de Kompe, de Tather, de Mibola, de Kalu, de Kamingtone, de Bill. Se simțea mai aproape de ei decît oricînd altădată.

Privi spre rîndul călăreților. Alături de polițiști îl recunoscu pe Richard Mackenzie și pe oamenii lui. De data aceasta, forța represivă era mult mai puternică decît în ziua boicotului. Mînerele bicelor străluceau argintii.

Kalu se aruncă enormă spre picioarele cailor. Klim văzu fălcile încleștate ale polițiștilor și ochii

lor tulburi. Trăgeau caii de zăbală, amenințau cu bicele, cu pistoalele.

— Trăiască sindicatul! Trăiască liga! se auziră strigăte.

Klim alerga zbuciumat, cuprins de vîrtej. Doar Tather mergea cu un calm de necrezut, pe trotuar.

Ajunseseră într-o mare piață. Rîndurile se învălmășiră și pancartele cu inscripții de luptă se plecau ca niște sulițe. Privirile se întretăiau ca săbiile. Un cal nechează prelung și sălbatic; apoi se sperie și porni în galop, drept spre Kalu, care voi să-l prindă de frîu; polițistul o lovi cu biciul peste față, cu atîta putere, încît din obrazul ei sîngele țîșni șuvoi.

Se auzi o hărmălaie furioasă a glasurilor. Klim văzu că tulpanele zboară în sfîrcurile de bici. Caii se opinteau sforăitori și, deodată, întrepătrunderea frontului se adînci, prin izbituri și ciocniri oarbe. Pistoalele pocneau scurt și des. Brațele se ridicau în apărare. De pe obrajii unor tineri curgea sîngele șiroaie.

Cete mari se repezeau între golurile lăsate de burțile cailor. Mînerele de argint ale bicelor licăreau în roată mare, peste creștetele cirlionțate. Polițiștii urlau și loveau scurt, cu năduf.

Speriat, un cal se lăsă pe burtă. Polițistul sări în picioare, dar se trezi în fața lui Klim, care se repezi la el cu atîta impetuozitate, încît îl trînti pe caldarîm. Sanitarul se aruncă spre alt cal. Un glonte îi vîjîi pe la tîmplă. Lovea cu o singură mînă, cu cealaltă își ținea geanta, cu o încordare de oțel. Dobîndise parcă o forță nouă, înzecită, de neînfrînt.

Se auzi un urlet de durere. Biciul lui Richard Mackenzie lovise cu sete obrazul unei fete; o mirare imensă se căscă în ochii ei; o podidiră lacrimile; nu rămase însă pe loc, ci alergă mai departe, cu pieptul plin de broboane de sînge.

Același bici nimeri apoi obrazul lui Robert Tather. Hiena brună duse mîna spre pistol și ochi spre medic. Scînteierile urii îi scăpărau în priviri.

Calul i se poticni însă de o piatră a drumului şi arma îi scăpă.

Klim voi să se năpustească spre gîtul lui Mackenzie cu ardoare nebună, dar în învălmăşeală se trezi dincolo de cordonul cailor.

Încăierarea se înteţea. Manifestanţii răspundeau aprig loviturilor. Paznicii începură să tragă din plin ; o ploaie de pietre le răspunse.

Deodată se auzi zgomot greu de şenile. Două tancuri îşi făcură apariţia.

Poliţiştii şi paznicii, care se retraseră repede în locuri bine ferite, aveau acum de partea lor o forţă hotărîtoare.

Mitralierele din turele intrară în acţiune, nimicitoare. Secerau oamenii jur împrejurul lor. Pe alocuri grupuri izolate de manifestanţi continuau să reziste cu disperare.

O sticlă cu benzină, aruncată de un demonstrant ca o grenadă, zbură prin aer, nimerind unul dintre tancuri. Izbucni o vîlvătaie uriaşă de flăcări, urmată de explozii cutremurătoare.

Un tanc fusese scos din luptă, dar celălalt continua să mitralieze. În piaţă, care devenise teatrul unui uriaş carnagiu, nu mai rămăsese nici un om în picioare. Mitraliera ciuruia trupurile răniţilor, în timp ce mulţi demonstranţi îşi găsiseră adăpost în curţi şi pe străzile laterale.

În Klim se ridica o vijelie ; nu-şi mai amintea prea bine ce a făcut în faţa rîndului de poliţişti albi şi negri, dar din vălmăşagul tulbure vedea parcă iarăşi picioarele prelung săltate ale unui cal în spume, care necheza peste creştetul lui şi pornea spre ceata unor fete ; se risipeau ca un stol speriat. Apoi, mitraliera începea să ţăcăne sinistru şi le culca pe toate la pămînt.

* * *

Ce mai rămînea din marele lui gînd ? Reuşise să schimbe măcar cu o iotă cugetul asupritorilor ?

Destine omeneşti izolate se cutremuraseră în urma înnegririi. Clark Burton, Mackenzie şi poliştii lor rămîneau însă, ca şi altă dată, de o parte, iar muncitorii şi toată sărăcimea, de partea cealaltă. Stanby nu izbutise să se ridice la o viaţă nouă, mai dreaptă.

Marele gînd al lui Klim Lara cobora în amurg greu...

ÎNVĂLMĂŞEALA

În zilele acestea, ca şi în cele care urmaseră boicotului, casa Rafiei deveni un mic lazaret. Răniţii zăceau pe rogojini, întinse pe jos, iar Klim aducea din oraş medicamente şi îi îngrijea. Rafia îi ajuta pe măsura puterii şi priceperii ei. Alerga de la unul la altul, ba să schimbe un pansament, ba să facă o frecţie, ba să aducă un pahar cu apă cerut cu voce stinsă.

În aerul mirosind a medicamente, strigătele unei femei care îşi chema mereu, în febră, bărbatul, se amestecau cu gemetele din somn ale unui copil rănit la cap, cu răsuflarea grea a unui bolnav care nu mai avea mult de trăit.

În seara celei de a cincea zile după manifestaţie, Rafia căzu şi ea bolnavă, doborîtă de munca istovitoare. O criză grea de tuse, care ţinu multă vreme, o lăsă lividă şi fără putere. Klim îi făcu o injecţie întăritoare şi o opri să mai coboare din pat.

De altfel, lazaretul era pe cale să fie lichidat. Din cei cincisprezece bolnavi, cîţi fuseseră la început, nu mai rămăseseră decît doi, alţi doi muriseră, iar ceilalţi fie că se vindecaseră, fie că fuseseră luaţi acasă de rudele lor.

Klim veghe toată noaptea la căpătîiul Rafiei. O mîngîie ca pe un copil.

Dimineața cînd trebuia să se ducă, ca întotdeauna, la spital, rugă pe o vecină să aibă grijă de ea și de cei doi răniți. Porni apoi în grabă.

Cînd se apropie de clădirea albă, impunătoare, deosebi pe balcon o ciudată învălmășeală de oameni. Tumultul glasurilor răzbătea pînă la el. La ușa spitalului, un medic negrid voia să dea afară un bolnav negru, pe care Klim îl cunoștea. O soră protesta vag, fără să aibă curajul să intervină deschis. Medicul se răstea, furios :

— Nu-ți convine să stai alături de ai tăi? Atunci du-te acasă. Duhoarea voastră îi îmbolnăvește pe ceilalți !

Sanitarul nu înțelese prea bine ce s-a întîmplat, dar interveni îndată :

— Domnule doctor, asta nu-i o purtare față de suferinzi ! Lăsați bolnavul să se întoarcă în salon. Acolo e locul lui.

Vorbea liniștit, cu o voce fermă, care impunea respectul.

— Auzi cine-mi dă mie lecții de medicină ! se răți doctorul.

— De omenie, nu de medicină ! îndrăzni acum și sora, încurajată de prezența lui Klim.

Medicul ridică glasul :

— Inegalitatea dintre negrii și negrizi este o realitate — și vom ști s-o impunem !

Între timp, bolnavul se strecurase înapoi în clădire.

În holul principal, forfota era de nedescris. Bolnavi, medici, surori se agitau și strigau, alergau dintr-o încăpere într-alta.

— Ne dau afară din saloanele centrale ! Ce ticăloșie ! striga un negru.

După extinderea procesului de negrizare, bolnavilor albi li se rezervase un mic pavilion, iar negrizii și negrii fuseseră grupați laolaltă, în paturi

alăturate. În cursul nopții, o serie de medici și bolnavi negrizi, nemulțumiți de această hotărîre, puseseră pe brancadieri să evacueze pe negri din saloanele mai bune, pentru ca dimineața despărțirea dintre negrizi și negri să fie un fapt împlinit.

Așa se stîrnise tumultul.

Klim strînse un grup de sanitari, brancardieri și surori, împreună cu cîțiva medici pe care îi știa oameni de suflet. Împreună hotărîră că bolnavii negri trebuiau aduși înapoi, alături de negrizi.

Se împărțiră pe sectoare și curînd, printre oamenii tulburați, începu să se vadă efectul măsurilor luate. Brancardele readuceau pe bolnavii gravi în paturile ocupate mai înainte. Alții reveneau sprijiniți de cîte un sanitar sau o soră.

Cursul nou al mișcării bolnavilor se impuse atenției tuturor și mulți i se alăturară.

— Înapoi, la locurile voastre! se auzi o voce limpede de fată.

Klim fugea dintr-o încăpere într-alta, neobosit, sfătuind pe oameni cum să procedeze. Uitase de noaptea nedormită lîngă Rafia și nu mai avea alt gînd decît să pună capăt faptei inumane.

Mișcarea negrilor continua, prin ganguri și pe scări, cu opinteli și îndemnuri de curaj.

Deodată, toată această mișcare fu oprită. În spital năvăliră polițiștii, chemați de medicul rasist pe care-l înfruntase Klim. Restabiliră separația, cu toată brutalitatea; cîțiva bolnavi negri, care încercară să se opună, fură zvîrliți în stradă.

Pe alocuri se auzeau izbucniri răutăcioase:

— Nu mai putem scăpa de voi! Vă credeți deopotrivă cu noi, zdrențăroșilor!

Klim îi sprijinea pe bolnavii cu fețele palide și răsuflarea pripită. Întîlni iar medicul care chemase poliția.

— Nimeni nu ne va putea impune să fim egali cu negrii! îi strigă acesta în față.

FRĂMÎNTĂRI

Întîmplările din spitalul unde lucra Klim provocară discuţii înverşunate.

Un număr covîrşitor de albi se înnegriseră, iar cei rămaşi cu pielea albă nu mai erau de loc siguri că-şi vor păstra epiderma imaculată. Dacă la început albii partizani ai apartheidului tratau pe negrizi ca şi cum ar fi fost negri, acum perspectiva înnegririi îi făcea să judece altfel lucrurile. Mulţi din ei se gîndeau că dacă vor fi mîine negrizi, nu le va plăcea de loc să fie identificaţi cu marea masă a oamenilor de culoare.

„Demnitatea Albă" — organul de presă al rasiştilor din Stanby — îşi schimbă numele, căci dacă ar fi fost să se mulţumească cu cititorii rămaşi albi, ar fi însemnat să dea faliment. Acum se numea „Intransigentul" — deşi la drept vorbind nimeni nu ştia prea bine despre ce intransigenţă putea fi vorba. În orice caz, ziarul porni o campanie furibundă împotriva a ceea ce numea „integrarea" negrilor şi negrizilor, iar acţiunea iniţiată de Klim la spital fu declarată o infamie. Poliţia era felicitată pentru intervenţia ei, care restabilise separaţia dintre negri şi negrizi în saloane ; cît despre albii din spital, acum erau atît de puţini, încît li se rezervase un singur salon.

Nepoata lordului, doamna Whiteley, îşi revenise din nebunie. Propovăduia ideea că negrizii nu pot fi în nici un caz confundaţi cu negrii, întrucît nefericirea unei boli nu ar avea nimic de-a face cu inferioritatea unei rase. „Boala înnegririi — spunea ea — îşi va găsi pînă la urmă vindecarea, dar negrii vor rămîne negri ! Fraternizarea negrizilor cu negri este o crimă..."

Desigur, „integrarea" nu era uşor de combătut. Negrizii semănau cu negrii în ce priveşte un atribut rasial esenţial : culoarea pielii şi uneori trebuia să observi multă vreme un alb înnegrit pen-

tru a-l deosebi de un negru ; şi mai greu era să deosebeşti un negrid de un mulatru. Cu toate acestea, diferenţierea putea fi făcută, căci în afară de înnegrirea pielii, negrizarea nu determina şi modificarea celorlalte atribute rasiale.

„Intransigentul" veni în această privinţă în ajutorul cititorilor săi. Publică îndrumări precise şi foarte amănunţite care permiteau recunoaşterea înnegriţilor, deosebirea lor de negri. Ziarul îndemnă pe negrizi, cel puţin pe „cei mai respectabili dintre cetăţenii negrizi" să evite orice amestec cu negrii, să frecventeze localuri separate, să adopte o atitudine exclusivistă, să se abţină de la orice manifestare care ar fi putut să ducă la confundarea lor cu negrii. Articolele de fond ale ziarului purtau titluri emfatice : „Pentru onoarea şi cinstea negrizilor", „Drepturile negrizilor să fie respectate !", „Înainte de toate — separatism", „Salarii echitabile pentru munca negrizilor", „Albi, veniţi alături de noi !", „Albi ! Negrizii sînt fraţii voştri... !"

Represiunea sîngeroasă împotriva marii demonstraţii îi încuraja pe rasişti. Aveau forţa de partea lor, şi nu mai voiau să dea nici un pas înapoi. E adevărat că la demonstraţie nu fuseseră departe de înfrîngere ; dacă şi al doilea tanc ar fi fost scos din luptă, muncitorii ar fi învins, aşa cum învinseseră la boicot. Dar împilatorii erau hotărîţi ca, în alte împrejurări, să cheme în ajutor şi armata, pentru a zdrobi astfel de răzmeriţe.

Îşi aminteau, cu îngrijorare, de înmormîntarea care avusese loc a doua zi după demonstraţie. Cortegiul acela uriaş, căruia i se alăturară întregi cartiere ale oraşului, chiar şi bătrînii, schilozii şi copiii, dovedea că poporul nu depusese armele. Mii şi mii de oameni defilaseră, tăcuţi dar hotărîţi, pe principalele artere ale oraşului, pentru a-şi afirma voinţa de a face ca dreptatea şi omenia să triumfe pînă la urmă.

Procesul negrizării continua să progreseze cu o rapiditate tot mai mare. În oraş nu mai rămaseră

curînd decît vreo două sute de albi, care își considerau și ei soarta pecetluită.

„Peste o lună — nici un alb în Stanby!" își intitulă într-o duminică „Intransigentul" articolul de fond. Acesta cerea să se pună capăt „discordiei dintre albi și negrizi", avertiza asupra „necesității adaptării elitei orașului la noua situație" și conchidea peremptoriu: „Ne trebuie noi legi, o nouă barieră rasială în calea ofensivei băștinașilor!" Ziarul supunea Liga Antisegregaționistă și mai ales pe doctorul Tather celor mai violente atacuri, reamintind din nou accidentul cu bolnava decedată în cursul operației. Liga răspunse tipărind manifeste în care noua separație era denunțată ca o monstruozitate, iar Kamingtone scrise epigrame de o ironie usturătoare, care făcură repede ocolul orașului.

În ce-i privește pe guvernanții din Pretoria, ei erau puși în grea încurcătură. Legile rasiale nu permiteau ca oameni cu pielea întunecată să dețină funcții de răspundere. Un timp, albii care ocupau asemenea funcțiuni erau înlocuiți cînd se înnegreau. Înlocuitorii lor, fie că erau din Stanby, fie că erau aduși din altă parte, se înnegreau însă și ei. De altfel, în ultima vreme nici un alb nu mai voia să se mute în Stanby, indiferent de funcția și salariul care i se ofereau. Această situație provocă o stagnare a funcționării instituțiilor, ceea ce determină, pînă la urmă, o încălcare tacită a legii. Negrizii fură lăsați în posturile lor (așa s-a întîmplat chiar cu judecătorii, notarii și ofițerii din poliție).

Organele centrale priveau cu răceală și dezgust fenomenul, considerat drept o anomalie și o rușine. Desigur, în cazul unor mișcări populare ca cea prilejuită de greva de la fabrica de textile, aveau să sprijine și pe viitor poliția din Stanby, așa cum făcuseră încuviințînd intervenția poliției din Keaven. Cu toate acestea, negrizarea le apărea ca o boală stranie. Nu o puteau însă admite nici măcar

din acest punct de vedere, pentru a nu compromite principiile de guvernare ale Republicii Sud-Africane. Într-o foaie duminicală din Durban, unul dintre cei mai cunoscuți gazetari rasisti propunea o măsură extremă :

„Cînd am auzit că primul om (ce fel de om poate fi acesta ?) din Stanby s-a înnegrit, am crezut că sînt victima unei farse proaste. Mi-am închipuit că vestea nu poate fi altceva, decît un fel de joc poznaș al măștilor albe și negre, ca în faimoasa piesă a doamnei Pearce, care acum zece ani făcea haz pe socoteala acestei inversiuni și scotea efecte de scenă comică prin calambururi deșănțate. Am fost de acord atunci cu procesul care s-a făcut doamnei Pearce care, de altfel, a pus în apărarea ei atîta spirit ironic, încît l-a obligat pe procuror să recunoască lipsa de umor a instanței.

Credeam că evenimentul de cronică veselă al înnegririi unui alb la Stanby nu va lua proporția unei drame. Soseau însă de acolo mereu alte vești ; cazurile de înnegrire se înmulțeau. Nu-mi venea să cred, deoarece o simplă farsă nu poate atinge amploarea unei neruşinări colective.

Dacă la început am fost tolerant față de această inversiune de coșmar și am crezut că ea nu poate fi apreciată decît ca o curiozitate, un fapt divers, acest fapt a început să crească în mod neașteptat. Amploarea anomaliei a pus acolo în cumpănă însăși principiile sacre ale apartheidului. Evenimentele au provocat o psihoză nenorocită și astăzi normele de viață sînt puse în discuție ca și cînd temeiul lor ar fi șubred, îndoielnic. Se caută alte norme, care nu sînt ușor de găsit. Față de consecințele unei asemenea prăbușiri a sfintelor noastre drepturi, trebuie să ne gîndim la măsuri extreme. Nu șovăi de loc cînd scriu că nu există decît o singură soluție pentru orașul înnegrit Stanby : o bombă atomică. Fie ca nerorocirea să se transforme într-o trîmbă purificatoare a dezintegrării nucleare."

ÎNTRUNIREA

În aceste zile, Clark Burton își recîștigă vocația de politician și, printr-un apel patetic publicat în „Intransigentul", convocă pe negrizii cei mai de vază în sala Taifun, unde își ținea de obicei întrunirile.

Se adunară cîteva sute de persoane, în majoritate oameni bogați și funcționari superiori, mulți dintre ei partizani politici din trecut ai lui Burton.

Venise toată familia Harley, familiile Kröger, Dodge, Rochester, King, Smith, Mamery, Reston, Levingstone, Norman, adică cele mai puternice și avute familii ale orașului, care nu se puteau împăca cu gîndul căderii lor în situația negrilor și se străduiau din răsputeri să convingă instituțiile centrale din Pretoria să acorde un statut special, cel puțin unei părți a cetățenilor înnegriți din Stanby. Strigau pe toate drumurile că ei sînt tot albi, că numai în mod trecător li s-a întunecat pielea, din pricina unei boli ciudate, care se va vindeca desigur și că în orice caz mai existau destule caractere rasiale care să-i deosebească de negri.

Marile familii de negrizi care se adunaseră în sala Taifun cunoșteau starea de spirit din celelalte orașe ale Africii de Sud și se gîndeau mereu la dificultatea păstrării drepturilor cu care se obișnuiseră. Își dădeau seama că este greu să ceară același statut cu al albilor; nu voiau însă să se lase împinși în condiția degradării; erau hotărîte să piardă cît mai puțin din privilegiile lor.

În oraș nu mai rămăseseră decît cîțiva albi: trei pensionari, o domnișoară bătrînă (care pierduse din această cauză în mod definitiv șansa de a se mărita), un profesor și doctorul Tather.

Chemarea lui Clark îi învioră pe negrizii care nu se puteau împăca cu noua lor stare. Credeau în inteligența lui politică, în abilitatea lui, de atîtea ori dovedită.

Homer Reston intră în sală la fel de voios ca de obicei, spunînd, pe jumătate în glumă :

— Nu mă simt de loc negru !

Caracterul exclusiv al acestei adunări fu marcat prin faptul că nu se permise nici barmanului negru de la bufet să rămînă pe culoar, deoarece participanţii voiau să scape de obsesia confundării lor cu negrii.

Domnul Clark Burton se sui la tribună în tăcere. La început nu-l aplaudă nimeni.

Arăta foarte bine, mai prosper ca niciodată, de parcă s-ar fi întors de la mare, ceva mai bronzat decît s-ar fi putut pigmenta dacă ar mai fi fost posesorul unei epiderme albe. Începu să peroreze cu voce joasă, aşa cum făcea de obicei, orînduindu-şi efectele retorice într-o creştere bine calculată. Vorbea, ca totdeauna, evocator, familiar :

— Cînd a venit străbunicul în Transvaal, nu exista nimic prin aceste locuri. Deşi de viţă nobilă, scăpătase ; era sărac, dar îndrăzneţ şi culoarea pielii lui îi dădea dreptul să devină deodată stăpînul acestei ţări.

Cred că nu mai este nevoie să depăn firul întîmplărilor care ne-au îngăduit să întemeiem oraşul Stanby. Negrii erau făcuţi să ne slujească.

În sfîrşit, toate acestea ar fi asigurat viitorul copiilor noştri, dacă nu s-ar fi petrecut fenomenul blestemat al negrizării. Care este cauza lui ? Ne frămîntăm cu toţii s-o aflăm, dar ştiinţa apare cu totul neputincioasă în clarificarea teribilului mister.

Presupunerea că noi am avea în sîngele nostru amestec negru este cel puţin prăpăstioasă şi nu rezistă celei mai simple judecăţi. Totuşi, legile pe care le-am edictat îşi întorc tăişul împotriva noastră, ne ameninţă cu condiţia de inferioritate a negrilor. Este însă clar pentru toată lumea că *de facto* noi nu sîntem în condiţia lor.

Înnegrirea parţială ar fi fost o mai mare calamitate decît înnegrirea totală a oraşului. Acum însă, printre noi nu se mai găsesc decît cîţiva albi, care

n-au nici o însemnătate în conducerea treburilor publice.

Din sală se auziră glasuri nedumerite :

— De ce este preferabilă înnegrirea totală a orașului ? Ce vrei să spui ?

— Ce înseamnă această afirmație ? strigă Louis Norman, de origină belgian.

Clark schiță obișnuitul său gest de liniștire, foarte înalt și grav, cu care reușea să impună tăcere chiar celei mai agitate adunări electorale.

— De ce spun că pentru noi înnegrirea totală a orașului este preferabilă ? Să presupunem că s-ar fi înnegrit numai o parte din noi. Ce s-ar fi întîmplat ? Conflictele dintre negrizi și albi s-ar fi perpetuat la nesfîrșit. Ați fost martorii evenimentelor dramatice care au scindat societatea noastră în prima perioadă de înnegrire, deoarece în mijlocul comunității orașului membrii ei se diferențiaseră și se bucurau de alt regim legal, ceea ce a dus la o ostilitate profundă, la ciocniri violente între oameni în fond de aceeași condiție socială. Amintiți-vă de tragedia familiei Parker ! Soția tînărului Parker nu-l părăsise după înnegrirea lui ; dimpotrivă, îl însoțea pretutindeni și accepta resemnată noua situație. Văzîndu-i pe stradă împreună, fratele ei, Winston, se repezise la Parker, înjurîndu-l, cerîndu-i să-i lase sora în pace și să se resemneze la condiția lui nemernică de negrid. Orice om cu mintea întreagă nu poate judeca altfel gestul soției sale decît ca o neghiobie, un fel de obișnuință, pe care din demnitate ar trebui s-o refuze. Protestul lui Parker îl scoase din sărite și, în culmea enervării, îl pălmui. Parker îl privise năucit cîteva clipe ; răsturnarea din minte a tuturor rosturilor lui de pînă atunci îl zgîlțîise zile întregi, ca un frig rău ; gestul lui Winston însemna pentru el picătura de apă care face ca paharul plin să se reverse. Aproape lunatic, scosese revolverul și-l împușcase.

Vă amintiți ? Cîte tragedii dintr-acestea au existat ! Cîte cămine s-au destrămat ! Cîte prietenii

au fost zdruncinate! Cîți oameni au trecut prin crize sufletești îngrozitoare!

Dacă un psiholog sau un romancier ar avea timp și s-ar ocupa de diversitatea ciudată a tuturor manifestărilor din ultimele luni ar ajunge să sondeze profund sufletul oamenilor, aruncați dintr-o dată într-o nemeritată stare de inferioritate.

În sală se auziră exclamații de aprobare.

Clark Burton continuă:

— Treptat, discordia a încetat. Tensiunea a scăzut, chiar cei rămași albi înțelegînd ce soartă îi așteaptă. Cauza necunoscută care a determinat înnegrirea ne-a tratat în mod egal (Clark pronunță ultimele vorbe cu ironie rece). Conflictele individuale dintre noi au încetat în momentul în care au încetat și diferențele. Soții s-au împăcat cu soțiile, părinții cu copiii, frații cu surorile. Dintr-un punct de vedere, ne-am întors la condiția dinainte de negrizare. Din unghiul de vedere al legilor țării, noi am decăzut din unele drepturi politice și civile, pe care le aveam înainte. Se pune însă o întrebare: dacă nimeni nu îndrăznește să vină în orașul Stanby, atunci cine va exercita aceste drepturi, dacă nu tot noi? De altfel, precum știți, s-au și făcut unele excepții, impuse de necesități.

Se auziră aplauze timide.

— De fapt, prin bogăția și influența pe care o avem în oraș, nu se poate spune că am pierdut controlul autorității. Toate aceste fapte conduc la necesitatea edictării unui regim special pentru negrizi, care să mențină, în linii mari, tradiția privilegiilor noastre. De aceea, va trebui să cerem parlamentului din Capetown și guvernului din Pretoria votarea unei legi speciale, aplicabile numai în cazul nostru. Nu ne putem lăsa excluși din viața publică. Nici nu trebuie să lăsăm ca negrii și oamenii de culoare — adică cei inițial de culoare — să dobîndească toate drepturile. Dacă în ultimele luni s-au făcut abuzuri în favoarea lor, ele trebuie anulate. Să ne perfecționăm în recunoașterea negrizilor, în diferențierea lor față de masa negrilor.

Să perpetuăm segregaţia dintre albi şi negri, într-o segregaţie dintre negrizi şi negri!

— E o idee mare! răsună o voce din sală.

— Trebuie să procedăm cu toată dibăcia, continuă vorbitorul, pentru a recîştiga locul ce ni se cuvine, ţinînd seama că albii din celelalte oraşe nu sînt prea dispuşi să gîndească dincolo de sfera prejudecăţilor lor. Să le dovedim că sîntem severi şi necruţători cu negrii, că n-am scăpat frînele din mînă. Să punem la loc afişele de la marginea şoselelor, scoase în ultima vreme: „Feriţi-vă de băştinaşi!"

Ted Borgman a lansat la o întrunire electorală lozinca mincinoasă: Negrizii sînt negrii! Noi ştim că nu-i aşa. Să o înlocuim prin lozinca noastră: Negrizii nu sînt negrii! Acesta-i adevărul!!

— Bravo, Burton! se auziră în sală mai multe strigăte.

— Negrii nu trebuie să ajungă să aibă aceleaşi drepturi ca şi noi! spuse cineva.

Se stîrni rumoare. Fiecare voia să-şi expună punctul de vedere. La un moment dat, din fundul sălii veni spre tribună un bărbat foarte vînjos, cu trăsături aspre, parcă dăltuite în lemn; toată lumea îl cunoştea: era Richard Marckenzie. Avea o voce nemaipomenit de răsunătoare, atît de răsunătoare, încît ar fi putut să întoarcă din drum o turmă întreagă. Cînd vorbea, pieptul i se cutremura. Se urcă pe podium, alături de Clark Burton şi se adresă negrizilor:

— Ce se va alege din bunurile pe care le-am agonisit, din păşunile şi din turmele noastre, din întinsele noastre ferme? Bogăţia noastră nu va mai avea nici un temei, dacă nu o vom apăra prin forţa legii împotriva mulţimilor. Trebuie să ne zbatem pentru a obţine din partea forului legislativ un drept superior raselor care ne înconjoară. Sînt unii, ca de pildă milosul doctor Tather, care în ceasul acesta tragic vor să ne dea cu aghiasmă pe la nas. Cu procesul pe care a vrut să mi-l intenteze i s-a înfundat, dar nu se lasă el aşa uşor.

Cîteva cucoane sentimentale s-au înduioşat de soarta negrilor. Să nu ne pierdem capul. Aţi uitat cum au cucerit pionierii albi privilegiile de care ne-am bucurat? Dacă bunicul meu n-ar fi tras în orice băştinaş care-şi lăsa vitele pe păşunile lui, aş mai fi fost eu cine sînt?

— Ai fi fost un pîrlit, Mackenzie! strigară cîţiva.

— M-ar fi atins pe la nas coada murdară a oricărei bivoliţe şi negrii m-ar fi tratat ca pe unul de-ai lor.

Cîteva grupuri de crescători din fundul sălii, care veniseră cu Mackenzie, se pregătiseră dinainte să-l aţîţe la fiecare vorbă, ştiindu-l foarte arţăgos. Făceau o hărmălaie grozavă; se băteau pe umerii laţi, şi palmele pocneau ca bicele; se îmbrînceau amuzaţi de cuvîntarea lui Mackenzie, care li se părea foarte elocventă. În mintea lor nu exista decît o singură lege: să stea cu biciul la spatele celor de culoare, să lovească şi să poruncească. Nu voiau în ruptul capului să creadă că sînt de acelaşi soi cu negrii. Erau încă bogaţi şi puternici; purtau bicele la cingătoare şi aveau mereu carabinele la îndemînă.

Mackenzie se încinsese şi limbuţia lui răspicată şi brutală le plăcea grozav acestor crescători aspri şi bătăioşi. Acum spunea:

— Foarte bună a fost propunerea lui Clark; să cerem forului legislativ din Capetown o lege specială pentru noi. Iar pistoalele să le ţinem mereu încărcate, pentru ca la nevoie să ne facem legea noastră. Bine a zis Burton: Negrizii nu sînt negri! Aşa-i băieţi? (îi privi pe crescătorii din fundul sălii cu subînţeles).

Cei cărora li se adresase plesniră palmele în aşa fel, încît aplauzele lor sunau ca nişte detunături. Strigau răguşit, gata de harţă. În privirea lor licărea o pornire veche, care le aprindea sîngele. În savanele verzi, puteau trage în oricine i-ar fi stînjenit să stăpînească pămînturile răpite în trecut triburilor, de la cursul fluviului Limpopo pînă la Capul Bunei Speranţe.

Mackenzie vorbi și mai înverșunat:

— Dacă parlamentul de la Capetown nu este de acord cu cererea noastră, tot nu ne vom lăsa înfrînți. Nu, domnilor, pentru nimic în lume nu vom renunța la ce-i al nostru.

Iar cu prietenii negrilor, de teapa lui Tather, Bold și Kamingtone, ne vom răfui noi, mai curînd chiar decît se așteaptă. Comisia de anchetă a medicilor l-a absolvit pe doctor de orice vină. Noi nu-l iertăm nici pe el și nici pe tovarășii lui.

Această afirmație ridică în sală un val înalt de glasuri. Hărmălaia tălăzuia pe crestele unei furtuni gigantice.

— Jos cu ei! strigă un crescător de vite.

— Negrizii nu sînt negri! îi răspunse din față un alt glas.

MISIUNEA LUI EDUARD SHAW

După nenumărate cereri, guvernul sud-african numi o comisie de biologi, antropologi și medici pentru a studia cauzele și remediile înnegririi. Drept conducător al acestei uriașe caravane științifice fu desemnat profesorul dr. Eduard Shaw, o somitate din Capetown, savant cu multe decenii de cercetări în urma lui.

La început nu-l mulțumi această numire de sacrificiu, deoarece gîndul înnegririi îl dezorienta și nici nu voia să-și riște renumele într-o încercare a cărei reușită era atît de îndoielnică. Dar, după ce chibzui îndelung cu privire la șansele acestui studiu dramatic, îi surîse gloria unei victorii unice.

Ceru guvernului o alocație suplimentară, pentru a se putea înfățișa pe cîmpul de luptă înzestrat cu cele mai moderne, cu cele mai perfecte mijloace.

Shaw era un savant foarte prevăzător și autoritar. Înalt și puternic, peste pieptul lui de Hercule

flutura o barbă stufoasă şi roşcată. Vocea tunătoare se făcea auzită prin toate coridoarele institutului unde lucra. Vorbi ziariştilor ca un adolescent care păşeşte pe terenul unei aventuri pline de riscuri fantastice.

De fapt, se străduia să pregătească intrarea în Stanby în felul cel mai precaut, pentru a nu-şi supune personalul la nici un risc. În ultima vreme, avea visuri urîte ; măşti negre, cu ochi mari holbaţi, făcuţi din var, scurşi în spumă, îi apăreau în zori înainte de a se trezi. Ethel, soţia lui, îi spuse că se zvîrcoleşte în somn, de parcă s-ar fi luptat cu o forţă potrivnică şi înverşunată.

Shaw se apucă să studieze cele mai importante lucrări apărute în lumea întreagă tratînd despre pigmentarea pielii, despre nenumăratele boli care duceau la decolorarea sau colorarea, într-o nuanţă sau alta, a epidermei.

Acordă o mare atenţie mijloacelor care i-ar fi putut feri de înnegrire. În felul cel mai strict logic, Cobbé, asistentul său, un tînăr foarte înzestrat, îi spuse :

— Toate măsurile pe care le luăm noi n-au nici un temei ştiinţific. Plecarea noastră la Stanby are drept scop tocmai stabilirea cauzelor care au determinat înnegrirea. Pentru ca măsurile noastre împotriva înnegririi să fie folositoare, ar fi trebuit să cunoaştem dinainte pricina. Păcat că trebuie să riscăm noi înşine atît de mult !

Shaw se enervă :

— Bine, Cobbé, este foarte adevărat ceea ce spui tu. Dar de ce crezi că nu ne putem apăra în nici un fel împotriva înnegririi ? Vom căuta să luăm astfel de măsuri, încît să ne apere, indiferent de natura fenomenului. Poate că e produs de anumiţi agenţi patogeni. Dacă este aşa, trebuie să ne ferim de aceşti agenţi.

Gîndeşte-te că oraşul are o aşezare foarte ingrată ; se află între deşert şi savane. Este un oraş de extremă. De unde ştii că deşertul n-a determinat,

din cauza marilor variaţii de temperatură şi umiditate, condiţii favorabile pigmentării ?

— Ce fel de condiţii ? întrebă Cobbé.

— Nu ştiu încă. Noi trebuie să le aflăm.

Profesorul pregătea caravana cu sîrguinţă. Nici pentru o expediţie în Tartar nu ar fi înzestrat-o cu atîtea mijloace de apărare. Maşinile caravanei arătau ca nişte arici. Vehiculul din faţă era înzestrat cu un dispozitiv foarte înalt, alcătuit dintr-o combinaţie de plase metalice, care erau de fapt antene emiţătoare de radiaţii sterilizatoare, şi un sistem de pulverizatoare, menite să purifice de asemenea mediul înconjurător. Membrii comisiei erau echipaţi cu costume speciale ; purtau măşti anume confecţionate. Întreaga caravană avea o înfăţişare nemaivăzută, asemenea unei corăbii care plutea prin deşert, cu pînzele înălţate spre linia noptatică a orizontului.

Bătrînul savant porunci inginerilor să facă un scurt ocol prin deşert, înainte de a pătrunde în zona înnegririi.

Într-o seară, la cîteva zile după plecare, Shaw îl chemă pe Cobbé în cabina lui. Bătrînul învăţat stătea întins pe un divan de piele. Aerul era condiţionat. Îi spuse :

— Cobbé, am cerut ieri oraşului Stanby să ne trimită doi negrizi, pentru a începe studiul chiar aici. Poate că descoperim ceva prin consultarea acestor indivizi şi lămurim misterul de la distanţă. Ce comunicări ne-au venit de acolo ?

Cobbé îi citi cîteva depeşe :

— De curînd a avut loc o adunare politică a negrizilor bogaţi. Clark Burton, fost deputat, a cerut asistenţei să aprobe trimiterea la Capetown a unui proiect de lege prin care se stabileşte un regim special pentru negrizi şi a propus un nou sistem de segregaţie pentru Stanby.

— Bătrînul Aldorp s-a înnegrit ieri seară la ora opt. La ora nouă şi zece minute s-a înnegrit domnişoara Emily Lintrop. În oraşul Stanby n-a mai rămas decît un singur alb : doctorul Robert Tather.

Shaw fluieră a pagubă și-i luă telegramele încă necitite din mînă. Zise :

— Cînd mă gîndesc bine, nu-mi vine totuși să cred că vom rezolva lucrurile de departe. Curînd vom intra în Stanby. Vom avea de furcă cu toată povestea asta odioasă. Mă gîndesc mereu, Cobbé, că s-ar putea să ne întoarcem cu coada între picioare și... nu îndrăzni să rostească cuvîntul care-l obseda.

Visase iar noaptea trecută măști negre, cu ochi albi de var, iar pe Ethel o văzuse într-un colț foarte depărtat al visului său, înaltă și deșirată, străbătînd străzile aproape pustii ale Capetownului ; îi făcea semne palide spre un rîu negru, care se prelingea pe fundul unei albii aproape secate, iar din direcția aceea se năștea și creștea o negură înspăimîntătoare. Nori uriași se apropiară de el, dar în clipa cea mai rea se trezise.

Se duse la geam. Privi în jurul său cu nedumerire, de parcă nu s-ar fi aflat pe drumul pietruit care ducea spre șoseaua construită din greu printre stîncile scunde și roșiatice ale podișului uscat.

Nu-i venea să creadă că stă în fruntea acestor mașini cu înfățișare de libelule gigantice. Dincolo de bornele drumului vedea platoul întins și gol, pînă spre locul unde Luna bătea peste margini albicioase. Visul îi tresărea în minte, șovăielnic și răsturnat în trezie, ca ceva ce n-a fost niciodată.

Cobbé spuse vorba grea, plină de presimțire, care-l obseda pe Shaw, cu toată naivitatea tinereții lui :

— Nici eu nu mă simt în apele mele la gîndul că ne vom înnegri. Dar trebuie să facem acest sacrificiu pentru știință. Priviți în jur ! Ce așteptare gravă a întregului peisaj ! Tăcerea aceasta îmi străpunge inima.

Profesorul privi și el prin geam. Alături de roțile duble ale mașinii, se profilau creturile palide ale nisipului, iar mai încolo, printre bolovanii fărîmicioși, creștea un soi de spini uscați. Seninătatea

cerului se revărsa peste întinderi monotone, aproape moarte, care nu mai aveau nici o margine.

Cobbé se gîndi că pe o întindere mare nu trăiește decît un singur alb, ca pe vremea cînd pămîntul Africii nu fusese călcat decît de europeni răzleți, iar prin aceste locuri nu detunaseră carabinele lor aducătoare de moarte. Îl copleși această viziune și i se făcu teamă. Auzi în sfîrșit vocea savantului, care flutura în mînă una dintre telegrame.

— Cobbé, uite că ne-au răspuns la cererea noastră de a ni se trimite doi negrizi. Îi vom supune unui examen foarte amănunțit. Laboratorul nostru este pe deplin pregătit ?

— Da ! răspunse scurt Cobbé. Trebuie însă să luăm măsuri preventive și să-i izolăm cît mai bine.

Bătrînul nu mai zise nimic. Umerii lui subțiri se plecară peste birou. Se ridicase de cîteva ori de pe divan și se așezase pe scaun ; nu-și mai găsea locul.

Orele treceau foarte greu.

În sfîrșit, megafonul mașinii de comandă porunci pornirea. Înaintarea coloanei stîrni o trîmbă albă și groasă, care se desfăcu pieziș, așezîndu-se asemenea unei site din fire argintii și roșiatice în fața răsăritului mare.

Se apropiau de zona primejdioasă și Shaw porunci ca toată lumea să-și pună măștile.

Zăriră apropiindu-se o mașină.

Erau cei doi negrizi. Se prezentară : Alfred Russel, în vîrstă de șaptesprezece ani, și Harold Munary, în vîrstă de cincizeci și cinci de ani. Amîndoi se înnegriseră în aceeași zi, cam la aceeași oră. Ascendenții lor, pe cît puteau să-și amintească și să urmărească linia filiației, nu avuseseră nici un strop de sînge negru în vine.

Fură primiți cu cele mai mari precauții. Shaw îi salută amabil, dar cu multă circumspecție ; îi invită într-o încăpere sterilizată, fură supuși unui tratament cu raze și li se administră o primenire generală ; hainele cu care veniseră fură aruncate în etuvă. Despărțiți de cercetători prin peretele transparent al cabinei unde erau închiși, cei doi negrizi

răspundeau printr-un microfon întrebărilor care li se adresau din cealaltă parte. La întrebarea :

— Nimeni din orașul Stanby n-a încercat să scape de înnegrire refugiindu-se în altă parte ?

Răspunsul veni :

— Ba da. Cîteva sute de albi au hotărît să se mute din Stanby, dar s-au înnegrit la vreo săptămînă după plecare. După aceea s-au întors, mai ales că nicăieri nu erau priviți cu ochi buni ; albii se temeau să nu fie purtătorii flagelului îngrozitor.

— Care este starea generală a sănătății cetățenilor din Stanby ?

— Nu există nici o diferență între starea sănătății lor de acum și cea dinainte de înnegrire. Aceasta bineînțeles dacă excludem pe cei zdruncinați psihic de negrizare.

În cabina unde fuseseră închiși, celor doi negrizi li se luară toate probele pentru analize. Erau tratați ca doi bolnavi contagioși.

A patra zi, adolescentul Alfred Russel ceru profesorului Shaw să fie eliberați din pușcăria lor princiară și sterilizată. Bătrînul învățat îi rugă să fie slujitori nobili ai științei și să mai îndure o scurtă bucată de vreme privațiunea de libertate.

Mașinile intrară în Stanby. Se mișcau ca un cîrd de păsări fantastice.

În piața centrală fură primiți de un grup de negrizi din înalta societate, care salutară apropierea lor prin strigăte de bucurie. Pe o pancartă purtată de doi vlăjgani sta scris, cu litere mari :

NEGRIZII NU SÎNT NEGRI !

Primarul, un negrid gras și impunător, neconsolat de evenimentele petrecute, le ținu o scurtă cuvîntare. Așteptau din partea comisiei de savanți salvarea ! În curînd vor începe ploile și poate că acest eveniment îmbucurător va avea și el vreo înrîurire asupra pielei lor.

Bătrînul Shaw îi răspunse cu mare prudență, făgăduind că va face tot ce va fi omenește posibil.

Comisia își începu activitatea. Întinse la marginea orașului, cam în dreptul locurilor unde se sfîr-

şea cartierul Pompelor, o gigantică instalaţie de detecţie şi de colectare a impurităţilor. Shaw circula dintr-un loc în altul, ca un general pe cîmpul de bătălie.

Compararea analizelor a sute de cetăţeni nu aduse nici un indiciu în munca de investigaţie. Cercetătorii făceau cele mai năstruşnice ipoteze şi urmăreau chiar cele mai neînsemnate amănunte, fără a izbuti să ajungă pe drumul cel bun.

În fiecare zi, „Intransigentul" publica buletine cu rezultate, care nu anunţau însă nici un pas înainte pe calea cercetărilor.

Membrii comisiei îşi ridicaseră plasele şi purificatoarele în dreptul pustiului. Pe de altă parte, construiseră un fel de cabine speciale. Negrizii care răbdau să stea trei zile în odăile de purificare, ieşeau de acolo la fel de negri, doar cu avantajul de a fi respirat aer proaspăt şi răcoritor. Cetăţenii erau închişi într-o încăpere cu aer perfect ozonat, pentru a se constata dacă nu cumva atmosfera este una dintre cauzele răului. Culoarea palidă a văzduhului şi încremenirea lui îi întări profesorului Shaw convingerea că pricina trebuie căutată într-o influenţă meteorologică şi o vreme cercetările merseră în direcţia aceasta.

Aripile argintii ale instalaţiilor vegheau în faţa deşertului, dar fiecare zi le apleca parcă tot mai mult, ca şi cînd aşteptarea ar fi amorţit şi nimeni nu se mai putea gîndi la nici un eveniment nou, înviorător. Copiii căscau gura la încercările membrilor comisiei. Îi botezaseră în glumă scafandri fără noroc.

De-a lungul rîului Nescat pornise o echipă de geologi, care îndeplini o altă misiune în cadrul planului de cercetare ; investiga dacă nu cumva rocile suferă o descompunere din cauza vreunui agent exterior.

Spre centrul de cercetare se aduceau aproape în fiecare ceas probe din toate părţile. Aparate de mare precizie înscriau nenumărate rezultate. Monştrii mecanici ai profesorului Shaw dădeau o luptă

aspră și zadarnică împotriva unui dușman care se putea ascunde după fiecare cută a deșertului, în fiecare abur, sub amăgirea spulberărilor de praf, în stîncile sfărîmate din depărtare.

Sitele își desfăceau și mai larg aripile. Membrii comisiei umblau mascați prin oraș. De cînd lucrau aci, nu se înnegrise nici unul. Acest fapt făcu să înflorească în mintea unor negrizi speranțe noi.

La răscrucea drumurilor, comisia instalase puncte de studiu. Orice rezultat amăgitor era subiect de zvonuri înfrigurate. Doamna Borgman se visa redevenită albă, în rochie de mireasă. Doamna Whiteley nădăjduia să-și recîștige întreaga demnitate aristocratică. Domnul Clark Burton se revedea deputat cu drepturi depline în parlamentul din Capetown, pe locul unde cursese sîngele adversarului său nenorocos.

Prezența comisiei pricinui tensiune în oraș. Negrizii care se hrăneau cu nădejdea de a redobîndi culoarea albă a pielii nu se împăcau de loc cu cei resemnați ; îi acuzau cu furie că sînt niște renegați.

În timpul acesta, profesorul Shaw se ostenea să obțină un rezultat cît de mărunt pe care să-l raporteze oficialităților din Pretoria. Întindea sitele tot mai largi, gata să cuprindă orizontul. Nu trecea nici un fior prin văzduh. Cobbé îl urma cu nerăbdare, intrigat că munca lor nu înaintează. Profesorul izbutise doar pînă acum în tot ce încercase.

Noapte de noapte savantul avea coșmare tot mai tulburătoare. Se trezea speriat și-i poruncea lui Cobbé să cheme toate echipele la postul central, pentru a revizui planul steril de lucru.

Echipa de medici îi aduse la cunoștință că tratamentele folosite nu albiseră pielea nici unui negrid.

Sitele se întindeau neputincioase la marginea deșertului. Noaptea, cînd scînteiau puternic în lumina Lunii, păreau să fie valuri înalte de praf.

A zecea zi de la data sosirii caravanei științifice în Stanby, se petrecu faptul covîrșitor : doctorul Brängorn se înnegri la ora șase seara, în timp ce lua probe de sînge unui negrid. În fața centrului de

cercetări al caravanei, cîțiva negrizi, aținați de Burton și Mackenzie, aruncară cu pietre spre geamurile incasabile ale mașinilor.

Începutul eșecului acestei întreprinderi științifice îl deprimă pe bătrînul Shaw, dar se hotărî să reziste, ca un soldat curajos, pînă la sfîrșit. Sitele, pulverizatoarele și celelalte instalații ale expediției îi apăreau acum ca aripile unui imens fluture amăgitor. Sălile de purificare nu erau decît cabine pentru trecerea aerului condiționat. Întreaga caravană venită din deșert arăta acum ca un șarpe imens, strălucitor și adormit.

Nu știau ce să mai facă. În mijlocul negrizilor, nopțile treceau grele, fierbinți, îngrijorătoare.

După înnegrirea doctorului Brängorn, nimeni nu mai luă în serios activitatea comisiei. Negrizii ocărau sau făceau haz în jurul profesorului Shaw. Instalațiile înalte din fața deșertului fură stricate de pietrele pe care le aruncau copiii, în joacă și batjocură.

Profesorul Shaw sta în biroul său. Nu înțelegea de loc dincotro vine pericolul, dar propriul lui obraz începuse să-l înspăimînte. Nu mai vorbea decît rareori cu Cobbé, care renunțase la orice activitate și se interesa de latura umană a fenomenului. Venea în fiecare seară cu sacul plin de impresii și-l răsturna, uimit el însuși, în fața profesorului. Privea oamenii într-o oglindă nouă.

Profesorul Shaw sărea în picioare și începea să strige :

— Cobbé, ești obsedat de negrizare. Eu nu ți-am poruncit să-mi reconstitui un panopticum.

Cobbé lăsa capul în pămînt și tăcea. Bătrînul nu putea să rabde această tăcere, parcă misterioasă și ostilă. A descoperit cumva Cobbé un element împotriva căruia nu se poate lupta ? Se simțea dezarmat ?! Toate aceste bănuieli dansau într-o horă a negurilor.

Își pierduse încrederea că va izbuti să descopere un indiciu cît de vag. Comunică la Pretoria că se află în fața unui mister de nepătruns, iar prezența lui la Stanby n-ar mai fi de nici un folos. I se ordonă

să continue cercetările și să-și înăbușe simțămintele de neputință.

Shaw rămase la postul său, deși plasele de argint și pulverizatoarele fuseseră ferfenițite de pietre.

Trecuseră mai bine de două săptămîni de cînd lucrau aici. Nu dibuiseră nici cel mai vag indiciu. În afară de doctorul Brängorn, nu se mai înnegrise deocamdată nimeni.

Într-o dimineață, Shaw se trezi mai odihnit decît de obicei. Îi era dor de cei de acasă. Îl dureau ochii de vederea chipurilor înnegrite. Tînjea după balcoanele răcoroase ale vilei lui și voia să scape de acest oraș blestemat.

În clipa aceea, intră Cobbé. Se priviră ca niște fantome. Cobbé îi spuse, cu voce solemnă:

— Domnule profesor, v-ați înnegrit!

— Cobbé, te-ai înnegrit! răspunse profesorul.

Amîndoi se repeziră în fața oglinzii.

Bătrînului i se frînseră genunchii. Cobbé îl prinse de umeri și îi spuse în șoaptă că ar fi trebuit să se aștepte la aceasta.

Analizară lucrurile pe toate fețele. Profesorul știa că dacă s-ar fi întors la Capetown, destinul îi era pecetluit. Avea să simtă din plin ura colonialiștilor, disprețul lor răutăcios. Din funcția științifică de conducere pe care o deținuse, urma să fie scos, conform legii. Soția, copiii, celelalte rude albe îl vor privi ca pe o pacoste, căci făcea parte dintr-o familie de segregaționiști înverșunați. Actul de identitate îi va fi preschimbat și în permisul său va scrie că în vinele lui curge sînge negru. Va trebui să se mute într-un cartier pentru băștinași, să accepte o muncă cu un salariu redus, să ceară o autorizație specială pentru a circula dintr-un oraș în altul, să nu se arate pe stradă între anumite ore, să nu intre în teatrele, cinematografele, hotelurile și restaurantele pentru albi, să se ducă la slujbă în biserica pentru negri, iar cînd va muri să fie înmormîntat în cimitirele pentru oameni cu pielea colorată...

Caravana porni a doua zi, ca un liliac amorțit, cu aripile ciuruite, care zbîrnîiau ironic a pagubă. Se

îndepărtă pe șoseaua dinspre deșert, pînă se agățâ în plasa grea a orizontului.

Bătrînul Shaw rămase la Stanby împreună cu Cobbé. Amîndoi trebuiau să-și croiască aci, în orașul negrilor și înnegriților, o viață nouă.

GÎNDURILE ULTIMULUI ALB

Robert Tather rămăsese singurul alb din orașul Stanby.

Această singularitate nu-l tulbura prea mult, doar că personalitățile de la centru îl plictiseau mereu cu telefoane și tot felul de mesaje, considerîndu-l, în ciuda concepțiilor sale, unicul cu adevărat demn să răspundă în numele concetățenilor săi. I se propuseseră toate posturile de vază, dar le refuză pe rînd.

În casa lui, înnegrirea se petrecuse fără zdruncinări mari, nu stîrnise drame acute.

Sta în verandă, în fotoliul de paie și sorbea din paharul de apă minerală. În jur, perdelele atîrnau moale, neînfiorate de nici o boare. Văzduhul se pregătea pentru o dezlănțuire.

Îi veni în minte greva de la fabrica de textile și demonstrația. Satrapii poliției o înmăbușiseră, dar tulburat de amploarea mișcării și apoi de marea procesiune a înmormîntării, Burton făcuse o serie de concesii muncitorilor. Nu voia să întindă prea mult coarda, ca să nu dea apă la moară sindicatului. Măcelul fusese groaznic, dar oamenii învățaseră să lupte, să se opună nedreptății sociale. Forța maselor creștea cu fiecare bătălie.

Tather privea din Veranda Albă spre oraș. Era acolo un drum care se abătea, în ocol, de la centru și se continua spre colbul străzilor de margine. Se

oprea la o răscruce lîngă spinările albe, decolorate, ale unor case vechi, înguste, ca niște cutii.

Mai departe nu se mai vedea nici o așezare temeinică. Cîte un bananier firav străjuia casele.

Își aduse aminte, cu un zîmbet amar, de nădejdiile naive ale sanitarului cu privire la efectele negrizării. Viața le dăduse cea mai categorică dezmințire. Oamenii sărmani locuiau în aceleași adăposturi subrede ca și înainte de înnegrire și sufereau aceeași mizerie.

Pe drumul la care se uita acum, îl condusese de atîtea ori sanitarul spre bordeiul unde zăcea fata din Delagoa. Nu pricepea de ce Klim se zbătuse atît pentru această fată, dar înțelesese treptat că-l leagă ceva foarte puternic de omul tînăr, ajuns aici nu știa bine de unde, și de soția sa, atît de curată și de frumoasă. Cu săptămîni în urmă, sanitarul venise în fiecare seară și-l luase chiar de acasă, cu toate că-i spusese de nenumărate ori să nu se ostenească pînă la el ; să se întîlnească mai bine în oraș.

— Nu, mai bine să vă iau eu, răspunse Klim, cu teamă că s-ar putea ca doctorul să nu vină.

Cînd ajungeau în apropiere de cartierul Pompelor, Klim îl întreba dacă n-a ostenit. De multe ori mergeau agale, urmărind imaginile șterse ale orașului înnecat în praf. Frămîntarea grupurilor de negrizi, care treceau pe lîngă ei, le atrăgea privirea.

Se uitau împreună la curțile părăsite de cei care încercau să scape de flagelul înnegririi. Pe garduri erau atîrnate anunțuri ; „De vînzare". Multe familii înstărite se retrăseseră la ferme, pentru a scăpa de rușinea „decăderii" lor ; de obicei o pățiseră însă acolo, în refugiu, ca și cum ar fi fost urmărite de un blestem de neînlăturat.

Într-o seară, cu săptămîni în urmă, doctorul îl întrebase pe Klim :

— Îți sînt rude tinerii din golful Delagoa, pentru care depui atîta zel ?

— Nu, domnule doctor, răspunsese Klim. Sînt oameni nefericiți, care mi-au cerut ajutorul. Omul acela tînăr, care ne primește, mi-a vorbit atunci așa

de frumos de iubirea și de dorul lui de libertate, încît nu-i pot uita cuvintele.

Sanitarul nu știuse parcă cum să-și continue vorba. Aplecase obrazul și tăcuse. Tather se proptise în bastonul subțire ; îl privise puțin mirat.

— Ești un romantic ! îi spusese el, zîmbind.

Simțea că Klim îi iubește pe cei doi tineri, le dorește tot binele, iar pînă la urmă explicația aceasta poetică găsise răsunet în sufletul său cald. Dragostea lui pentru ei, era dragostea lui pentru toți negrii oropsiți, pentru toți cei ce sufereau.

A doua zi, Tather o privise mai bine pe fata aceea ; era tînără și gingașă ; chipul ei făcea ca însăși viața să se desfășoare triumfătoare. Îi părea și lui că acești tineri caută o lumină nouă, ceva care să-i scape de restriștea din jur.

La ieșire, Tather și Klim o auziseră iarăși pe fetița aceea veșnic speriată, care anunța mereu venirea sanitarului, strigînd :

— A venit sanitarul ! A venit sanitarul !

Își amintea cum plecaseră de acolo.

El, Tather, mergea încet în fața lui Klim. Sanitarul grăbise pasul spre el ; ar fi dorit să-i spună, poate, cîteva vorbe, dar, chiar în clipa cînd se afla la jumătate pas de el, se opri.

Doctorul se oprise și el. Îl chinuia iar un gînd. Spuse :

— Ce-i cu tine ? De ce te ferești de mine ? Ce taină-mi ascunzi ? Descarcă-ți sufletul de toată povara care-l apasă.

Klim nu răspunse.

Tather insistă.

— De ce ești în ultima vreme atît de ciudat ?

Cu fălcile strînse, Klim îi răspunse evaziv :

— Nu știu, domnule doctor. Mă simt... obosit.

Apoi, întristat, adăugă :

— Mă trezesc dintr-un vis. Iluziile pier. Judecata limpede își face loc...

Tather îi ascultă cuvintele gîtuite, repezi, ciudate, spuse de-a valma ; înțelegea cît de tulburat este prietenul său.

Klim tremura ușor ; se apropie și mai mult de Tather, dar nu zise nimic, deoarece în răstimpul acesta trecea pe acolo tînărul Sodström, pe bicicletă.

Înaintase spre medic cu gîndul să-i spună taina care-l apăsa, să-i mărturisească calea greșită pe care apucase. Acum ajunsese în sfîrșit la o înțelegere nouă, descoperise adevărul de mult propovăduit de Kompe și de ligă. Știa ce trebuie să facă pentru a-și dovedi dragostea de oameni, năzuința de eliberare a celor umiliți.

Întreruperea îl abătu, îl întoarse de la primul gînd ; nu mai zise nimic.

Cînd se duseseră iar în bordeiul bolnavei, aflară că plecase împreună cu soțul ei, dornic să scape de pericolul ce-i amenința...

Așa cum spuneam, faptele acestea se petrecuseră cu săptămîni în urmă.

De atunci, trecuseră zile foarte agitate. Negrizarea răscolea orașul, dînd opresiunii și opunerii față de ea forme noi, uneori și mai ascuțite decît cele dinainte. Arșița devenise de neîndurat.

Acum, în sfîrșit, venise ziua în care întregul oraș aștepta dezlănțuirea vremii. În după-amiaza aceasta, doctorul fusese cu Klim la spital, unde sanitarul îl asistase la o operație grea. De cînd se petrecuse accidentul acela nenorocit, nu mai opera decît asistat de Lara, iar fiolele de anesteziant le controla chiar în clipa cînd trebuiau utilizate.

La întoarcere, discutaseră mult despre medicina modernă și Tather se miră din nou văzînd cît de mult citise prietenul său în ultima vreme. La capul străzii, sanitarul se despărțise de Tather, promițîndu-i să-l viziteze mai spre seară. Îi arătă cerul : dinspre orizont se ridicau nori deși, întunecați.

Prin văzduh trecu un fior răscolitor. Crăcile salcîmilor se înfiorară.

Copiii ieșiră în drum, țipînd și dănțuind :

— Vine furtuna ! Vine furtuna !

Pe un loc viran, un grup de femei întîmpinau în felul lor schimbarea vremii. În rochii viu colorate, dădeau tîrcoale unui foc de vreascuri. Fremătau,

gata să izbucnească, în ropot stăpînit. Într-un tîrziu, una dintre ele ridicase în dreptul flăcărilor o tobă și o lovi ușor ; la început, un tact înfundat și rar, apoi tot mai repede. Vorbele oamenilor adunați fură acoperite de tactul acesta răscolitor.

O fată cu fustă roșie, largă, juca cu pași măsurați și mocniți ; scutura din umeri și din șolduri și pornea roata, tot mai repede.

Dansatoarea strigă întrebarea dintr-un cîntec pe care îl știa de la mama ei :

Și de va trage omul alb ?
Și de va trage omul alb ?

Jur împrejur băteau aripi de spaimă.

În acea clipă intră Kalu în joc, cu pieptul ei săltat ; părea că s-ar fi repezit să alunge ecoul întrebării grave. Bătăile se întețiră, scurte și grele. Mișcarea picioarelor femeii grase dădea să surpe pămîntul ars de secetă. Se auzi un alt refren :

Veni-va ploaia, va veni !

Kalu năvăli cu avînt strivitor. Fata cu fusta roșie se undui în jurul ei ca un val cald, înspumat, gălbui.

Litana, o negresă firavă, privea avidă. Ar fi vrut să încerce tactul, dar nu îndrăzni să intre în joc ; se simțea prea slăbită, focul din ea începuse să se stingă, învins de boală. Luă toba din mîinile fetei care o bătea. Mîinile ei se repeziră. Una dintre ele pisă scurt pielea tobei ; prelungi acest tact, care răzbătea în picioarele butucănoase ale lui Kalu, dîndu-le un îndemn din ce în ce mai grăbit.

Tot mai multe fete și femei intrară în joc. Săreau vesele și rîdeau cu tot albul lucitor al dinților. Fuga lor se învălmăși inimoasă și tactul tobei rămase în urmă, ca o răbufnire din pădure. Jocul începu iar să duduie. Kalu se încinse mai tare și bătu vioaie pămîntul pe loc, tot pe loc. Jocul se domoli și se înteți.

Litana bătea toba cu îndîrjire. În acest ritm, ea începu să cînte în căderi bruște ale tonului, despre un negru frumos și voinic : o luase cu el și stătuse în brațele lui, ca un val negru și fierbinte. Într-o zi,

albii l-au prins la razie și l-au dus departe, la o fermă, de unde nu s-a mai întros. Așa a venit și a trecut iubirea ei și pe urmă n-a mai rămas decît deșertul unde urlau șacalii. Cîntecul răsuna pătrunzător.

Un grup de fete răspunse cu alt cîntec : nou, plin de speranță. Bărbații care vin spre ele țin fruntea sus și se încumetă să ceară soartei socoteală ; soarta își are izvorul în puterea și mîndria lor. Împreună înfruntă pistoalele și bicele polițiștilor, ale tuturor impilatorilor.

Fetele fremătară. O voce se ridică deasupra celorlalte :

Veni-va ploaia, va veni,
Din cer se va dezlănțui,
În luptă grea, vom izbîndi.

Kalu rămase ca un idol ; nu mai știa spre cine să-și îndrepte fața. Obrazul ei era leoarcă de sudoare. Cîteva clipe nu se mai auzi nimic, apoi toți răsuflară și jocul continuă...

Tather luase drumul spre locuința lui.

Ceva îi apăsa sufletul.

— Am rămas ultimul alb. Ce rost are această împrejurare, care dezminte cursul luat de evenimente în întregul oraș ?

Nu departe de locuința lui, îl văzu într-o curte pe Mackenzie. Parcă-l pîndea, sau i se păruse numai ? Zărindu-l, bogatul stăpîn de turme se grăbi să intre în casă. Ce mai voia tîlharul ăsta ? Se spunea că în timpul manifestației împușcase patru femei.

Ajuns acasă, doctorul se trîntise într-un scaun de paie pe verandă și începuse să depene întîmplările din ultima vreme. Îi apăreau în minte cu un colorit viu, puternic.

Strînsese multe date în legătură cu negrizarea și uneori avea impresia că a prins un fir. Se trezea cîteodată în toiul nopții, obsedat de straniul fenomen. „Intransigentul" îi ceruse chiar să-și expună opiniile în ziar, dar Tather refuzase să scrie în acest organ al neorasiștilor.

La fel ca și el, de cercetarea cauzelor negrizării se interesa William Bold. Ei doi aveau deplina liniște sufletească să întreprindă asemenea cercetări și să taie firul de păr în patru cînd observațiile lor descopereau cîte un amănunt izbitor. Săptămîni de discuții înfocate nu-i ajutară însă să dezlege enigma. Ea creștea peste oraș, asemenea spectrului palid al arșiței.

În Barul Transvaalului se cînta cu furie :

Eram o floare albă de Transvaal...

Tobele și trompetele jazzului se amestecau într-un galop isteric. Bill Bold, care se ducea și el pe acolo, se urca cu picioarele pe un scaun și striga :

— Voi descoperi taina negrizării ! E nemaipomenită. Jur pe capul meu de alb înnegrit.

I se aruncau confetti, ca la bal, iar cei chercheliți îl ovaționau, știindu-l mare poznaș.

Vărul său, Tom Goodrike, asculta docil tot ce debita, deoarece nu putea să vorbească ; amuțise din cauza unei boli a căilor respiratorii. Gurile rele spuneau că numai un asemenea conviv îl suporta, fără crîcnire, pe Bill.

DEZLĂNȚUIREA

În cîte e astăzi ? se întrebă deodată doctorul. Își aminti : 5 august.

Cerul se schimba tot mai mult. Văzduhul era toropit de arșiță, dar, din depărtare, mari răsfrîngeri cenușii se aplecau peste orizont.

— Furtună de nisip, apoi rupere de nori ! își spuse medicul.

Nu o dată trăise spectacolul acesta și pronosticul era ușor de făcut.

Trecuse o oră de cînd Tather se întorsese acasă. Năduful îi apăsa pieptul. Nici pipa nu mai avea gust. O lăsase din mînă, stinsă, şi aţipise cîteva clipe.

Se trezi la auzul vocii lui Bill. Recunoscu că vorbeşte cu Selma şi glasul lui puternic trecea parcă în galop, ca şi cînd tot ceea ce spunea ar fi fost de cea mai mare însemnătate. Selma rîdea, senină.

— Se porneşte bîlciul ceresc, uită-te!

Doctorul întinse mîna spre perdea. Muselina se înfiora.

Bill spuse repede că a venit doar pentru doua clipe: să-i aducă o telegramă din partea Institutului de Biologie din Capetown. Era întrebat dacă cercetările lui permit tragerea vreunei concluzii.

— Ce-ar fi să-i stîrnim? sugeră Bill. Să le răspundem că se poate trage o concluzie clară: toţi albii din Republica Sud-Africană se vor înnegri peste noapte. Ce zici, le facem farsa?

Doctorul nu rîse. Şopti, între dinţi:

— Şi dacă s-ar înnegri?

O bubuitură îndepărtată răsună în văzduh, apoi totul se linişti. Oraşul părea, printre cutele perdelei, scufundat într-o vale adîncă şi vînătă, de-a pururi încremenită. Bill mai spuse că n-are timp să rămînă, deoarece îl va prinde vijelia pe drum. Ce mai credea Tather de fenomenul înnegririi?

— Vom mai vorbi mîine. Mă amăgesc mereu cu gîndul că am prins un fir.

— Despre ce e vorba? îl întrebă Bill interesat.

— E prematur să vorbim. Deocamdată nu-s decît presupuneri... Mă voi mai gîndi.

— Cum te simţi ca ultimul şi singurul alb? Pe cînd începi să-ţi exerciţi teroarea asupra noastră?

Bill i-o spusese amuzat, parcă puţin intrigat. Cine ştie dacă Tather nu cunoştea de acum secretul înnegririi! se întreba el.

Doctorul îl conduse spre uşa verandei şi o deschise cu grijă: afară vremea se oprise în loc, sub cerul sur. Încă nu începuseră să şuiere limbile vîntului.

Fostul diriginte porni în goană la vale, ca să ajungă acasă înainte de dezlănțuire ; după vreo sută de metri, se abătu pe o uliță, la dreapta.

Doctorul se înapoie în scaunul de paie ; luă pipa între degete. O auzea pe Selma alături. Mary era plecată la vara ei, Milly. Pretutindeni se așternuse o tăcere grea. Nu-și aprinse pipa. Se ridică să privească afară.

Aproape că se întunecase, deși nu era decît ora șase. Drumul părea să fie o lunecare înceată și nesigură, în lumina aproape stinsă. Cerul se lăsa mai jos cu fiecare clipă care trecea. Orizontul se apropia șters, sub cutele negre ale norilor. Orașul părea scund, ghemuit, palid. Ulițele, pe care de obicei se întorceau la ceasul acesta bivolii, arătau ca un fel de răsturnări ale umbrelor aruncate de lucruri. Fiori repezi trecură prin această încremenire, ca niște aripi negre.

În depărtare, trepte de smoală se clădeau pe deșert și pe ele coborau furiile vîntului aprig, pentru a pregăti răscolirea pe sub toate acoperișurile orașului. De pretutindeni pîndea dezlănțuirea care avea să învie savanele ofilite, care le va trezi la o viață nouă, pînă departe la malurile fluviului Limpopo.

Șuierul vîntului se năpusti deodată crîncen pe străzi. Nisipul deșertului, amestecat cu colbul drumului, se ridică, în vîrtejuri înalte, izbind cu furie în garduri și în case. Cerul nu se mai zări.

Tather privi îndelung. Văzu că din vale urca un ins. Mersul lui nu era decît o înaintare de furnică. Medicul urmări fiecare pas al omului. Urca anevoios. Uneori arăta atît de mic și de îndepărtat, încît pe doctor îl cuprindea teama că nu va mai ajunge niciodată la un loc adăpostit, ci-l va îneca furtuna. Gîndindu-se mereu la cele două forțe — mersul slab, neputincios și urgia — Tather și le reprezenta cu atîta intensitate, încît ele se luară la întrecere ; dar erau atît de neegale, încît dorea din toată inima să nu se înfrunte cu toată intensitatea.

Omul suia acum tot mai repede; îi părea că înaintarea lui începuse să sporească.

Făptura aceea, care venea spre Veranda Albă, va pieri! se gîndi doctorul şi vru să strige. Îl va trînti valul furtunii.

Era un negru, nu un negrid. O dovedea mersul lui atletic, puţin săltat şi brusc.

Departe, parcă dincolo de orizont, se auzi încă un tunet. Ecoul lui bătu în lungul spaimei. Tather simţi fiori reci prin muselina ferestrei, care se zbătea uşor.

Bubui iarăşi surd, greu, adînc. Apoi, se stîrni un huiet mare, care se desfăcu sub povara norilor, atît de cuprinzător, încît geamurile zornăiră, parcă zguduite de o putere neţărmurită.

Pe drum se ridică o trîmbă întunecată şi roşiatică.

Negrul fugea acum din răsputeri, dar paşii îi săreau parcă la întîmplare; i se aşezară în faţă pulberile de nisip pe care vîntul le ridicase din deşert. Îl vedea uneori descurcîndu-se din plasa deasă a nisipului învolburat. Mai apoi, trîmbe înalte îl ascundeau, de nu se mai vedea nimic decît frămîntarea încordată, furioasă, aşezată parcă între forţele încătuşate ale cerului şi pămîntului secetos, care acum, după o aşteptare de multe luni, se apropiau unul de altul.

Deodată, doctorul zări o umbră, mai masivă decît cea dintîi.

Un alt om urca şi el calea spre Veranda Albă, înfruntînd grozăvia. Era însă cu mult mai departe şi la un moment dat dispăru, de parcă s-ar fi ascuns într-un adăpost găsit undeva, pe la mijlocul drumului.

Lui Tather i se păru că simte firele de nisip în toţi porii. Deodată văzu, ca printr-o sită tulbure, că prima umbră străbate prin gardul casei lui şi aleargă spre intrare, încurcată în faldurile de negură ale furtunii.

Cerul bubui în ecouri repetate, care sparseră încrîncenarea din jur. Zăgazurile bolţii se deschiseră

brusc, ca o prăvălire gigantică. Ploaia, ploaia torențială, se dezlănțui.

Îl văzu acum bine pe fugar : era Klim Lara. Mîinile lui zgîlțîiră ușa verandei.

Intră cu răsuflarea tăiată, aducînd șuierul furtunii. Obrazul îi era însemnat de mînia vremii. Vorbea înfrigurat. Părul negru i se ridica vîlvoi ; trăsăturile obrazului erau mulate de masca groasă de nisip. Se mișcă de cîteva ori în jurul mesei ; încerca să-și scoată din trup fiorul grozav al vînturilor care țîșniseră, gata să-l trîntească la pămînt.

Perdelele tremurau, ca voltele unui dans albicios.

Klim spunea :

— M-am întîlnit cu niște mulatri, care i-au văzut pe tinerii din Delagoa, pe drumul fugii lor. I-au rugat să vă transmită mulțumirile lor fierbinți.

Tather sta într-un colț al verandei și-l privea, cu ochii plini de tulburarea din jur. Reculegerea obișnuită, calmă, părea drapată în umbră grea, tremurătoare. Îl întrebă dacă nu văzuse cumva în urma lui un alt om, care urca pe același drum. Nu, Klim nu-l zărise. Tather era îngrijorat de soarta lui ; poate că era vreun bolnav.

Sanitarul se uită cîteva clipe la revistele medicale, apoi le aruncă pe un fotoliu, printr-un gest nestăpînit. Luă sticla cu apă minerală și, printr-o mișcare bruscă, o întoarse spre pahar. Lichidul se scurse, imitînd parcă în surdină potopul care afară bătea înfundat pămîntul.

Klim bău cu nesaț. Buzele paharului clănțăneau între dinții lui. Masca de nisip arăta urîtă pe obraz, întărită ca o crustă pe frunte, strînsă în jurul buzelor și nasului. Mișcarea buzelor făcea ca această tencuială să se descojească încetul cu încetul.

Tather îl vedea mai bine acum, cu toate că se întunecase aproape de tot. În ciuda zgomotului vijeliei, auzi vorbele lui Lara, atît de puternice, încît îi stîrneau iritarea. Îi povestea despre suferințele oamenilor din cartierele mărginașe. Izbucnise o

molimă grea, pe fondul subalimentației. Glasul suna tulburat.

Pipa se stinsese. Doctorul o goli în scrumiera masivă de pe masă.

Dezlănțuirea cerului bătea lutul ca cel mai grozav prăpăd. Un ropot îndesat venea din inima pămîntului.

Tather întrebă :

— Ce ți s-a întîmplat, Klim ? Ce-i cu tine ?

— Știi ce-a spus Hiena brună ? A zis că se va răfui cu dumneata. Acțiunea pe care ai intentat-o, deși a fost respinsă, i-a umplut cică paharul răbdării.

— Și pentru mine te temi ?

— Pentru dumneata, ca și pentru toți oamenii cu suflet. E prea multă ticăloșie pe lumea asta.

— Lumea, Klim, sîntem noi. De noi depinde schimbarea ei, cucerirea dreptății pentru cei mulți, triumful omeniei...

Nu se mai vedea aproape nimic. Doctorul se îndreptă spre locul unde era fixat șaltărul și apăsă liniștit. Lumina galbenă pîlpîi sfioasă ; nu îndrăznea parcă să se statornicească. Klim îl privea, chinuit.

— Ce este ? îl mai întrebă încă o dată Tather.

— Albii s-au înnegrit... Apa se prăvălește din cer... Lumea e însă aceeași.

— Da, Klim, cel puțin deocamdată. Îți amintești însă de boicot, de marșul de solidaritate cu greviștii de la fabrica de textile ? Așa cum ai doborît tu atunci polițiștii de pe cai, vor nărui într-o bună zi oamenii obidiți nedreptatea. Într-alte țări au și năruit-o. Popoarele lumii sînt solidare cu noi. Președintele fostului congres național african a primit Premiul Nobel. Va veni ziua libertății. Fii încrezător.

— Dar cît va mai dura pînă atunci !? Glasul lui Klim suna spart. Cît va mai crește valul suferințelor ?

După cîteva clipe de tăcere, Lara continuă :

— Numai dumneata, doctore, ai rămas alb ! Dar ce contează asta de fapt...

Klim ar fi vrut să-i mărturisească totul.

Tather îi urmărea expresia tulburată şi aştepta. La această extremă atît de contradictorie a naturii, în mintea oamenilor bîntuiau uneori izbucniri greu de tălmăcit, mai ales cînd cerul se dezlănţuia.

În clipa aceea, lumina electrică se stinse şi noaptea căzu grea peste umerii lor. Sanitarul se cutremură şi tăcu.

— Vorbeşte Klim, îl îndemnă Tather ; încep să înţeleg... Klim şopti :

— E vremea să plec.

— Pe furtuna asta ? Nici nu te gîndi ! Spune mai departe. Descarcă-ţi sufletul, Klim...

Mări de apă se prăbuşeau pe pămînt. Un timp nu se mai auzi decît acea necontenită cădere, care umplea inima de aşteptare. Bubui aşa de tare, de parcă trosnea întreg Pămîntul. Fulgerul lumină perdelele Verandei Albe, care străjuia drumul întunecat. Ropoti îndelung, apoi lumina orbitoare se năpusti iarăşi peste conturul pîlpîitor al lucrurilor, pe care le ridica din beznă.

Veranda tremura înaltă şi albă ; două umbre se apropiau una de alta, parcă încovoiate. Apa cădea mai grea. Ferăstrăul de foc mai brăzdă o dată cerul. În perdelele verandei, umbrele a doi oameni jucau repezi, fantastice, ca şi cînd s-ar fi întrepătruns şi s-ar fi desprins într-o fugărire necontenită.

O umbră ieşi prin uşă. După cîtva timp, o altă umbră se furişă înăuntru. Era într-adevăr o altă umbră sau, poate... aceeaşi care plecase ? Cine ar fi putut-o spune ?

Mai fulgeră de trei ori.

Întîia oară în perdelele verandei se stîrnise o zvîrcolire peste care căzu repede întunericul. Un braţ ridicat izbi năprasnic.

A doua oară, tremurarea fu atît de scurtă, încît nu se desluşi nimic.

Cînd fulgeră a treia oară, lumina subită se abătu peste deşert şi trase repede, peste stîncile colţuroase, un polei aurit, de se părea că aurul scos din minele Africii de Sud s-a îngrămădit acolo, adus de vechea suferinţă a robilor.

Veranda Albă se înecase parcă în marea întunecată a potopului.

Cerul mai bubui o singură dată.

Partea a III-a

DUPĂ FURTUNĂ

PROCESUL

Oamenii stăteau în Piața Palmierilor ore întregi, ca niște stane de piatră sub revărsarea glasurilor zbuciumate care reluau mereu firul aceloraşi fapte. Ploaia nu îi alunga. Întîmplările se succedau pe un ecran de necrezut: uneori mărturiile deveneau atît de puternice şi de convingătoare, încît strigătul de nevinovăție al lui Klim Lara răsuna ca un strigăt în deşert.

„Intransigentul", denunțase omorul drept o „crimă rasială". În articole şi reportaje apărea mereu marea acuzație: Lara, milostivul ipocrit, era de fapt un monstru, care nu răbdase să mai existe nici un alb în oraş.

Directorul ziarului, Mike Olders, încheiase unul dintre fondurile sale astfel: „Niciodată un negrid n-ar fi fost în stare de o asemenea faptă. Iată încă un temei pentru a fi intransigenți față de negri, respingînd argumentele moliciunii şi lipsei de principii". În seara cînd apăruse acest articol, un grup de juni negrizi, din cele mai bune familii, sparseră geamurile unui restaurant care servea, laolaltă, pe negrizi şi pe negri. Se apucară să ia la bătaie pe niște negri; în cîteva cazuri, în alegerea victimelor se produseseră confuzii şi un înnegrit confundat cu un bantu trebui să fie internat la spital.

Crima indignase într-atîta autoritățile din Pretoria, încît se ceruse ca, în numele apartheidului, să se ridice glasul acuzator al unui alb (președintele tribunalului din Stanby şi completul erau negrizi).

Ziarele din capitală publicară o chemare pentru un procuror alb care ar fi avut curajul să înfrunte pericolul înnegririi.

Cîteva zile nu îndrăzni să se prezinte nimeni ; în a cincea zi, se oferi tînărul procuror Sam Bruker din Johannesburg, un ins energic şi pătimaş. Fu trimis la Stanby cu instrucţiuni severe.

Avea un glas aspru şi brusc, pe care difuzoarele îl emiteau cu hîrîituri. Se ţinea tare : el era omul legii şi problemele de conştiinţă ale criminalului îl interesau prea puţin. Săvîrşirea faptei însemna pentru el că voinţa negrului s-a exprimat sub îndemnul obscur al fiarei setoase de sînge.

Nu admitea nici o circumstanţă atenuantă.

Mill Walker, apărătorul lui Lara, se lupta din greu cu asemenea cerbicie...

* * *

În ziua de 6 august, Lara fusese găsit de oamenii poliţiei în casa fostei cîntăreţe Rafia Tun, care bolea chinuită de tumoarea din gît ; cele două operaţii nu dăduseră nici un rezultat. N-a fost de loc greu ca poliţia să prindă urma învinuitului, deoarece acesta nu se ascunsese de fel. Se părea că-l lovise pe doctorul Tather cu seninătate deplină, fără să chibzuiască o clipă urmările faptei sale. Mobilul nu se putea deocamdată descoperi. În clipa cînd poliţiştii intraseră în casa Rafiei, îl aflară pe Lara foarte liniştit, citind o revistă de antropologie.

Subcomisarul Kroft îl bătu pe umăr, spunîndu-i :

— Trezeşte-te, Klim Lara, şi vino cu noi să-ţi primeşti pedeapsa. Da' de data aceasta, ţi s-a înfundat...

Lara îl privise cu sinceră uimire. Încordarea poliţiştilor scăzu deodată şi nici unul dintre ei nu mai ţinu revolverul în mînă.

— Ei comedie ! exclamă Kroft şi se aşeză pe scaun, descumpănit.

Cînd îi arătă mandatul de arestare, în ochii lui Lara se zbătu o lumină tulbure şi vagă. Privirea lui

se rătăcea parcă pe literele hîrtiei din fața lui. Ce scrie acolo? Klim Lara? Era într-adevăr numele lui? În sfîrșit, trebui să creadă pe jumătate că domnul Kroft a venit să-l aresteze.

Doi polițiști căutau în odaie obiecte compromițătoare și răscoleau printre boarfele multicolore ale Rafiei; scormoniră în cîteva lăzi pline cu cearșafuri și găsiră o cutie cu fotografii de pe vremea cînd locatara cînta la Durban. Un polițist tînăr le privi cu admirație naivă și fluieră vesel, dar, uitîndu-se acum la Rafia, amuți. Femeia nu avea energia să protesteze; doar degetele-i căutau un sprijin și tremurau pe dungile păturii aspre.

Ochii polițistului căzuseră pe o poză. Era tot Rafia, cu podoabe aurii în jurul capului în lumina orbitoare a unei scene feerice.

Lara privea, obosit și intrigat.

— Mare șmecher trebuie să fie sanitarul ăsta, își spuse Kroft, dar nu trecu mult și se gîndi că numai cel mai neîndemînatic criminal ar fi ucis cu atîta lipsă de prevedere. Nu știa nici el ce să mai creadă, cu toate că fusese cel dintîi care cercetase casa doctorului Tather, anunțat de familia acestuia.

Privi dulapurile pline cu aparate și sticluțe. Îl izbi un miros acid și urît, ce nu aducea de loc cu duhoarea omenească, un miros pe care îl cunoștea destul de bine din beciurile poliției.

Tînărul polițist ridicase din cutie o fotografie în care Rafia schița pași de dans; o întoarse și găsi cîteva rînduri, scrise de tipar: VARIÉTÉ MINERVA

Apoi:

Mary, tu ești mai neagră decît mine!
Mary, eu sînt mai albă decît tine!

— Neghiob cîntec! bombăni polițistul și aruncă fotografia într-un colț al spațioasei cutii. Îl mișca înfățișarea femeii bolnave, care sta pe pat și scîncea:

— Ce a făcut, domnule comisar? Ce a făcut? Credeți-mă: este cel mai bun om de pe pămînt. Cel mai bun om de pe pămînt.

— Asta se va vedea! răspunse Kroft, acru.

Deschise ușa și ieși pe un gang întunecos. Pereții erau umezi, fiindcă, după furtuna de acum cîteva zile, fierbințeala pămîntului secetos se ridicase în aburi, de se îmbibase totul, ca într-o etuvă.

Mirosea puternic a amoniac. Printr-un geamlîc trecea spălăcită lumina dimineții. Impresia că există colțuri nesuferit de urîte îl năpădi pe Kroft; de multe ori se pomenea că aseamănă un ungher sau altul al unei case cu carcerele pe care le cunoștea. În acest cartier al negrilor, existau mii de asemenea unghere.

Auzi strigătul femeii bolnave:

— Klim, ce vor oamenii aceștia cu tine?

Se jeli din adîncul făpturii ei. Kroft îi auzi glasul printre pereții gangului întunecat.

— Asta nu e bine! Uite că asta nu e bine! Au venit polițiștii. Au venit polițiștii să te ia. Și ei sînt negri acum, dar urgia împotriva noastră nu s-a ușurat.

— Nu negri, ci negrizi! îi răspunse Mark Roders, un polițist tînăr. Negrizii nu sînt negri! Să nu uiți asta.

— Chiar de-ar uita unii, vom avea noi grijă să le reamintim! glumi cu înțeles un alt polițist.

Kroft deschise o ușă scundă. Mirosul de amoniac îi pătrunse nările. Pe cimentul de pe jos erau înșirate cuști. Se aplecă să vadă ce se află în ele și deslușì, la lumina lanternei pe care o aprinsese, ghemurile zvîcnitoare ale unor trupuri de șoareci.

Nu putea să sufere șoarecii și, în fața lor, singurătatea din această magherniță îl stingheri. De aceea spuse, într-o doară:

— Mark, vino aici.

Polițistul tînăr se apropie de el.

— Ordonați!

— Ce-i aici?

Mark aprinse lanterna și privi cu luare-aminte. Șoareci ! Ce putea să fie altceva ? Ce căutau acești șoareci aici ?

— Aduceți-l pe arestat, porunci Kroft.

Polițiștii se repeziră cu zel și-l apucară pe Lara, împingîndu-l cam tare spre locul unde se aflau cuștile.

— Ce-s astea ? întrebă Kroft.

— Făceam niște experiențe, răspunse Klim.

Kroft se uită la șoareci, dar fără nici un interes. Zise nemulțumit :

— Prostii ! Haideți, băieți !

Porniră toți, cu zgomot. Rafia plîngea în tăcere, neputincioasă, frîngîndu-și mîinile.

Polițiștii îl înghiontiră pe Lara, grăbiți și nervoși. Femeia se încordă și izbuti să se ridice de pe pat. Trupul ei slab se tîra în urma celor care-i luaseră bărbatul. Sughița încet și spunea în șoaptă, deoarece nu mai avea putere să strige :

— Klim, dragul meu, fii tare. Ești doar nevinovat. N-o să te poată osîndi.

* * *

Procurorul Bruker îl luase din scurt pe arestat. Stăteau într-o cameră îngustă, rece, unde judecătorul de instrucție din Stanby, Hodge, îi îngăduise procurorului să ia parte la ancheta preliminară. Klim nega hotărît.

Hodge îl întreba cu insistență :

— Ai fost sau nu ai fost în seara aceea în casa doctorului Tather ?

— Mă duceam aproape în fiecare zi în casa doctorului. Am fost și atunci.

— Răspunde limpede, Lara. Recunoști că la izbucnirea furtunii din 5 august, ai urcat spre Veranda Albă, așa cum îi spun cunoscuții doctorului, și l-ai ucis pe binefăcătorul tău ?

Klim nu putea răbda acest coșmar, care se abătea peste conștiința lui curată, zgîlțîindu-l cu furie, împingîndu-l pe făgașul unei recunoașteri fără sens,

mai mult decît atît, imposibile. Glasul lui tremura de indignare :

— Cum aş fi putut ridica mîna asupra omului pe care îl iubesc ca pe propriul meu părinte ?

— Ai intrat în casa doctorului după ce a izbucnit furtuna ?

— Da.

— Ce-ai făcut acolo ? Ce căutai ? interveni venin-nos procurorul Bruker.

Îl scotea din minţi acest negru prefăcut ; s-ar fi repezit cu pumnii în mutra lui, pentru a-l aduce la ordine.

— Răspunde ! porunci scurt Hodge.

— Am fost la el pentru a-i spune că-i sînt foarte recunoscător. Mi-a ajutat să vindec o fată, o fată din golful Delagoa.

Bruker nu se mai putu stăpîni :

— Cui îi spui aceste basme, asasinule ? Ce fată din Delagoa ? Ce ne tot baţi capul cu poveşti sentimentale ! Crezi că nu ştiu ce hram porţi ? Ai aţîţat la boicot, la grevă ; ai atacat oamenii ordinii care veghează la apărarea legilor noastre. Ai ucis !

Glasul şuierător al procurorului îi biciuia lui Klim mintea. Îl învăluia o ceaţă dură. Se simţea prăbuşit într-un gang vechi, unde auzea aceleaşi glasuri poruncitoare, aspre ; erau acelea ale supraveghetorilor din minele de diamante săpate în pămîntul Kimberleyului ; se apleca, ferindu-se de lovitura biciului.

Cei doi oameni din faţa lui îl hărţuiau cumplit ; le cunoştea faţa şi glasul din sute de întîmplări ale vieţii, care reînviau şi îl încolţeau din toate părţile, implacabile.

Auzi iarăşi :

— Spune, ce ai făcut în casa doctorului ? Ce te-a apucat să urci acolo tocmai cînd se ridica furtuna ? Crezi că era timpul potrivit ? Ce urmăreai ?

— Trebuia să-i vorbesc doctorului.

— Lasă minciunile, ticălosule... După ce furtuna s-a potolit, poliţia a primit un telefon de la soţia lui Tather, care ne-a adus la cunoştinţă că fiica ei

l-a găsit prăbuşit într-o baltă de sînge pe verandă. Spune, unde ai vorbit cu doctoru!?

— Pe verandă! spuse Lara.

Apoi, dus pe gînduri, şopti:

— Acolo m-a vindecat. Acolo mi-am făcut convalescenţa, după ce mă prăpădise tifosul.

Procurorul interveni iritat:

— Lasă divagaţiile. Fiica lui Tather, Selma, a fost cea dintîi care a dat peste trupul neînsufleţit al părintelui ei. Ştiai asta?

Se apropie de Lara; îl privi în ochi stăruitor:

— Înţelegi, diavole? Nervii ei au fost cutremuraţi. Timp de cîteva zile a zăcut cu minţile rătăcite. Îşi striga mereu tatăl. Nici acum nu e sănătoasă.

Klim nu reuşea să cuprindă oroarea faptului, deoarece nu putea să înţeleagă cum de s-a petrecut o asemenea monstruozitate. Toate emoţiile fireşti se învîrteau confuze în sufletul lui. Strigă deznădăjduit:

— Cum mă puteţi bănui de săvîrşirea unei asemenea fapte? Pentru Tather mi-aş fi dat şi viaţa!

— I-ai luat-o, nemernicule! strigă Hodge indignat de atîta prefăcătorie.

Lara se feri brusc; îşi cuprinse obrazul între mîini. Ghimpele persecuţiei îi scrijilea carnea. Aştepta năuc o nouă lovitură în moalele capului, ca pe vremuri, în copilărie.

— Ai remuşcări? îl iscodi Hodge.

— Nu, spuse el, sînt nevinovat.

— Atunci de ce declară Selma, un copil care nu poate fi bănuit că ţinteşte spre un scop ascuns, că l-ai ucis pe tatăl ei. De ce? De ce? De ce?

Întrebările lui Bruker băteau ca ciocanele.

Lara îşi lăsă capul în jos, părăsindu-se în voia acestei urzeli groaznice. De pretutindeni îl pîndeau fantasme. Veneau pe o cale mohorîtă şi tristă; cîte o clipită se făcea lumină în capul lui; zărea veranda în lumina fulgerelor, iar capul alb al lui Tather se ridica înconjurat de scăpărarea scurtă a cerului, ca mai apoi totul să se schimbe în bezna necunoaşterii.

— Nu înțeleg, spuse el năucit. Eu nu pot să cred că mica și iubita mea Selma poate să fie împotriva mea.

— O vei auzi la proces ! strigă Hodge.

Procurorul interveni :

— Toată viața ta n-a fost decît o murdărie. Ai atentat mereu la regulile orînduirilor noastre. Ai agitat spiritele în acest oraș. Te-ai depravat intrînd în legătură cu o fostă cîntăreață de varieteu, o lepădătură ; acolo, de altfel, te-a și găsit poliția.

— Rafia este o femeie bună, inimoasă. Murdar este gîndul celor ce aruncă cu noroi în ea, domnule procuror. Sufletul ei mare și suferința ei curajoasă, senină, m-au atras, așa cum te atrage ultima lumină a zilei.

— Criminal și samaritean, rîse cu brutalitate judecătorul de instrucție. Ucide cu o mînă, iar cu cealaltă vindecă.

Sarcastic, procurorul ridică sprîncenele :

— Ce simțăminte delicate aveți, domnule Lara. Celebrați viciul în imagini poetice !... Așa sînt toți cei cu pielea neagră.

Hodge, judecătorul negrid, tresări :

— Vă referiți desigur la negri, domnule procuror ! E cu totul altceva !...

Bruker îl privi. Hodge era mai negru la piele decît Klim. Avea, ce e drept, buzele mai puțin cărnoase, nasul mai subțire, părul lins.

— ...Mda, mă scuzați. Gura te ia uneori pe dinainte.

Lara repetă mecanic, fără să mai știe ce trebuie să spună :

— Nu sînt vinovat. Nu sînt vinovat...

— Totul, toate probele se ridică împotriva ta ! strigă procurorul.

Se lăsă o tăcere de gheață. Lara își șterse fața cu dosul palmei.

Bruker rosti, foarte sec :

— Spune, Lara, de ce nu-ți recunoști vina ? Vei auzi la proces spusele martorilor. Ai ucis din ură împotriva albilor, revoltat de existența ultimului

alb. L-ai lovit pe doctorul Tather în cap cu o sticlă de apă minerală. Poartă amprentele tale, verificate de o sută de ori.

— Mi-era sete și am băut un pahar cu apă.

— Cum a nimerit sticla în capul doctorului? Cine altul l-a lovit cu ea? Sau poate pretinzi că ți-a scăpat din mînă? Explică!

Lara tăcu.

— Domnule Hodge, ai primit rezultatul analizei lichidului din sticlă? întrebă Bruker, întorcîndu-se spre judecător.

— Era numai apă minerală, fără nici o altă substanță.

— Și, într-adevăr, nu s-a găsit nici o urmă de pete de sînge pe sticlă?

— Nimic. Legistul spune însă că faptul e verosimil. Sîngele n-a izbucnit imediat, ci după cîteva secunde de la lovitura mortală. Între timp, sticla ajunsese iar pe masă.

— Așa e!... Mărturisește, Lara! Nu-ți servește la nimic să tăgăduiești!

Sanitarul își prinse capul în palme. Tăcea cu încăpățînare. Cum de s-au putut săvîrși aceste fapte pe Veranda Albă, acolo unde își regăsise cîndva sănătatea și echilibrul sufletesc? Un gînd îi străfulgeră prin minte: aceiași ticăloși împotriva cărora se ridicaseră o viață întreagă și el, și Kompe, și Tather, ei, numai ei puteau fi făptașii! Dar cum? În ce fel? Și de ce pledau toate faptele împotriva lui?

SELMA

Instrucția se terminase de mult.

Procesul era în cea de a treia zi. Ceața se ridicase. În Piața Palmierilor ploaia acoperea cu ropotul ei neîntrerupt vorbele ce se revărsau din difuzoare.

Rîndurile de oameni nu se clinteau. Uneori cuvintele izbucneau din difuzoare atît de puternice și de pătimașe, încît capetele negrizilor și negrilor se aplecau și se apropiau unele de altele.

Întrebările asaltau mereu misterul înnegririi. Fiecare silabă bătea parcă la poarta întîmplărilor prin care trecuse orașul. Oamenii se priveau cu ochi mari și grei.

Tînărul Kamingtone asculta sobru și îndurerat. Obrazul lui delicat era imobil. Gîndurile dezvăluite de martori roteau în jurul faptului îngrozitor. Părea că nu mai există nici un dubiu cu privire la vinovăția lui Lara.

„Klim ucigaș?" se întreba Camil. „Suferința sanitarului să se fi prefăcut în cel mai cumplit venin? Iar victima aleasă să fi fost omul pe care-l stima și iubea cel mai mult?" Nu putea să conceapă așa ceva. În ultimele zile îi vedea agitîndu-se peste măsură pe partizanii neoapartheidului. Crima le dăduse apă la moară. Cînd vorbeau sau cînd scriau în „Intransigentul", Kamingtone ghicea, în spatele cuvintelor lor, satisfacția de a fi scăpat de unul dintre cei mai periculoși adversari politici, dar și bucuria de a aținta spiritele împotriva negrilor. Invocau acum un nou temei al unei atitudini „ferme" față de ei. La întrunirile lor, lozinca lansată de Clark Burton „Negrizii nu sînt negri!" devenise sloganul cel mai des repetat. Klim Lara era prezentat ca un fiu veritabil al triburilor sălbatice, setos de răzbunare, care merita cea mai grea dintre pedepse. Într-un articol din „Intransigentul", Louis Norman scrisese chiar că execuția ucigașului, care avea desigur să îndeplinească sentința așteptată, nu era nici pe departe îndeajuns: asasinul trebuia biciuit pînă la sînge, torturat, sfîșiat în bucăți.

Era limpede că oamenii lui Burton și Mackenzie profitau de pe urma crimei.

Kamingtone asista adesea la dezbateri. În cea de a patra zi a procesului, auzi vocea președintelui tribunalului, Henrik Loy, un negrid inteligent și

calm, pe care Bruker îl trata de sus, cu toate că ierarhia ar fi împărțit altfel rolurile :

— Vă rugăm, liniște ! Selma Tather ! strigă grefierul.

Loy adăugă, adresîndu-se publicului :

— Vă rog să nu reacționați violent, orice ar spune copila ; fragilitatea nervilor zdruncinați cere cruțare. Tribunalul a ezitat mult timp în privința invitării ei în fața instanței, temîndu-se că-i va provoca o prea mare emoție ; am conchis însă că însemnătatea depoziției celui mai apropiat martor al crimei este o probă hotărîtoare în acest proces.

Se ridică glasul hîrîit al lui Bruker.

— Un copil este întruchiparea nevinovăției. Gestul lui de acuzare are pentru noi o valoare covîrșitoare. Selma Tather va întinde mîna spre cuibarul de șerpi veninoși ai instinctelor inferioare, care se ridică din firea sălbaticilor înfrățiți cu fiarele junglei.

Un murmur străbătu sala. Partizanii neoapartheidului aplaudară această afirmație.

Selma intră. Îi era parcă frig și nu îndrăznea să se uite în jur. Tăcerea din sală o încremeni cîteva clipe ; apoi auzi vocea binevoitoare a președintelui :

— Te rugăm să răspunzi în liniște. Gîndește-te că ajuți dreptatea să triumfe.

— Da, domnule ! zise fetița, simplu.

Avocatul, Mill Walker, ceru permisiunea să-i pună fetiței cîteva întrebări.

— Selma Tather, ce credeai despre Klim Lara înainte de a se petrece omorul ?

— Îl credeam un om bun. Îl credeam un bun prieten al tatii. De altfel, cu două zile înainte de... (nu izbuti să spună cuvîntul și trecu peste el cu sfială moale) tata mi-a spus, în timp ce luam masa, că domnul Lara este omenia întruchipată. A mai zis că are un suflet ales, dar strivit de apăsările vieții...

Walker interveni repede :

— Ai mai auzit și în alte împrejurări pe tatăl dumitale vorbind despre Klim Lara?

— Adesea. Totdeauna ne-a zis să-l iubim.

— Ce mai poți să ne spui?

Selma se contractă cîteva clipe; obrazul ei negru avea uneori o expresie de absență. Ochii îi luciră. Da, își amintea!

— Tata a spus odată ceva foarte încurcat. N-am înțeles tocmai bine.

Președintele își aminti că, prins de emoție, n-o întrebase ce vîrstă are. O întrebă acum.

— Doisprezece ani, domnule președinte.

Walker spuse scurt:

— Vă rog să nu încurcați fetița.

Apoi, adresîndu-i-se:

— Ce-a mai zis tatăl dumitale, Selma Tather?

— ...că domnul Lara este de o vreme într-o stare curioasă. Nu știu cum numea asta medical. Zicea că-l vede trist, parcă apăsat de ceva. Aștepta ca într-o zi să i se destăinuiască.

Mai voi să spună ceva, dar se opri.

Walker întrebă:

— De unde știi că Lara a intrat în veranda unde se odihnea tatăl dumitale?

— I-am auzit glasul, pe care-l recunosc foarte ușor. Se juca adesea cu mine... Ne iubea foarte mult.

Afirmația stîrni rumoare în sală. Nimeni nu putea să pună la îndoială mărturisirea copilei.

Președintele întrebă:

— Nu îți amintești ce-au vorbit?

— Doar crîmpeie, spuse Selma. Domnul Lara a pomenit de o fată și de bărbatul ei, pe care tata l-a ajutat s-o îngrijească.

Procurorul se ridică:

— Cine sînt acești tineri, acuzat? Ce legături au avut cu doctorul Tather?

Lara explică în liniște.

Procurorul se indignă;

— Purtarea acuzatului e monstruos de ipocrită. Pe de o parte pretinde a săvîrşi fapte de bine, iar pe de altă parte pregăteşte omorul.

— Nu este adevărat, rosti ferm Lara.

— Furtuna se dezlănţuise cînd şi-a făcut apariţia acuzatul ? întrebă preşedintele.

Walker interveni :

— Selma Tather declară că nu i-a auzit decît glasul. Expresia domnului preşedinte „şi-a făcut apariţia" nu este exactă. Ce are de spus martora ?

— Mi s-a părut de la fereastra odăii mele că cerul este înspăimîntător de întunecat şi m-am apropiat de uşa verandei, ca să-l privesc mai bine. De acolo se vede cerul în toată lărgimea lui. L-am zărit atunci pe domnul Lara. Umbla foarte agitat. Mi s-a făcut teamă. Cerul era ca smoala. Furtuna începuse.

— Cît ai privit din locul acela ? întrebă Walker.

— Puţină vreme. A început să tune şi mi s-a făcut frică. M-am ascuns într-o odaie mai ferită. Am auzit cum ploaia se năpusteşte peste acoperişul casei noastre. Mi-am tras pătura peste cap, ca să nu mai aud.

— De ce nu te-ai apropiat de tatăl dumitale, pentru a te linişti ?

— Tata vorbea cu domnul Lara şi ştiu că nu-i plăcea să fie stînjenit în asemenea împrejurări. Nici mamei nu-i ierta dacă-l tulbura.

Walker întrebă :

— Cum arăta Klim Lara în clipele în care spui că l-ai văzut din dreptul uşii care dă în verandă ?

— Hainele îi erau în dezordine. Se mişca foarte agitat. Obrazul i se schimbase, căci era acoperit de praf. Dar eu ştiam că domnul Lara este un om bun şi nu mi-a fost teamă.

— Continuă, fetiţo ! o îndemnă Walker. Spune-mi, pe altcineva n-ai mai zărit ? Gîndeşte-te bine !

Selma ezită cîteva clipe, apoi îngînă :

— Cînd m-am uitat pe geamul odăii mele în curte, mi s-a părut că cineva se ascunde sub șopron. Poate că n-a fost decît o închipuire...

— Dar în casă a mai fost cineva? interveni procurorul.

— Înainte de domnul Lara a fostdomnul Bill. Dar a plecat înainte de începerea furtunii. Eu n-am mai văzut și n-am mai auzit pe nimeni.

— Cum ai descoperit trupul neînsufleţit al tatălui dumitale? întrebă judecătorul. Povestește-ne totul.

Copila tăcu cîteva clipe ; trupul ei se cutremură : nu izbuti să vorbească. Privea într-un colţ al sălii, iar lacrimile îi curgeau în tăcere.

Toţi așteptau în liniște adîncă, pătrunși de durerea copilei. Printre suspine, încerca să-și amintească bine toate amănuntele clipelor de atunci, dar ele se repezeau în mintea ei haotice și violente :

— Auzeam mereu ploaia... Mi se făcuse urît... M-am hotărît pînă la urmă să mă apropii de tata, mai ales că nu-l mai auzeam vorbind... Am tras pătura de pe mine. Știam că mama nu poate veni curînd, deoarece o apucase ploaia la mătușa Milly... M-am apropiat de ușa verandei... Credeam că tata... și domnul Klim... au rămas pe întuneric, așa cum făceau în nopțile frumoase, cînd zăboveau discutînd. Am alergat într-acolo... și am văzut ! Domnul Lara nu mai era, iar tata zăcea pe podea...

Hohoti înfundat și nu izbuti să mai spună nimic.

Președintele făcu un semn unor femei, care stăteau alături de ea, s-o sprijine. Toţi cei de față știau că doctorul Tather a fost găsit într-un lac de sînge. Fusese lovit chiar în frunte. Se expuseseră de nenumărate ori probele materiale.

Klim o ascultase pe Selma fără să schiţeze vreun gest. Se părea că nu aude nimic, dar în momentul cînd văzu că Selma se depărtează, ochii i se deschiseră mari și speriaţi. Se ridică și se rezemă de bara boxei, cu braţele încordate.

Gura strînsă îi palpita. Nu putea totuși să strige. Nu-i venea să creadă că martora îl învinuise.

Își aminti de zilele calde ale copilăriei ei nevinovate. Selma venea în fugă în biroul tatălui ei, și-l ruga pe Lara să-i deseneze ceva. Îi aducea după aceea, drept răsplată, o prăjitură pe care o fura din bufet. Sanitarul îi desena și chipul, ca pe o icoană a bunătății, în care se recunoșteau trăsăturile tatălui ei.

Nu răbda gîndul că fata nu-l privise ; se ferise de el și acum îl părăsea, ea, mica și fermecătoarea Selma, care ieșea altădată cu voioșie în întîmpinarea lui ..

Strigătul lui izbucni, desperat :

— De ce pleci, Selma ? De ce nu te uiți la mine ? De ce minți ? Cine te-a pus să minți ? ! Cine ?

Selma se feri la sînul femeii care o conducea. Îl mai auzi pe Lara strigîndu-i :

— De ce minți, Selma ? Cine te-a pus să minți ! ! ?

Publicul se ridică nedumerit, revoltat, fără să poată înțelege această ieșire. Izbucni larmă mare.

Președintele chemă la ordine. Clinchetul clopoțelului recîștigă liniștea de mai înainte.

Deodată, încrîncenarea lui Lara se muie și el căzu pe bara boxei ; umerii lui tresăltară, iar capul se înfundă între brațe, ca și cînd ar fi căutat un loc cît mai ferit de loviturile soartei.

Amintirea faptelor lui lua o înfățișare de neînțeles. Nu mai știa nici el ce să creadă. Își apărea așa de străin lui însuși, încît uneori urmărea totul ca un spectator din sală. Cînd lua cunoștință de faptul că el este cel așezat sub tăișul acuzării, revedea chipul prietenului său în verandă și simțea cît de mult îl iubise.

Criminalul nu putea fi el !

Ajunsă aproape de ușa din fundul sălii, Selma ridică deodată capul, se întoarse spre Klim și-i spuse cu nevinovăție :

— Ne iubeai așa de mult... pe mine și pe tata... De ce ai făcut asta ?

Lara se prăbuși.

— Domnule Lara, trebuie să fii rezonabil! Acceptă formula mea! E singura convenabilă!...

Avocatul își trecu de cîteva ori batista pe fruntea care se îmbrobonise de sudoare. Privirea lui fugea mereu de la pereții umezi ai celulei, la fereastra cu gratii și la cele trei scînduri acoperite cu o pînză peticită, care alcătuiau așa-zisul pat; apoi ochii i se opriră cîtva timp asupra chipului lui Klim, pentru a-și începe din nou rotirea prin încăpere.

— Desfășurarea procesului, continuă Bill Walker, a demonstrat forurilor de judecată vinovăția acuzatului. Acest lucru e limpede; dubii nu mai există, iar toate mărturiile despre bunătatea dumitale și alte calități morale nu spun mare lucru. Dacă voi pleda, așa cum am intenționat la început, teza nevinovăției, nu realizăm nimic. N-am puncte de sprijin cît de cît serioase...

— Dar ăsta e adevărul! îl întrerupse Klim. Înțelegeți o dată că eu nu am ucis! Nu aveam nici un motiv să doresc moartea acestui om.

Batista avocatului circulă iar de cîteva ori peste frunte și dincolo de ea, de-a lungul cheliei lucitoare.

— Domnule Lara, după părerea mea, adevărul nu reprezintă prea mult, mai ales în justiția sud-africană. Cel mai bun lucru este să faci abstracție de el. Ceea ce contează este verosimilul. Nevinovăția dumitale este neverosimilă — iartă-mă că sînt nevoit să ți-o spun!...

Își trase scaunul mai aproape:

— Dacă ești de acord, voi pleda în sensul recunoașterii crimei, cu invocarea de circumstanțe atenuante. Și pot fi destule. În centrul argumentării, voi pune simțămintele create în dumneata de persecuțiile rasiale, apăsarea morală provocată de politica de segregație, arătînd chiar, dacă vrei, că crima a fost comisă într-o stare de semiinconștiență. Voi spune că vinovatul cel mare nu ești dumneata,

ci societatea care te-a împins! a crimă... în sfîrșit, voi construi o argumentare convingătoare și poate că voi evita nu numai pedeapsa cu moartea, dar chiar o detențiune prea îndelungată.

Pe fața sanitarului se întipărise parcă un semn strîmb de întrebare.

— Circumstanțe atenuante pentru o crimă pe care n-am făcut-o?... Nu, domnule Walker, cu nici un preț! Căutați mai bine pe adevăratul vinovat, acela care a făptuit crima.

— Veți regreta...

— Apărați-mă pe baza criteriului adevărului!

Avocatul zîmbi, apoi oftă prelung, dădu din umeri și se sculă în picioare.

— Păcat, șansele se micșorează. Nu pot garanta nici evitarea pedepsei capitale, să știți!

Sanitarul îl privi lung, apoi îl săgetă cu o întrebare:

— Spune-mi, domnule avocat, dumneata crezi că am ucis? Mai precis: *și* dumneata crezi asta?

Mill Walker zîmbi pentru prima dată.

— Vă voi răspunde fără ocol: nu-mi pun niciodată astfel de probleme. Asta e cheia succesului meu. Esențialul este să obțin pedeapsa minimă, bineînțeles în raport cu acuzațiile ce se ridică și cu împrejurările existente.

Klim Lara tăcu.

Își strînseră mîna, fără să mai rostească nici un cuvînt. Cînd ușa grea a celulei se închise în urma lui Walker, sanitarul ieși din imobilitate și începu să parcurgă încăperea în lung și în lat, cu pași mari, șoptind printre dinți:

— Adevărul e neverosimil... neverosimil... neverosimil... Iar Selma m-a învinuit de crimă!...

După un timp, se opri brusc lîngă scîndurile patului. Se aruncă pe ele, cu fața în jos.

— Stupid, îngrozitor de stupid! Și totuși... nu se poate să nu iasă totul la lumină... Poate după execuția mea. Dar o dată și o dată, sigur!

Sfîrșit de oboseală, de chin, de neînțelegere — se trînti în neștire pe culcuș.

DEPOZIȚIA LUI KOMPE

Martorii continuau să se perinde în fața instanței.

Băcanul care îl servea pe Tather îl zărise pe Klim ieșind din verandă în seara crimei. Un pacient al doctorului Tather, care sunase zadarnic la ușa casei, declară că observase, printr-o fereastră, o siluetă masivă alergînd prin birou.

Cel mai bun prieten al lui Klim, învățătorul Kompe, depuse și el. Povestea că îl văzuse în după-amiaza crimei, la 5 august; părea că se îndreaptă spre locuința doctorului; pe fața lui citise o tulburare adîncă. Nu putea însă să creadă că Lara este vinovat, iar campania de presă dusă de „Intransigentul" pentru defăimarea sanitarului i se părea suspectă.

Desigur, împrejurările crimei nu-i erau clare. Nu vedea însă ce l-ar fi putut împinge pe Klim la omor. Dacă amprentele de pe sticla care fusese arma asasinului erau într-adevăr ale sanitarului, ar fi trebuit cercetat dacă nu cumva oamenii lui Burton îl amețiseră pe Klim cu stupefiante sau îl hipnotizaseră, pentru a-l face să lovească într-o stare în care voința lui aparținea altora.

Oare instanța lua în considerație astfel de ipoteze?

— Instanța n-are nevoie de sfătuitori, ci de martori! îl întrerupse procurorul. Medicii l-au examinat pe Klim și n-au descoperit nici o urmă a unei intoxicații cu stupefiante. Nimic nu indică o stare de iresponsabilitate în ceasurile din preajma crimei. Selma l-a auzit doar vorbind lucid, povestind de pildă despre cei doi tineri din golful Delagoa. Instanța dispune de mărturii covîrșitoare și de obiectul delict...

Interogatoriul lui Sam Bruker dură multă vreme:

— Din manifestările anterioare ale acuzatului, nu puteai deduce în nici un fel hotărîrea lui de a-l ucide pe doctorul Tather?

— Nu. Dimpotrivă, acuzatul îl iubea foarte mult pe doctorul Tather. Pot spune doar — nu vreau să fac nici o legătură cu crima — că acuzatul profesa uneori idei confuze, de neînțeles. L-am auzit o dată, e adevărat mai de mult, zicînd că trebuie să se schimbe cauza adîncă a lucrurilor printr-o răsturnare bruscă, care să pună pe asupritori în starea celor asupriți. N-am înțeles niciodată ce vrea să zică prin aceste vorbe și l-am îndemnat să se apropie mai mult de activitatea Ligii Antisegregaționiste, al cărui membru era.

Procurorul se ridică furios :

— Nu-ți îngădui să pomenești de această activitate aici ! Din cauza tulburărilor pe care le-ați provocat cu bună știință, orașul Stanby se află astăzi în nenorocire ! Vrei să spui că l-ai îndemnat pe acuzat să se apropie de manifestările antistatale ale ligii ? Iată care sînt efectele !

Procurorul întinse mîna spre boxă și continuă :

— Pretinzi că acuzatul nu s-a dovedit un membru destul de activ al „ligii" ? Îți pun la îndoială buna credință ! Din piesele dosarului, reiese că el a instigat muncitoarele de la mina Harley și le-a îndemnat la boicot. Martorul Eduard Morena spune, în depoziția sa, că acuzatul avea în seara din ajunul boicotului o înfățișare agitată. A îndemnat femeile negre la sfidarea autorităților. Le-a cerut să se opună segregației.

Împotriva cui să se opună, domnule agitator social ? Împotriva sistemului nostru social, împotriva apartheidului, nu-i așa ? Declar, în modul cel mai solemn, că activitatea ligii are partea ei de vină în uciderea doctorului Tather !

— Bine, dar doctorul era un membru de frunte al ligii, observă Kompe. Pretindeți că liga voia să-și dea ei însăși o lovitură și să favorizeze noua barieră rasială pentru care militează rasiștii ?...

Procurorul se înălță în tocuri, sfidător :

— Repet : liga, ca și sindicatele oamenilor de culoare își au partea lor de vină. Prin ideea nesăbuită pe care au încercat s-o întipărească în mintea

negrilor, de a se considera egali cu oamenii albi, mulți dintre ei au început să nutrească sentimente dușmănoase față de semenii lor superiori.

Doctorul Tather a devenit victima propriei sale activități, deoarece, prin mentalitatea sa nenorocită, nu putea să înțeleagă ce instincte întunecate, cîtă ură ticăloasă se ascund în firea negrilor. Crima lui Lara o dovedește însă cu prisosință. Demascarea ei înseamnă demascarea unei întregi rase.

Știm prea bine că Tather a fost nu numai un conducător al ligii voastre, ci și un roșu. În biblioteca lui am zărit cărți de Marx și Lenin, iar legăturile lui cu instigatori comuniști aflați în închisoare sînt un fapt stabilit. Cu toate acestea, el a rămas ultimul alb din Stanby și criminalul n-a putut răbda acest lucru.

Faptele sînt limpezi. Ați cultivat ura și crima. Împotriva lui Tather ele s-au întors ca un bumerang, căci exponentul rasei pe care el a încurajat-o l-a lovit fără cruțare. Crima aceasta are o valoare simbolică.

Kompe îl întrerupse cu curaj :

— Ura și crima nu sînt și nu vor fi niciodată procedeele noastre. Nu noi am ucis, acum cîteva săptămîni, cu mitralierele, sute de oameni la Stanby. Activitatea ligii a dat cele mai bune roade și oamenii năpăstuiți, loviți de persecuții, și-au găsit echilibrul în sînul ei, ca într-o mare familie. Sindicatele antirasiste și liga le-au fost cel mai bun sprijin. Mintea lor s-a ridicat spre un orizont superior de înțelegere și au început să-și dea seama de cauzele adînci ale discordiei din societatea noastră. Am căutat să le inspirăm o purtare demnă, curajoasă, generoasă, adică tocmai acea purtare pe care alții încearcă s-o înfrîngă prin mijloace barbare...

Procurorul spumegă :

— Vorbești cu atîta siguranță, de parcă ai cunoaște un substrat al omorului care nouă ne scapă. Mă mir că nu acuzi guvernul Republicii Sud-Africane de a fi pus totul la cale !... Pentru mine e evi-

dent că această crimă are un caracter de vendetă rasială !

Învățătorul răspunse calm :

— Crima aceasta e încă o taină nedezlegată. Dar ceea ce îmi este clar, din ce în ce mai clar cu fiecare cuvînt pe care îl rostiți, domnule procuror, este faptul că avem de a face cu o diversiune, cu o uriașă diversiune, pe care cei ce vor să învrăjbească rasele o folosesc pentru scopurile lor.

În sală izbucniră cîteva aprobări, dar din fund se ridică vuietul amenințător al glasurilor partizanilor noii segregații, care erau totdeauna gata să-l aplaude pe procuror. Acesta ceru să i se ia cuvîntul lui Kompe, învinuindu-l că folosește incinta pentru a face propagandă subversivă.

Dezbaterile continuară.

Bruker intervenea mereu cu întrebări care precizau și agravau depozițiile. Între el și avocatul apărării se încingeau dueluri aprige. Fiecare interoga pe rînd martorii, încercînd să obțină de la ei răspunsuri cît mai favorabile cauzei pe care o susținea. Dar, cu toată abilitatea lui Mill Walker, procurorul izbutea mai totdeauna să iasă învingător, cîștigînd vizibil teren, adăugînd noi și noi argumente acuzării. Publicul din sală vedea parcă cum peste făptura nedumerită și îndurerată a lui Klim Lara se înalță o piramidă tot mai înaltă de fapte, care pînă la urmă trebuia să-l strivească.

Se aduseră probele : cîteva obiecte, fără valoare, ale victimei, găsite într-o haină a lui Lara, un inel al sanitarului, găsit pe biroul medicului și altele.

Klim Lara simțea cum lațul se strînge în jurul lui. Își dădea seama că probele și mărturiile acestea pledau cu putere împotriva lui, că el însuși ar fi crezut în vinovăția acuzatului, dacă acuzatul n-ar fi fost chiar el, dacă n-ar fi fost absolut sigur că nu se atinsese de nici un fir de păr din capul lui Tather. Toată acuzarea îi apărea ca o minciună tot mai monstruoasă, dar totodată și mai inexplicabilă. Era victima unei groaznice înscenări.

E adevărat că la proces depuseseră și altfel de martori.

Erau oameni care jurau că el, Klim Lara, n-ar fi putut niciodată ucide. Ei descriau momente impresionante din existența lui, din munca lui cu bolnavii, care arătau cu cîtă abnegație servise, în atîtea rînduri, cauza vieții.

— Îmi aduc aminte, de parcă s-ar fi întîmplat acum cîteva zile — își începuse mărturia cizmarul Alf Helmen, un bărbat chel, de vîrstă mijlocie — cum m-a scăpat pe mine de năpastă. Nevastă-mea căzuse greu bolnavă, copiii plîngeau și n-aveam lețcaie în casă. Cum să mă duc, fără bani, după un medic ? Fuga la Klim. L-am găsit acasă, foarte obosit, după o zi și o noapte de veghe neîntreruptă la spital. A venit totuși cu mine, fără să se codească, și a lecuit-o pe nevastă-mea. Cînd a văzut copiii flămînzi, mi-a dat bani să le cumpăr de mîncare... Așa era Klim !

Bolnavii îngrijiți de Lara la spital veniseră și ei să depună, într-un adevărat pelerinaj.

„Cu neputință !" repetau toți, ca un leit-motiv. Pentru fiecare dintre ei, omul acesta era un apostol al profesiunii lui, care sacrifica totul pentru a reda unui bolnav sănătatea. Nici unul nu reușea însă să infirme probele acuzării sau să dovedească netemeinicia mărturiilor care-l învinovățeau atît de crunt pe Klim. Nici unul nu-și amintise să-l fi văzut la orele cînd se petrecuse crima.

La un moment dat, Klim Lara avu și mai limpede simțămîntul că împotriva lui se organiza o mașinație sinistră. Doi vînzători ambulanți povestiseră cu lux de amănunte că ar fi chefuit cu el o noapte întreagă, pentru ca spre dimineață, după o bătaie, la care ar fi luat toți trei parte, să se ducă beți la niște femei. I se păru că recunoaște pe unul dintre martori ; acționase alături de Mackenzie, în grupul care încercase să reprime manifestația.

Klim voise să le strige și acestora în față că mint, așa cum făcuse cu Selma, dar nu mai găsi puterea, iar pînă la urmă nici imboldul s-o facă. El, omul

altădată atît de activ, care își drămuia cu atîta zgîrcenie clipele de odihnă, se simțea acum împins spre o pasivitate a disperării.

De fapt, Klim nici nu înțelegea ce se petrece cu el. Nădăjduia uneori că trăiește un coșmar, din care nu va întîrzia să se trezească. Dar coșmarul nu lua sfîrșit și mintea trează înregistra lucrurile de necrezut care se întimplau.

MADE IN STANBY

Liga își intensificase acțiunile în ultimele zile. În adunările ei, populația era îndemnată să reziste noului apartheid.

Tot mai des se desfășurau ciocniri de felul celei din spitalul unde lucrase Klim. Poliția intervenea întotdeauna în sprijinul separației dintre negrizi și negri și restabilea ordinea care convenea rasiștilor.

Încurcăturile în identificarea negrizilor duceau la multe incidente. Negridul Alf Bekker răspunsese cu focuri de revolver negrizilor din Barul Transvaalului, care voiseră să-l dea afară din local, confundîndu-l cu un negru. Grupuri de rasiști observau seara, în parcul orașului, perechile care se plimbau ; se năpusteau cu ciomegele cînd li se părea că zăresc un negru la brațul unei negride.

„Rasă de asasini !" strigau ei acum negrilor, făcînd aluzie la crima de care era învinuit Klim. Liga antisegregaționistă alcătuise pichete care se opuneau acestor acte de vandalism bazate pe lozincile noii segregații.

Depoziția lui Kompe se răspîndi din gură-n gură. Oamenii începeau să înțeleagă că crima era, într-un fel sau altul, strîns legată de noul apartheid. „O diversiune, o uriașă diversiune a rasiștilor" — aceste cuvinte ale învățătorului mulatru cuprindeau desigur un mare adevăr. „Mîna care l-a ucis pe

Tather a fost condusă de rasiști !", spuneau negrii. Crima li se potrivea asupritorilor ca o mănuşe. Poate că poliţia pusese totul la cale, sau făptuise chiar omorul, printr-un agent oarecare al ei. Cu toate acestea, misterul în jurul morţii doctorului persista şi nimeni nu izbutise să aducă vreo dovadă care să pledeze pentru nevinovăţia lui Klim.

„Intransigentul" se ridică furios împotriva „argumentelor absurde" ale antisegregaţioniştilor.

În această vreme, coloanele ziarului erau ocupate şi de o altă problemă, care făcea să curgă multă cerneală. Burton recursese la un truc pentru a-şi plasa mai uşor textilele pe care le trimitea la export. Cunoscînd boicotul căruia mărfurile sud-africane îi erau expuse în multe ţări, datorită politicii de apartheid a „republicii ultraalbe", aplică pe baloturile cu textile destinate străinătăţii ştampila „Fabricat în oraşul înnegrit Stanby" şi ulterior, mai simplu, „Made in Stanby". Izbutise astfel să-şi vîndă mărfurile în ţări care refuzau produsele din statul discriminării rasiale. Din motive de discreţie, ştampila se aplica chiar la încărcarea baloturilor în vapoare. Lucrurile se aflaseră datorită dezvăluirilor făcute de un fabricant concurent din Bloemfontein, furios pe manevra industriaşului din Stanby.

Fapta fostului deputat stîrni discuţii înfocate. Louis Norman îl acuza pe Burton de inconsecvenţă : numise negrizarea o calamitate, dar profita cu neruşinare de pe urma ei ; cerea o nouă segregaţie, şi totodată făcea apel la sentimentele antisegregaţioniste ale unor oameni din alte ţări.

Clark Burton îi răspunse că economia oraşului Stanby fusese greu lovită de negrizare şi mijloacele pentru redresarea ei nu trebuiau alese ; îi aminti că şi el, Norman, profitase în prima perioadă a negrizării de pe urma acestui fenomen ; pe atunci, cînd mai era alb, obţinuse beneficii fabuloase de pe urma reducerii salariilor muncitorilor negrizi pînă aproape de nivelul salariilor negrilor.

Polemica continuă multă vreme, cu risipă de argumente de ambele părţi.

BILL SE PUNE PE TREABĂ

De la arestarea lui Lara, şi mai ales de la începerea procesului, Bill era extrem de neliniştit, nervozitatea lui răsfrîngîndu-se adesea asupra colegilor de la poştă. Unii spuneau că pricina era faptul că Bill ar fi suportat cu greu situaţia de negrid. În realitate, nimic nu era mai neadevărat.

De fapt, Bill era adînc tulburat de acuzaţia care i se aducea sanitarului. Avocatul lui Klim îi propuse să depună mărturie că sanitarul fusese în seara crimei la el, dar Bold refuzase net rolul de furnizor de alibiuri.

— Klim e nevinovat, oricît de potrivnice sînt aparenţele. Nu trebuie să fie salvat printr-o minciună ! Dacă nu eşti în stare s-o dovedeşti, adevărul va ieşi pînă la urmă singur la iveală — îi spusese ell lui Walker, pe un ton destul de iritat. Şi dacă nu iese singur la iveală, trebuie să-l ajutăm noi să iasă.

Cu toate acestea, desfăşurarea procesului îl îngrijora profund. Mărturia lui fusese scurtă, dar destul de puţin lămuritoare. Întrebat ce crede despre crimă, răspunsese enigmatic :

— Sînt convins că, aşa cum e formulată, acuzaţia de omor este falsă. Cercetările, procesul — sînt pe o pistă cu totul greşită.

Altceva nu izbutise să afle tribunalul de la el, dar lăsase impresia că ştie mai mult decît vrea să spună.

În a treia zi a procesului, William Bold ceru lui Scrooge un concediu de o săptămînă, iar cînd îl obţinu, plecă de la serviciu direct acasă. Nimeni nu-l mai văzu ieşind din apartamentul în care locuia singur, pînă a doua zi seara.

Cînd vărul lui, Tom Goodrike, mecanicul mut, veni să-l vadă, îl găsi în mijlocul unei dezordini de neînchipuit, între hîrtii răvăşite şi munţi de mucuri de ţigări.

Fostul diriginte se bucură de vizită. Tom sunase cam mult, căci Bill nu deschisese decît după ce se convinsese că cel care voia să-l viziteze era vărul său. Cu puţină vreme mai înainte, sunase învăţătorul Kompe, dar Bill, deşi prieten cu el, preferase să se prefacă absent.

— Depoziţia ta a stîrnit multe nedumeriri, iar concediul şi zăvorîrea în casă şi mai multe — îi comunică prin semne Tom.

Se aşeză într-un fotoliu comod, după ce îndepărtă cu grijă cele cîteva file de însemnări care ajunseseră şi acolo, parcă răscolite de o vijelie. Ştia că observaţia lui va fi suficientă pentru a-l face pe Bill să vorbească şi era totdeauna bucuros să-l asculte, ca pe un frate mai mare şi mai înţelept.

William Bold se înfundă într-un fotoliu învecinat şi, bătînd cu degetul ritmic într-un caiet, îşi dădu drumul :

— Ascultă, Tom. Nu-i numai soarta lui Klim în joc. E o chestiune de viaţă şi de moarte pentru cauza noastră. Mă înţelegi ? Trebuie să-l salvăm ! Şi n-avem decît puţin timp la dispoziţie. Vrei să mă ajuţi în treaba asta ?

Mecanicul dădu din cap aprobator.

— După cum am spus şi la proces, continuă Bill, cercetările sînt pe o pistă greşită. Aşa cum îl cunosc, Klim nu poate să comită o crimă, oricîte mărturii s-ar aduce împotriva lui.

Cred că trebuie schimbat unghiul de abordare a problemei. Sînt de avut în vedere două lucruri, complet diferite :

În primul rînd, să ne gîndim cine îl duşmănea pe cel ucis. Klim în nici un caz — trebuie să recunoşti acest lucru. Altora le stătea el în gît. Cui ? Kompe a şi spus-o : rasiştilor ! Cred însă că a greşit cînd a bănuit că l-au drogat pe prietenul nostru. După mine, e limpede că asasinul trebuie căutat printre segregaţionişti cei mai sîngeroşi, cu care Tather era mereu în conflict. Îl urau şi aveau interesul ca el să dispară.

În al doilea rînd, să nu uităm cine a fost ucis. Un om oarecare? Nu. A fost ucis singurul dintre foştii albi din Stanby care rămăsese cu pielea albă — „ultimul alb". Asasinatul nu poate fi, după părerea mea, desprins de procesul straniu, nelămurit încă, prin care albii şi-au văzut pielea treptat colorată în diferite nuanţe cafenii. Cuiva nu i-a convenit să existe un „ultim alb" care, în ciuda culorii pielii sale, unice în Stanby, să proclame aceleaşi principii umanitare, antisegregaţioniste, în care a crezut întotdeauna. Desigur că, în această ordine de idei, se impune lămurirea procesului negrizării.

Pe faţa lui Goodrike se întipărise o uimire şi mai mare. Holbase ochii mari, ca şi cum cineva i-ar fi spus un lucru la care nu s-ar fi gîndit niciodată.

— Îţi înţeleg nedumerirea. Vrei să spui că aceste deducţii nu ne apropie nicidecum de rezolvarea problemei, deoarece procesul colorării e cel puţin la fel de învăluit în mister ca şi crima. Te înşeli însă. Nu am de gînd să atac frontal problema colorării, pe care atîţia medici şi chimişti s-au străduit zadarnic s-o dezlege în ultima vreme. O voi ataca... din flanc. Nu mă voi întreba de ce s-au colorat albii din Stanby, ci *de ce a rămas Robert Tather alb*. Să aflăm de ce Tather şi-a păstrat pielea albă şi vom şti de ce şi-au văzut-o ceilalţi colorată. Atunci vom prinde întregul fir. Înţelegi acum?

Tom încuviinţă vag.

— Ieri am fost la soţia doctorului, Mary Tather, pe care am supus-o, cu voia ei, unui adevărat interogatoriu. Mi-am luat notiţe pe care le-am sistematizat şi resistematizat de cîteva ori. N-am găsit încă nimic definitiv, dar voi persevera.

Te întrebi, poate, dacă nu sînt dezamăgit. Să nu crezi asta. Într-o afacere atît de încurcată, trebuie să strîngi date cît mai multe şi cît mai diverse, chiar atunci cînd par să nu-ţi spună nimic. Pînă la urmă, descoperi legături între fapte în aparenţă neînsemnate, care te duc în sfîrşit pe o cale bună. Şi atunci îţi pare bine că n-ai lăsat nimic la o parte.

Am aici un document pe care-l cred deosebit de preţios. (Bill arătă spre caietul pe care-l ţinea în mînă.) Nevasta lui Tather mi-a dat un fel de jurnal sumar, în care doctorul aşternea o serie de însemnări, destul de disparate, multe în legătură cu negrizarea. Să-l răsfoim împreună.

Se adînciră împreună în lectura caietului. Bill citea şi se oprea din cînd în cînd, ca să comenteze unele pasaje. Tom asculta, docil şi interesat...

KLIM LARA CHIBZUIEŞTE

Zdruncinăturile dubei care îl purta de la închisoare la tribunal deveneau tot mai intense. Maşina era o rablă, cu un stagiu de peste un sfert de veac, iar traseul ducea prin străzi lăturalnice, pline de gropi. Klim resimţea durerea fizică produsă de hurducături. I se părea uneori că este zguduit din creştet pînă-n tălpi numai pentru ca în felul acesta răul să fie stors din el, pentru ca adevărul asupra crimei să iasă în sfîrşit, izbăvitor, la iveală.

De la începutul procesului, se schimbaseră atîtea lucruri !

Intrase în închisoarea din Stanby cu certitudinea nevinovăţiei lui, convins că era victima unei înscenări, încrîncenat împotriva celor care-l acuzau, revoltat de încercarea procurorului de a transforma procesul într-o învinuire aruncată în faţa poporului său. Îşi dădea seama că poate să fie spînzurat, pe baza unor mărturii false ; îl preocupa însă mai mult soarta fetiţei lui şi a Rafiei.

Acum, după depoziţiile împovărătoare ale atîtor martori, conştiinţa începuse să-l chinuie cumplit. Ştia că nu ucisese. Dar mărturiile şi probele acuzării, cu argumentele lor puternice, îl puneau pe gînduri.

— Poate că am o perioadă de amnezie, de uitare patologică, își spunea el uneori. Dacă într-adevăr am ucis, într-o stare anormală? De ce ar fi mințit Selma? Nu mi-aș putea ierta niciodată o asemenea faptă, indiferent de starea în care a fost săvîrșită.

Încerca să reconstituie scena, așa cum rezulta din piesele acuzării. Își închipuia că se află, cu sticla de apă minerală în mînă, în fața prietenului său Tather, că duce brațul înapoi, luîndu-și avînt ca să lovească...

Aci plăsmuirea se destrăma însă.

Nu!

Niciodată n-ar fi putut să ucidă, nici pe Robert Tather și nici vreo altă făptură în care bătea o inimă omenească. Gestul omorului era ceva complet străin de el, de neconceput.

Auzi bătăi în ferăstruica cu gratii a dubei. Abia atunci își dădu seama că mașina se oprise mai de mult și că tot mai de mult răsunau și bătăile. Probabil că ajunseseră în Piața Palmierilor, unde duba înainta cel mai greu, din pricina mulțimii.

Apropiindu-se de ochiul de geam, îi recunoscu pe Bill și pe Tom, cu siluetele lor atît de diferite. Vocea fostului diriginte al poștei ajunse pînă la el.

— Curaj! Nu dispera! Ne-am pus pe treabă. Pînă nu te vedem scăpat, nu ne lăsăm! Sîntem siguri de nevinovăția ta!

Cuvintele pătrunseră cu greu pînă la conștiința lui, dîndu-i o vagă nădejde.

Duba se puse iar în mișcare, cu o zdruncinătură care-l aruncă cu capul de perete. Înaintă un timp, apoi iar se opri.

Cordoanele de polițiști luptau cu greu împotriva valurilor mulțimii, care se îmbulzea să-l vadă pe sanitar. Cînd cordoanele erau rupte, la ferestruicile dubei se perindau, în cîteva clipe, chipuri de oameni de cele mai diferite vîrste. În primele zile, Klim Lara se simțea stînjenit, își acoperea fața cu brațul, ca s-o ascundă. Acum însă, pasivitatea punea tot mai mult stăpînire pe el; înfrunta privirile aproape cu indiferență

Cordoanele se refăcură, mulțimea fu îndepărtată de dubă și vehiculul se urni din loc.

Jocul acesta se repetă de mai multe ori, astfel că traversarea pieței dură mai mult decît tot drumul de la penitenciar pînă acolo.

În sfîrșit, duba opri în fața tribunalului și ușa ei se deschise larg spre hăul sălii de ședință...

PIPA ȘI SCRUMIERA

Se luminase de ziuă. Soarele se revărsa fierbinte, în valuri de dogoare care se lăsau peste siluetele firave ale bananierilor, iar pe terasele albe din casele semețe ale cartierelor bogate unele geamuri sticleau, altele se aprindeau pentru cîteva clipe.

Bill și Tom merseră multă vreme unul lîngă altul, în tăcere, pe căile aproape pustii. Pe strada Cecil Rhodes, se ridicau case masive. Paralel cu ea, șerpuia o uliță de mizerie, cu bordeie și colibe amintind de aspectul unei rezervații.

Trecură pe la primărie, unde Bill cercetă un timp arhiva, iar la ora nouă ajunseră la Mary Tather; aceasta se afla în camera Selmei. Fetița zăcea iar, nereușind să-și revină, cu toate îngrijirile medicilor. Depoziția de la proces dăduse o nouă lovitură sănătății ei și în casă se vorbea numai în șoaptă, pentru că cel mai mic zgomot îi făcea rău.

Soția victimei își purta durerea cu decență. Nimeni nu o văzuse lamentîndu-se, dar chipul ei îmbătrînise vizibil în ultimele săptămîni.

Discuția ajunse curînd la proces.

— Nu știu nici eu ce să gîndesc, spuse ea. De cîteva zile mă frămînt tot mai mult! Nu-mi vine să cred că Klim a ucis și totuși Selma l-a văzut stînd de vorbă cu Robert pe verandă, alții l-au zărit intrînd sau ieșind din casă... Cred că ceva ne scapă.

Bill dădu aprobator din cap :

— Aveţi perfectă dreptate cînd spuneţi că ceva ne scapă... Jurnalul mi-a fost de mare folos... Voiam să vă rog ceva. În el e vorba de o hartă a oraşului Stanby. N-aţi găsit-o cumva printre hîrtiile soţului dumneavoastră ?

Mary Tather se gîndi puţin, apoi spuse :

— Nu-mi amintesc s-o fi găsit. Ştiu însă că a lucrat la o hartă foarte amănunţită, cu puţine săptămîni înainte de moarte. Unde s-o fi pus ?

— Aţi făcut ordine printre hîrtiile lui ? mai întrebă Bill.

— Desigur, am cercetat filă cu filă. Şi n-am văzut decît...

— Spuneţi, doamnă ! insistă Bill, nerăbdător.

— ...decît o schiţă destul de generală a oraşului, de care îl auzeam mereu spunînd că se bazează pe cifre preliminare, aproximative şi mai ales nesigure. Cred că i-a servit ca punct de plecare pentru alcătuirea hărţii definitive, de care v-am vorbit.

Deschise un sertar şi scoase o hîrtie cam mototolită, pe care le-o întinse.

— Vă spun încă o dată că soţul meu o considera ca o schiţă provizorie pentru o lucrare mai precisă.

Bill apucă documentul cu mîini avide.

— Asta-i ce ne trebuie ! exclamă el, după o scurtă cercetare. Nu cred ca harta definitivă să difere prea mult... Vă sîntem profund recunoscători, doamnă Tather.

Se opri brusc din vorbă, apoi continuă :

— Doamnă Tather, trebuie să vă mai întreb ceva.

— Spuneţi, domnule Bill.

— Vă amintiţi ce obiecte erau pe masa de pe verandă în seara crimei ?

— Ştiu eu ? Să mă gîndesc puţin...

— Voi căuta să vă ajut, căci lucrul acesta este de cea mai mare însemnătate... În primul rînd, pe masă erau sticla de apă minerală şi paharul. Ca-ntotdeauna...

— Adevărat. Le-au ridicat poliţiştii, cînd au făcut cercetarea...

— Dar alte obiecte, doamnă Tather?

— Este oare atit de important?

— Poate că da. Şi eu am fost în seara crimei aci, dar nu îmi amintesc ce obiecte erau în preajma doctorului... Mă întreb de ce s-au grăbit judecătorii să considere sticla drept unealtă a crimei. Pe sticlă au fost găsite amprentele lui Klim, dar nu s-au găsit pete de sînge. Medicul legist a declarat că sîngele nu ţîşneşte neapărat instantaneu. Aşa să fie... Dar oare criminalul a ucis dintr-o singură lovitură? Improbabil. Iar dacă a aplicat mai multe lovituri, obiectul trebuia să aibă urme de sînge pe el.

Doamna Tather ascultase, vizibil tulburată, acest raţionament. Nimic nu putea fi pentru ea mai îngrozitor decît momentele evocate de Bill. Un tremur scurt îi trecu prin trup. Izbuti să se stăpînească şi spuse:

— Domnule Bill, din cîte mi-aduc aminte, poliţia n-a găsit pe masă decît sticla, paharul şi carnetul de însemnări. Carnetul nici nu l-au luat.

— Poliţiştii nu-s prea amatori de lectură...

— De alte lucruri, nu ştiu.

— Gîndiţi-vă bine, doamnă Tather. N-aş insista, dar e foarte important... Bastonul doctorului, cu mîner de metal, n-a fost cumva pe aproape?

— Nu. Îl lăsa întotdeauna în antreu.

— Vreţi totuşi să mi-l aduceţi?

— Bineînţeles.

Bill îl examină cu atenţie.

— Îmi permiteţi să-l iau cu mine?

— Dacă vă e util, fără îndoială.

— Vă întreb din nou, doamnă Tather. Nu vă mai amintiţi de alte obiecte care ar fi putut servi crimei? Ce făcea de obicei doctorul, cînd era singur pe terasă?

— Citea... sorbea din paharul de apă minerală... şi...

— Spuneţi, doamnă!

— ... şi fuma. Îmi amintesc acum. Selma îmi povestea că l-a văzut fumînd în seara aceea...

— Foarte important... Cum de nu m-am gîndit singur la asta? Aveţi pipa?

Mary Tather deschise un dulăpior din perete şi dădu să apuce pipa. Dintr-un salt, Bill fu lîngă ea.

— Nu aşa! Un astfel de obiect nu trebuie apucat cu mîna!

Scoase o batistă curată şi înveli cu grijă pipa în ea. Doamna Tather voia tocmai să închidă dulăpiorul, cînd Bill o opri:

— Dar scrumiera, scrumiera cea grea de bronz, unde e?

— Tot aci.

Bill luă şi scrumiera, învelind-o într-o altă batistă, luată de la Tom Goodrike.

— Poliţia a cercetat aceste obiecte? întrebă el.

— Nu.

Doamna Tather făcu un efort pentru a-şi aminti lucrurile, apoi explică:

— După întoarcerea mea acasă, am anunţat poliţia. Pînă să vină, alergam prin casă, de la trupul neînsufleţit la patul unde o întinsesem pe Selma. Înaintea poliţiştilor a venit un medic, prieten şi coleg al lui Robert, pe care-l chemasem pentru fetiţă. A rămas cu noi. Fuma şi i-am adus scrumiera de pe terasă; o dată cu scrumiera am luat şi pipa. Cînd au sosit poliţiştii, au ridicat numai obiectele de pe terasă şi unele din lucrurile aflate în camera de lucru a soţului meu, nu însă şi pe cele din camera Selmei. Au spus că vor veni ulterior să cerceteze şi alte obiecte pe care le folosise soţul meu, dar după ce s-au descoperit amprentele digitale ale lui Klim pe sticla de apă minerală, au renunţat. Spuneau că nu mai e nevoie.

— Iar ulterior dumneavoastră aţi pus pipa şi scrumiera în dulăpior? întrebă Bill.

— Da, acolo păstrez şi alte obiecte ale soţului meu.

— Nimeni altcineva nu s-a mai atins de ele, nu-i aşa?

— Nu. Le-am pus cu mîna mea. Credeţi că vă vor fi de folos?

— Nădăjduiesc că da, dar nu sînt sigur, spuse Bill. Pipa era un obiect uzual al doctorului, iar scrumiera nu-i mai uşoară decît sticla de apă minerală. Poate chiar mai grea... Şi-acum, Tom, la drum. Vom avea o zi grea!

Mary Tather nu mai puse alte întrebări. Avea încredere în Bill. Îi însoţi pînă la uşă; le întinse o mînă moale, fără putere, şi-i rugă s-o ţină la curent cu cercetările.

Trecură mai întîi pe la fostul diriginte acasă, unde lăsară bastonul, pipa şi scrumiera.

* * *

Pe la prînz, Tom Goodrike era rupt de oboseală, dar îl urma pe vărul său fără să crîcnească, convins că acesta „ştie ce face".

În minte îi răsunau cuvintele rostite de Bold dimineaţa, la plecarea de la soţia celui ucis:

— Înţelegi, băiete, schema aceasta are o singură semnificaţie pentru noi. Ne arată cartierul de înnegrire maximă şi timpurie, vestitul Felinar. Acolo se află cheia înnegririi. Trebuie s-o căutăm şi s-o găsim, aşa cum a făcut Robert Tather. Îţi amintesc o însemnare din jurnal. Bill scosese jurnalul şi-i citise cîteva rînduri.

„*25 iulie*. Bazîndu-mă pe evidenţele comisiei lui Shaw, am făcut o descoperire foarte importantă, pe care o verific, întocmind o hartă specială a oraşului. O primă schiţă, provizorie şi aproximativă, mi-a permis să deduc următoarele lucruri:

a) Intensitatea înnegririi albilor prezintă diferenţe uşoare, determinabile în laborator, de la un cartier la altul.

b) Ordinea în care s-a produs înnegrirea arată de asemenea diferenţe de la un cartier la altul, în sensul că unele cartiere s-au negrizat mai curînd, iar altele mai tîrziu.

c) Cartierul cu negrizii cei mai întunecaţi este acelaşi cartier în care s-au ivit *primele* cazuri: car-

tierul cu negrizii „cei mai puțin negri" este acela în care mai sînt și acum mulți albi..."

Luaseră tramvaiul spre Felinar, cartierul cel mai rău famat din Stanby, și de atunci hoinăreau pe străzile lui, printre cîrciumi, case de lut și bordeie. Cercetau minuțios, una după alta, stradă cu stradă, intrară prin localuri și hanuri. Bill Bold nota cu grijă indicațiile privitoare la rețeaua electrică, la cea de alimentare cu apă și la canalizare.

Tom nu pricepea nimic, iar vărul său nu se grăbea să-l lămurească. Din cînd în cînd, mutul primea cîte o misiune; ba să măsoare distanța dintre o casă și o altă construcție, ba să se uite dacă nu descoperă nimic deosebit în vreo fundătură. Bill mai se oprea să vorbească cu oamenii, cîteodată pînă și cu copiii zdrențăroși și desculți care se zbenguiau pe maidane, despre înnegrire. După aerul lui nervos, se părea că răspunsurile pe care le căpăta nu erau cele dorite.

— Va să zică înnegrirea cea mai intensă și cea mai timpurie s-a produs spre marginea vestică a cartierului — raționă el într-un tîrziu, cu voce tare. Tom dragă, mi se pare că ne-am angajat pe o pistă greșită. Schița asta, în care ne-am pus atîtea speranțe, nu face doi bani. Am nevoie de harta definitivă, care presupun că diferă în unele privințe de ea.

— Dar de unde s-o scoatem? părea a întreba Goodrike cu privirea.

Bill privi îndelung în jos, așa cum făcea totdeauna cînd avea de rezolvat o problemă grea, de parcă sandalele galbene cu barete subțiri ar fi ascuns taina cea mare.

— Ascultă, Tom, în jurnal Tather arăta că Klim l-a rugat într-o zi să-i spună concluziile lui despre înnegrire. Medicul notează că i-a pus la dispoziție cîteva documente. Poate că printre ele era și harta definitivă. Tather nu mai avea nevoie de ea, întrucît terminase prima etapă a cercetărilor, așa că nu i-a mai cerut-o înapoi.

Urmărește mai departe raționamentul meu. La Klim acasă harta nu este. Probabil că se află la femeia aceea de care ne vorbea uneori. Îi spune Rafia Tun. Nu știu însă unde locuiește. Poliția îi cunoaște adresa — doar acolo l-au arestat pe prietenul nostru — dar cu copoii nu prea mă am eu bine.

Am aflat că, înainte de a-l cunoaște pe Klim, Rafia asta a fost prietenă cu unul Sam Harwey, un vînzător de ziare. Am adresa lui : strada Cromwell nr. 18. Un bețiv fără pereche. Individul mă interesează. Poate că ne poate spune unele lucruri despre Klim.

O luaseră într-acolo. Ajunși în fața casei, Bill se opri și îl apucă pe Goodrike brusc de umeri :

— Ascultă, Tom, știi să bei ?

O spusese cu curiozitate, ba chiar cu un aer grav. Mutul dădu din cap, în semn că nu.

— Ei bine, băiete, va trebui s-o faci, altă ieșire nu-i. Sînt împrejurări în care nici un mijloc util nu trebuie ocolit.

Bill începu să strige cît îl ținea gura, ca și cum l-ar fi cunoscut de cînd lumea pe vînzătorul de ziare :

— Sam ! Sam Harwey ! Sa-a-am !

Curînd ieși un om mărunt, dar gras, de vreo patruzeci și cinci de ani. Bill îl luă repede :

— Vino să bei cu noi un pahar, Sam ! Vrei ? Gîtul ți-e doar uscat ca Sahara !

Pe fața rotundă, cu ochii înfundați în orbite, se ivi o grimasă care voia să fie un zîmbet :

— La dispoziția dumneavoastră, domnii mei, dar nu pentru... un pahar. Așa ceva nu face decît să stîrnească setea, fără s-o astîmpere.

— Primul deschide calea și celelalte îi urmează, remarcă fostul diriginte sec. Îl bătu atît de tare pe umăr, încît omul se cutremură.

. . . . . .

Bill ținea la băutură în ritm cu Sam. Tom însă, deși abia dăduse peste cap cîteva pahare, se simțea pe altă lume. Auzea ca prin vis spusele lui Harwey.

...Îl cunoscuse bine pe Klim Lara, care venea adesea prin cartier. În unele seri îi dădea lui Harwey bani de băut, dar îi cerea ca mai întîi să-l ducă în diferite puncte ale cartierului Pompelor, unde se interesa de lucruri pe care Sam le socotea fără nici o importanţă. Adesea îl lăsa de strajă într-un loc sau altul, rugîndu-l să fluiere dacă se apropie cineva. La întoarcere, nu spunea nimic. Asta s-a întîmplat de vreo patru-cinci ori — nu-şi amintea precis — în trei luni.

Sam Harwey nu reuşi să le indice precis unde locuia acum Rafia. Cu vreo două luni în urmă, Klim o mutase din bordeiul dărăpănat unde o găsise, într-o cameră ceva mai bună, undeva prin Buru Ordre.

Rămaseră multă vreme în cîrciumă. Treptat, Tom începu să-şi revină. Şedea pe scaun şi totuşi parcă plutea prin încăpere.

Într-un tîrziu, Bill îl apucă de braţ.

— Hai, Tom, să mergem. Din pălăvrăgeala lui Sam am reţinut cartierul Pompelor şi am aflat că pe Rafia trebuie s-o căutăm în Buru Ordre. Să sperăm că merită osteneala noastră.

Abia cînd se sculă în picioare, observă Goodrike că i se puneau serioase probleme de echilibru.

Aerul proaspăt al serii îl mai învioră însă. Şanţul drumului îi părea un fel de dungă cărămizie, care trecea prin faţa gardurilor de mărăcini ; se abătea apoi între locurile goale dintre bordeie şi dispărea, asemenea cozii unei şopîrle din podişul Kalahari, în nemărginirea pămîntului bolovănit.

* * * * * * * * * * * * * * *

Bill se împiedicase de o piatră şi acum zăcea, cît era de lung, în colbul drumului, cu cotul intrat într-o băltoacă. Privea cerul înstelat, care îşi desfăşura imensitatea boltită deasupra capului lui şi nu-i venea să facă nici o mişcare, în timp ce umezeala îi pătrundea în oase. Tom Goodrike, deşi încă ameţit de băutură, dădu să-i ajute să se ridice, cînd

răsună rîsul acela clocotitor, strident, care-l făcu să se oprească fără să vrea.

Hchotul batjocoritor zguduia parcă totul în jur ; casele șubrede risipite ici-colo în acest punct periferic al cartierului Buru Ordre, gardurile de nuiele, oamenii. Cu o mînă în șold, femeia de la care proveneau sunetele în cascadă înaintă spre ei. „Negresă sau negridă ?" se întrebă Bill, fără a reuși să-și răspundă. Avea trăsături regulate, atrăgătoare, ochi mari și adînci. Era îmbrăcată simplu, chiar sărăcăcios, cu o rochie făcută dintr-o pînză ieftină.

Fără să se scoale, ca și cum ar fi fost în cea mai firească dintre pozițiile posibile, Bill i se adresă :

— Ia ascultă, te rog, dumneata ai auzit cumva de Rafia Tun ? O cunoști ? Locuiește p-aici undeva.

Se ridică în sfîrșit, ajutat de Tom.

— Auzit și cunoscut ! Foarte bine chiar...

— Aha... mormăi Bill. Ascultă : am nevoie de ea. Dacă mi-o aduci aici, capeți moneda asta.

— Dă-mi-o ! spuse femeia.

— Mai întîi să o văd pe Rafia Tun în fața mea ! spuse fostul diriginte.

Din nou se auzi hohotul, de această dată într-o izbucnire scurtă, nervoasă.

— Nu merge așa cu mine.

— Ei, ce ai de gînd ? O aduci pe Rafia asta ? se răsti Bill.

Răspunsul fu o privire adîncă, plină de înțeles. Apoi :

— Haideți cu mine. Sînteți în fața locuinței ei. Dar să știți că-i bolnavă rău. Să n-o tulburați ; altfel aveți de-a face cu mine.

Intrară în casă, conduși de femeie. O găsiră pe Rafia culcată în pat, scuturată de dureri. Din ziua arestării lui Klim, starea ei se înrăutățise vertiginos și cu greu ai mai fi putut bănui grația de altădată, care-l fermecase pe Klim.

— Trebuie să stau de vorbă cu dumneata, începu Bill. Sînt sigur că știi multe și nu văd de ce n-ai vrea să-i fi de folos lui Lara.

O umbră de neliniște, repede alungată, trecu pe fața Rafiei, ca o adiere de vînt care încrețește oglinda unei ape.

Deși fiecare cuvînt rostit îi rănea gîtul bolnav, femeia vorbi multă vreme despre Klim, mai mult în șoaptă, dar cu o înflăcărare crescîndă, iar Bill își nota totul cu mare conștiinciozitate, ca și cum ar fi fost vorba de indicații de cel mai mare preț. De cîteva ori, ochii ei se umeziră.

Îi arătă aparatele și sticluțele de chimicale, cuștile pentru animalele de experiență, îi povesti despre misiunile ciudate pe care sanitarul i le dădea cîteodată.

Se făcuse tîrziu cînd se ridicară să plece. Îi mulțumiră Rafiei și ea le promise și pentru viitor tot sprijinul, în măsura puterilor ei tot mai slabe.

Tom trecuse pragul ușii, cînd Bill rămase deodată ca împietrit, cu ochii pironiți în perete. Acolo, într-o ramă roșie, se găsea o hîrtie pe care o căutase cu înfrigurare. Se apropie și începu s-o studieze cu atenție.

— Ia, o mîzgălitură de-a lui Klim, remarcă femeia. Nimic de însemnătate, decît că-mi închipui că-i de mîna lui. Se uita adesea la ea, de parc-ar fi fost cine știe ce. După arestare, am pus-o în ramă... De obicei umbla cu ea în geantă, dar într-o dimineață a uitat-o aici.

Tom revenise și Bill i se adresă, cu o voce aproape solemnă :

— Uite harta definitivă. Bănuiala mi se confirmă. Cartierul Pompelor este cel mai intens înnegrit. De mîine acolo ne facem veacul !

Și către Rafia :

— Am nevoie de harta asta !

O luă din perete și o puse în geantă, fără să aștepte vreun răspuns.

Porniră la drum.

Tom Goodrike părea abătut. Bill îi aruncă o privire plină de înțeles.

— N-ai priceput nimic, Tom ! spuse el într-un tîrziu. Azi a fost o zi care a adus multe fapte noi.

Pipa și scrumiera vor trebui cercetate cu grijă. În ce privește indiciile privind procesul negrizării, sînt tot mai mult sistematizabile.

O problemă crucială rămîne însă aceea a pricinii pentru care Robert Tather a rămas cu pielea albă. La un moment dat, m-am gîndit că el a fost acela care a provocat negrizarea. Am renunțat la această ipoteză. Doctorul era o inteligență prea lucidă ca să creadă că prin înnegrirea albilor se va soluționa ceva.

Atunci ?

Bolnav cum era, poate că lua vreun medicament care constituia un antidot...

Am simțămîntul că sînt foarte aproape de soluționarea acestui mister. De noi depinde de altfel dezlegarea întregii pricini. Noi, Tom, vom aduce lumină — noi sau nimeni. Marea acuzație de omor aruncată în fața lui Klim trebuie să cadă. Crima este o diversiune. Acesta-i adevărul. Dar dacă nu descoperim cine-i asasinul, teza diversiunii amenință să se prăbușească...

Noaptea îi înconjură cu întunecimea ei copleșitoare. Umbre lungi se întindeau spre deșertul crîmpoțit, alcătuit din bucăți mari de piatră sfărîmată.

DEPOZIȚIA RAFIEI

Boala își băga tot mai aprig gheara în gîtul ei.

Tînjea.

În jurul ei se învîrtea o horă a negurilor. Nu pricepea nimic. Oare cel mai drag și bun om pe care-l întîlnise în viața ei se făcuse vinovat de cel mai greu dintre păcate ? Cu neputință !

Singurătatea celor cîteva zile de părăsire era mai rea decît moartea. Îi era dor de el, într-un fel nou, ca dorul de o tărie pierdută.

Aștepta mereu să se strîngă cleștele în gîtul ei, cleștele sufocării. Nu mai credea că vocea ei răsuna liberă și frumoasă, pe vremea cînd cînta la Durban.

Klim ucisese ?

Îl auzise de atîtea ori pomenind numele binefăcătorului său. Îl numea de multe ori „părintele meu". Ce copil ar fi avut norocul să găsească un asemenea tată sufletesc ?

I se aduse o citație : trebuia să se prezinte peste două zile la tribunal. Încercase de cîteva ori să se ridice din pat, dar nu izbutise decît prin sforțări obositoare. În ultimele zile, dorise din toată inima să-l revadă pe Klim, chiar și în boxă.

Kuah îi făgădui că o va ajuta să meargă pînă acolo. O speria totuși citația.

Știa că unii oameni tălmăcesc cîrcotaș, cu prejudecăți și ciudă, dragostea lor. De fapt, Klim o iubea și totodată o ajuta să treacă peste ultima punte a vieții. Ghicise în firea ei voioșia stinsă, talentul cald de artistă, țîșnit din inimă, din savane, din pustiul Kalahari. O iubise pentru ceva mai mult decît bucuria unei clipe și numai ea putea ști ce adîncime are sufletul lui, cît de curat este.

Acuzația care i se arunca nu putea să fie altceva decît o scornire, o monstruozitate ! Avea încredere în el, oricît de grele se arătau învinuirile.

Se îngrozise auzind ce scriau ziarele. Îi vorbise despre aceasta un prieten, care venise s-o vadă.

Campania împotriva lui Lara se desfășura furibundă în multe ziare din țară. Judecătorii și chiar procurorul erau atacați cu vehemență pentru tărăgănare. „În orice alt oraș decît Stanby, scria într-un articol, albii ar fi știut de mult să-și facă singuri dreptate, atîrnîndu-l în știreang pe acest nemernic."

În dimineața zilei indicată pe citație, Rafia se simți ceva mai bine ca de obicei.

Ieși în stradă. Cerul atîrna vînăt peste acoperișuri.

Kuah o sprijini pînă în dreptul porții mari, care se deschidea spre incinta tribunalului.

. . . . . .

Pe o bancă ședea Amuh ; o chemaseră să depună mărturie că Lara îndemnase femeile negre să boicoteze autobuzele. Procurorul o anchetase. Tremura de teamă pentru micul ei rost în oraș. Se mira că avusese îndrăzneala să urmeze pe manifestante. Cu sufletul la gură, aștepta să fie strigată în sală.

Sălile erau ticsite de oameni. Fumul de tutun se agăța pe zidurile vechi, scorojite, șerpuia printre chipurile celor care așteptau pe bănci. Rafia îi vedea pe oameni tulburi, aproape ireali ; atît de slăbită era, încît i se făcu frică să nu o apuce o criză. Minutele treceau foarte grele și aduceau în brațele ei subțiri poveri de oboseală veche.

Se simțea atît de nevolnică, încît la un moment dat toate temerile ei se destrămară ușoare și se risipiră, ca niște fapte de mult trăite, care nu pot înrîuri în nici un fel starea ei de acum. Îi stăruia în minte că pierduse ultimul sprijin și va muri poate singură. Presimțămîntul o îngrozea, ca și cînd încleștarea din urmă va avea loc fără ca ea să se poată agăța de brațul lui Klim. Ședea pe bancă, așa de subțire și delicată, încît rochia o acoperea cu falduri mari. Amuh se aplecă spre urechea ei și șopti :

— Poate vor să mă dea afară din oraș. Ce să mă fac ? Unde să mă duc ?

— Nu te teme, îi spuse Rafia, cu voce slabă. Ești doar în slujbă. Și pe urmă, ce vină ai tu ?

Apoi tăcu. Aștepta. Nu mai credea că se va putea scula de pe bancă ; în trupul ei căzu o amețeală scurtă. Se ținea cu palmele de bancă și se crezu pierdută.

Auzi vag că aprodul îi strigă numele și se ridică, nesigură. Mîinile i se bălăbăneau în aer ; încerca mereu să se sprijine de ceva, deoarece se temea să nu se prăbușească. Apoi, brusc și neașteptat, simți în ea o putere nouă.

Președintele o întrebă :

— Din faptele sau din vorbele lui Lara, puteai bănui că îl va ucide pe doctorul Tather ?

Ea răspunse şoptit :

— Nu, nu puteam şti şi nu pot crede. Îl iubea foarte mult. Îl slăvea totdeauna şi-l dădea pildă de omenie şi de bunătate.

— De ce te-ai agăţat de Lara ?

Procurorul Bruker pronunţase vorbele rece şi neiertător. Rumoarea sălii arăta că mulţi aşteptau răspunsul, lacomi de curiozitate. Rafia se prinse cu amîndouă mîinile de bara din faţă. I se scurse parcă tot sîngele din obraz. Vocea ei slabă tremura, metalică :

— Nu m-am agăţat ! Vorbele dumneavoastră sînt urîte şi nedrepte. Ne-am cunoscut şi ne-am iubit. Cîrtitorii sînt totdeauna gata să înţeleagă partea urîtă a legăturilor omeneşti.

Glasul i se întrerupea mereu, rupt, apoi şoapta devenea atît de slabă, încît nu-i mai auzea nimeni mărturisirea.

— Klim îmi spunea de multe ori că mă vede ca pe vremea cînd dansam şi cîntam la Durban, îmbrăcată într-o rochie cu raze. Zicea că e fericit să privească în ochii mei.

Preşedintele îi porunci :

— Treci peste aceste evocări personale.

Rafia tremura ; de-abia mai avea putere să vorbească :

— Nu ştiu ce să mai spun. Klim îmi ocrotea ultimele clipe. I-am dăruit toată dragostea şi toată căldura pe care o păstrasem în mine. Împreună visam acelaşi vis al dezrobirii oamenilor...

Privea rătăcită spre cei din jur. Nu le venea să creadă ! Cît o durea neînţelegerea lor. Se prinse mai bine de bara din faţă. Şopti sufocată :

— Nu, nu e vinovat !... Cred în tine, Klim !

Un tremur o scutură şi se prăbuşi greu pe spate. Maşina salvării o duse la spital. Cînd brancardierii o depuseră în camera de gardă, ochii ei mari, sticloşi, aţinteau încremeniţi plafonul.

— Să recapitulăm, Tom, să recapitulăm. Problema e prea gravă pentru ca să nu ținem strîns lucrurile în mînă. Materialul se adună și nu mai merge așa. Să vedem ce se conturează...

Erau orele unsprezece dimineața.

Ajunseseră în cartierul Pompelor. Bill cumpărase niște fructe și acum le mîncau pe un loc viran, acoperit cu o vegetație bogată.

— Deci, Tom, ia să vedem ce este esențial, începu el. În primul rînd să știi că am luat amprentele de pe cele trei obiecte. Am găsit pe cineva care mă va ajuta să le identific. Chiar astăzi sper să am rezultatul. Pe scrumieră sînt și niște pete întunecate.

Pe de altă parte, cred că sîntem pe urmele tainei înnegririi. Klim era preocupat, dacă nu obsedat de ea. Studiul hărții, cercetările acelea misterioase din cartierul Pompelor, interesul pentru urmărirea negrizării o dovedesc pe deplin. Mărturia paznicului stației de epurare a apei, bețivul ăla de Noskin, mi se pare și ea foarte interesantă.

Și mai e ceva. Te-ai întrebat vreodată ce-a fost cu operația aceia nenorocită a lui Tather ? Bolnava s-a prăpădit și „Demnitatea Albă" a făcut o zarvă nebună. Asta, deși decedata era mulatră.

Din privirea ta văd ce vrei să spui ; era firesc ca rasiștii să exploateze orice punct vulnerabil al unui fruntaș al ligii. Ai dreptate. Cu toate acestea, să mergem mai departe cu presupunerile. Doctorul mi-a spus că a verificat fiola de anestezic cu cîteva minte înaintea operației. Totuși decesul s-a produs datorită unei alterări pronunțate a substanței inoculate, care, după părerea medicilor din comisia de anchetă, ar fi trebuit să ducă la o tulburare vizibilă a lichidului.

E deci posibil că fiola bună a fost schimbată în ultimul moment cu una alterată. De către cine ?

Cred că Tather bănuia pe cineva, dar neavînd dovezi precise n-a vrut să-l acuze.

Tom își privea nedumerit vărul.

— Pe măsură ce-ți vorbesc, lucrurile îmi devin parcă mai limpezi în minte, continuă Bill. După accident, Tather n-a mai operat decît asistat de Klim. De ce? E limpede. Își bănuia asistentul.

Goodrike holbă ochii mari.

— E vorba de Traan. Tu nu-l cunoști. Un tip șters. N-ai fi dat doi bani pe el. Doctorul îl prețuia pentru calmul lui. După ce s-au anunțat concluziile comisiei de medici anchetatori, Traan a șters-o din oraș. Se pune întrebarea: dacă a ucis-o pe mulatră, din îndemnul cui a făcut-o? Era un individ fără ambiții, numai bun ca să fie manevrat. Pe deasupra, niciodată n-avea un ban în buzunar, fiind un cartofor fără pereche.

— L-ai studiat, nu glumă! observă Tom, prin semne.

— Da, e una din pistele pe care le urmăresc, mărturisi Bill. Deci, să presupunem că e așa. În acest caz, Olders Traan a ucis, apoi a fugit. Dar cine l-a montat? Asta-i întrebarea.

Mecanicul tresări. Îl puse pe Bill să repete pronumele asistentului.

— Ce contează pronumele? se enervă Bill.

Mecanicul îi explică, tot prin semne:

— La noi la atelier venea în inspecție sanitară un medic. Patronul îi spunea „Domnule doctor Olders". Un tip șters, așa cum l-ai descris tu.

— Ei, și? Să zicem că-i același.

— Era prieten cu patronul.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Un lucru care te va interesa. Știu de la patron că Olders era nepotul lui Mackenzie.

Bill sări ca ars:

— Ascultă-mă, băiete, cred că am prins acum definitiv firul!

Tom Goodrike își dădea seama că vărul său progresase mult în cercetările sale, dar nu vedea cum aceste concluzii reprezentau „prinderea firului".

Deducţiile lui Bill erau desigur importante, dar nu i se păreau nici pe departe hotărîtoare. Deodată se uită la ceas : peste o oră trebuia să fie la atelier. Îi explică lui Bill că nu-l va mai putea însoţi.

Acestuia nu-i păru rău. Simţea nevoia să rămînă singur, pentru a frămînta cele aflate.

Se despărţiră.

Fostul diriginte porni cu paşi mari la drum. Străzile mărginaşe erau înnoroiate de ploaia torenţială de peste noapte. Acum, din cerul întunecat cădeau picături mici. Ghetele i se prindeau în clisă şi clisa încerca avidă să le reţină, aşa cum magnetul atrage fierul.

Îşi continuă calea. Intrase în zona adăposturilor făcute din bidoane de benzină. Furtuna din ajun produsese mari stricăciuni şi acum oamenii le reparau, istoviţi şi uzi pînă la piele. Sute de copii se refugiaseră în nişte grajduri comunale părăsite, unde se zbenguiau organizînd adevărate bătălii cu bulgări de noroi şi pietre.

După grajduri începea nesfîrşita cîmpie sud-africană, o stepă săracă în vegetaţie, iar pe malul unui lac cu apă sărată se profila, sinistru, vechiul fort.

Bill ajunse la marginea unei plantaţii. Cu un an în urmă, Liga Antisegregaţionistă organizase aci o mare manifestaţie, cu participarea unor oameni de toate rasele, cerînd eliberarea unor muncitori negri, arestaţi cu prilejul unei revolte de pe plantaţia lui King.

Bill se căţără pe stînca, nu prea înaltă, de pe care luaseră cuvîntul vorbitorii şi cuprinse cu privirea întreaga panoramă. Îşi amintea totul. Discursurile, apoi ciocnirea cu poliţia care încercase să-i împrăştie, în sfîrşit arestarea lui Tather.

„Sîntem o parte a Africii care se ridică la luptă..."

— aşa începea cîntecul care răsunase atunci.

Bill se trezi din visare.

O picătură întîrziată de apă căzu, cu un clipocit uşor, în băltoaca de la picioarele stîncii şi în oglinda ei se formară cercuri concentrice.

— Apă, apă şi iar apă, mormăi Bill. Apă potabilă, conducte, ploaie... apă minerală.

Scoase din buzunar o etichetă care fusese cîndva lipită pe o sticlă de apă minerală. O găsise, cu o seară în urmă, într-un sertar al biroului lui Tather. Îşi aminti de un pasaj din jurnalul medicului : „Am discutat adesea cu Klim Lara, la un pahar de... apă minerală, psihologia negrizilor."

Şi deodată, misterul „ultimului alb" i se limpezi deplin în minte. Acum ştia de ce doctorul Tather...

În sfîrşit ! Trebuia să-l caute pe Kompe.

Întîi va trece pe la un funcţionar prieten, căruia îi dăduse amprentele spre cercetare şi apoi se va sfătui cu învăţătorul.

Bill începu să alerge prin savană spre oraş. De-ar fi găsit un taxi sau măcar o trăsură ! Trecu din nou pe lîngă grajdurile acum goale, pe lîngă casele din bidoane...

Continuă să fugă. Pantalonii îi erau stropiţi de noroi, haina la fel. Puţin îi păsa ! În sfîrşit, într-o piaţă, zări staţionînd un autocamion gol. Se urcă în cabină, lîngă şofer, şi-i strigă cu răsuflarea tăiată :

— Repede, în strada Zanzibar !

Înainte ca maşina să pornească, Bill surprinse o scenă care-i dădu mult de gîndit. Un grup de indivizi — recunoscu printre ei pe cîţiva oameni ai lui Mackenzie — lipeau pe zidul unei case un afiş care incita la linşarea lui Klim, denumit „asasinul monstruos al ultimului alb". Sanitarul era caracterizat drept exponentul „primitivităţii tribale", iar crima trebuia „să atragă luarea-aminte a acelora care se lăsau înduioşaţi de soarta băştinaşilor sau care militau pentru integrarea negrizilor cu negri..."

William Bold înţelese substratul acestor cuvinte. Totul fusese înscenat în modul cel mai odios.

Era într-adevăr timpul să-i vorbească lui Kompe.

* * *

Nu rămase mult în strada Zanzibar. Prietenul făcuse cercetarea.

Pe Kompe îl găsi curînd după aceea. Terminase tocmai cursurile şi discutară îndelung.

Învăţătorul se arăta uimit de descoperirile lui Bill. Într-un tîrziu, spuse :

— Acum nu vor mai putea să dea vina pentru crimă pe negri !

Se opri o clipă, apoi continuă :

— Cum de şi-a închipuit Klim că ne va izbăvi pe această cale întortocheată ?... Şi cînd te gîndeşti că n-a vrut decît binele tuturor, curmarea vrajbei dintre rase...

Şedeau faţă-n faţă. Bill îi puse mîna pe genunchi :

— Ascultă, Kompe, într-un ceas mă duc să-mi fac depoziţia. Ţie însă îţi revine o misiune mai grea. Eşti sigur că vei izbîndi ?

Coborî glasul, căci tocmai trecea cineva pe-aproape.

— Eşti sigur, Kompe ! ?

— Ascultă, Bill ! Eu nu-mi pun întrebarea dacă voi izbîndi. Trebuie să izbîndesc ! De cînd au apărut ameninţările cu linşajul, mi-am dat seama că Klim trebuie să dispară din Stanby. După depoziţia ta, rămînerea lui în oraş ar fi imposibilă... Vezi însă cum procedezi la tribunal...

— Vei fi gata într-un ceas, Kompe ?

— N-ai nici o grijă !

Începuse iar să plouă şi intrară în clădirea scundă a şcolii, pentru a stabili mai precis totul.

TUMULTUL

Dezbaterile procesului lîncezeau. Vinovăţia lui Lara părea bine stabilită, dar nici o mărturie nu lămurea mobilul crimei.

Pastorul Patton se gîndi într-o seară că, pentru a sluji cauza justiţiei, ar fi fost poate bine să mărturi-

sească ce-i povestise cîndva Ted Borgman despre înnegrirea adversarului său, în bazinul Makarikari. Borgman murise însă și peste aluziile lui diabolice se lăsase lespedea mormîntului. Pastorul se răzgîndi, înfiorat de atîta mister și temîndu-se să nu apară în chip de tăinuitor.

Siluetele grave din Piața Palmierilor se răriseră în ultimele zile.

Lara sta încovoiat în boxă ; privea rătăcit în jur. Audierea martorilor se terminase și urma să se treacă la rechizitoriu, cînd președintele anunță pe neașteptate că martorul William Bold, care mai depusese o dată, cere tribunalului să aducă o mărturie de cea mai mare însemnătate pentru aflarea adevărului.

În sală era ceva mai puțină lume ca de obicei, deoarece nimeni nu se mai aștepta la dezvăluirea unui fapt nou. Anunțul președintelui stîrni o tulburare mare.

Bill apăru în sală. După obișnuitele formalități, ceru să i se permită să facă relatarea.

— Domnule președinte, rosti el, am depus acum cîteva zile, în fața instanței, fără să aduc vreo lumină. Între timp, cercetările pe care le-am întreprins în scopul de a dovedi nevinovăția prietenului meu Klim Lara au dat roade. Ele sînt de mare importanță pentru cursul pe care îl va lua procesul.

— Spuneți ce aveți de spus ! interveni, nervos, procurorul. Fără vorbărie.

— Chiar de la începerea acestui proces nefericit, am fost convins că Klim Lara nu este vinovat.

— O convingere fundată pe nisip, croncăni Sam Bruker.

— Sînt și convingeri care se ridică la început pe o temelie de nisip, obiectă Bill. De la început, acuzația care i se aducea lui Klim Lara m-a revoltat. Un om cu firea lui nu putea săvîrși o crimă. Mărturiile care se aduceau împotriva lui, articolele sau afișele defăimătoare nu-mi puteau clinti această convingere intimă. Știu că în fața justiției acest argument n-are o deosebită valoare, dar îl folosesc

pentru a explica curții care a fost impulsul îndelungatelor mele cercetări.

Rămîne să judecăm cum pot fi totuși explicate mărturiile, multe de bună credință, care îl acuză. A ucis un altul, care îi seamănă ? Improbabil, deoarece Lara nu are un chip comun. Am cercetat registrele evidenței populației, cu toate fotografiile cetățenilor din Stanby ; nici unul nu seamănă cu el. Nici presupunerea că sanitarul ar suferi de o boală a dublei personalități nu se ține pe picioare.

Am ajuns la un paradox : Klim Lara nu poate fi ucigaș, dar probele, cel puțin cele de care dispune tribunalul, îl strivesc, acuzîndu-l de omor.

Procurorul Bruker îl întrerupse, enervat :

— Domnule Bold, vă rog să treceți la fapte. Curtea nu se interesează de caracterul, destul de ambiguu, al cercetărilor dumneavoastră. Ce ați aflat despre omorul săvîrșit de acuzat ? Ați descoperit o pistă nouă de cercetări ?

Bill zîmbi îngăduitor, în timp ce asistența fremăta.

— Voi trece la fapte, domnule procuror. Primul este acela că doctorul Tather a rămas alb.

— Știm asta. Nu ne spui nimic nou.

— Știți, dar n-ați tras toate concluziile necesare.

— Ce vrei să spui ?

— A existat un om care a avut interesul să făptuiască crima pentru ca, apoi, să arunce vina asupra unui exponent al băștinașilor, îndemnînd la linșarea lui.

Procurorul se îngălbenise. Se ridică viforos :

— Astea-s vorbe ! Te previn că vei răspunde pentru învinuirile pe care încerci să le construiești !

William Bold îl privi calm, drept în față :

— Cu toții vom răspunde într-o bună zi, domnule procuror.

— Faptele, martor, faptele !

Președintele interveni, nerăbdător :

— Recunoști că Lara a ucis ?

— Nu a ucis el.

— Amprentele lui au fost găsite pe sticla cu care a fost lovit doctorul Tather, îi aminti procurorul.

— Acuzatul nici nu contestă că a pus mîna pe sticlă. Şi-a turnat un pahar cu apă minerală. Dar sticla nu a servit pentru comiterea crimei.

— Sticla a fost găsită pe masa din verandă, cu amprentele acuzatului pe ea, spuse judecătorul.

— Numai că atunci cînd crima a fost făptuită, pe masă mai era un obiect care putea servi omorului, ba chiar mai bine decît sticla.

— Ce obiect ?

— O scrumieră grea, de bronz.

— Şi cum de a dispărut pînă la venirea poliţiei ? întrebă judecătorul, intrigat. Doar n-a ascuns-o nimeni !...

— Doamna Tather a luat-o în camera Selmei, pentru medicul care fusese chemat să îngrijească fetiţa.

— Şi de ce vi se pare mai verosimil ca această scrumieră să fi servit la comiterea crimei ?

— Din mai multe motive. În primul rînd, este un obiect mai greu. În al doilea rînd, forma rănii care a produs moartea se potriveşte mai bine cu forma scrumierei decît cu aceea a sticlei, ceea ce medicii legişti vor confirma. În al treilea rînd — şi acest lucru mi se pare hotărîtor — fiindcă pe scrumieră am descoperit amprentele unei persoane care era un duşman personal al lui Robert Tather şi făcea parte dintr-un grup care avea tot interesul ca el să dispară. În al patrulea rînd, fiindcă pe această scrumieră sînt două pete de sînge, pe care le-am identificat ca provenind de la sîngele doctorului, în timp ce pe sticlă nu s-au găsit pete de sînge.

— Aveţi scrumiera de care vorbiţi ?

— Da, domnule preşedinte.

În Piaţa Palmierilor, lumea se înghesuia sub difuzoare. Din casă în casă, vestitori repezi purtau spusele lui William Bold, care se prezentase în faţa tribunalului gata să dezvăluie marea enigmă. Pe uliţe alergau negrizi, negri, indieni şi mulatri, venind din toate părţile ; strigau vorbele pe care le auziseră din gură în gură...

În sala de ședințe agitația creștea clipă de clipă. Tulburați, oamenii vociferau, iar președintele agita zadarnic clopoțelul, pentru a-i chema la ordine.

Se auzi vocea procurorului :

— Atrag atenția curții că martorul vrea să ne abată de la cursul real al lucrurilor. Mîna lui Klim a lovit mișelește ! El este asasinul...

— Klim Lara n-a ucis, spuse calm William Bold. Individul care l-a ucis pe Robert Tather a încercat mai întîi să-l compromită. De aceea l-a pus pe un om al lui, pe Olders Traan, să utilizeze o fiolă alterată de anestezic la o operație a acestuia. După cum știți, bolnava a murit. Comisia medicilor anchetatori l-a absolvit însă pe Tather de orice vină. Atunci, individul din umbră a hotărît să acționeze chiar el...

Judecătorul interveni :

— Cine este asasinul doctorului Tather ? Dacă-l cunoști, ești dator să ne spui numele său !

Tumultul creștea în sală. Bill Bold ridică glasul, pentru a se face auzit pînă în ultima bancă :

— N-ați înțeles încă ? Numele lui vă e cunoscut tuturor. Pe Tather l-a ucis un om care îl ura de moarte, cu care avusese conflicte răsunătoare, care îi dădea de multe săptămîni tîrcoale, un om care urmărea să arunce vina asupra lui Klim Lara, pentru ca băștinașilor să li se poată aduce încă o acuzație oribilă.

Europenii din Stanby se înnegriseră și în oraș rămăsese un singur alb. În aceste condiții, uciderea „ultimului alb" și aruncarea întregii vini asupra sanitarului negru trebuia să demonstreze că negrii au comis o crimă rasială, deoarece nu au vrut să tolereze existența nici unui om cu pielea albă ! În felul acesta, simțămintele rasiste ale negrizilor aveau să fie stimulate pînă la paroxism. „Dacă negrii au declarat război europenilor, știm ce avem de făcut pentru a-i cumînți !" a scris într-un articol de fond „Intransigentul".

Domnul procuror Bruker a numit crima aceasta o „crimă simbolică". Are dreptate, dar în cu totul alt sens decît credea : este o crimă simbolică pentru politica de apartheid ! Iar criminalul este Richard Mackenzie !

— Pe ce te bizui făcînd această afirmaţie ? întrebă preşedintele.

— În primul rînd, pe amprentele găsite pe scrumiera de bronz. Le-am identificat.

Scoase din geantă o scrumieră, o dezveli dintr-o pînză albă, şi o puse în faţa preşedintelui. Adăugă :

— Pe scrumieră sînt vizibile petele de sînge. Amprentele aflate pe ea sînt ale doctorului Tather, ale soţiei lui şi ale criminalului Mackenzie. Asasinul a intrat în casa lui Tather după ce Klim Lara plecase. Astfel se explică cele două umbre care urcau spre Veranda Albă în ziua crimei, omul ascuns în curte în timpul furtunii de care amintea în treacăt Selma şi alte indicii cărora nu le-aţi dat importanţă, fiindcă eraţi siguri că aţi pus mîna pe criminal... Aşa cum a biciuit pe negri pînă ce i-a ucis sau a asmuţit cîinii asupra lor, ca să-i sfîşie, aşa l-a ucis Mackenzie şi pe doctorul Tather !

În sală izbucnise un vacarm de nedescris. Oamenii se sculaseră în picioare. Mulţi îşi părăsiseră locurile, îngrămădindu-se în faţă, pentru a fi mai aproape de locul unde Bill îşi depunea mărturia.

— Vreţi fapte, domnule procuror. Iată-le acum pe rînd : Agentul care a produs înnegrirea este apa. Un om, aflat aci, în sală, a făptuit negrizarea cu bune intenţii, amăgindu-se că în felul acesta va izbăvi oamenii sărmani şi asupriţi de suferinţă.

Un strigăt de uimire, multiplicat de sute de ori, izbucni.

Foarte tulburat, preşedintele tribunalului îi ceru lui William Bold să-şi continue depoziţia.

— Autorul înnegririi... începu acesta.

— Cine e ?! Cine ? se auziră mai multe glasuri.

— Îl veţi afla la timp. El făcea de mult experienţe cu şoareci şi găini, pentru a le schimba pig-

mentația, cu ajutorul unor substanțe chimice foarte active pe care le descoperise. A introdus substanțe anume preparate în filtrele de purificare ale conductei de alimentare cu apă a orașului. O dată băută, apa înnegrea pielea.

— Dacă-i așa, întrebă procurorul, de ce nu s-a înnegrit doctorul ?

— Foarte simplu : el nu consuma decît apă minerală.

— Și cine-i autorul înnegririi ? întrebă președintele.

Glasul abia i se mai auzea din pricina zgomotului.

Bill se întoarse spre sală. Se uită atent peste capetele oamenilor care se apropiaseră de bara unde își depunea mărturia. Ocoli bara și făcu cîțiva pași spre judecători, atrăgînd publicul și mai în față. Pînă și santinela din boxă îl asculta cu aviditate, uitînd de Klim.

— Cine este ? Spune ! Vorbește ! se auzea pretutindeni.

Încordarea și tumultul deveniseră de nedescris.

— Știți în sfîrșit cine-i asasinul, în puține clipe veți afla și cine a provocat negrizarea.

William Bold era acum lipit de masa judecătorilor. Oamenii îl înconjurau într-un arc tot mai strîns. Toate privirile erau ațintite asupra lui.

— Hai, Bill, nu te juca cu răbdarea noastră ! răsună o voce tunătoare. Îl știi sau nu-l știi ? Eu am un șireang pentru el...

Se auzi o ușă trîntindu-se. Clopoțelul președintelui răsuna neîntrerupt, dar fără folos. Voci învălmășite se întretăiau.

— Liniște ! Liniște ! Vorbește, martore !

— Acum pot să v-o spun. Autorul negrizării este Klim Lara !

Dintr-o dată, toți ochii se întoarseră spre boxă.

Boxa era goală.

Bill se făcu la rîndu-i nevăzut.

Klim ședea pe o piatră, la marginea unei pajiști. Avea un scurt răgaz între vizitarea a doi bolnavi. Crestele munților se ridicau străluminate de razele puternice ale soarelui dimineții.

Acum înțelegea mai bine ca oricînd că împrejurările tulburătoare care schimbaseră locul albilor, constrîngîndu-i să intre în pielea celor disprețuiți, nu cauzaseră decît o inversare trecătoare a rosturilor, că drama negrizării se zbătuse zadarnică în inimi, că jocul fantastic pe care îl dezlănțuise rămînea în amintire doar ca tremurarea unor lumini și umbre pe un zid uriaș, dincolo de care nu se putea trece decît prin mijloacele luptei organizate.

Mijlocul pe care îl născocise pentru a curma asuprirea se dovedise fără putere. Opresiunea și exploatarea răzbiseră într-un alt fel, tot atît de cumplite ca și mai înainte. Klim se simțea vinovat de confuzia pe care o provocase în minți, ca și de multele tragedii individuale pe care le adusese negrizarea.

Și oare moartea lui Tather, asasinarea ultimului alb, nu se petrecuse tot în strînsă legătură cu negrizarea? Făptuind crima, rasiștii voiseră să dovedească că negrii nu se pot împăca cu existența omului alb. Nu avea deci el, autorul negrizării, partea sa de vină în omor? Acest gînd îl cutremura.

Crezuse că dacă toți oamenii vor avea aceeași culoare a pielii, răul va dispare ca prin farmec. De fapt, în noua situație apăruseră racile noi, deoarece pricina lor adîncă, care era exploatarea omului de către om, goana nesățioasă după cîștig a colonialiștilor, nu fusese cu nimic înlăturată și răzbătea prin toate împrejurările.

Aici, în așezarea unde se refugiase Klim, în nordul țării, veștile ajungeau foarte greu. Dar și în acest loc pătrundea vuietul asurzitor al bătăliei de elibe-

rare a negrilor; în această încleştare, fantasticul, aşa cum îl concepuse sanitarul, nu se mai putea împleti cu realul.

După proces, la Stanby se produsese o învălmăşeală şi confuzie de nedescris. Dezvăluirea făcută de Bill cu privire la mijloacele chimice care determinaseră înnegrirea stîrni din partea unora un val de furie împotriva lui Klim. Dar Kompe îi organizase evadarea şi-l dusese în locul îndepărtat şi neştiut de nimeni unde se afla acum.

Klim ţinea acum în mînă o scrisoare. Fusese adresată la Stanby şi Kompe i-o trimisese încoace. Îi scria un tînăr din Angola, care aflase de încercarea sa. O considera o ciudăţenie, o tentativă de laborator, care nicăieri nu ar fi avut sorţi de izbîndă. Cu toate acestea, dorea să ştie cum reacţionaseră oamenii. Scrisoarea era scrisă cu mult elan tineresc şi Klim se hotărîse să-i răspundă. Voia să se mărturisească deplin cuiva.

Împreună cu scrisoarea, Kompe îi trimisese şi el cîteva rînduri, care conţineau o veste de necrezut: Richard Mackenzie, asasinul dovedit al lui Tather, nu fusese condamnat decît la doi ani închisoare, cu suspendarea pedepsei, date fiind condiţiile excepţionale în care făptuise crima şi convingerilor politice ale doctorului, care „provocau revolta justificată a unor cetăţeni onorabili".

Lui Klim îi scăpă scrisoarea din mînă.

Printre coamele verzi de jos urca un drum şerpuitor, pe care veneau siluetele a doi oameni. Nu le vedea bine, dar ele urcau mereu.

Privirea lui Klim se lăsa spre cîmpie, tot mai departe, spre linia proaspătă a savanelor. O turmă de bivoli păştea în liniştea patriarhală a cîmpului, ca şi cum acolo nu s-ar fi auzit încă împuşcătura ucigaşă a primului alb. Era atîta linişte, încît ai fi crezut că pămîntul sclipitor al Kimberleyului, pe care îl ghicea în depărtare, îşi vindecase rănile adînci, că nu se mai vedeau gurile blestemate ale minelor, că grămezile de diamante şi aur se spulberaseră în văz-

duh, răspîndind minunea unei lumini mai tari, mai vii.

De multe ori, Lara se vedea îngenuncheat alături de trupul doctorului Tather, în mijlocul unei cîmpii care se asemăna aidoma cu locul unde fusese dus, prima oară, la muncă. Tather se ridica anevoie de jos și punea cu grijă degetele pe rana veche de sub părul lui Klim, acolo unde rămăsese semn de pe urma loviturii primite de la călărețul alb.

De fapt, ce se schimbase prin marea lui încercare, în care-și pusese cîndva toate nădejdile? În lungul și în latul Africii de Sud, asuprirea era la fel de crudă. Pretutindeni aceleași umilințe, aceeași cerbicie a împilatorilor. Dar oare la Stanby, măcar la Stanby, se schimbase cu adevărat ceva? Klim privi lucrurile obiectiv. Atotputernicia fabricanților și fermierilor, aliați cu forța represivă, își făcea de cap ca și înainte. Secretul negrizării fiind acum cunoscut, pericolul înnegririi mai departe al altor oameni va fi înlăturat; în Stanby vor veni alți albi, în locul celor negrizați; ei vor reinstaura, cu toată strășnicia, segregația, acest coșmar organizat cu atîta precizie diabolică de colonialiști. Probabil că se vor înțelege cu negrii bogați împotriva tuturor celorlalți oameni de culoare.

Nimic nu se schimbase de fapt, nimic nu se putea schimba la Stanby, ca și în întreaga Republică Sud-Africană, pe această cale lăturalnică. Kompe avusese dreptate. Totul nu fusese decît un foc de artificii; poate o experiență umană, care dezvăluise multe, fără însă să rezolve nimic din marea dramă.

Din depărtare, de sub orizont parcă, se ridica și venea spre Klim convoiul bolnavilor pe care îi ajutase. În frunte mergea fata din golful Delagoa, cu un prunc în brațe. Cînta. Vorbele ei încrezătoare dădeau naștere unui freamăt, care se ridica dinspre mare, peste canalul Mozambic, prin Poarta de Aur a Africii, descătușînd robii.

Cîntecul creștea mereu. Lui Klim i se părea că deslușește acum nu o voce, ci milioane de voci înfrățite, voci de bărbați și de femei, de negri și

de albi, care-şi cereau dreptul la omenie. Nimic nu putea opri în loc cîntecul, căci în el clocotea pasiunea pentru libertate a oamenilor obidiţi ai Africii. Şi el, Klim Lara, îşi unea glasul cu glasul celorlalţi, slăvind izbăvirea care venea, izbăvirea adevărată, izbăvirea care avea să fie cucerită prin bătălii crîncene. Simţea mîndria de a face parte din acest mare popor.

Ridică ochii spre albastrul cerului şi trase adînc aerul în piept.

Umbra „ultimului alb" plutea parcă prin aburii pali ai dimineţii.

LA NORD DE PARANA

OMUL CU OCHI DE IGUAN

Pe rîul Parana plutea, într-o dimineaţă învăluită în ceaţă purpurie, o ambarcaţiune rudimentară. Se auzeau de la cîrmă strigătele unui indian. De pe maluri răspundeau aceleaşi strigăte, ca un ecou, care îl ajuta pe cîrmaci să ţină direcţia.

Şuviţele ceţii se risipeau încet, topindu-se în iurul sitei de pomi subţiri de pe maluri. Printre siluetele lor se vedeau şesurile fazendelor — fermele braziliene — tăiate în felii lungi, geometrice, aşezate în lumina piezişă a soarelui.

Inima lui Manolito, căpitanul vasului de călători, fu inundată de bucuria de a trăi. Ieşise tocmai pe punte. I se păru la început că nu mai vede pe nimeni. Îşi îndreptă însă repede ţinuta cînd îl zări pe chimistul elveţian Brenn, un om de afaceri cunoscut în tot Matto Grosso. Ca totdeauna, acesta era rece şi rigid, iar ochii lui semănau cu ai unui iguan. Lucra de mult în această regiune. Începuse făcînd comerţ cu lemnul oţel, dar întreprinderea aceea nu fusese prea rentabilă, deoarece mijloacele de transport erau costisitoare. Acum făcea mai ales comerţ de chimicale. Vorbea foarte puţin, iar glasul său, aspru şi hîrîit, pronunţa silabele cîntătoare ale portughezei într-un fel scurt şi barbar. Manolito credea despre Brenn că este unul dintre acei oameni meticuloşi care izbutesc, cu o neînfrîntă putere, în orice plănuiesc.

Privea silueta chimistului — aducea cu a unui militar. Se ţinea ţeapăn, ca un stăpîn. Îngîmfarea

aceasta îl scotea din sărite pe visătorul Manolito, dar trebuia să-şi ţină gura, fiindcă Brenn era bun prieten cu Archibald Power, şeful companiei de navigaţie.

Se apropie de el şi-i spuse :

— Bună dimineaţa...

Brenn mormăi ceva de neînţeles. Havana pe care o ţinea între dinţi aroma aerul umed. Agitaţia portughezului îl irita. Strînse buzele în jurul trabucului şi se uită peste umerii acestuia.

Trunchiuri de pomi groşi, cu coame lucioase şi verzui, se împotmoliseră în smîrcul malurilor ; sub ei se deschidea în apă răsfrîngerea imaginilor de la suprafaţă, tremurătoare şi adîncă.

Voi să-i răspundă ceva lui Manolito, dar pînă la urmă se răzgîndi. Privi spre depărtări. În cuta aprinsă de vîlvătăile răsăritului, Porto Silva se lăsa sub acoperişurile frînte şi domoale. De cînd nu mai fusese pe aci ? De mult, de cîteva luni.

Puntea începuse să se umple de călători, dintre care mulţi urmau să coboare. Frînturile unei discuţii ajunseră pînă la el :

— ...Păcat de ţara asta a noastră ! spunea un tînăr. Ce frumos sună numele ei : Estados Unidos do Brasil ! Bogată şi totuşi atît de săracă. Ar fi loc pentru toţi cei care vor să trăiască bine. Două sute de milioane de oameni cel puţin ar putea vieţui la noi...

—Exagerezi, Claudio ! îl întrerupse o femeie.

— Ba nu exagerez de loc, se înfierbîntă tînărul. Gîndiţi-vă că suprafaţa ţării este aproape cît a Europei, întrecînd chiar pe cea a Statelor Unite ale Americii. Din totalul teritoriului bun pentru agricultură, abia a zecea parte e însă cultivată — şi aceasta unilateral, mai ales cu cafea. Cînd piaţa internaţională are preţuri proaste, aruncăm sacii de cafea în ocean. În ce priveşte celelalte culturi, practicăm o agricultură primitivă, de slabă productivitate, care nu aduce belşug fazendierilor.

Ce nu se ascunde în subsolul nostru ? Petrol, minereu de fier, minereu de uraniu şi cîte altele. Dar

cum stăm cu exploatarea lor? Avem o rezervă de minereu de fier de zeci de miliarde de tone și extragem o nimica toată. Ce produce industria noastră prelucrătoare? Aproape numai textile și alimente. Milioane de oameni trăiesc în bordeie, în timp ce prospectele turistice prezintă Brazilia străinilor în perspectiva bulevardelor largi, a vilelor luxoase și a limuzinelor din centrul orașelor Rio de Janeiro și Sao Paolo, a arhitecturii somptuoase a noii capitale — orașul Brasilia. Cît despre cultură... Știți doar că peste jumătate din brazilieni nu știu să scrie și să citească. Sîntem înapoiați, îngrozitor de înapoiați. Și de aceea ne merge atît de rău.

— Ai dreptate! întări cineva. Așa e. Cîte falimente nu s-au înregistrat în ultimul timp numai la Brancos? Cîți fazendeiros n-au fost nevoiți să-și vîndă pămînturile societăților? Cîți bărbați nu s-au înscris ca șomeri? Și pe lîngă aceasta, a mai venit acum și calamitatea...

Tînărul reluă:

— Două sute de milioane de locuitori ar putea trăi pe meleagurile noastre bogate...

Glasurile se pierdură.

„Fleacuri! își spuse Brenn. Parcă asta contează? Țara nu duce lipsă de populație. Dimpotrivă, oamenii sînt prea mulți, mult prea mulți."

Vasul se apropie de un debarcader îngust. La dreapta, la cîteva sute de metri de acest loc, se ridica un fel de conac întărit. Fusese construit acum mai bine de un secol, cînd indienii caraja răspundeau la ororile albilor printr-o ploaie de săgeți muiate în curara. Conacul avea ușile ornate cu arabescuri; cîteva geamuri erau sparte. Ferestrele mici, parcă ascunse, fuseseră desigur construite pentru ca țevile flintelor să bată afară, ferindu-i pe apărători.

Pe puntea debarcaderului erau înșirate coșuri cu nuci, cu ananas și banane. Trei indieni caraja umblau cu picioarele goale și mestecau tutun, atît de preocupați de această îndeletnicire, încît uitaseră

să care coşurile. De altfel, erau aşa de buimăciţi de puhoiul de imigranţi care veneau în ultima vreme, încît îi încînta să privească toată ziua perindarea chipurilor de albi — spanioli, italieni, germani, greci, portughezi, belgieni. Toţi se scurgeau spre nord, în Matto Grosso, mai ales în direcţia oraşului Brancos, deoarece la o sută de kilometri de acest centru se descoperiseră cu ani în urmă zăcăminte importante. Se ştia că aceste zăcăminte deşteptaseră mari interese, căci valoarea lor era de nepreţuit.

Foametea şi mizeria domneau în regiune. Mulţimea de oameni, care se revărsa de pretutindeni, îşi găsea cu greu de lucru.

Diferitele societăţi capitaliste îşi concentrau interesul asupra celor mai neaşteptate resurse ale acestei regiuni sălbatice şi înapoiate şi în lupta cruntă ce se desfăşura se foloseau mijloacele cele mai de temut, viclenii teribile, ameninţări surde. Miza era atrăgătoare : fier, grafit, cupru, mangan, diamante, platină.

Peste vechiul oraş Brancos, aflat la nord de Porto Silva, întemeiat cu o sută douăzeci de ani în urmă de coloniştii portughezi, treceau acum avioane cu reacţie, iar reprezentanţele de comerţ vindeau cele mai uimitoare obiecte din mase plastice. Noutăţile se răspîndeau repede, dar progresul se înfăţişa în acest îndepărtat loc al Braziliei ca o putere părtinitoare, pentru că nu-l îmbogăţeau decît locuitorii avuţi ai singuraticelor oraşe.

Marii fazendieri rămăseseră nişte seniori cruzi şi hrăpăreţi, mîndri de amintirea vechilor cuceritori ; ei îşi apărau cu străşnicie drepturile lor aproape feudale. Desigur, indienii nu mai erau vînatul uşor de altă dată. Dar lupta pentru o bucată de pîine era pentru ei tot mai grea acum, cînd pădurile unde-şi găseau altă dată vînatul fuseseră în mare parte defrişate, iar rîurile erau pline de bastimentele societăţilor.

Brenn îşi aminti de spusele unui voiajor comercial de pe vapor, Juan Roha, care făcea la fiecare

trei săptămîni drumul pînă la „Capitala cafelei", cum era supranumit marele port brazilian Sao Paolo.

Cu cîţiva ani în urmă, fusese trecut de societate în nord, în statul Amazonas. Cînd se întorsese aci, îl uluiseră schimbările petrecute.

— Clienţi noi, oameni noi pretutindeni — remarcase el. Vine capital mult încoace şi o dată cu el vin cei ce-l mînuiesc; industriaşi, comercianţi, reprezentanţi ai diferitelor firme şi intermediari de tot felul. Indienii şi metişii o duc tot mai rău. Bravii noştri fazendeiros sînt strîmtoraţi; cu excepţia marilor latifundiari, toţi se plîng de concurenţa întinselor plantaţii de cafea şi a vastelor ferme de vite create de societăţile pe acţiuni. Nici negustorii de prin partea locului, mai ales cei mici şi mijlocii, n-o duc mai bine. Pe cîţi nu i-am auzit spunînd că în curînd vor închide dughenele...

— Prea mulţi aventurieri, mult prea mulţi! exclamă Brenn, amintindu-şi de spusele lui Roha, fără să se gîndească că şi el ar fi putut fi categorisit astfel.

Chimistul coborî iute, ţinînd în mînă o valiză. Mergea drept şi hotărît, fără să privească în jur. Ochii lui, de culoarea aluminiului, reflectau în sticlele colorate ale lentilelor o opacitate tulbure. Trecu printre cîteva clădiri scunde şi albe, traversă şoseaua care ducea spre Brancos, în nord, apoi apucă pe o cale uscată, bătută între ierburi. După ce merse cîtva timp spre conacul din apropiere, transformat în han, se opri. Privi în jur, îşi pipăi valiza şi-şi continuă drumul.

Ajunse în dreptul gardului putred al conacului; printre cioburi de oale şi gunoaie zări cîţiva tapiri. Un cocoş scormonea o căpiţă de ierburi veştede. Brenn privea cu ascuţime şi bănuială tot ce cădea sub ochii lui. Îi plăceau mult aceste conacuri cu metereze. Spunea mereu că ele exprimă încrederea în sine grandioasă a stăpînului, a celui puternic, şi, la urma urmei, pe lumea aceasta nu există decît stăpîni şi supuşi.

Pedro, hangiul din Porto Silva, îl primi cu ploconeli, ca pe un vizitator de seamă.

În sala de jos erau întinse mese lungi, cioplite grosolan; de-a lungul lor mîncau cu sfială metişi şi indieni caraja; un alb sta într-un colţ, ameţit de cachaça. Hangiul îi şopti lui Brenn:

— Vă aşteaptă în camera de sus senhor Hardy, tînărul acela cu care aţi venit acum un an pe aici. Vă aşteaptă de ieri-seară, cînd a sosit din Diamantina.

Brenn aşezase piciorul pe prima treaptă de lemn. Deslușea un fel de şuşotit, care se ridica din unghe-rele încăperii, pline de fum. Într-un loc, doi metişi cu pălăriile de paie pe cap, se certau sub un orologiu străvechi. Nişte femei îşi strîngeau copiii la sîn cu ardoare şi parcă cu teamă.

Chimistul nu înţelegea acest freamăt. Desconsidera oamenii „de jos", iar faţă de sărăcimea din Matto Grosso dispreţul lui era şi mai deplin. Îşi zicea că speţa de indivizi din vestul brazilian este primitivă, foarte impresionabilă, bună numai de harţă şi de joc — mai ales nedemnă de o atenţie prea mare.

— Ce este, Pedro? întrebă chimistul, din vîrful buzelor, ca şi cînd şi-ar fi dat mai multă osteneală decît meritau toţi inşii înşiraţi de-a lungul meselor.

— Prostii, senhor, prostii de-ale indienilor... nimic serios, îi împărtăşi hangiul... Prostii şi zvonuri. Onorabilul senhor să nu ia aminte la caraghioslîcurile golanilor!

Brenn îi aruncă o privire pătrunzătoare şi rece. I se păruse că hangiul ar fi putut să-i spună mai mult, dar se oprise din cine ştie ce pricină. Făcu, fără să vrea, o strîmbătură.

Pedro tresări. Niciodată nu izbutise să vorbească legat şi clar faţă de acest om. Îl speria. Mai spuse o dată, cu toată condescendenţa:

— Şuşoteala lor, ştiţi... e ca vîntul. Multe se spun.

— Vîntul aduce uneori veşti proaste, mormăi Brenn, în silă.

— Fierbinţeli ale minţii, mai zise Pedro.

— S-au încins minţile oamenilor ? întrebă Brenn, cu zîmbet rece.

— Li se pare că unele întîmplări din ultima vreme sînt ciudate şi răuprevestitoare.

— Aşa sînt oamenii necultivaţi, conchise Brenn, socotind nedemn de el să se arate prea curios. Se urcă sprinten pe scările scîrţîitoare.

Toată lumea îl cunoştea în regiune. Se spunea că îşi părăsise ţara din cauza unui faliment. Acest eveniment se petrecuse imediat după sfîrşitul celui de al doilea război mondial. Brenn se angajase cîţiva ani la Rio de Janeiro, ca specialist în industria farmaceutică ; izbutise să se lanseze apoi în diferite afaceri foarte bănoase. Lucrase cu multe trusturi străine, dar şi cu cele mai puternice grupuri ale oligarhiei autohtone : Industrias Reunidas Matarazzo, Rhodia, Moinhos Santistas şi altele.

Altceva nu se ştia despre el ; cel mult unele trăsături personale, de pildă că este foarte închis şi tipicar. În această ţară, în care soarele puternic şi aerul încărcat de arome erau dătătoare de energie şi exuberanţă, Brenn acţiona cu o meticulozitate de neînchipuit.

În Brancos devenise iniţial cunoscut datorită preparatelor lui pentru distrugerea dăunătorilor, care erau unanim apreciate în fazendele din împrejurimi, ca şi în gospodăriile orăşeneşti, unde nici o insectă nu le rezista.

— Acţionează repede, ca prafurile lui Brenn ! se spunea în Brancos.

Reclama pentru eficacitatea prafurilor lui înfăţişa un gîndac mort, întors pe spate. Această reclamă nu era afişată numai la Brancos, ci şi în alte oraşe de vest, de pildă la Goiana, la Corumba, la Porto Esperança, la Jarungua sau la Villa Maria.

Brenn străbătu culoarul întunecat. Intră printr-o ușă grea, fără să mai bată. Îndată ce pătrunse în odaia cu plafon înalt, împodobită cu ornamente patinate de vreme, i se păru că s-a întors în timp, în secolul trecut ; atît de vechi erau fotoliile din jurul mesei rotunde, atît de grele erau perdelele, atît de sumbre ramele tablourilor, atît de închise chipurile oamenilor din ele !

Se putea apropia ușor cu închipuirea de puritanismul perfid al acestor senhori catolici. Îi plăceau grozav ; reprezentau o lume brutală, de stăpîni absoluți, care apusese de mult. Știa că ei defrișaseră pădurea tropicală și întemeiaseră, cu prețul multor cruzimi, primele fazende, primele așezări orășenești, primele forturi.

Dintr-un colț al odăii se ridică șovăitor Hardy, un bărbat slab și prelung. Văzut de aproape, arăta insipid, cu obrazul îngust și scofîlcit ; ochii albaștri priveau lipicioși și goi, iar vocea lui, șoptită și insinuantă, tăinuia parcă mereu ceva. Luă în glumă poziția de drepți, și-l salută pe Brenn, dar călcîiele lui nu pocniră, deoarece covorul moale înfunda orice zgomot.

— Vă salut, domnule. Vă aștept de aseară. Mi s-a urît de moarte privindu-l mereu pe căpitanul Don Fernando Nino Barbosa, primul șef al fortului Brancos. În tot cazul, este un tip care îmi place. Privindu-i ochii, mi-am amintit de-ai dumneavoastră, domnule Brenn. Au aceleași sclipiri oțelite.

Cu obrăznicie, Hardy întrebă, tutuindu-l dintr-o dată pe noul venit :

— A fost vorba că sosești ieri ! Eu sînt agentul tău comercial pentru prafurile astea afurisite și pentru atîtea alte mărfuri. Trebuie să mă pui în curent cu orice întîrziere. Mai ales că acum ai lipsit atîta vreme.

Brenn îl privi aspru. Se apropie de el încet, dar cu o siguranță implacabilă, care te făcea să-ți dai

seama că acest bărbat, de aproape șaizeci de ani, mai are încă o vigoare de necrezut.

— Am pierdut ultimul avion care pleca din Rio de Janeiro spre portul unde m-am îmbarcat pe vas. Am avut de furcă cu Mitchell pînă tîrziu, așa că, mein Lieber [1], nu trebuia să te prăpădești cu firea. Pe lîngă asta, nu-ți îngădui să vorbești în modul tău nerușinat unui om care ar putea să-ți fie tată.

Îl prinse de bărbie și-l împinse pe un fotoliu, care pîrîi la căderea lui Hardy. Zîmbi satisfăcut de această mică demonstrație și mirosi praful ce se stîrnise. Odaia aceasta nu fusese scuturată de mult timp. Prin ușile balconului, soarele viu înflăcăra perdelele.

TOCMEALA

Cei doi bărbați zăboviră multă vreme ciondănindu-se pentru împărțirea beneficiilor. Prafurile lui Brenn și alte cîteva afaceri pe care le învîrtea cu Hardy aduceau venituri bune și era destul de împărțit. Înscriau sume mari pe hîrtiile răvășite pe masa de lemn de nuc. Hangiul le adusese de patru ori gustări și cafelele stăteau mereu fierbinți pe masă. Hardy era cînd arțăgos, cînd ironic, și-l scotea mereu din sărite pe Brenn. La un moment dat, protestă vehement:

— De ce-mi calculezi numai un procent de 4% pentru insecticidele pe care le-am vîndut în Campo Grande?

— N-ai avut prea multă alergătură pentru asta. În definitiv, legăturile noastre sînt mult mai strînse. N-are rost să ne certăm pentru nimica toată. Niște prafuri...

[1] mein Lieber = dragul meu (în lb. germană).

Hardy nu se potolea ușor. Era foarte șurubar și întorcea fiecare vorbă pe toate fețele. Suferea de un amor propriu bolnav și se flata vorbind despre meritele ostenelilor lui. Aducea mereu în discuție faptul că Brenn mai avea nevoie de sprijinul lui prețios, că nu se poate lipsi în nici un caz de el. O spunea sub diferite forme, pentru a-i stoarce mai ușor banii. Pentru el un dolar reprezenta un dolar și nimic mai mult. Era așa de robit de gîndul banului, încît îl scotea din sărite pe vajnicul său patron, care își propunea scopuri mai complicate, pe care el nu le pricepea niciodată pe deplin.

La prînz, mîncară copios din tocana de pasăre cu ceapă, cu mult piper și usturoi. Din felul cum mînca, se cunoștea că Hardy este foarte lacom și că toate bunurile de pe lumea aceasta sînt pentru el ispite, spre care alerga din răsputeri, pentru a nu scăpa nici una. Firea lui nici nu ar fi putut găsi o altă sferă de mișcare.

Băuse cu nesaț whisky și-l privea pe Brenn cu ochi împăienjeniți. Razele pale ale soarelui de după-amiază, strecurate prin umbră, se lăsau subțiri peste dîrele roșiatice din farfuriile de porțelan fin.

Brenn își înfipse furculița în crusta gustoasă a unui picior de cocoș, așezat cu dichis între legume, pe o farfurie de argint. De jos, din marea sufragerie a hanului, se auzeau iar șoapte grele și parcă plînsete înfundate. Brenn îl privea pe Hardy ca pe o gîză ametită, care roiește în jurul lui, obraznică și neliniștită; nu se ostenea s-o alunge, îi asculta bîzîitul și nu schița nici un gest. Era dus pe gînduri. Nu era toropit de fel de acest ospăț. Sta drept și treaz. Pentru a-i da oarecare importanță lui Hardy, îl întrebă:

— Ce mă sfătuiești să fac în legătură cu propunerea societății Robertson? Să mă bag în reprezentanța asta de textile?

Hardy se împăună și zise protector:

— Treaba se poate face. Dar trebuie să fii foarte prudent!

De fapt, Brenn știa de mult ce are de făcut.

Auzi zvîcnirea sunetelor de chitară; înfiorarea moale a melodiei, prelungită în tonuri melancolice, îl irită. Se gîndi să cheme hangiul şi să poruncească să se termine cu acest zăngănit barbar. Îşi aminti însă că pentru aceeaşi faptă stîrnise furia muncitorilor de la minele de mangan ale societăţii Overall Exploitation. Era consilier tehnic în această întreprindere şi, în zilele cînd controla bunul mers al extracţiei, nu le îngăduia muncitorilor să cînte la chitară. Muncitorii se înfuriaseră. Un conducător al sindicatului, Miguel Ribeiro, îndrăznise chiar să-i arunce în faţă nişte cuvinte obraznice, ceea ce stîrnise un incident neplăcut.

Se hotărî să vorbească:

— Poimîine dimineaţă plecăm, Hardy. Avem multe treburi. Stăm o zi-două la Celina, lîngă Brancos, apoi ne ducem la Montana, la Villa Reale şi în sfîrşit la minele de mangan.

— Eşti foarte grăbit, Brenn! observă Hardy, ameţit de băutură. Şi pe urmă, nu înţeleg ceva. De ce stăm la Celina, suburbia aia murdară a Brancosului şi nu chiar la Brancos? Nu pricep, Brenn. Doar totdeauna ne opream la Brancos.

— Nici nu trebuie să înţelegi toate. Poate trecem şi prin Brancos. Asta depinde de veştile pe care le vom avea la Celina.

— Dar ce fel de veşti aştepţi? De ce te ascunzi de mine?

Brenn nu-i răspunse.

De jos se auzi iar murmurul greu.

— Oamenii simpli sînt născuţi pentru a munci şi a se văicări — îşi spuse Brenn.

Hardy încercă de cîteva ori să se ridice din fotoliu şi, în sfîrşit, izbuti să se prindă de marginea mesei. Dibui spre haina lui, aşezată pe un cuier şi scoase dintr-un buzunar, după multe şovăieli, un ziar. Îl deschise şi îl băgă sub nasul lui Brenn. Pe ultima pagină, cu litere de-o şchioapă, scria că societatea Overall Exploitation a intrat într-un oarecare conflict cu guvernul brazilian, deoarece acesta vrea să încerce exploatarea pe cont propriu a sub-

solului din Matto Grosso, într-o tentativă desperată de a rezolva problema tot mai spinoasă a şomajului. Erau atîţia oameni fără lucru ! Scria că au fost descoperite noi zăcăminte. Ce va face Overall ?

Pe rîul Parana se scurgeau mulţimi de oameni veniţi din ţinuturi îndepărtate. Începea să amurgească. Brenn vedea cum soarele bate aprins în apele rîului, iar acolo imaginile zilei se potoleau în oglinzi cu luciu verzui, care răsfrîngeau vag filfîitul înalt al cîrdurilor de papagali.

Cîmpul din faţă se înclina încet sub pînza tot mai deasă a amurgului, iar depărtarea se topea în sclipiri albe, pe care le răpunea apoi întunericul.

Brenn încercă să deschidă uşile balconului : se desfăcură anevoie, cu multe scîrţîieli. Deodată, Hardy izbucni :

— Să-mi dai încă două mii de dolari ! Am neapărată nevoie de el !

Brenn sta în cadrul balconului. Nici nu se osteni să-i răspundă. Cunoştea de mult aceste pretenţii de beţiv. Privea în curte, fără să-l mai asculte pe Hardy. Unul din indienii caraja, pe care îl zărise dimineaţa pe debarcader, prăjea boabe de porumb. Călătorii păreau foarte grăbiţi şi agitaţi ; cîţiva dintre ei îşi cărau cuferele înapoi la debarcader. De ce oare ?

Se auzea vocea cuiva aşezat sub fereastră. Suna îngînată şi bună ; era a unui bărbat. Dialectul caraja era stîlcit de expresii portugheze şi spaniole. Brenn încercă să deslueşească sensul vorbelor, mai mult pentru a-şi verifica cunoştinţele lui dialectale. Hardy ieşise şi el în balcon. Auziră bine :

— A fost o dată o fată caraja, care nu voia să se mărite. Ea născu totuşi un fiu. Tatăl fetei încercă să omoare pruncul.

— Nu-l ucide — îi spuse fata, căci acest copil va salva poporul nostru !

Tatăl nu omorî copilul. În timp ce el creştea, peste poporul caraja se abătură cele mai grele năpaste : boli, sărăcie, foamete. Atunci tatăl omorî copilul. Şi fata plînse amarnic nopţi de-a rîndul. Apoi îl

înmormîntă în apropierea unei movile. Spre uimirea oamenilor, a doua zi crescu pe mormîntul proaspăt o plantă necunoscută.

— Deschideți mormîntul ! spuse mama.

Războinicii deschiseră mormîntul, dar nu mai găsiră trupul copilului. Acolo se lungea, umflată, rădăcina unei plante necunoscute : rădăcina manioculuí.

— Veți vedea ! plînse mama. Fiul meu a murit, dar el a salvat poporul caraja...

Ca răspuns la această poveste simplă, se auzi vocea dogită de tutun a unui bărbat :

— Și crezi tu că ceea ce se întîmplă cu copiii noștri în ultimele luni are vreo legătură cu legenda pe care o povestești ?

— Poate că da, suspină un glas stins. Poate că acum copiii mor sau se nasc diformi, ca semn că vom scăpa și noi...

Brenn nu auzi sfîrșitul gîndului, dar toate aceste povestiri primitive îl enervau ; naivitatea lor îl scotea din sărite. Privea nepăsător în noaptea gravă. Hardy însă se cutremură. Era ceva în istoria asta care-l tulbura adînc. Ce voia să spună omul acela despre copiii diformi ?

OAMENI TULBURAȚI

A doua zi mai rămaseră la han. Veni un director al societății Robertson, cu care încheiară o afacere, după discuții îndelungate. Plecară abia a treia zi, cu automobilul pe care-l comandaseră din Brancos.

Hangiul le spuse că în toată regiunea domnește o neliniște crescîndă. Brenn, care lipsise mult timp din aceste locuri, stărui să-i spună ce se petrece ; nu izbuti însă să afle decît că o boală nouă, necu-

cunoscută, secera viețile fragede ale copiilor. Se aflase de pe la primării că la Brancos natalitatea scăzuse mult în ultimul an, iar noi boli de ochi și de piele apăruseră și se răspîndiseră.

Pe drumul plin de praf, mașina luă viteză, stîrnind în urmă o uriașă trîmbă, învăluind un convoi de imigranți. Se subțiau prin vălurile de praf. În unele clipe nu se mai vedeau de loc, apoi apăreau iarăși ca niște năluci și dispăreau în azurul străveziu, ca și cînd ar fi fost însoțitorii șterși ai palmierilor de la marginea fermelor. Erau veșnicii căutători de aur, de diamante, de bogății. Se luptau aprig între ei, cu nădejdea neostoită că-i va îmbogăți marele noroc.

În această zi, Brenn era grăbit. Voia să ajungă în cîteva zile la minele de mangan ale societății Overall și mai trebuia pînă atunci să aranjeze niște afaceri urgente la Celina și pe urmă la Montana. Poruncise șoferului să nu se oprească și să nu răspundă la semnele pe care le făceau călătorii obosiți.

Simțea în jur un freamăt neobișnuit, dar nu avea timp să se întrebe de ce toată această vînzoleală. Focul tare al soarelui cădea peste acoperișurile caselor răzlețite la marginea șoselei și le prindea în vîlvătaia unei răsfrîngeri de aur, care le înălța parcă spre cer, dîndu-le măreția veche a palatelor căzute în ruină.

Hardy stătea alături de el, moale și bleg; vorbea dezmățat despre toate întîmplările din ultima vreme și scotea, la răstimpuri aproape regulate, sticla plată de rom din buzunarul de la spate. Îi oferi și lui Brenn o înghițitură, dar acesta refuză, printr-un gest de silă. Știa cînd să bea și cînd nu.

Bănuind că nu-i place felul în care îl tratează, Hardy îi turnă licoarea în capacul-pahar și i-l întinse cu schimonoseli de slugă supusă. Brenn aruncă lichidul pe fereastră; îi înapoie paharul și zîmbi rece, neîndurător.

Mașina zbura peste cîmpii.

Văzură la dreapta vila fermierului austriac Thomas Reis, un bărbat puternic și volubil, totdeauna

fericit să primească musafiri pe care-i socotea de soi, mai ales cînd veneau de departe ; îi aştepta la drumul mare şi-i trăgea de mînecă la el în casă, ca s-alunge plictiseala.

Reis îi zărise de departe. Obrazul lui smolit, întărit de trăsătura sprîncenelor groase, ca nişte aripi viguroase, părea mohorît. Le făcu semn să oprească. Şoferul stopă brusc şi stîrni un nor imens de praf.

Reis vorbea zgomotos.

— Ce mai spuneţi, ce e nou, domnilor ?

— Toate merg strună, spuse voios Hardy, răsturnat pe fotoliul maşinii.

Cu indignarea oamenilor graşi şi bine dispuşi de obicei, Reis începu să strige :

— Ce este cu prăpădul acesta ? De ce mor atîţia copii ? De cîtva timp nu se vorbeşte decît de asta p-aici. Nu ştiţi nimic ?

Brenn răspunse rece :

— Nu, Herr Reis. Eu mă întorc acum din Rio de Janeiro şi de altfel am lipsit mult timp din regiune, iar prietenul meu, domnul Hardy, a fost în călătorie de afaceri prin cîteva oraşe. Este foarte trist dacă lucrurile stau cum spuneţi. Dar e oare chiar aşa de grav sau s-a înflăcărat iar fantezia ăstora ?

Reis se cutremură ; apoi se înecă şi tuşi prelung, de i se zguduiră umerii, iar ochii i se roşiră. Vorbi învălmăşit, fără să drămuiască bine înţelesul.

— Vă amintiţi de Miguel Ribeiro ? Acela cu care aţi avut conflictul la mine. Au scris atunci şi ziarele...

— Este o poveste veche şi stupidă. Aici, în vestul Braziliei, oamenii sînt oricînd gata de harţă, sensibili la nimicuri şi nu ştiu cum să mă mai port cu ei. Dar ce este cu acest individ ? întrebă Brenn din vîrful buzelor.

— Femeia lui a născut un prunc monstruos, se cruci Reis.

— Cum adică ? căscă ochii Hardy. Aşa spunea şi indianul din curtea hanului lui Pedro, la Porto Silva, dar am crezut că-s poveşti menite să bage spaima-n oameni.

Reis vîrî mîna în buzunarul pantalonilor, dar nu găsi ceea ce căuta : ziarul pe care îl citise de nenumărate ori, cu naivitatea omului izolat în plin cîmp, asupra căruia noutăţile fac o impresie covîrşitoare. Se congestionase şi-l trăgea de mînă pe Brenn, rugîndu-l să poftească o clipă la el în casă, numai ca să le arate rîndurile din ziar ; se pomeneşte acolo şi de incidentul de acum cîteva luni, cu domnul Brenn.

Hardy se învoi primul, deoarece lui îi era totuna dacă vor ajunge mai devreme sau mai tîrziu, din moment ce li se ivea prilejul să se veselească, în tovărăşia unui fermier căruia i se făcuse silă să bea şi să mînînce singur.

Îl urmară.

Şoferul, un metis tăcut, trase maşina chiar în faţa curţii conacului...

UN ARTICOL DE ZIAR

Reis striga fără încetare şi puse toată casa în mişcare, pentru ca musafirii să fie bine primiţi şi ospătaţi cum se cuvine. Soţia lui tocmai scotea plăcinte din cuptor şi aburul cald de cocă le trecu pe la nas şi le trezi, o dată cu pofta de a se înfrupta, amintiri vechi. Reis deschise larg uşa sufrageriei cu mobilă veche, sculptată. Se repezi să le arate ziarul cu pricina.

Brenn i-l smulse din mînă.

— O foaie sindicală ! izbucni el. Mi-am închipuit eu cine face agitaţie.

Începu să citească :

„Minele de mangan ale societăţii Overall sînt un moloh care cere anual zeci de victime. Aici se îngrămădesc toţi dezmoşteniţii soartei, mulţi indieni şi imigranţi peste care n-a dat norocul. Ei o duc tot

mai greu, iar presa sindicală scrie zadarnic despre toate acestea.

Închipuiți-vă că printre acești oameni a venit acum doi ani un metis tînăr și frumos, care se însurase de curînd și căuta de lucru. A intrat la minele de mangan și, ca și în alte părți unde lucrase, a fost ales în conducerea sindicatului de acolo. Peste puțin timp, în sufletul lui a răsărit cea mai frumoasă nădejde, aceea că va avea un fiu. Poate că era singurul eveniment fericit din viața lui.

S-a pregătit cu emoție. Vedea în nașterea acestui fiu mai mult decît o simplă perpetuare a vieții. Visa ca fiul său (dorea și presimțea că va avea un fiu, căruia să-i dea numele de Domingo) va trăi vremea în care mizeria va fi izgonită din Brazilia."

Cînd ajunse la pasajul care trata incidentul său cu Ribeiro, Brenn coborî glasul, pînă ce nu se mai auzi nimic.

— Ce infamie! izbucni el. Iar se agață de fleacul acela.

Reluă lectura.

„Incidentul de atunci a fost uitat. Mizeriile patronilor erau cu mult mai mari și împotriva asupririi lor luptau muncitorii, în frunte cu Ribeiro.

Metisul aștepta acum un copil.

Într-o zi se gîndea tocmai la Maria, soția lui iubită. Cineva îi aduse pe neașteptate vestea că fusese transportată la spitalul din Brancos (ea locuia în acest oraș, deoarece în barăcile de la minele de mangan, muncitorii erau primiți numai fără familie). Miguel sări într-un camion care tocmai pleca spre oraș; pînă acolo avea cîteva ore bune de drum și spera că pînă va sosi, îl va găsi și pe Domingo, fiul mult dorit..."

Brenn sări cîteva pasaje, apoi continuă lectura:

"...În cămăruța cu bănci șubrede de lemn, botezată încă de mult „odaia taților", atmosfera era grea. Acum, la miezul nopții, mai erau acolo doar trei bărbați: un artificier de la mina firmei olandeze „Hamster", Miguel Ribeiro și prietenul său, învățătorul Antonio Pravos, pe care-l luase în drum

spre spital. În ziua aceea, treburile merseseră prost în secția de maternitate. Din cinci copii, cîți fuseseră aduși pe lume din zorii zilei, unul ieșise cu oasele moi și murise după vreo două ore, iar altul se născuse orb.

Copilul artificierului, un băiat de peste patru kilograme, s-a născut puțin după miezul nopții. Sora de caritate i l-a adus tatălui ca să-l vadă.

Zorile mijeau la fereastră cînd ușa odăii se deschise iar. Sora care intră nu avea de această dată nimic în brațe.

— Senhora Ribeiro e bine, șopti ea încet și se opri, speriată de privirea lui Miguel.

— Domingo ! Ce-i cu Domingo ?

Sora se fîstîci.

— Domingo ?... Copilul... a murit ! Adăugă repede : e mai bine așa, credeți-mă !

Miguel simți cum tîmplele încep să-i zvîcnească.

— Cum așa... mai bine ! Ce-i cu nerozia asta ! ? Vreau să văd !

O dădu la o parte și pătrunse, prin ușa deschisă, pe coridoarele spitalului. Începu să alerge în neștire, strigînd :

— Domingo ! Domingo !

Bolnavii ieșeau în ușile saloanelor.

Pătrunse într-o încăpere. Deasupra ușii văzuse o inscripție : „Sala de nașteri".

Era goală. Numai într-un colț, într-un lighean de aluminiu, zăcea o mogîldeață diformă, care inspira un simțămînt de groază și de milă.

Miguel se cutremură.

Vorbele sorei îi răsunară în urechi : „...e mai bine așa, credeți-mă !"

Începu să hohotească ca un copil.

— Domingo... Domingo... Domingo..."

Articolul se sfîrșea aici.

Reis strigase la auzul numelui lui Antonio Pravos :

— Acest învățătoraș își bagă nasul pretutindeni.

Soția lui Reis îl privea înspăimîntată și nu putea să-și vină în fire.

— Toate acestea nu sînt decît o pedeapsă cerească pentru lăcomia și nerușinarea oamenilor și poate că vestesc chiar sfîrșitul lumii! se văicărea ea.

— De cînd e articolul? întrebă scurt Brenn.

Reis îi spuse că apăruse acum mai bine de o lună și jumătate.

Hardy se înfrupta, fără să dea mare însemnătate celor spuse aici, dar mai apoi, obrazul lui, de obicei prelung și indiferent, se încreți de nerăbdare și grijă. Îl trase pe Brenn într-un colț; îi șopti ceva. Între timp, Reis perora:

— Aci, în Matto Grosso, ca și în învecinatul Goiaz, vin în ultimii ani tot mai mulți coloniști din regiunile de coastă, hotărîți să-și încerce norocul. Printre ei sînt țărani ruinați din statele răsăritene, sărăcime de la periferiile marilor porturi și mai ales mulți imigranți din Europa. După părerea mea, sînt vicleni, dornici de înavuțire cu orice preț, refractari legilor și iscă majoritatea pricinilor care ajung în fața tribunalelor. Numai lor li se datorează specula febrilă a pămîntului din ultima vreme. O adevărată pacoste pe capul nostru, al celor mai vechi!

Apoi trecu brusc la alt subiect:

— Agenții lui Overall Exploitation apar tot mai des prin orașe. Recrutează muncitori pentru mine pe scară așa de largă, încît ne încurcă pe noi, fermierii, în găsirea mîinii de lucru ieftine. O serie de societăți braziliene sînt și ele neliniștite de această expansiune, care le stînjenește interesele. Se vorbește mult despre tratativele pe care le duce firma americană cu guvernul, pentru a obține mari avantaje în vest. Ați auzit și dumneavoastră ceva despre aceste tratative, domnule Brenn? La Rio ce se spune?

Chimistul înălță din umeri și schiță cu mîinile un gest vag.

Hardy îl îmboldea; îl cuprinsese un neastîmpăr cumplit și nu-și mai găsea locul. Veștile din articol îl tulburaseră. Își aminti iar de șoaptele oamenilor din curtea hanului lui Pedro.

Porniră valvîrtej. Pe drum se opriră în faţa unui chioşc cu ziare şi aflară că evenimentele începuseră să se precipite. Desigur că Reis nu avusese timpul să le împărtăşească totul, din pricina grabei lor. Naşterea fătului monstruos al Mariei Ribeiro, petrecută cu vreo două luni în urmă, nu era decît veriga unui întreg lanţ de întîmplări tragice. Un ziar relata că la Brancos, în ultima vreme, din zece copii, trei se năşteau cu malformaţiuni sau fără vedere. La spital medicii nu mai pridideau cu îngrijirea unor boli de piele pe care nu izbuteau să le diagnosticheze precis, iar cazurile de cancer se înmulţiseră şi ele. O istovire grea punea treptat stăpînire pe trupuri şi minţi, iar semnele panicii începuseră să se arate.

Prin apropiere de Celina, maşina întîlni iar şiruri de oameni. Se opriseră. Hărmălaia crescuse aşa de mult, încît nimeni nu mai înţelegea nimic. Imigranţi deznădăjduiţi discutau aprig şi uneori se hotărau s-o pornească înapoi, cu tot calabalîcul. Îşi reproşau că n-au dat crezare zvonurilor, pe care le auziseră încă la intrarea în regiune. Mulţi se întîlniseră doar cu familii care părăseau locurile, speriate de calamitatea de neînţeles, ale cărei simptome se iviseră încă de mult.

O înfrigurare bolnavă pusese stăpînire pe pribegii care voiseră să ajungă la Brancos şi la fermele din apropiere, cu nădejdea că vor găsi în sfîrşit un popas pentru mădularele lor frînte de osteneală.

Brenn îşi grăbea şoferul. Hotărî să schimbe itinerarul, fără să-i dea lui Hardy vreo explicaţie : nu mai aveau să se oprească la Celina, suburbia Brancosului. O vor apuca spre minele de mangan, trecînd prin oraşele Montana şi Villa Reale.

— Nu-mi place că joci singur, şefule ! mîrîi Hardy. Spune-mi şi mie ce ai de gînd. La Brancos avem doar atîtea de rezolvat.

— Bine, dar n-auzi ce-i acolo ? ripostă Brenn. Vrei să picăm în mijlocul vîrtejului ?

Aflau tot mai multe despre cele ce se petreceau în orașul năpăstuit.

Hardy se schimbase la față și-i șoptea mereu cîte ceva lui Brenn, cu grijă, ca să nu-i audă șoferul. Brenn se prefăcea interesat și spunea :

— Îl vom chema la telefon pe Alvarez, la Brancos ! Liniștește-te, Hardy. N-are rost să te pierzi cu firea. În asemenea împrejurări nu faci nimic fără calm.

Mașina gonea spre Montana, unde sperau să ajungă înainte de ora înserării. Hardy băuse mult și-l scotea din sărite pe Brenn, cu aluzii de tot felul. Calea stabilită ocolea la distanță de treizeci de kilometri orașul Brancos. Brenn spuse tare, mai ales pentru urechile șoferului :

— Ce nenorocire cu bolile astea necunoscute !

Se bătea cu palma pe ceafă și pufăia repede din havana aromată.

Ajunseră la Montana pe la ora șapte seara. Și aici se vorbea de cîteva cazuri de cancer cu evoluție rapidă, iar secția de boli de piele a spitalului era plină. Nu era limpede dacă toate aceste îmbolnăviri puteau să aibă vreo legătură cu calamitățile care bîntuiau la Brancos. Tirgul zăcea într-o așteptare grea. Oamenii nu mai îndrăzneau să iasă pe ulițe. De ieri nu sosiseră nici ziarele, deoarece se răriseră oamenii care se ocupau cu treaba asta.

Hardy îl grăbi pe Brenn să vorbească cu Alvarez, șoferul din Brancos. Pășiră amîndoi spre oficiul telefonic, două siluete țepene prin mijlocul drumului pustiu.

Hardy încerca mereu să-și îndepărteze cu alcool teama de îmbolnăvire. De cînd primejdia începuse să planeze deasupra capetelor lor, își făcea procese de conștiință. Raționase cam așa : de fapt, era o mare lichea ; își înșelase propriul frate, își părăsise logodnica, băga cu plăcere în buzunar bani nemunciți, dar, dacă ar sta să se gîndească mai bine la

firea lui nenorocită, nimeni n-ar fi putut să tăgăduiască că este un băiat de suflet.

Îl îngrozeau nenorocirile oamenilor, în măsura în care se temea că se vor abate și asupra lui. În mașină îi ceruse lui Brenn să-i permită să plece, dar acesta îi poruncise cu străşnicie să înceteze cu scîncelile, deoarece cauza răului ar putea fi în curînd înlăturată și atunci ce rost mai avea să dea bir cu fugiții.

Tîrgul arăta ca înainte de un exod. Micile magazine, colorate strident, se închiseseră. Dintr-un aparat de radio, uitat deschis, irupea frenetic muzică de jazz.

Telefonista se osteni aproape jumătate de oră pînă prinse Brancosul. De acolo îi venea un răspuns confuz, care o determină să repete cu îmbufnare de copil :

— Aici este Montana... Montana !... Montana ! Răspunde, Brancos !

Obrazul ei smead, cu sprîncene puternic conturate, se destinse deodată. Spuse mulțumită, deoarece izbutise să facă legătura :

— Treceți în cabină !

Brenn intră repede. Hardy încercă să se înghesuie și el, în ciuda gesturilor de alungare ale șefului său. Stărui să stea acolo, tocmai pentru că Brenn nu-i îngăduia și, cum era foarte bănuitor din fire, fereala aceasta îl scotea din sărite. Nu putea să accepte ca el să nu fie pus la curent cu evenimentele. Poate că Brenn va afla anumite fapte grave, care s-ar putea îndrepta împotriva lui. Voia să le cunoască. De aceea îl împinse pe Brenn și închise ușa cabinei. Chimistul era furios și sticlele ochelarilor îi scăpărau. Se liniștiră amîndoi, încorsetați de îngustimea locului unde se aflau și de graba de a vorbi.

Brenn pronunță aspru, cu ton de comandă :

— Alo ! Alvarez ? Aici Brenn. Ce este pe acolo ?

Se auzi glasul agitat al lui Alvarez :

— Ați uitat de noi ! Au trecut luni de cînd nu v-am mai văzut, de parcă am fi ciumați. Aici lucru-

rile au ajuns la culme. Răul, de care ați aflat, a măcinat tot mai adînc orașul. De cîteva zile sînt și eu bolnav.

— Și ce se spune la Brancos despre cauza nenorocirii? întrebă scurt Brenn.

— Un medic, stabilit de curînd în localitate, a scris în ziarul local un articol care a stîrnit vii discuții: el susține că cele petrecute sînt ravagiile bolii actinice, efectul unei radioactivități mult crescute. Circulă însă și alte păreri.

Antonio Pravos, învățătorul, agită spiritele și încearcă să stîrnească un puternic curent de opinie împotriva autorităților, fiindcă nu iau măsuri destul de hotărîte de identificare a cauzei răului și de protecție.

Alvarez repetă de cîteva ori:

— E grea urgia, domnule Brenn.

— Cînd pleci de acolo, Alvarez? îl întrebă scurt acesta. Nu mai e cazul să stai.

— Aș pleca și acum, dar mă simt tot mai sfîrșit.

Vocea lui Alvarez tremura, ca și cînd firele ar fi fost zguduite de o furtună.

— Nu te lăsa doborît, Alvarez. Eu rămîn la Montana pînă poimîine seara. Am o mulțime de treburi de aranjat. Te aștept neapărat. Lasă bani familiei și vino; la nevoie, adu și familia. Fă cum vrei, dar vino!

În aparat se auziră pocnituri — apoi o liniște deplină. Legătura se întrerupsese.

Hardy auzise despre acțiunea cetățenilor din Brancos și zise speriat:

— De ce să mai zăbovim la Montana? Hai s-o ștergem mai repede, domnule Brenn. Să plecăm cît mai departe. Nu mai are nici un rost să mergem spre minele de mangan. Cine știe ce nenorocire ne așteaptă și acolo. Nu vezi că moartea ne împresoară de pretutindeni?

Brenn îl privi rece:

— Nu mă tem, Hardy. Așa e la tropice. Indivizii se agită mult și inutil, iar omul care își păstrează calmul în timpul tumultului n-are decît de cîștigat.

Apoi Brenn vru să mai ia o dată legătura cu Brancosul, dar nu izbuti. Ce se întîmpla acolo? Hardy voia să știe și el neapărat ce se petrecea. De ce tăcerea aceasta? Întreba pe toți trecătorii, dar nimeni nu-i răspundea precis.

Ca să-l liniștească, Brenn îi spuse, fără convingere:

— Cu mijloacele medicinii noastre, nu trebuie să ne temem prea mult de astfel de boli.

Hardy îl cuprinse de umeri, tremurător și rătăcit:

— Care e cauza? De ce i-ai spus lui Alvarez că el nu mai trebuie să rămînă acolo? De ce te ascunzi de mine?

De cîte ori nu-l văzuse pe Alvarez conducînd motocisterna pe care municipalitatea din Brancos o primise cadou, acum patru ani, de la un grup de firme americane! Toți știau că această reclamă mobilă nu este un cadou dezinteresat. Societățile americane dădeau doar lupte aprige pentru a pune mîna pe piața statului Matto Grosso și pe bogățiile acestei regiuni, unde zăcămintele cele mai diverse se găseau răzlețite într-o căldare premuntoasă a vestului brazilian.

În zilele călduroase de vară, cînd văzduhul sta încins peste umbrelele micilor cafenele, pînzele de apă frumos mirositoare pe care le împrăștia cisterna peste caldarîm (parfumul acesta făcea reclamă unei firme de cosmetice din Los Angeles) izgoneau pentru cîteva ore zăpușeala, zacerea amorțită a orașului. Alvarez era șoferul zîmbitor al acestei cisterne. Toată lumea îl îndrăgise pentru firea lui veselă și optimistă. În fiecare an, un vopsitor împrospăta culoarea inscripțiilor care se etalau pe ambele părți ale rezervorului, recomandînd locuitorilor diferitele produse sau servicii ale firmelor americane.

Pe Hardy îl apucă o nerăbdare nebună; i se păru că aude mereu un ropot grozav pe drumurile înțesate de năpăstuiți. Îl întrebă pe Brenn:

— De ce nu vine acum Alvarez aici?

Brenn îl privi cu coada ochiului și-l întrebă rece:

— De ce te temi în halul acesta? N-ai fost nici odată în împrejurări grele în viaţă?

— Ce împrejurare poate să fie mai grea decît aceasta? Ne e doar viaţa în joc!

Înfrigurat, Hardy îl prinse pe Brenn de mînă şi-l rugă iar să lase totul baltă şi să pornească cît mai repede din acest loc, care îi pare un coşmar.

Ceasurile se scurgeau foarte greu. Hardy nu mai putea să rabde această situaţie încordată şi bea tot mai vîrtos. I se năzărea că-şi trăieşte ultimele clipe ale vieţii şi-i făcea lui Brenn destăinuiri de tot felul.

Traseră la principalul hotel din Montana: „Don Cristobal Colon".

A doua zi, Brenn alergă aproape toată vremea prin oraş, cu diferite treburi, pe care nu le destăinui lui Hardy. Seara, şoferul maşinii îl aştepta în pragul hotelului; îi spuse că trebuie să-l părăsească, deoarece soţia sa, care locuia la Brancos, se îmbolnăvise şi n-avea cine să vadă de copii. Brenn nu se împotrivi, mai ales că ştia să conducă singur. Lui Hardy i se păru chiar că se bucură, deşi nu înţelegea de ce.

Trecu încă o zi.

Alvarez nu sosise şi legătura telefonică cu Brancos continua să fie întreruptă. Se hotărîră să plece în zori, spre mulţumirea lui Hardy, care spera că de la minele de mangan vor porni mai departe, spre Goiaz şi apoi spre Bahia, pentru a nu se mai întoarce niciodată în locurile acestea blestemate.

BARIERA

Porniră repede pe şoseaua care ducea spre nord-est; tocmai atunci în cealaltă parte a oraşului Montana soseau grupuri mari de sinistraţi din Brancos.

Brenn conducea mașina cu peste o sută de kilometri pe oră. Hardy era așa de beat, încît înșira verzi și uscate.

— Sînt o lichea, spunea el, dar sînt un om bun. În seara cînd stăteam în hanul lui Pedro din Porto Silva, am auzit povestea aceea despre copilul caraja care a fost sacrificat pentru salvarea poporului său. Îți amintești... ?

— Ce te-a apucat, Hardy ? Ai nervii slabi ? îl repezi Brenn.

Chimistul începea acum să se gîndească și el la părăsirea regiunii. Trebuia însă să treacă mai întîi pe la mine și drumul într-acolo ducea prin Villa Reale.

Pe la ora nouă dimineața, o pană de motor îl opri în dreptul unui lan de porumb. Brenn se puse să mește rească la motor, dar nu prea se pricepea. Trebui să se ducă pînă la o fazendă din apropiere, după un mecanic. Acesta cercetă motorul, apoi plecă să aducă o piesă în locul celei care se defectase.

Abia pe seară erau din nou în situația de a porni.

Din depărtare se auzi șuieratul de alarmă al unui șir de vehicule sanitare. Atmosfera era apăsătoare și lanul din fața lor încremenise parcă sub geana tristă a înserării. Hardy, ametit de emoție și alcool, adormise greu. Visă că dezgroapă un mormînt în care se înfipseseră adînc rădăcinile puternice ale manioculuí ; îl chema un micuț indian, care apărea și dispărea cu repeziciune.

Se trezi buimac, cu părul vîlvoi. Strigă :

— Hai să pornim cît mai repede, că ne ajunge din urmă primejdia. Ce mai așteptăm ? Am presimțirea că ni se va întîmpla o mare nenorocire. Nu mai pot să rabd să stăm aici, pe locurile acestea blestemate... Uită-te în partea aceea ! Îi arătă el cu degetul lui Brenn spre un nor întunecat, care aducea cu umbra unei fiare gata să se năpustească asupra prăzii.

Mașina porni cu toată viteza. Cîmpul se rotea halucinant în jurul lor și departe, spre orizontul

închis, se deslușea clinul negru al pădurii. Hardy n-ar fi vrut, mai bine zis nu se putea obișnui cu gîndul că ar putea să piară în preajma orașului Villa Reale, unde patronul îl trimisese de atîtea ori să-i vîndă insecticidele miraculoase.

Brenn era un om de afaceri rece și autoritar, dar acțiunile lui din ultima vreme se precipitaseră într-o direcție de care el nu-și putea da bine seama. Hardy se obișnuise de mult să audă și să citească despre efectul nociv al substanțelor radioactive. Cunoștea bine, de pe ecranul cinematografelor, imaginea orașelor japoneze transformate în cenușă, peste care sta pentru totdeauna înscrisă indignarea oamenilor împotriva acestor mijloace monstruoase de exterminare ; dar, acum, îl înconjura, apropiat și insinuant, spectrul copiilor născuți diformi, al oamenilor palizi și roși de efectul fatal al radiațiilor.

Nu, nu voia să moară !

Prin geamul deschis al mașinii, simțea cu toți porii presiunea aerului vîjîitor, iar sîngele îi pulsa în obraz cu o vigoare nouă, redescoperită. În ceasul acesta, cînd la Brancos pieriseră atîția oameni, ei se plimbau între orașe, fără să mai știe unde să se oprească !

Se întunecase. Licăriri de lumină scînteiară în zarea noptatică.

Mașina ajunse în dreptul unei bariere, unde stăteau țepeni doi polițiști. Trepidația mașinii se opri în mijlocul unei tăceri largi. Se auzi doar pașii unuia dintre polițiști, apropiindu-se de ei. Cu glas pițigăiat, omul în uniformă zise :

— Villa Reale este sub centură sanitară, pentru a ne feri de o eventuală contaminare.

— Cum ! ?

Brenn sări din mașină drept în pieptul omului care îi aducea o veste atît de rea.

— Nu putem să înaintăm ? Bine, dar e stupid. Imposibil !

— Ba este foarte posibil, domnule, este foarte posibil. Trebuie să vă întoarceți la Montana. Nu

aveţi altă modalitate, senhor ! La noi, medicii cred că e vorba de ceva contagios.

Hardy coborîse şi privea disperat jur împrejur. În capul lui stăruia un gol îngrozitor. Ar fi dorit să fie în altă parte, foarte departe, de pildă într-un cabaret din Pernambuco. Nu-i intra de loc în cap că nu vor putea trece mai departe.

Brenn îi ceru poliţistului să-l lase cel puţin să dea un telefon de la post. Intenţiona să-l cheme pe Alvarez şi să afle ce mai este nou în Brancos şi de ce nu a venit la Montana.

Încercă de nenumărate ori să prindă legătura. Poliţistul sta la trei metri distanţă de el şi nu-i da cel mai mic ajutor.

Brenn simţi un fel de furnicare fierbinte în şira spinării. Nu admitea că este în primejdie. Îşi păstra sîngele rece. Încercă încă o dată să prindă Brancosul, dar tonul zbîrnîia în van. Striga din răsputeri, cu glasul său aspru şi poruncitor :

— Aici este Villa Reale... Villa Reale...

O voce de pe alt fir îl întrerupea mereu.

În sfîrşit, auzi distinct răspunsul :

— Da, aici Brancos ! Villa Reale ? Iată situaţia : (probabil că la telefon aştepta cineva care da de obicei informaţii pentru un ziar din Villa Reale, iar legătura se încurcase). Maladiile s-au întins şi mai mult. Casele au devenit spitale. Comunicaţi organelor de resort că avem nevoie de medici şi medicamente. Antonio Pravos a ridicat un mare număr de oameni la acţiunea descoperirii cauzelor calamităţii. Se pare că a şi stabilit ceva important. Dinspre minele de mangan vin mereu oamenii lui Ribeiro. Mulţi dintre ei sînt foarte rău bolnavi. În cartierele centrale ale oraşului, cazurile de îmbolnăvire sînt mai frecvente.

Grăbit, Brenn rosti :

— Alo ! Brancos ! Alo ! Aici este primarul oraşului Villa Reale. Chemaţi-l la telefon pe Alvarez, pe şoferul autocisternei-stropitoare. O rudă a sa din Villa Reale are să-i facă o comunicare de cea mai mare importanţă.

Răspunsul se auzi foarte clar, de o claritate care nu îngăduia nici un dubiu :

— Alvarez este internat la spital și pus sub supravegherea poliției.

— Cum ? De ce ?

— Motivele sînt încă necunoscute.

Brenn lăsă receptorul și se repezi la mașină. Îi făcu semn lui Hardy că trebuie să se grăbească și porni în cea mai mare viteză. Cuvintele auzite la telefon îi băteau în tîmple ca niște lovituri de ciocan.

Ce rost avea expresia „oamenii lui Ribeiro" ? Adică cum ai lui Ribeiro ? Pravos și Ribeiro organizează cumva o mișcare populară împotriva panicii ? Rosti între dinți, scrîșnind :

— Dobitocii ăștia din Villa Reale ! Auzi ce idee ! Se tem de contaminare, de o boală contagioasă ! Stupid ! Absolut stupid ! Răul din Brancos nu e doar făcut să se ia ca pojarul...

Hardy izbucni :

— Brenn, dumneata cunoști cauza ! De ce nu mi-o spui și mie ? Vorbește o dată ! Sîntem doar amîndoi în pericol !

— Taci, bețivule ! îl repezi chimistul.

Nu-i plăcea de loc ceea ce aflase despre Pravos și Ribeiro. Cînd masele populare din Brazilia se puneau în mișcare, pericolul era totdeauna mare. Un bătrîn plantator îi povestise, cu ani în urmă, despre marea răscoală pornită în 1925 de garnizoana din Sao Paolo, căreia i se alăturaseră muncitorii, despre eroicul marș de 3500 km organizat de garnizoanele revoluționare din sudul Braziliei în 1924—1927. Nu-i plăcea de loc. Poate că ar fi trebuit totuși să se ducă la Brancos. Ar fi aruncat cu aur în stînga și în dreapta, ca să schimbe cursul lucrărilor, eventual să-i compromită pe cei doi fruntași ai mișcării populare.

Zburau înapoi spre Montana, căci nu exista nici un drum care să ocolească Villa Reale și să răzbată spre mine și de acolo spre Goiaz, de unde ar fi putut să scape.

Pămîntul din față venea spre ei supus, clătinîndu-se. Brenn conducea automobilul febril.

Herdy se ghemuise în fundul mașinii și făcea încercări disperate să prindă între buze gîtul sticlei de rom. Se simțea foarte nefericit și nu știa ce să mai creadă despre toate aceste nenorociri. Îl rodea iar și iar bănuiala că Brenn știa ceva însemnat cu privire la Brancos și nu voia să-i împărtășească și lui faptele. Ce se întîmplase cu Alvarez ? De ce nu fugea Alvarez de acolo ?

— S-a îmbolnăvit, îi răspunse de cîteva ori Brenn. Accelera cu furie

Amețit, Hardy gemea. El nu mai spera să scape din aceste locuri blestemate. Printre sughițuri de bețiv, îi aminti lui Brenn de povestea pe care indianul a spus-o sub balconul odăii lor din hanul lui Pedro. Un singur copil a fost sacrificat în timpurile străvechi, iar acum sînt sortiți unui sfîrșit mai rău mii de copii. El era superstițios și se întreba ce putea să „însemne" aceasta...

Din partea cealaltă a drumului venea o mașină cu lumini puternice. Brenn stinse farurile și opri.

În proiecția farurilor, noaptea se despica într-un con lung, care cuprindea fîșii de porumbiște și tufe cu foi late ; peste ele, umbre mari goneau ca o cavalcadă nebună.

Hardy se gîndi că oamenii din mașina aceea n-au ce căuta în Villa Reale și ar fi fost bine să fie avertizați că vor fi opriți.

Mașina stopă, trăgînd după ea o mare coadă de praf, care trecea alburie și lungă prin unghiul farurilor. Două capete albe ieșiră din dreptul portierelor și vocile lor răsunară îngrijorate :

— De unde veniți senhor ? Mai este mult pînă la Villa Reale ?

Le răspunse Brenn, anunțîndu-i că nu vor putea trece.

Se așternu o tăcere grea.

Apoi Brenn îi întrebă de unde vin. Porniseră din Brancos. Ce se mai întîmpla acolo ? Brenn și Hardy aflară iar vești rele. O urgie nemaipomenită căzuse

peste oraş. Panica bătea din plin. O femeie, care se afla în maşină, născuse cu o săptămînă în urmă un copil monstruos. Ochii săi erau verzi şi gelatinoşi, iar capul arăta prelung şi cucuiat ca al guşterilor. Nu avea nimic uman şi moaşa, care îl văzuse prima, se speriase atît de rău, încît nici acum nu-şi venise bine în fire.

— Ce se aude cu mişcarea stîrnită de învăţătorul Pravos? A găsit el oare cauza răului? se interesă Brenn.

— Se spune că da, răspunse o voce gravă. Oamenii sînt revoltaţi că nu se întreprinde nimic. Noi — explică omul care vorbea — încercăm să fugim. Avem maşină. Săracii îşi cară boarfele în cărucioare şi roabe, dar n-au nici un spor la drum.

Brenn făcu contactul şi porni iarăşi în mare viteză spre Montana. Mîinile îi tremurau pe volan. Năpasta care căzuse peste capul oamenilor din acest colţ al vestului brazilian îi încurca acum şi lui toate planurile.

Se întîlniră şi cu alte maşini şi culeseră cele mai variate veşti. Pravos şi prietenii lui procuraseră — aşa se spunea — aparate de măsurat radioactivitatea. Stabiliseră că în Brancos era foarte ridicată. Ribeiro organiza oamenii pentru a se opune exodului şi a combate cauza răului. Încercase să explice celor din Villa Reale că nu avea nici un rost carantina, întrucît nu putea fi vorba de o boală contagioasă. Numai cauza radioactivităţii trebuia stabilită.

RĂFUIALA

În drumul lor se întretăiau cele mai contradictorii veşti. Pe măsură ce se apropiau iar de Montana, zăreau siluetele tot mai dese ale refugiaţilor, care porniseră în grupuri mari, căutînd să se îndepăr-

teze, pe cît le era în putere, de locul nenorocirilor. În lumina farurilor, cetele apăreau fugare, alungite, asemenea unor năluci tremurătoare, care se răsfrîngeau deodată și piereau în urmă. Se auzeau strigăte ascuțite, ca ale unor păsări rănite.

Brenn gonea mașina, cu ochii duri fixați înainte, dar era atît de concentrat, încît uitase parcă de tot ce se petrecea în jurul lui. Încetini aproape de marginea orașului, de teamă să nu calce trecătorii, care se înmulțiseră. Sta încleștat pe volan și se dovedea a fi din nou viguros și agil. Obrazul său parcă era cioplit în piatră.

Opri în fața hotelului „Don Cristobal Colon" și obținu o odaie, pentru o sumă mare.

Hardy adormise în mașină ; se trezi cu greu. Bombănea mereu că li se va întîmpla ceva, deoarece el visase un copil îmbrăcat în alb.

Intrară în odaie, covîrșiți de osteneală ; Brenn privea țintă spre tavan și nu avea chef de vorbă. Hardy dispăru și se reîntoarse într-un tîrziu, ca să-i aducă la cunoștință că alimentele se scumpiseră de trei ori. Puse pe masă două sticle de coniac și se cinsti cu înverșunare. Voia să uite spectacolul de pe drum și îl iscodea mereu pe Brenn dacă Alvarez o fi tot la Brancos. Se ridică brusc de pe scaun și-l întrebă ce are de gînd să facă. Brenn îi răspunse că voia să pornească chiar în zori, înaintea orei cînd sosea vasul căpitanului Manolito.

Hardy nu era mulțumit :

— Crezi că îl vom putea prinde ? Atîția oameni vor doar să fugă ! Trebuie să fie moarte de om pentru un loc. Eu zic să pornim chiar acum cu mașina, încotro vom vedea cu ochii.

Brenn nu-i răspunse nimic. Își desfăcu gulerul cămășii și-i ceru un pahar mare de coniac. Îl dădu peste cap cu nesaț. Trebuiau să-și facă planul de bătaie, altminteri puteau fi puși în situația de a rămîne aici, unde nu se știa ce se mai putea întîmpla.

Hardy îl privea tulburat pe patronul său. Ochii lui sticleau cu o expresie nouă și ciudată. Sta în pi-

cioare, slab și deșirat, și nu se mai îndura să se așeze la loc.

De afară răzbătea zgomot de glasuri înverșunate.

Brenn se apropie de fereastră. Trase jaluzeaua. Străzile erau înțesate de oameni. Mulți vociferau.

Chimistul se înfioră, dar nu zăbovi mult în dreptul ferestrei.

Îi mai ceru lui Hardy un pahar de coniac și-l bău din cîteva înghițituri lacome. De obicei nu consuma mult alcool, ba chiar era de o sobrietate rigidă, de nesuferit pentru colaboratorul său.

Hardy umbla țeapăn prin odaie și vorbea fără șir ; uneori se împleticea și trebuia să se sprijine de scaune. Îl înspăimînta fuga de afară. Spunea obsedat, mecanic :

— Se golesc orașele, senhor Brenn. Se golesc orașele ! S-o ștergem cît mai e timp ! Dar pe unde ?

Turnă iar în pahar.

Brenn se împurpurase în obraji și privea mai fix ca de obicei. Faptele întîmplate îl enervau, deși parcă îi confirmau un gînd ascuns. De ce se auzea mereu numele lui Ribeiro ? De ce îl pomeniseră ziarele de atîtea ori ? Acesta era numele care reprezenta parcă toată suflarea minerilor din vestul Braziliei !

Hardy privea cu ochi împăienjeniți. Avea impresia că tot orașul se scurge spre cîmpuri. Îi părea că trupurile oamenilor sînt vlăguite, betege. Îi era teamă să mai iasă afară. Își aminti, ca prin vis, cum porniseră spre Villa Reale și nu izbutiseră să treacă de zona de carantină a orașului, acea carantină despre care Brenn spunea că n-are nici un sens.

Erau prinși ca niște gîndaci în fundul unei căldări.

— Ești un mare pezevenghi, domnule Brenn. Umblu pe drumuri pentru dumneata de ani și ani, fără nici un folos. Nu înțeleg de ce nu l-ai chemat mai insistent pe Alvarez. Poate ai aflat ceva despre el, dar mie nu-mi spui ! Va muri la Brancos... Simt că mă cuprinde un fel de sfîrșeală.

Tăcu și se întinse pe un divan de piele, așezat lîngă peretele din dreapta. Se gîndea că el este un

om bun și cinstit, prins fără vină în acest impas grozav. Pe drumul care ducea spre Porto Silva porniseră desigur cohorte de refugiați, pentru a ajunge la rîul Parana. Se ridică deodată, cu o energie surprinzătoare, și-l privi pe Brenn în albul ochilor. Îl întrebă, cu reproș și ciudă amară :

— Ce-ai vorbit cu Alvarez la Villa Reale ? De ce te ascunzi de mine ?

Brenn îl scrută cu luciri de cruzime în ochi. Nici nu binevoi să-i răspundă acestui maimuțoi bețiv, care își luase nasul la purtare. Mai auzi o întrebare aprigă, pe care Hardy i-o puse tremurînd din creștet pînă-n tălpi :

— Ce treburi învîrtești cu Alvarez ? De ce nu fuge omul acesta din Brancos ? Ce s-a întîmplat cu el ?

Brenn nu-i răspunse nici de rîndul acesta. Îi spuse doar că vor pleca în timpul cel mai scurt. Coniacul îl înviorase și se simțea în stare să conducă mașina pînă la hanul lui Pedro.

Hardy îi ceru să pornească imediat, deoarece nu mai putea să suporte zidurile odăii. Era așa de beat, încît începu să povestească, pentru a suta oară, că s-a născut la San Francisco, că părinții lui i-au lăsat o mare avere, pe care el a reușit s-o toace cu femeile și băutura. Numai destrăbălarea și alcoolul l-au aruncat în brațele lui Brenn, care nu era altceva decît un afacerist murdar. Acum îi era rușine că a ajuns în halul acesta.

Se sculă și începu să zgîlțîie ferestrele și să strige din răsputeri, ca și cînd s-ar fi adresat unei mulțimi :

— Să terminați odată cu afacerile voastre ! Fuga după bani ne-a nenorocit pe toți !

Mai spuse că nu vrea să moară, că e încă tînăr și nădăjduiește să-și întemeieze un cămin și să aibă copii. Apoi se gîndi că pot să se nască monștri. Își aminti că a văzut în Germania, printre ornamentele în relief ale unei clădiri publice, capete diforme de copii, cu ochii holbați, cu guri strîmbe, care nu se

puteau închide niciodată. Nu, nu mai voia să aibă copii !...

Se sperie el însuşi de amploarea imaginii pe care o întrezărise şi, fără veste, se aruncă cu capul înainte, ca un berbec, spre Brenn. Acesta îl opri scurt şi-l aruncă pe divan.

Hardy scîncea, îngrozit. Începu să blesteme ceasul în care a acceptat să-l urmeze pe nemilosul său patron.

— Vreau să plec, se zvîrcoli el, fără să izbutească să se ridice. Fereşte-te, Brenn, de răzbunarea mea ! Cînd va veni clipa răfuielii...

Brenn îl privea rece, fără compătimire. De cîteva zile se tot întreba ce să facă cu Hardy. Acum se hotărîse definitiv să se descotorosească de acest individ gălăgios. Auzea glasurile oamenilor de afară şi înţelegea tot mai bine că în tumultul izbucnit era nevoie, mai mult ca oricînd, de calm şi sînge rece. Auzi un glas plîngător :

— Noi cazuri de boli de piele la Montana. Două femei au născut monştri. Haideţi, oameni buni, haideţi să fugim cît mai departe !...

— Încotro ? Încotro ? răsunau, ca nişte ecouri, alte glasuri.

Brenn ascultă cu încordare. Se apropie de masă şi-şi mai turnă un pahar de coniac. Hardy era aşa de ameţit, încît nu-şi mai dădea seama ce vorbeşte. Ingăima vrute şi nevrute, cu mare compasiune pentru toţi ceilalţi oameni, dar mai ales pentru sine.

— Vreau să plec de aici. De o sută de ani se chinuiesc brazilienii pe aceste pămînturi amăgitoare. Unde sînt nestematele ? Unde este aurul ? Petrolul, bauxita, uraniul ? Cine este vinovat ?

În tot timpul acesta, pe stradă treceau camioane cu oameni. Arătau cuprinşi de friguri. În mintea lui Brenn stărui gîndul că nu mai poate rămîne, că trebuie să apuce pe un drum sigur, care să-l scoată din această îmbulzeală.

Hardy se ridică şi se repezi spre uşă. Brenn îl prinse de braţ şi-l împinse spre divan, unde căzu ca o cîrpă. Printr-un mare efort, izbuti totuşi să se

ridice și încercă să-l lovească pe Brenn. Ochii îi luceau rătăciți. Chimistul pară lovitura și îi strigă, sfidător :

— Ce, te-ai încins, cocoșelule ? *So, so, mein Lieber ! Nur nicht zu arg...* [1]

Hardy se repezi iar spre ușă, dar Brenn îi puse piedică.

Căzu ca un sac.

Brenn rupse, dintr-o singură smucitură, șnurul draperiei și se aplecă să-l lege pe Hardy. Acesta urla ca din gură de șarpe. Îi imobiliză mîinile, cu gesturi încete, și-i puse un căluș în gură, făcut din batista lui albastră de mătase.

Hardy amuți. Buzele i se contractau și gura îi spumega. Ochii lui de gînsac se înroșiră.

Brenn ieși, calm, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Încuie bine ușa și coborî cu demnitate scările.

FREAMĂTUL

Trecuse de miezul nopții.

Tropotul pașilor se întețea pe caldarîmul uliței. Un bătrînel cu părul vîlvoi striga deznădăjduit și trăgea după el doi copii năuciți, care întrebau mereu unde le e mama. Bătrînul încerca să-i liniștească, spunîndu-le că va veni și ea mai apoi, dar ochii lui înecați în lacrimi plîngeau o durere pe care nu puteau s-o mărturisească. O mașină elegantă trecu pe lîngă ei în mare goană.

Din urmă se auzeau glasuri :

— Alvarez a fost arestat de către don Marquez.

[1] Așa, așa, dragul meu ! Numai nu prea tare... (în lb. germană).

— De ce ? De ce toate aceste nedreptăți ? Îl cunosc pe Alvarez. Pe vremuri era un om de treabă...

Grupuri de femei treceau pe sub porticuri ; apoi grăbeau pașii spre mijlocul drumului și priveau rătăcite în jur. Una dintre ele o cunoștea pe nevasta lui Alvarez și povestea cu voce monotonă și jalnică :

— Au dus-o foarte greu. Uneori nu aveau nici de pîine. Copiii lor purtau hainele cu schimbul...

După o pauză, femeia spuse cu obidă :

— Și-acum el este greu bolnav...

— Toți ne vom îmbolnăvi, strigă o fată scundă, șchioapă, care venea legănîndu-se din urmă.

Numele lui Alvarez plutea peste capetele celor care fugeau de marea primejdie.

În răstimpuri nu se auzeau decît pașii grăbiți ai oamenilor, ca o grindină tare ce bătea în inimi. Din urmă șopteau voci tărăgănate. O fată palidă spunea unei cumetre că este vara lui Alvarez din partea tatălui. De cîteva zile se pomenește de numele vărului ei, sub semnul unei grave bănuieli. Ea nu putea crede niciodată că a făcut un rău, știa ce om este.

— Ce fel de om este ? întrebă cu curiozitate naivă cumătra care mergea alături de ea.

Fata se gîndi un timp, ca și cum o umbră ușoară și curată i-ar fi trecut peste obraz, dar nu zise nimic, speriată de rumoarea din jur. Mersul se înteția, ca o furtună. Răzbeau pînă departe strigăte de femei și copii. Mașini iuți răscoleau mulțimea.

— Ce fel de om este ? mai întrebă o dată femeia.

Ca trezită, fata spuse, foarte repede :

— A fost un om chinuit.

— Poate s-a lăcomit la bani. Fără să vrea, a săvîrșit răul care ne pustiește, zise cumătra.

Zorile mijeau în depărtări. Șiruri tulburi de oameni creșteau dinspre orizont și umbrele lor se întretăiau într-o mișcare tot mai vie, pe care soarele avea s-o dezvăluiască în curînd pe deplin.

SPRE PORTO SILVA

Pornind spre locul unde-şi lăsase maşina, Brenn se gîndi că mai are doar cîţiva litri de benzină.

Pretutindeni, oamenii uitaseră parcă de ocupaţiile lor obşinuite, cuprinşi de panica ce se întindea ca o molimă cotropitoare. Era o forfotă nemaipomenită. Nu dormea nimeni. Geamurile erau luminate. Auzi un glas :

— La porţile oraşului Brancos, autorităţile au început să oprească pe refugiaţi în lagăre. S-a iscat o încăierare, care s-a sfîrşit cu morţi şi răniţi. Oamenii sînt aşa de înspăimîntaţi, încît pot să săvîrşească cele mai nebuneşti fapte.

Brenn asculta. Această fugă de un duşman invizibil era tot ce trăise el mai cumplit.

Îşi zări maşina, ferită după un zid. Nu mai avea ce să aştepte aici. Găsi la depozitul de benzină douăzeci de litri, ultimii. Se gîndi amuzat :

— Avea dreptate bezmeticul de Hardy ! Era timpul să plecăm din Montana.

Se avîntă pe drumul care ducea spre Porto Silva.

— Stupide mai sînt poveştile astea ale indienilor, îşi zise el. Obsedează minţile naive, de felul lui Hardy !

Ce prost a fost că n-a forţat trecerea spre Villa Reale ! Acum nu ar mai fi posibil, căci în faţa puhoiului refugiaţilor s-au adus desigur întăriri poliţieneşti... Era, de altfel, mai aproape de Porto Silva.

Pe drum era lume multă. Apucă pe o cale lăturalnică, ce-l scăpa de încetinirea şi frînarea necontenită a maşinii.

...În răstimp, Hardy dormea la hotel, legat cu şnurul de la draperia aşezată în faţa ferestrei. Suspina adînc şi bolborosea în somn, visa că pe malurile rîului Parana refugiaţii se scurgeau într-un furnicar neîntrerupt.

Pe stradă, mişcarea se încetinise o dată cu apropierea zorilor...

Brenn apăsă crispat acceleratorul, deoarece avea senzaţia că totul stă pe loc şi nu va mai ajunge niciodată în port.

Nu se gîndise de mult că ar putea să piară. Nu se înduioşase niciodată de suferinţele celorlalţi oameni, deoarece se considera făcut dintr-o plămadă superioară, plămada celor meniţi să se ridice deasupra legilor omeneşti. Îl sufoca senzaţia că îl vor putea ajunge din urmă radiaţiile ucigaşe (nu ştia de ce şi le imagina galbene, aurii).

Roţile maşinii săreau peste gropi adînci.

Lumina zorilor se ridica treptat peste pădure. Motorul duduia sigur şi Brenn îi auzea zgomotul puternic, dar era obsedat de gîndul că fuga lui ar putea lua sfîrşit.

Opri brusc. Tăcerea din jur îl neliniştea.

Cumpăni situaţia cîteva clipe. Se străduise degeaba ! Acest drum lăturalnic nu-l scotea din impas.

Începu să transpire de enervare. Apucă valiza, pe care o scosese din port-bagaj, dar era atît de nehotărît, încît o aşeză la loc. Privi împrejur cu atenţie concentrată şi rămase un timp paralizat de neputinţă. În faţă, drumul era mocirlos, aproape impracticabil. Nu găsi altă soluţie decît să facă cît mai repede cale întoarsă.

Pămîntul Braziliei îi apărea neprietenos, afundîndu-se spre pădurea tainică şi plină de primejdii.

Mănoase şi bune se ridicau trunchiurile de manioc, iar dincolo de profilul lor nu se mai vedea nimic ; bănuia doar umbrele lăsate de ramurile dese, pline de foi.

Îşi aminti deodată că i-a mai rămas un drum, un drum foarte îngust, pe care ar putea să se furişeze spre portul salvator.

O singură dată mai fusese într-o împrejurare asemănătoare, în Normandia. Comanda o companie S.S. Englezii şi canadienii îi înconjuraseră din toate părţile, prinzîndu-i ca pe nişte şoareci în cursă. Ştiau că trebuie să scape sau să moară. În dimineaţa zilei următoare, au contraatacat cu furie şi au împins două regimente de canadieni pe plajă.

Prinseseră opt prizonieri și el a ordonat să fie spînzurați. Își amintea bine, chiar și acum, de ei : cum li se mai bălăbăneau trupurile în bătaia brizei ! Atunci avusese impresia că pot să învie, doar vorbiseră și fumaseră cu cîteva clipe înainte ; dar, în același timp, se bucurase că sînt morți și nu se mai pot împotrivi. Încă un contraatac și și-au croit drum, strecurîndu-se printre unitățile dușmanului.

Cît timp trecuse de atunci ? Mai bine de douăzeci de ani.

De fapt, sé descurcase destul de bine în anii de după război. Nimeni nu știa în Brazilia că era german și nu elvețian.

Își ticluise încă din 1945 acte false, de teamă că va fi socotit criminal de război.

La cîțiva ani după ce se stabilise în Brazilia, se împrietenise cu un director de la Overall Exploitation. Acesta-i mărturisise că guvernul brazilian îi face greutăți, cerîndu-i o sumă prea mare pentru concesionarea regiunii din preajma orașului Brancos, unde prospectorii de la Overall descoperiseră mari zăcăminte de uraniu. Brenn îi făcuse propunerea radioactivizării ținutului : lumea va părăsi locurile și o regiune pustie, calamitată, se cedează mult mai ușor și infinit mai ieftin. După obținerea concesiunii, firma putea să aducă brațe de lucru din statele de nord-est, unde există mulți șomeri, mulți țărani flămînzi. Directorul firmei americane îi pusese la dispoziție deșeuri radioactive de la uzinele din Statele Unite, promițîndu-i o participare însemnată la beneficiile viitoarei exploatări, bineînțeles, dacă totul va reuși...

Și acum... Ce ghinion ! Era prins ca într-o capcană. Trebuia să încerce totul pentru a ieși din ea.

Dar dacă conteinerul acela, pe care-l descoperise dezizolat, îl iradiase ? Parcă nu se simțea prea bine...

Nu voia să se gîndească la alții. Avea încredere în norocul lui.

Se urcă repede în mașină și izbuti să întoarcă. După cîțiva kilometri, găsi drumul pe care-l căuta.

La trei dimineaţa, Hardy fu trezit din somn de nişte lovituri zdravene în uşă. Apoi aceasta fu spartă şi deasupra sa se aplecară mai mulţi oameni. Se zgîiau la el cu atîta curiozitate şi neînţelegere, încît crezu pentru cîteva clipe că s-a îmbătat într-un cabaret şi acum indivizii aceştia vor să-l dea afară.

Îşi dete apoi seama că prima lui impresie era falsă, deoarece îşi aducea aminte, ca prin ceaţă, de chipul unuia dintre ei. Era Antonio Pravos, învăţătorul din Brancos.

Chipul lui Pravos era alcătuit din linii mari şi cute adînci. Ochii lui ardeau.

O dată cu el se năpustiseră în clădire cîţiva oameni hotărîţi, gata să se răzbune pe cel vinovat de calamitatea care bîntuia. Încălţămintea lor bocănise pe scări ca o ameninţare.

În timp ce însoţitorii săi îl dezlegau pe Hardy, Pravos ieşi din odaie şi se apucă să răscolească ungherele hotelului, urmat de trei muncitori care-l însoţiseră cu devotament în zilele de restrişte. Sperau să-l găsească pe Brenn. Mîinile lor aspre dădeau la o parte draperiile vaporoase; trînteau cu necaz uşile; stîrniseră liniştea din camerele de baie lucii şi albe. Privirile lor străpungeau. Unul dintre ei, Lorenzo, îl ruga mereu pe învăţător să facă tot ce-i stă în putinţă pentru a dezlega firul acestor blestămăţii. Un altul, Oliveiro, spunea în surdină:

— Ai spus bine, senhor Pravos, acum cîteva zile la întrunire. Trebuie să ne scuturăm de jugul trusturilor. Brenn, Nuna, Alcalla, toţi, toţi indivizii aceştia, care acum aleargă în maşini rapide între oraşe, sînt agenţii trusturilor. De la ei ne vine şi răul acesta!...

Pravos deschise o fereastră. Afară noaptea pierea în văluri albicioase.

Învăţătorul privea ca un vultur obosit cetele mari care treceau spre bariera tîrgului. Simţea că aceste împrejurări au ajutat să se trezească mintea oame-

nilor obidiți. În frigurile spaimei, începi să judeci multe lucruri.

Aerul dimineții sufla încet, reavăn și primenit parcă.

Din camera unde se afla Hardy, îl strigă don Marquez, comisarul solemn și acru.

Oliveiro se încrucișă cu Pravos pe scări; tropotea scos din sărite, repezindu-se spre locurile mai ferite, unde i se părea că s-ar fi putut ascunde cineva.

Hardy se trezi pe jumătate abia după ce îl udară cu apă rece. Îi ciocănea în minte întrebarea repetată a oamenilor care pătrunseseră în odaie:

— Unde este Brenn?

Deodată îl recunoscu pe Alvarez. Arăta bolnav, nervos. Boala actinică îl lovise necruțător și nu mai avea de trăit decît foarte puțină vreme. Zăcuse în spitalul din Brancos. Coborîse din pat și, cu energia încordată, spasmodică, pe care o au uneori muribunzii, pornise în această cavalcadă.

Hotelierul da explicații confuze și se jura că nu poate cunoaște pe toți clienții care vin. Hardy sta acum, parcă prostit, pe un fotoliu și bîiguia ceva despre cearta lui cu Brenn, care este un mare cotcar și l-a legat aci, ca să scape singur de calamitate.

Pravos și Alvarez erau scăldați în praf și grăbiți. Neînduplecați, repetau mereu întrebarea care-l năucea:

— Unde este Brenn? Cînd a plecat și încotro? Răspunde, senhor Hardy, dacă nu vrei să o pățești! Haide, vorbește o dată și nu ne mai ține aici! Nu vrem să pierdem vreme.

De afară se auziră strigăte. Apoi, ca în diminețile firești, tihnite, răsună cîntatul cocoșilor.

Hardy se frecă la ochi. Nu pricepea încă prea bine ce se întîmplă cu el. Nu cumva mai visa, sau era pradă nălucirilor alcoolului? Le mărturisi că este îngrozit de imaginea copiilor monștri. De ce această cumplită calamitate?...

Spuse:

— Să știi că șmecherul a plecat, ca să nu-mi dea banii ce mi se cuvin. Să-l prindem !

— Unde este Brenn, n-auzi ? strigă Pravos.

Hardy înțelese în sfîrșit ce voiau oamenii. Îl urmăreau pe Brenn.

— Încotro a luat-o ?

— Spre Porto Silva !

În sfîrșit, coborîră cu toții. Șeful poliției din Brancos le spuse că Ribeiro a pornit-o mai de mult pe drumul care duce spre rîul Parana, convins că Brenn va încerca să scape într-acolo. Alvarez îl grăbea pe comisar și se interesa dacă a găsit cumva o mașină gata de plecare. Acesta rechiziționase un camion vechi ; îl privea însă foarte sceptic.

Cerul se arăta mai senin ca niciodată — prevestire clară și înșelătoare a unei zile fericite.

Pe străzi, pribegi frînți de osteneală, care adormiseră sub bolți și chiar pe trotuare, se trezeau. Oamenii umblau zăpăciți și înfrigurați de colo-colo. Nimic nu mai avea preț în ochii lor.

Femeile boceau ; își stringeau copii la piept, îmboldite de dorința năvalnică de a-i ocroti, de a-i salva. O femeie din Montana, care locuise pînă acum cîteva luni la Brancos, născuse un monstru cu pielea uscată ca o gutapercă. Vestea mergea din gură în gură.

Hărmălaia se ridica îndîrjită și nevolnică. Mulți încercau să fugă, dar nu știau încotro. Sub un portic stăteau înlănțuiți doi logodnici frumoși și atît de nevinovați, de uimiți, de neîncrezători că visul lor ar putea să se spulbere, încît zîmbetul nu li se putea stinge de pe buze. Așteptau să se întîmple ceva nedeslușit, cu sentimentul că ei sînt în afară de acest pericol și că se vor iubi pînă la moarte...

Cineva spunea că, de fapt, în oraș nu se ivise nici un caz. Cei patruzeci și doi de bolnavi erau persoane venite din altă parte.

Alvarez abia mai avea putere să vorbească. Pravos îi arătă camionul și-i făcu semn să se urce. Hardy, încă ametit, vorbea agitat cu șeful poliției, un ins robust și nedormit :

— Se golesc orașele! îi spunea el. Am încercat să ajungem la Villa Reale, dar localitatea este sub carantină. Brenn zice că o carantină n-are nici un sens, fiind vorba de boli care nu se iau. Părea că știe mai mult decît îmi spunea mie despre cauzele nenorocirii. În orice caz, n-am putut înainta dincolo de barieră și ne-am întors, pe același drum. Nu vezi cîți oameni se îndreaptă spre port?

Stăteau amîndoi în dreptul intrării hotelului. Pravos făcea semn celorlalți să se grăbească.

— Ai călătorit tot timpul cu Brenn? întrebă șeful poliției.

Apoi se întoarse spre Pravos, care se urcase în mașină, și-i strigă să mai aștepte cîteva minute.

— Da, îi răspunse Hardy. Ne-am întîlnit acum cîteva zile, la hanul lui Pedro. Aveam vorbă cu Brenn să ne vedem acolo, pentru a pune la punct afacerile, mai ales că lipsise mult din regiune. Și a vrut să mă tragă pe sfoară, ca întotdeauna. Trebuia să mergem la minele de mangan, dar, între timp, cînd s-a creat toată această atmosferă de haos, ne-am răzgîndit. Dacă aș fi știut ce se întîmplă aici, nu mai mă întorceam în ruptul capului.

Șeful poliției curmă vorbăria lui Hardy. Îl întrebă răstit:

— Ești sigur că Brenn a fugit spre Porto Silva? Cum de-ai rămas singur? Te-am găsit legat cu șnurul de la draperie. De ce v-ați ciondănit? Hai, nu te mai uita așa la mine, că pot să întorc foaia. Unde este Brenn? Unde s-a ascuns ticălosul?

— Zicea că pleacă spre Porto Silva. Voia să scape de aici și altă posibilitate nu vedea. Spera că va prinde vaporul lui Manolito. Nu mai știu de ce m-am certat cu el. Poate pe o chestie de bani. Tipul voia să-mi scape din mînă, ca să mă tragă pe sfoară. Haide, domnule, nu-ți pierde vremea, se adresă el pripit comisarului, îndemnîndu-l spre camion, cu obrăznicia bețivului care nu s-a trezit încă cu totul din amețeală.

Hardy susținea cu tărie că vrea și el să-l prindă pe patronul său, pentru a-i scoate măselele. Cînd

mașina porni, oamenii care așteptau pe trotuare o urmărire un răstimp; se rugau să fie luați și ei, îi numeau pe cei din camion cîini... Șeful de poliție le răspundea că au de urmărit un infractor periculos. Cineva îi strigă că piere lumea, iar lor le arde de aventuri.

În camion, Hardy i se adresă lui Alvarez, care sta întins, palid, cu răsuflarea nesigură. Îl întreba mereu ce i s-a întîmplat și ce-a vorbit cu el Brenn la telefon. Alvarez răspundea în șoaptă, încît Hardy abia-l auzea.

Străbătură orașul. Pe șosea, lumea se rărise. Hardy se aplecase cu urechea spre gura lui Alvarez, care își venea uneori în fire și pronunța vorbele mai deslușit.

— Eu nu mai am mult de trăit. Sînt victima propriei mele încrederi... Știi că acum vreo două luni nevasta lui Ribeiro a născut un prunc monstruos...

Pieptul lui Alvarez se umflă deodată, ca și cum ar fi încercat zadarnic să aspire aerul de care avea nevoie. Mîinile lui se încleștară pe brațul lui Hardy, care și-l retrase înfricoșat. Șeful poliției tăcea, retras într-un colț.

— Știi cum s-a îmbolnăvit Miguel Sanka? oftă Alvarez, după ce-și reveni din criza de sufocație. (Miguel Sanka fusese șofer la autocisterna dăruită orașului de firmele americane. Pierise din cauza unei tumori canceroase, cu dezvoltare rapidă.) Avea în ultima vreme bănet mult și petrecea noapte de noapte.

L-am întrebat deseori de unde are atîția bani și mi-a spus că „reclama se plătește bine". Zicea că nu face reclamă cu vorbe, ci cu mirosuri frumoase. N-am priceput la ce face aluzie și mi-am zis că-mi vorbește în șarade. El, săracul, spunea însă adevărul gol-goluț...

Camionul mergea în plină viteză spre port. Erau pînă acolo cîteva zeci de kilometri.

Alergau obsedați de gîndul că Brenn ar putea să scape.

Se auzi iar glasul lui Alvarez:

— Sanka a lucrat vreo doi ani pe autocisternă. După ce-a murit, a venit la mine domnul Brenn. Mi-a făcut o propunere. Zicea că o mare societate americană de cosmetice și parfumuri sintetice face reclamă într-o formă deosebită. Nu cu vorbe, ci altfel. Știți că Brazilia a fost invadată de afișele de reclamă ale multor firme străine. M-a întrebat dacă vreau să-l ajut. Nu știam ce să cred. Mă aflam la ananghie... N-am înțeles cum l-aș putea ajuta eu în această treabă. Eram doar șomer... Mi-a spus să mă duc chiar a doua zi la biroul municipalității... Să cer să fiu angajat în locul lui Sanka... Va interveni el... Îmi ziceam că mașina de stropit poartă ghinion, din moment ce fostul șofer...

Glasul șoptit nu se auzi cîteva clipe. Alvarez arăta obosit, vlăguit. Făcea aceste mărturisiri cu mulțumirea omului care își descarcă conștiința de povara unui mare păcat. Ochii îi luceau straniu.

— Seara m-am întors iar acasă cu mîinile goale... Copiii mă așteptau cu privirea rătăcită de foame. I-am spus soției că s-ar putea să fiu angajat în locul lui Sanka... Ea s-a speriat mai întîi... Sanka murise în împrejurări misterioase... Dar... dar nu era altceva de făcut și, vorba aceea: Viii cu viii și morții cu morții.

L-am căutat a doua zi pe chimistul elvețian. Sta țeapăn în dreptul biroului de unde-și conducea afacerile... Mi-a spus că ține să fiu numit în locul lui Sanka, pentru a-l ajuta să facă o reclamă... parfumată. Treaba, mi-a explicat el, este cît se poate de simplă: trebuie introdus în interiorul autocisternei un mic conteiner, din care se degajă treptat substanțe ce dau apei un miros plăcut. Îmi zicea că operația aceasta nu trebuie făcută decît o dată la cîteva luni și va avea el grijă să mă ajute. Cu Sanka a colaborat în același fel.

De aceea mirosea așa frumos cînd trecea mașina; pe botul autocisternei era înscrisă reclama corespunzătoare a firmei de cosmetice. Tot orașul devine înmiresmat ca un trandafir.

Totul era să păstrăm cel mai deplin secret asupra acestei chestiuni. Nimeni nu trebuie să afle cum se parfumează apa mașinii. Municipalitatea își închipuia că era vorba de o substanță persistentă, cu care fusese lăcuit, încă de la construcție, interiorul autocisternei.

Mi-a oferit bani, mai mulți decît am avut vreodată.

Șeful poliției întrebă :

— Voia deci să nu spui nimic despre conteinerul acela ?

— Nu înțeleg cum de s-a extins boala radioactivă la minele de mangan, interveni Pravos, tulburat.

— Cine știe. Mulți muncitori de acolo aveau familiile la Brancos și locuiau săptămîni întregi în oraș, observă șeful poliției.

— După vreun an și ceva am început să mă simt din ce în ce mai prost... continuă Alvarez. Mă durea capul și-mi erau încheieturile de cocă... Brenn mi-a dat bani mulți, care mi-au adus numai nenorocire... Aurul, pietrele scumpe, minele bogate — n-au adus Braziliei decît nenorocire, spuse el în șoaptă.

Interveni Pravos :

— Abia după ce femeile au fost lovite în masă de acest rău, ale cărei prime semne s-au arătat mai de mult, au început autoritățile să vorbească despre o posibilă epidemie, despre necesitatea de a se lua măsuri...

— Asta așa e ! întări Alvarez.

— Femeile lehuze, continuă Pravos, se simțeau foarte rău și unele dintre ele mureau la cîteva zile după naștere. Groaza cuprinsese pe oameni. Au început primele cazuri de îmbolnăvire și la minele de mangan ale societății Overall. Tot Overall încerca să concesioneze noi mine. Multă vreme s-a crezut că sînt mine de fosfați, dar în ultima vreme a transpirat că ar fi vorba de mine de uraniu...

Hardy tresări și spuse, pătimaș :

— Acum înțeleg de ce Brenn îl căuta mereu pe Alvarez ! Am bănuit tot timpul că-mi ascunde ceva !

Banditul încerca să fugă și voia să știe dacă procedeul său ticălos a rămas tăinuit!...

Cu ochii în altă parte, Alvarez spuse:

— Eu am căzut la pat. Nu mă mai puteam clinti...

Hardy se apropie de Pravos și-l întrebă cu glas hotărît, întărîtat, dar încă nesigur de pe urma amețelii:

— Hai, spune, ce s-a mai întîmplat acolo? Ce s-a mai întîmplat?

Pravos continuă, copleșit:

— În lunile acestea, Ribeiro, care a trăit multe dureri ale lui și ale altora, a organizat o puternică mișcare a muncitorilor de la minele de mangan, apoi a venit la Brancos.

Se vînturau cele mai năstrușnice versiuni: că ar fi o gravă epidemie sau poate un flagel necunoscut pînă astăzi, produs de vreun microb din jungla braziliană. Eu și Ribeiro eram însă de altă părere. Multe lucruri ne păreau suspecte. Mi-am amintit de unul din profesorii mei de la Universitatea din Rio, un om cu vederi înaintate și totodată un fizician priceput, de care mă legasem foarte mult. I-am scris să vină la Brancos, arătîndu-i situația grea în care se zbătea populația.

În timpul acesta, mișcarea lui Ribeiro crescuse, dar eram orbi în fața pericolului ce ne secera în fiecare zi: flagelul se prezenta acum și sub înfățișarea bolilor care se răspîndiseră la maturi, ca și a avorturilor tot mai frecvente.

Umblam cu sufletele întunecate, fără să știm încotro să ne îndreptăm privirile.

Sosirea profesorului a produs o înviorare. Adusese cu el un dozimetru de ultimul tip pentru măsurarea radioactivității aerului. Seara se lăsase de mult cînd am ieșit cu profesorul și cu Miguel pe străzile orașului. Mergeam pe furiș, pentru a nu atrage atenția oamenilor. De la început, indicatorul dozimetrului dovedi că radioactivitatea mediului era crescută mult peste limita normală și întrecea considerabil nivelul nevătămător. În centrul orașului, aparatul indica zona cea mai periculoasă, în timp

ce pe la periferii și în parcul care înconjoară micul lac natural din sud, nivelul de radiație era mai coborît. Nu am putut însă stabili de la început un punct de maximă radioactivitate pentru a determina obîrșia fenomenului dăunător.

Am umblat multe nopți toți trei pe străzile din Brancos. Orașul era trist. Nu se mai zăreau decît lumini mici, ferite, ca și cînd oamenii s-ar fi ascuns de urgia de afară.

Eram și noi foarte obosiți, dar nervii ne erau așa de ațîțați, încît am avut energia să discutăm ceasuri întregi datele cercetării noastre.

— Cum de nu ne-am gîndit mai de mult! izbucni o dată Miguel. Bolile acestea și scăderea natalității sînt în mod evident efectele radioactivității. Totul e acum limpede.

— Totul? Nu chiar totul! intervenii eu. De unde vine radioactivitatea aceasta? Ce a provocat-o?

— Așa e! întări cineva. Numai dacă vom cunoaște cauza răului, vom putea s-o înlăturăm.

Pablo Pina, un bătrînel uscățiv, se amestecase și el în vorbă:

— S-ar putea să fie de vină prospecțiunile, care se fac la noi pe o scară tot mai largă. Unele sisteme se bazează doar pe folosirea de materiale radioactive.

— E puțin probabil, observă profesorul. Prospecțiuni se fac doar și în alte locuri din Brazilia. Totuși, numai aici s-a ivit calamitatea. Cea mai mare intensitate a radiațiilor se constată în centrul orașului, deși prospecțiunile cele mai apropiate s-au făcut, după cîte știu, la vreo zece kilometri de Brancos.

Dezbătusem multă vreme noua față sub care se prezentau acum întîmplările din oraș. Aparatul ne ajutase să facem o descoperire de mare însemnătate, dar nu știam cum s-o interpretăm.

Oamenii aflaseră de rezultatul primelor noastre ieșiri. Un strigăt de revoltă cutremură întregul Brancos. Mulți năvăliră pe străzi, în pîlcuri dese, foarte agitați, palizi, nedormiți. Acum înțelegeau

toată grozăvia situației lor. Maladia atomică, moartea atomică, îi pîndea pe toți. Avorturile, nașterea pruncilor monstruoși, bolile de piele deveniseră pe deplin explicabile. Femeile noastre aveau să fie sterile. Ribeiro izbucnea uneori în hohote de plîns, amintindu-și de înfățișarea pruncului născut de Maria.

— Am auzit o legendă despre un copil care a salvat poporul, după ce bunicul său l-a sacrificat, spuse Hardy, într-o doară.

— Ce vrei să spui cu asta ? îl întrebă rece șeful poliției. Nouă nu ne arde acum de povești... Lasă-l pe domnul Pravos să povestească totul. Unele dintre aceste întîmplări îmi sînt cunoscute, dar țin să aflu amănunte.

Se așternu o tăcere adîncă. Apoi Pravos reîncepu, cu voce pripită :

— Am ieșit, după cum vă spuneam, cîteva seri de-a rîndul cu aparatul, orientîndu-ne spre zonele cu intensitatea radiațiilor mai mare, cu toate că ne dădeam seama de pericolul pe care-l prezenta această acțiune pentru viața noastră.

În sfîrșit, profesorul a putut stabili că, în apropierea garajului unde se adăpostește autocisterna, nivelul radiațiilor era de sute de ori mai mare decît în alte părți. De altfel aici, printre șoferi, boala atomică făcea ravagii.

Ne-am apropiat și am constatat că autocisterna constituia o intensă sursă de radiații. I-am povestit profesorului despre așa-zisa reclamă parfumată și el a făcut imediat legătura cu această puternică emanație. Șoferul care luase, de puțină vreme, locul lui Alvarez — internat la spital — nu ne-a putut da nici o explicație. Am anunțat poliția. Tot orașul era răscolit de emoție. În sfîrșit, Alvarez a depus în fața noastră mărturisirea pe care ați auzit-o adineauri.

Brenn îl făcuse, fără să știe, unealta unei acțiuni monstruoase. Abia în ultimele zile începuse să bănuiască și Alvarez cum stăteau lucrurile și se

gîndise să anunțe autoritățile. Nu pricepea însă — iar noi mai puțin — scopul acestei crime odioase.

În ce-l privește pe profesor, el își făcuse cu prisosință datoria și s-a întors la Rio.

Hardy interveni :

— Brenn ținea totdeauna la el o valiză, al cărei conținut îl tăinuia. O singură dată am zărit acolo niște conteinere cenușii.

Șeful poliției arătă cu degetul în față. Crestele verzi ale pomilor stăteau în lumina străvezie a soarelui, ca o spumă dantelată și strălucitoare. Se apropiau de rîul Parana.

Se ridică în picioare și strigă șoferului să grăbească.

Pe malurile apei se scurgea o mulțime pestriță, repezită. Trecători obosiți îi priveau cu invidie și le făceau semne vagi...

În Porto Silva era o înghesuială neînchipuită. Hardy deslușì într-un loc urmele roților mașinii lui Brenn. Camionul se năpusti înainte cu atîta putere, încît era gata să se răstoarne. De pretutindeni se auziră strigăte. Pravos întreba pe trecători dacă nu l-au văzut pe Ribeiro. Cei care se îndreptau acum spre rîu nu-l văzuseră. Se spunea însă că se află într-o urmărire cumplită. Nimeni nu știa sigur despre ce este vorba. În văzduhul arzător pluteau atîtea știri de temut, încît cea mai mică vorbă stîrnea în mintea oamenilor spaime de moarte.

Indianul care povestise legenda maniocului în ziua venirii lui Brenn pornise spre rîu pentru a coborî spre altă regiune și a se afunda poate pentru totdeauna în umbra pădurii tropicale, în locurile care scăpaseră de tîrnăcopul și tractoarele albilor. Voia să fugă de urgia care se abătuse peste tot. Îl îngrozea gîndul că femeile nu vor mai naște copii. Inima lui caldă și iubitoare sîngera. Albii, metișii, indienii coborau într-un vălmășag neîntrerupt de-a lungul malurilor, strivindu-se, dar nimeni nu știa care este calea salvării.

Indianul ajunsese la mal. Se ținu un timp după o ceată care voia să treacă pe celălalt țărm, pe o

plută, dar pentru că nu se mai găsi loc pentru el, rămase cu gura căscată, temător că nu va mai putea părăsi aceste pămînturi. De pe celălalt mal, se auzeau strigăte ascuțite și împușcături. Vreo încăierare.

În acest timp, camionul intră în curtea hanului lui Pedro.

Prezența șefului poliției, don Candido Marquez de Souza, făcu ca treptele să se golească imediat de adormiți și bolnavi. Unii umblau stingheri și inerți, iar alții se tîrau anevoie spre gardurile curții. Hardy voia tocmai să coboare, însă înainte de a o face, se întoarse spre Alvarez ; îl văzu galben, cu ochii larg deschiși, întins de-a latul pe podeaua camionetei.

Murise fără ca cineva să-și dea seama, în timp ce Pravos vorbea.

URMĂRIREA

Căutaseră mult, istovitor, pretutindeni. Ribeiro îi însuflețea. Treceau pe lîngă șiruri lungi de case cu luminile stinse. Căldura de acolo nu-l mai chema pe Ribeiro ; nu-și mai închipuia, ca înaintea nașterii lui Domingo, leagănul alb al copilului nevinovat ; vedea că zîmbetul senin al pruncilor se strîmbă, că ochii lor curați se tulbură. Voia să pună capăt ticăloșiei, să răzbune miile de trupuri nenorocite. Uneori făcea gesturi mecanice și arăta, cu mîna întinsă, spre un loc unde drumurile se încrucișau ; o dată ce ajungeau în locul acela, nu zăreau însă decît formele amăgitoare ale închipuirii.

Unde se ascundea Brenn ?

Ribeiro privea încruntat. Nu-și mai ridica firele de păr încîrlionțat de pe fruntea bombată. Ochii lui mici, puțin pieziși, scormoneau întunericul. Gura arăta ca o linie aspră, săpată mai jos de dungile amare din margini.

Se ţinea mereu în faţă şi mersul lui se scutura repede, ca al indienilor ; cînd se pornea să alerge, bătea iute pămîntul şi toţi ceilalţi rămîneau în urmă.

Din frunte îi striga pe întrecute pe tovarăşii săi. Oamenii care-l urmau dădeau buzna înainte, cu răsuflarea la gură. Se porneau iarăşi şi iarăşi.

Ribeiro răsufla uşor şi se avînta mai departe. Flacăra dreptăţii îi lucea în ochi. Tatăl său, Ricardo, luase parte la marea răscoală a Alianţei pentru Eliberarea Naţională, dinaintea celui de al doilea război mondial. El îi inspirase spiritul de luptă, dîrzenia de neînfrînt.

Mînia clocotea în glasul lui. Îşi îndemna mereu soţii de drum :

— Haideţi, prieteni ! Nu mai poate fi departe !

Rostea cuvintele scurt şi cu hotărîre nestrămutată.

În toiul nopţii, năvăliră pe poarta hanului lui Pedro ca o vijelie vînătă şi mînioasă.

Încolţiseră hanul din trei părţi, dar Brenn trecuse doar pe acolo şi-şi pierduse urma în vale, poate de-a lungul rîului Parana. Cîţiva trecători văzuseră maşina albastră, aerodinamică, dar nimeni nu putea să spună ceva sigur, pentru că acest eveniment părea prea mărunt faţă de primejdia care-i pîndea. Chimistul întrebase de vasul lui Manolito ; aflase că nu mai opreşte la Porto-Silva şi plecase grăbit mai departe.

Ribeiro îl urmărea însă cu încăpăţînare. Coborî, însoţit de cinci tovarăşi avîntaţi şi sprinteni, spre vechiul debarcader al corpului de pază teritorială, înfiinţat de portughezi la mijlocul secolului trecut. Un căpitan portughez masacrase acolo sute de indieni, pe care îi invitase la un ospăţ. Se mai vedeau punţile putrede ale vechilor locuri de debarcare. Prin iarbă se zăreau cuie ruginite, bucăţi de odgoane smolite.

Aerul fierbinte se legăna printre liane.

Dinspre sud venea într-aci un drum vechi de care. Ribeiro zărise prin noroi urmele cauciucuri-

lor unei mașini. Se repeziră toți într-acolo, strînși în ceață dîrză și viforoasă. Erau atenți la fiecare mișcare, la fiecare foșnet, la țipăt de pasăre, la urlet de fiară, încordîndu-și toate simțurile pentru iscodirea miilor de ascunzișuri posibile.

Un cîrd de patoi zbura deasupra capetelor lor.

Umblară toată ziua după urmele de mașină, care dispăreau și reapăreau mereu. Ribeiro cunoștea foarte bine automobilul chimistului și se jura că i-a zărit dîra. Drumul era frămîntat, zvîrcolit parcă, întors în repezișuri și băltoace.

Noaptea i-a prins atît de frînți de osteneală, încît s-au trîntit la pămînt și au adormit cu toții.

A doua zi, în zori, au auzit un zgomot, parcă de mașină. Îi mîna înainte. Osteneala celei de a doua zile a fost și mai grea. Umblau rupți din șale, aplecați, înveninați de acest mers de-a surda. Își aruncaseră unii altora învinuirea că s-au pripit să apuce pe o cale greșită. Numai Ribeiro nu se descuraja.

Păsări colorate țipau printre ramurile pletoase ale bananierilor.

În ziua a treia, nu mai găsiră nici o urmă. Pe la prînz, din spate se auzi deodată motorul unei alte mașini. Nu era însă automobilul lui Brenn, ci autocamioneta din Montana.

Recunoașterea a fost ca un strigăt de înviere, de îndemn năprasnic în urma ticălosului. Nu, nu putea să reziste mai mult de cîteva zile în mijlocul naturii vitrege, pe care el încercase s-o lipsească de puterea generatoare a vieții.

Cursa continuă, înfierbîntată.

Pe seară găsiră mașina lui Brenn. O părăsise, fiindcă i se terminase benzina. Probabil că încerca să înainteze pe jos prin regiune, spre o localitate de unde mijloacele de locomoție ar fi fost mai lesnicioase. Nu-i era ușor în aceste locuri. Sau poate își închipuia că se poate ascunde în pădure vreme îndelungată.

În mașină nu aflară decît o haină de sport și o pereche de ochelari de rezervă. Caroseria era plină de praf și noroi.

Au ţinut un sfat scurt şi s-au despărţit în echipe de urmărire. Ribeiro a luat-o spre sud-est, peste o cîmpie străjuită de site rare de pădure. Antonio Pravos apucase spre nord.

Nu voiau să piardă nici o clipă. Treceau prin locuri singuratice şi răzleţe, pe unde nu mai fuseseră de mult oameni. Aci creştea vegetaţie grasă, bogată. Uneori luminişurile se opreau în pereţi înalţi de umbră.

Soarele ardea. În echipa lui Ribeiro mergea Fernando, un indian foarte ager. Zicea că umblă pe urme de paşi, pe care ceilalţi nu le vedeau. Au trecut repede peste o clină mocirloasă, stătută, nesuferită. Au dat deoparte liane. Spinii unor plante agăţătoare le-au însîngerat frunţile. Au călcat peste foi late şi mustoase.

BRENN

Fernando, indianul, mergea ca tras de un fir. Apoi au văzut şi ei urma. S-au tîrît pe furiş, ca fiarele. Nu li se auzea nici răsuflarea.

Indianul fluieră încet.

Se apropiară. Nu se auzea nimic în jur, doar răsuflarea lor pripită. Foşnetul frunzelor suna prin tăcere, ca o ameninţare. Ribeiro tresări. Ţinea mîna pe revolver. Mai făcu un pas.

Priveau ţintă.

Scurt şi neliniştitor, se auzea uneori fîlfîitul zborului de pasăre. Toţi tremurau şi priveau ; şuviţe transparente de cer lunecau încet spre orizontul necunoscut, dar lumina aerului dintre coroanele pomilor tremura de o tainică înfiorare.

Fernando se repezea iar şi iar peste urme pe care ceilalţi le desluşeau şi ei mai apoi.

Ghiceau că laţul se strînge în jurul celui urmărit şi de aceea umblau aplecaţi, încordaţi, pe locurile acestea pline de tumultul inimilor lor, dar de

fapt atît de tăcute, încît imediat după ce treceau de ultimele trunchiuri ale bananierilor, totul recădea în liniștea solemnă și indiferentă a naturii. Pămîntul acesta, pe care Brenn îl otrăvise, nu putea să-l ajute, îl conducea în felul cel mai sigur spre o capcană.

Fernando mai făcuse cîțiva pași ; îl urmară doi metiși. Se opriră toți, ca în fața unui dușman nevăzut care nu îndrăznește să-i înfrunte. Așteptarea se zbuciuma în piepturi.

Ribeiro îl văzu pe Fernando că ridică mîna, în semn de luare-aminte grăbită. Aproape imediat, înainte ca cineva să-și poată da seama ce se întîmplă, izbucni o împușcătură. Un metis căzu fulgerat, fără să se zvîrcolească măcar. Ecoul bătu în cele patru zări, ca o veste de moarte. Instinctiv, toți se trîntiră la pămînt. Ribeiro strînse mai tare revolverul. Își simțea cealaltă mînă prinsă în coca pămîntului moale.

Fernando, care era în frunte, se ghemuise peste cîteva mușuroaie de furnici. Intenționa să sară brusc, ca la armată, un pas înainte, dar a doua împușcătură îl țintui pe loc. Simți o arsură ca de bici în coastele din dreapta, apoi o năclăire fierbinte.

Un om din Villa Reale, Garcia, însoțit de alți doi, i-o luară repede înainte.

Se mai auzi încă o împușcătură în direcția aceea. Fernando sări înainte, orbit de furie împotriva omului care trăgea nebunește. Un glonte îi vîjîi la ureche.

Ribeiro își îndemna oamenii să înconjoare locul de unde trăgea Brenn. Unul dintre ei alergă printre siluetele groase ale pomilor, ca o vedenie, și ajunse aproape de ascunzișul acestuia.

Brenn trăgea mai departe, cu furie.

Papagali mici și colorați se speriaseră și zburau zăpăciți, scoțînd sunete ascuțite.

Urmă o liniște profundă și de necrezut. Prin mintea lui Ribeiro trecură, ca în momente de extremă încordare, crîmpeie de imagini sumbre ;

copiii monștri din leagănele mamelor, ravagiile cancerului, exodul populației din regiune. Toate se învălmășeau într-un joc sinistru în jurul lui Brenn, care rînjea diavolește și trăgea mai departe cu revolverul, ascuns după un trunchi de copac secular.

Ribeiro strigă hotărît:

— Înaintați în cerc!

Totul rămase tăcut. Ribeiro se ridică și alergă pînă ce se convinse, din felul în care erau postați oamenii, că Brenn nu va putea scăpa. Într-o clipă, văzu spatele însîngerat al lui Fernando. De departe striga Garcia:

— Înainte! Puțin mai la dreapta! Acolo e banditul!

Alt glas îi răspunse:

— Îl văd!

Iar altul:

— Îl avem în mînă!

Brenn ieși din ascunzișul lui și zise rece:

— Nu mai am cartușe. Iată-mă.

Îl văzu pe Ribeiro care năvălea spre el.

— Aha, omul cu chitara... Ai venit să mă vezi o ultimă dată? Poate vrei să-mi cînți cîntecul lebedei? Hai, instrunează-ți coardele, tinere!

— Nu asta m-a făcut să te caut, ticălosule! izbucni Ribeiro.

Ochii lui Brenn jucau, trecînd de la unul la altul. Părea o fiară rănită, care regretă că nu mai poate să facă nici un rău.

— Răzbunarea voastră nu mă mai poate atinge... Boala m-a lovit și pe mine, altfel aș fi fost acum departe...

Brenn sfărîmă între dinți o fiolă minusculă cu otravă. Trupul i se cutremură de două ori și căzu. Apoi încremeni în rigiditatea morții.

Ochii de iguan ai chimistului se ațintiră spre scoarța brună, groasă, a copacului din față, pe care se suiau termite carnivore.

Cuprinsul

ULTIMUL ALB

Partea I

Pasiunea lui Klim Lara 5

Partea a II-a

Negrizii 55

Partea a III-a

După furtună 175

LA NORD DE PARAŇA 235

DE ACELAŞI AUTOR :

— **Călătorie în Univers**, Editura tineretului, 1953. Ediţia a II-a, îmbogăţită şi revăzută, Editura tineretului, 1958.

— **Drum printre aştri** (împreună cu Radu Nor), Editura tineretului, 1954. Ediţia a II-a, Editura tineretului, 1956 ; ediţia a III-a, Editura tineretului, 1959.

— **Sahariana** (împreună cu Max Solomon), colecţia „Povestiri ştiinţifico-fantastice", 1956.

— **Taina prinţului Semempsis** (împreună cu Radu Nor), colecţia „Povestiri ştiinţifico-fantastice", 1957.

— **Robinsoni pe planeta oceanelor** (împreună cu Radu Nor), Editura tineretului, 1958.

— **Din tainele cerului**, Editura tineretului, 1958.

— **O întîmplare în împărăţia zăpezilor**, Editura tineretului, 1959.

— **Vecina noastră, Luna**, Editura tehnică, 1957. Ediţia a II-a, Editura ştiinţifică, 1960.

— **Semnele cereşti şi tălmăcirea lor adevărată**, Editura ştiinţifică, 1959. Ediţia a II-a, Editura ştiinţifică, 1961.

— **Ştiinţa priveşte spre viitor**, Editura tineretului, 1960.

— **Enigma tunelului — Reclama parfumată**, colecţia „Povestiri ştiinţifico-fantastice", 1960.

— **Adevărul despre năluciri**, Editura ştiinţifică, 1961.

Redactor responsabil : V. ZEDNIC
Tehnoredactor : ŞT. MIHAI

Dat la culeș 22.03.1962. Bun de tipar 14.05.1962. Apărut 1962. Comanda nr. 4081. Tiraj 28.160. Broșate 26.100 + Legate 2060. Hîrtie semivelină sul de 65 g/m² 540×840/16. Coli editoriale 13,6. Coli de tipar 18,5. A. 027. C. Z. pentru bibliotecile mici 8 (R).

Tipărit executat sub com. nr. 20.370 la Combinatul Poligrafic Casa Școlii, București — R.P.R.

Lei 5,30

EDITURA TINERETULUI